

Смел

17

1955

ტელა

საქართველოს საბჭოთა მწერლების კავშირის
ავტარის განყოფილების
ალმანახი

17

სახელმწიფო გამომცემლობა
ბათუმი
1955

მაია წყნეთელი

პეროიკული კომედია 4 მოქმედებად, 8 სურათად

მოქმედნი პირნი

მაია — შემდეგ მათე-ბიჭად წოდებული, 19-20 წლის შესახედაობისა.

გელა — მაიას მამა.

ერეკლე მეორე — 50 წლის შესახედაობისა.

ანდუყაფარი — სოფლის მებატონე, 21 წლისა.

ზალიკა — მოურავი.

მიხო — ამის მსლებელი.

მანუჩა

გუგუნა

შერმადინ

ქარიყლაპია

} სარკინეთელი ტყვეები, შემდეგ მათე-ბიჭის რაზმი.

ქერიმ-ალა — ტყვის ვაჭარი.

ჯემალ ვერძაძე — ქერიმ-ალას მსლებელი, შემდეგ მათე-ბიჭის რაზმელი.

ქაიხოსრო დიღმელი

ამილახვარი

გუზაზი

ბარათა

} ერეკლეს წინააღმდეგ შეთქმული თავადები.

სახლთუხუცესი, სპასალარი, ირანის ელჩი, ტყვე ქალები, გოგო-ბიჭები, მხედრები, ოსმალები.

მათე-მაიას ქირიმე,
 იყავ ფალავან-გვირია,
 უზნეო ბატონებისა
 სიკვდიმდე დიდი ქირია.
 (ხალხური)

მ ო ქ მ ე დ ე ბ ა პ ი რ მ ე ლ ი

სურათი პირველი

თავად ანდრუაფაზის სასახლის ჩუქურთმიან ფართო აივანს ქვის კიბე უერთდება. კიბეს-
 თან საქანელაა გამართული. იგი პაერში დაკიდულ სავარძელს ჰგავს.
 კიბეზე ზალიკა და მიხო ჩამოშდარან. თავგამეტებით მღერიან:

ესრ მესო,
 ნგელი ვაისვესო,
 ხრამში ჩაიგდესო,
 ძალი ჩაუშვესო,
 ამოათრიესო,
 კარგა ვასხლიბესო,
 მალა შემოდვესო,
 ქალაქს წაიღესო,
 კარგა გაყიდესო.

(შემოდის გ ე ლ ა)

გ ე ლ ა. კაი სიმღერის დრო შეგირჩევიათ.

ზ ა ლ ი კ ა. ბატონის ბრძანებაა... (მღერიან).

გ ე ლ ა. კაცო, აქედან უმღერით? რას გაიგონებს?

ზ ა ლ ი კ ა. მას აქეთ, რაც დიდი ბატონის სული ღმერთმა მიიბარა, ყრმა ბა-
 ტონმა მამის წესები გამოცვალა, ჯერ სადა ხარ, ბევრ ახალ წესს გამოგიც-
 ხადებენ!..

გ ე ლ ა. სიმღერა რაღა წესს ემსახურება?

ზ ა ლ ი კ ა. მოურავს უფლება არა მაქვს ყრმა ბატონის უნებართვოდ დარ-
 ბაზში ფეხი შევდგა, — იმღერეო, თუ საჭირო ხარ, დაგიძახებო, თუ არა
 და შეაყოლეო. ჩემს მოსვლას ჩემი სიმღერა ატყობინებს.

გ ე ლ ა. ე, რა საქანელა გაგიმართავთ?

ზ ა ლ ი კ ა. (საქანელაზე თოკი კარგად გამოსკვნა) საქანელა კი არა სა-
 დღვებელაა.

გ ე ლ ა. სასახლის წინ რა უნდა გადღვიბოთ?

მ ი ხ ო. ყრმა ბატონი.

გ ე ლ ა. ბატონიო?!

ზ ა ლ ი კ ა. მას აქეთ, რაც დიდი ბატონი მიწას მივბარეთ, ყრმა ბატონმა ჰამას
 უმატა. ძალიან რომ გაიტენება, კუჭი სტკივა. თუ არ გადღვიბა, — უნდა
 გადღვიბოთ.

გ ე ლ ა. განსვენებული ბატონი მგონი სალოცავად გავვიხდეს.

ზ ა ლ ი კ ა. გაგდებას მემუქრება. განსვენებულის სიცოცხლეში ისეთი თვალით მიყურებდიო, რომ ერთხელაც არ გიფიქრია, ის მოკვდებოდა და შენი პატრონი მე ვიქნებოდიო.

მ ი ხ თ. ძალღვივით სამსახურმა აგრე იცის.

ზ ა ლ ი კ ა. მაშ რა მექნა, პეტრეს მოსვლამდე პავლეს ტყავს გავაძრობინებდი?..

გ ე ლ ა. ამ გახურებული მკის დროს კაცი კაცს მოაცდენს? რატომ მეძახის ყრმა ბატონი, რა მინდაო?

მ ი ხ თ. შენს ოჯახზე აღრენილია.

გ ე ლ ა. რა ოჯახი მე მაქვს რომ იღრინება.

ზ ა ლ ი კ ა. მაია აბრაზებს.

გ ე ლ ა. ჩემი მაია? რაც რომ დიდი ბატონი მიწას მივაბარეთ, მას აქეთ მაიას ბატონის სახლში ფეხი არ დაუდგამს, საიდან გააბრაზებდა?

ზ ა ლ ი კ ა. ჰოდა ეგ არის, სამსახურზე უარს ამბობსო.

მ ი ხ თ. იმღერე!

გ ე ლ ა. რა მემღერება?..

მ ი ხ თ. მაშ როგორ გაიგოს, რომ აქა ვართ.

ზ ა ლ ი კ ა. იმღერე!

გ ე ლ ა. ნუ ხუმრობ, მოურავო.

ზ ა ლ ი კ ა. კაი ხუმრობაა, დანა რომ დამარტყა სისხლი არ გამომივა. იმღერე-მეთქი!..

(მღერიან).

ბრაღია შავო ყორანო,
შენ ჩემი ლეშით ძღებოდე,
წახვიდე ქალას, იბანო,
მაღლა მუხებზე ჯდებოდე;
აწიოკებდე შთა მაღალს,
დაბლა ბარს ემუქრებოდე.—
მემრე მენახოს, ფრთა-შავო,
თოფის ნიშანზე ღგებოდე.

(შემოდის ან დუ ყ ა ფ ა რ ი)

ან დ უ ყ ა ფ ა რ ი. (ქამა შეწყვიტა) რაო, როგორაო, „თოფის ნიშანზე ღგებოდეო“?! ვინ ღგებოდეს თოფის ნიშანზე?..

ზ ა ლ ი კ ა. ყორანი, შენი ჭირიმე.

ან დ უ ყ ა ფ ა რ ი. რომელი ყორანი?

ზ ა ლ ი კ ა. ფრთა-შავი, შენი ჭირიმე.

ან დ უ ყ ა ფ ა რ ი. ვინ არის ფრთა-შავი?

ზ ა ლ ი კ ა. ყორანი, შენი ჭირიმე.

ან დ უ ყ ა ფ ა რ ი. აბა, კიდევ თქვით. (მიხომ სიტყვით დაიწყო) აგრე არა, სიმღერით.

ზ ა ლ ი კ ა და მ ი ხ თ. (მღერიან)

მემრე მენახოს, ფრთა-შავო,
თოფის ნიშანზე ღგებოდე...

ანდუყათარი. განა ვერ მივხვდი, ვინ არის სათოფე ყორანი? — მე!.. კი, მე, ვარ!

მიხო. ნუ იკადრებთ, თქვენი მუხლების ჭირიშე.

ანდუყათარი. მაშინ ვინ არის ფრთა-შავი, ვისზე ფიქრობთ, „ყორანს“ რომ მღერით? თქვენ გეუბნებით, თქვე ტურტლიანებო!

ზალიკა. რას ბრძანებთ ბატონიშვილო! ამ სიმღერით მივდიოდით პატარა კახის ლაშქარში, მტერზე გამარჯვებულს მალაროში ბუკით და ნალარით რომ შემოგვეგებნენ. პატარა კახი, იმის მარჯვენას კი ვენაცვალე, მაშინ შენი ხნის არც იქნებოდა.

(ანდუყათარი თითქოს დამშვიდდა, საქანელაში ჩაჯდა)

ანდუყათარი. გამაქანეთ (მიხო და ზალიკა დაარწვევენ) დამაყენეთ! (შეაჩერეს) როცა ბატონი ჭამს, სალაშქრო სიმღერა აღარ გაბედოთ! გამაქანეთ!

მიხო. აგრე გვქონდა ნაბრძანები, იმღერეთო.

ანდუყათარი. შე ბრიყვო, შენა... თოფი და ყორანი არ ახსენოთ. „არალო“ იმღერეთ...

(ზალიკა და მიხო დაარწვევენ, თან მღერიან:

გალმიდან ბუი იძახის,
გამოლმიდან შავარდენი,
შუაზე ხონობი ჩივის:
იმთ ხელში ჩავეარდები.

სხვა კილოზე:

თხას უთხრეს: მგელი მომკვდარა,
თხამ გაიცინა, ვადიქვა,
ერთი მომკვდარა ბერ-მგელი,
თხო, შენ რას ვიხარიან?
განა სამგლეთი დაიქცა?..)

ანდუყათარი. დამაყენეთ!.. „თხა და მგელი“ არ ახსენოთ. „გოგო-ბიჭი“ იმღერეთ!.. გამაქანეთ!

(ზალიკა და მიხო დაარწვევენ, მღერიან:

ქალო, გაშლილ ვარდს გამსგავსე,
ედემში მსხმოიარესა,
ნეტავე შენსა პატრონსა,
შენს გვერდით მწოლიარესა...)

ანდუყათარი. ო, კარგია...

(ზალიკა და მიხო მღერიან:

მალღიღამა გადმოგხედე,
დავინახე ქორივითა,
ძუძუ-მკერდი დავინახე,
თეთრი გქონდა ბროლივითა.)

ანდუყათარი. (ხითხითებს) ჰო, „თეთრი ჰქონდა ბროლივითა“... ჯიგარს ხვდება. აგრე არა ჯობს?.. ყორანი რად უნდა ძღვბოდეს, როცა ღმერთის ბრძანებით ბატონი ძღვბა.

(ძვალი გადაადლო, თითქოს გაბრაზდა)

მ ი ხ ო. გვაპატიეთ, ბატონიშვილო.

ან დ უ ყ ა ფ ა რ ი. ბატონიშვილი ვიყავი, როცა მამიჩემის შიშით სულისთქმა გიჭირდათ. ახლა ბატონი მე ვარ. გამაქანეთ!

მ ი ხ ო. იცოცხლე, ბატონო!

ან დ უ ყ ა ფ ა რ ი. (გელას) შენ რას დამუნჯებულხარ? იქნებ არ მოგწონს, რომ ჩემს ხელთა ხართ?

გ ე ლ ა. რას ბრძანებთ, ბატონო?! ისე მოგემსახურებით, როგორც დიდ ბატონს.

ან დ უ ყ ა ფ ა რ ი. სტყუი!

გ ე ლ ა. ნუ იკადრებთ, ბატონო.

ან დ უ ყ ა ფ ა რ ი. განა არ ვიცი?! გუშინ მამიჩემის ორმოცი მქონდა, პარაკლისი გადავუხადე...

გ ე ლ ა. იდიდოს იმისი სახელი.

ან დ უ ყ ა ფ ა რ ი. მკვდარს დიდება არ ესმის. — დიდება ცოცხლებს!..

გ ე ლ ა. დიდება ცოცხლებს!..

ან დ უ ყ ა ფ ა რ ი. სტყუი! ხუცესი მკვდრებს აღიდებს, თქვენ იმის უფრო გჯერათ... დამაყენეთ! (ზალიკას) სად არის ამის ქალიშვილი?

ზ ა ლ ი კ ა. სახლში არ დაგვხვდა, ბატონო.

ან დ უ ყ ა ფ ა რ ი. თავხედი შინაყმა... მამიჩემის გვაში რომ მიწას მივაბარეთ. იმ დღიდან ჩემს სასახლეს არ გაჰკარებია. (გელას) შენ ლეკებს მიგყიდი, შენს ქალს სტამბოლს გაგყიდი, წუწკ ოსმალს უყვარს ლამაზი ქალი.

გ ე ლ ა. უბედურია ქალის მამა.

ან დ უ ყ ა ფ ა რ ი. ბატონთან სამსახური უბედურებააო! მოურავო ათი მათრახი მაგას, შენ გეუბნები.

ზ ა ლ ი კ ა. ბატონო, ტუტუცი ყმაა, ქალის ხათრით აპატიე.

ან დ უ ყ ა ფ ა რ ი. დღეს საღამოს თუ მაია ჩემთან არ იქნა, იცოდეთ სამოცი მათრახი ამასა (გელას მიუთითებს), ოცდაათი შენ (ზალიკას მიუთითა) ათი შენ, ბოჭო. სულ ასი მათრახი...

მ ი ხ ო. ბატონო, მაიას თქვენთან სამსახური არ უნდა, ერთხელ ხელი წაგიტანებია და იმიტომ.

ან დ უ ყ ა ფ ა რ ი. აი, თურმე! მაშ ჩემს ეზოში მოწეული ნაყოფი ვინ უნდა ჩაკბიროს? — ყმამ? არა, იქნებ ყმამ? თქვე ტურტლიანებო, თქვენა, გაუმათრახებლად რომ ჭკუას ვერ სწავლობთ. მოურავო, ათი მათრახი მაგას!

(მ ი ხ ო ზ ე ანიშნა)

მ ი ხ ო. (შეშფოთებული) ბატონო, სიმართლეს ვილა გეტყვის, თუ მართლის-მთქმელს გაამათრახებ?

ან დ უ ყ ა ფ ა რ ი. მამიჩემს რად ვერ უბედავდით ამდენ სიმართლეს, რად? მე პატარა გგონივართ?.. მოურავო, დასცხე.

ზ ა ლ ი კ ა. მიხო, წაწეკი.

(შორიდან თოფის ხმა მოისმის)

ანდუყაფარი. (შეკრთება, ზალიკას) მრიცა... იქ რა ამბავია?

(აივანზე შესტება)

ზალიკა. (ადგილს გამოიცვლის) ცხენებს მიაქროლებენ.

(შემოდინან გოგო-ბიჭები, გლეხები, ყიჟინათ და კრიაპულით სერზე შედგებიან, შორს იტყვირებიან)

ხმა. ქურდი ლეკი!

ზალიკა. დიან, ბატონო, ტყვის მტაცებელი, ქურდი!..

მიხო. ჩვენები მისდევენ.

ზალიკა. არიქა, იქნებ დაეწიოს.

ანდუყაფარი. ლეკს ვინ მოსდევს?

ზალიკა. ჩვენი ბიჭებია.

ხმა. თქვენი ჭირიმე, ბიჭებო...

მიხო. ბატონო, ქალი!.. ქალი!.. დაწინაურდა! ღმერთს გეფიცებით ჩვენი მაიაა.

ანდუყაფარი. (მიხოს) თუ მაიაა, აღარ გაგამათრახებ.

მიხო. ის არის, ის...

ხმები. წამოეწია, არიქა...

მიხო. ბატონო, ხედავთ, თავში თოფი ჰკრა.

ხმები. შენი გამჩენის ჭირიმე... ლეკს ქული გადააძრო... ქული კი არა, მთელი ცხვარია...

ზალიკა. ...ნეტა ერთი ხმალი მაგ გოგოს მისცა, ქულს თავიანად წააცლიდა.

ხმები. ლეკი ხევში დაქანდა... ტყეს მიეფარა.

ზალიკა. ამას შეხედეთ, ლეკის ქულს დასწვდა.

ხმა. ქალი კი არა, ქაჯია, ქაჯი.

გელა. (თავისთვის) ვაი, ჩემს თავს, ერთი ქალი მყავს ისიც ქაჯი!

ხმა. ამან თქვას, ქალი ვარო. შენი ჭირიმე, მაია!

მიხო. (ანდუყაფარს მიუბრუნდა) მოფრინავს.

ანდუყაფარი. (მიხოს) წყნარად... (შორს იტყვირება) აქ დაუძახეთ, ჩემთან მოუხმეთ! (რომელიღაც ბიჭთაგანი გარბის).

ზალიკა. ბატონო, სულ მამიშენის ხელობაა, რომ ეს ყმაწვილი ქალი ცხენს აგრე აჯირითებს.

ანდუყაფარი. მამაჩემს სეირი უყვარდა.

ზალიკა. სწორედ გცოდნია, თოფის სროლაც რომ ისეთი იცის? გაფრენილ ქორს მოარტყამს... დიდ ბატონს ხშირად ვეტყვოდი ხოლმე, შენს ქალსაც ასწავლე აგრერიგად ტაიჭზე ჯდომა-მეთქი. არა ქნა, ჩემი ქალი საფრთხილოაო. ყმის ქალი თუ ცხენიდან გადმოვარდება, თეძოამოვარდნილიც კარგად ივარგებსო, გლეხის ქალის თეძო, მე შენ გეტყვი და სასახლის კარზე სადარბაზოდ გამოდგებაო, ჭკვიანი იყო დიდი ბატონი.

ანდუყაფარი. (აქამდე რომ შორს იყურებოდა) ხმა ჩაიწყვიტე! რამდენჯერ გითხარით, რომ მამაჩემის ხსენება მე გულღვიძლს მიბრუნებს-მეთქი.

ზალიკა. ვაქებთ და ვადიდებთ იმ ცხონებულს.

ანდუყათარი. თქვენ აგრე იცით — მკვდრებს აქებთ და იმისი ქებით ცოცხალს მაგინებთ, დიახ, კარგად ვიცი. იმას აქებთ და ჩემზე გულს იოხებთ.

ზალიკა. კვიცი გვარზე ხტისო, მამიშენისგან გამიგონია, რაც მამაო, ის შვილიო.

ანდუყათარი. წმიდა გიორგის ჯვარს ვფიცავ, თუ მამაჩემს კიდევ ასხენებ, საკირეში ჩაგამწყვდევ, ორმოცი დღეა, რაც რომ დავმარხეთ, იქნებ ჯერ არ გაცივებულა, შე ბრიყვო, შენა.

ზალიკა. ისე მტერი გაგიცივდეს, ცოცხალს სომ მიწაში არ ჩადებდი.

ხმები. მაია!.. ვაშა!..

ხმა. გელა, გაიხარე, ქალი შენა გყავს!

გელა. უბედო კაცს უკუღმართ დროში ქალი შეეძინებოდა, მა რა იქნებოდა.

ხმები. მაია!..

(შემოდის მაია, ცალ ხელში თოფი უჭირავს, მეორეში ცხვრის დიდი ქუდი, მის უკან ორი ახალგაზრდა შემოდის)

მაია. მეზობლებო, თქვენი მშვიდობა!

ხმები. შენ გაიხარე, მაია...

მაია. ქუდმოგლეჯილი გაიქცა მზვერავი ლეკი.

(მიწაზე ლეკის ქუდი დააგლო)

ზალიკა. ცუდია, რომ გაიქცა.

მაია. აბა რა გვექნა, მოურავო, ერთი ტყვია მქონდა, არ მისწვდა, ლულა ჩავარტყი, ხმალი არ მქონდა, თორემ გაჩვენებდი ლეკის თავს... ბავშვების საფრთხობელად შენს სახელს იმისი თავი აჯობებდა.

(იცხნიან)

ანდუყათარი. (ახალგაზრდა კაცებს) ბედოვლათებო, ქალმა გაჯობათ და მაინც გამოჩნდით?!

I ახალგაზრდა. ბატონო, მაიამ ფეხი ცხენზე აიდგა.

II ახალგაზრდა. ერთი ციდა ხანჯლებით რას გავხდებოდით.

ზალიკა. გადევნება როგორღა გაბედეთ?

II ახალგაზრდა. (მაიაზე ანიშნებს) ამის ბრალა. (იცხნიან).

გელა. რატომ არა გრცხვენია, გოგოვ?

მაია. აბა რისა უნდა მრცხვენოდეს, მამა?

გელა. გოგო, ცხენი და თოფი რა ქალის საქმეა.

მაია. საქართველოში თოფის ხმარება მკვდარმაც კი უნდა იცოდეს; მტერი ყანაშიც კი თავს გვესხმის.

გელა. (უკმაყოფილოდ) ნეტავი შენ არ გამჩენოდი.

მაია. რათა, მამა?

ანდუყათარი. წუწკი ლეკის მდევარი ბიჭები კი მყავს, შენ ქალის საქმე აკეთე.

მ ა ი ა. ყველა ქალი რომ თითო ტყვიას გაისვრიდეს, მტრის სინსილა ჩქარა გაწყდებოდა.

ხ მ ე ბ ი. შენი სიტყვების ჭირიმე. (ისმის ზარის ხმა).

ან დ უ ყ ა ფ ა რ ი. (ხალხს) არ გესმით ზარის ხმა? ლოცვის უამია, წადით, ღმერთს მადლობა გადაუხადეთ, რომ ცოცხლები ხართ, წადით!

(ხალხი მიდის)

(სცენაზე რჩებიან მ ა ი ა, ან დ უ ყ ა ფ ა რ ი, ზ ა ლ ი კ ა, გ ე ლ ა და მ ი ხ ო)

მ ა ი ა. (სცენაზე მყოფთ) ხალხს სალოცავად რისთვის გზავნიან? რა მოხდა?

ან დ უ ყ ა ფ ა რ ი. მახლობელ სოფლის თავადმა თორმეტი გოგო-ბიჭი გაყიდა. (მუქარის ტონით) მყიდველი ზევრია, ოსმალთ, სპარსი და ლეკი ოქროს იძლევა. მე არც ერთი არ გამიყიდია, უსარგებლო ხალხით სოფელი ამივსია.

მ ა ი ა. ერეკლეს დროში კაცის გაყიდვა როგორ იქნება?

ან დ უ ყ ა ფ ა რ ი. ყმა — ბატონისაა, მეფობა — ერეკლესი.

მ ა ი ა. რაღა მეფეა, მის სამეფოში თუ ხალხს ყიდიან.

ან დ უ ყ ა ფ ა რ ი. (მუქარით) ღმერთს მადლობა შესწირე.

მ ა ი ა. სამეფოს ხომ ყმები იცავენ?

მ ი ხ ო. ამას დამიხედეთ — დედაკაცი, მარაქაში არ გაერია?!

მ ა ი ა. (მისოს) თამარი ხომ დედაკაცი იყო, შე მურდალო!

ზ ა ლ ი კ ა. გოგოვ, შენ იმასთან რა ხელი გაქვს, იდიდოს იმის სახელი.

მ ა ი ა. იმის დროში ყმების გაყიდვა არ იცოდნენ...

მ ი ხ ო. (ინტერესით, ბრაზმორეული) შენ საიდან იცი, ჰა?

მ ა ი ა. ასე სწერია „ვეფხისტყაოსანში.“

(ან დ უ ყ ა ფ ა რ ი აქამდე სხვაზე ფიქრობდა, ბოლტას სცემდა)

ზ ა ლ ი კ ა. შენ რა იცი, ბალო! იმისი დრო და ჩვენი დრო განა ერთია?! ჩვენმა ბატონებმა ფულის ყადრი იციან, სწავლაც მეტი აქვთ, ვაჭრობაც ასლით. თამარის დროში კაცის გაყიდვას რას მოიფიქრებდნენ.

ან დ უ ყ ა ფ ა რ ი. (თავმომწონედ) მამაჩემმა იმდენი ფული კი დამიტოვა, რომ ყმით ვაჭრობა არ დამჭირდება.

ზ ა ლ ი კ ა. (მაიაზე მიუთითებს) ამან არ იცის, ბატონო, რომ ფული თუ შემოგელია, შენს ყმებს სულ კიტრის ფასად გაყიდი, (ანდუყაფარმა გაჯავრებული გადმოხედა). ამან არ იცის და იმიტომ არ ეშინია.

ან დ უ ყ ა ფ ა რ ი. ვიცი რომ არ ეშინია, მამიჩემის შემდეგ ბატონთან სამსახური დაივიწყა.

გ ე ლ ა. ბატონო შენი მირონის მადლმა, ჯეელი ქალი ყმაწვილ კაცთან აბა რა სამსახურს შეძლებს.

ან დ უ ყ ა ფ ა რ ი. ბრიყვო, ბატონის კარზე ქალის საქმეს რა გამოლევს. (განჩხლებული) ცოლი მე არა მყავს, ფილენჯ დედაკაცს ჩემს ლოგინს ხომ არ გავაშლევინებ.

გ ე ლ ა. კიდევ იტყვიან, ქალის გაჩენას ნუ დაიტირებო?

მ ა ი ა. ვაი, რომ ქალი ვარ.

ან დ უ ყ ა ფ ა რ ი. ბიჭი რომ ყოფილიყავ, რას იზამდი?

მ ა ი ა. (სხაპასხუპით) ცალი თვალით გატირებდი, ცალით კიდევ გაცინებდი.

ან დ უ ყ ა ფ ა რ ი. რაო?!

გ ე ლ ა. (მაიას) ბრიყვო!.. (ანდუყაფარს) მიუტევე შენი მუხლების ჭირიმე, სულ მამიშენის ბრალია, იმან გაათამამა ეს ჩემი ქალი.

ან დ უ ყ ა ფ ა რ ი. მამაჩემმა ყველანი გაგათავხედათ და მაინც ზურგს უკან აგინებთ, კი, მე ყველაფერი მესმოდა... ისეთ საქმეს წაგვიდებთ, თქვე წუწუკებო, რომ მამიჩემის სულს გალოცვინებთ — ნეტა ის ცოცხალი გყვოლოდაო, ტყავს გაგზნით და იმ ტყავით მუთაქებს შევაკერვინებ. (მაიას) აქ ამოდი, ეგ თოფი მომეცი.

მ ა ი ა. თოფი მამაჩემისაა.

ან დ უ ყ ა ფ ა რ ი. ყმას თოფი რად უნდა... თოფები და ხმლები ბევრი მაქვს, აქ ამოდი-მეთქი!

ზ ა ლ ი კ ა. (მაიას) არ გაარისხო, ადი, ნუ აყოვნებ.

(მ ა ი ა აივანზე აღის)

ან დ უ ყ ა ფ ა რ ი. (მაიას) დარბაზი დამისუფთავე... (გელას) შენ კი, ბებე-რო, მოურავს წაეშველე, ე, მაგ ნამგლით ჯერ ბატონის ყანა მომკე. მე კარგად ვიცი წესი და რიგი.

გ ე ლ ა. დიღო ბატონო, შენი მუხლების ჭირიმე, მაიას დილით გამოგიგზავნი, ცხენზე იჯდა და დალილია.

ან დ უ ყ ა ფ ა რ ი. მე სტუმრებს ველი.

გ ე ლ ა. ჩემს დედაკაცს გამოგიგზავნი.

ან დ უ ყ ა ფ ა რ ი. შენს დედაკაცს რა თავში ვიხლი... (მაიას) იქ შედი, დარბაზი დააკრიალე.

მ ა ი ა. მამა, ნუ გეშინია, მე მალე მოვალ.

ან დ უ ყ ა ფ ა რ ი. (მაიას) იქ შედი-მეთქი! (მაია ოთახში შედის) მოურავო!..

ზ ა ლ ი კ ა. მიბრძანე, შენი ჭირიმე. (ახლოს მიიწევს).

ან დ უ ყ ა ფ ა რ ი. (გელაზე ანიშნებს) ე, მაგ ბებერზე თვალი გეჭიროს. უკან დაბრუნება თუ მოინდომოს, ბიჭები გააფრთხილე, შეკარით და დილაძე საკირეში ამყოფეთ, თუ გამოგეჭა, ვაი შენი ბრალი!

ზ ა ლ ი კ ა. მესმის, ბატონო.

ან დ უ ყ ა ფ ა რ ი. თხის ფასად გაგყიდი!

(ან დ უ ყ ა ფ ა რ ი ოთახში შედის)

ზ ა ლ ი კ ა. მესმის ბატონო... წავიდეთ, გელა.

გ ე ლ ა. მწუხრის ჟამს მაია მხეცს დავუტოვო, სად წავიდე?

ზ ა ლ ი კ ა. რას ამბობ კაცო, შენი ქალი ბატონის კარზე აიხარდა, რამ დაგაფრთხო.

გ ე ლ ა. განსვენებულ ზერძადლს მრუშობის თავი არა ჰქონდა, ეს ლაწირაკი კი მაშინ პატარა იყო.

მ ი ხ ო. პატარა იყო და ხელი წაატანა.

ზ ა ლ ი კ ა. მერე, დიდმა ბატონმა ხომ დატუქსა, უმწიფარ გოგოს ხელს ნუ ახლებო.

მ ი ხ თ. მაშინ უმწიფრობით გადარჩა, განა არ ვიცი... ახლა? ახლაც უმწიფარია? ცხრამეტი-ოცის იქნება.

გ ე ლ ა. ვაი, ქალის გაჩენის დღეს!

ზ ა ლ ი კ ა. ახლა რისღა გეშინია, ჩვენი ბატონი თუ დავაქაცდა, არც შენი ქალია ნაკლები, ვერ გაიგონე რა უთხრა: „ცალი თვალით გატირებდი, ცალით კიდევ გაცინებდიო.“

გ ე ლ ა. ქალის კვეხნა აბა რა მოსატანია, ქალი მაინც ქალია.

მ ი ხ თ. განა არ იცი, რომ ქალის სილამაზე ბატონის კერძია.

გ ე ლ ა. (მიხოს) ეშმაკის კერძო, მამა არა ხარ, რომ აგრე ამბობ?

მ ი ხ თ. განა არ ვიცი? ვხუმრობ.

გ ე ლ ა. სინდისზე ხუმრობა ვის ეკადრება?

მ ი ხ თ. თუ მართალს მათქმევინებ, სინდისი და ყმა ორივე ბატონის საკუთრებაა, შენ უკეთ იცი, შენს ძვლებს მეტი უნახავს, განგებას ასე დაუწყებია.

გ ე ლ ა. არა, მე სხვა იმედი არ გამაჩნია... (ერთბაშად აენტება) გამიშვით!..

ზ ა ლ ი კ ა. შეჩერდი!.. (გელას შებოჭავენ) თავი ნუ მოგძულებია.

გ ე ლ ა. ამაზე მეტი თავლაფდასხმა რაღა იქნება, მშობელი მამის თვალსაწიერზე... გამიშვით-მეთქი!

(გაძალიანდება)

ზ ა ლ ი კ ა. გაჩუმდი, ყმის გაყიდვით იმუქრება, მეც შემიწყალე.

მ ი ხ თ. მიდი, ფეხი გადადგი. (ძალად უნდა გაიყვანოს).

ზ ა ლ ი კ ა. ნუ გაჯიქდი, ხმა აღარ დასძრა.

მ ი ხ თ. იქნებ არც კი შეჰკადროს, უნანებელს სანანებლად რად იხდი..

გ ე ლ ა. გული სხვას ამბობს, მამის გული!..

(გ ე ლ ა ძალად გაიყვანეს, გადიან)

(მცირე პ ა უ ზ ა)

(ანდუყაფარის სასახლიდან ისმის ხმაური, მინის მტვრევა, თითქოს დაიქექაო)

ანდუყაფარი. მიშველეთ!.. მოურავო მიშველეთ!..

(ანდუყაფარი. პარმაღზე უსულოდ დაეცემა, უეცრად კარი გაიღება, შემოდის მ ა ი ა, თმაჩამოშლილი, კაბა გაჰხევია, თეთრი პერანგის გულისპირი მოუჩანს. ხელში ხანჯალი შერჩენია).

მ ა ი ა. (გაშმაგებული) ვაი, რომ დედაკაცი ვარ!.. (შეშინებული) ვაიმე, თუ მოკვდა!.. (აივანზე დაგდებულ ბატონს წამით დახედა, სწრაფად გასწორდება, მათს თვალები იელვებენ) წყეულიმც იყოს ქალის გაჩენა, პატივის აყრით რომ ემუქრება მუხთალი ბედი!.. წყეულიმც იყოს ქალის კაბა, მისი ლეჩაქი!.. კაბა-ლეჩაქით თავს ვერ დაიცავს ყმა ქალი!.. (ხანჯლით ორივე ნაწნავი მოიჭრა, მოჭრილ ნაწნავებს სინანულით დახედა, უმაღ

უბეში შეინახა, სინათლე კლებულობს). ჩემო ქვეყანავ!.. პურის ყანებო, მინდვრის ყვავილნო, ია და ვარდო ჩემი სოფლისავ. ტკბილო მეზობლებო, თქვენთვის არა დამიშავებთა რა, ნუ შემიძულვებთ, ნურც შემაჩვენებთ. (სხვა ტონით, მაგრამ მხნელ) ჩემო მართალო მამავ, პატიოსნებას მიქადაგებდი, პატიოსნება არა კვდებაო, შენ არ მასწავლე?.. ნამუსსა და პატიოსნებას თუ მსხვერპლად დაეჭირდი, ნუ დაინაღვლებ, არ შეეპუო, პატიოსანი შვილის მამა ხარ... (მალლა აიხედავს) მთვარევ, გუნდ-გუნდა ვარსკვლავებო, სხვა ძმობილი მე არა მყავს, გზა გამინათეთ! (სიბნელეში გაუჩინარდება).

ფ ა რ დ ა

ს უ რ ა თ ი მ ე ო რ ე

ეკლესიის ნანგრევები, მოჩანს საფლავის ქვები. ერთგან ცაცხვის ნორჩი ხე გადაზნექილა. ღრუბლიან ცაზე საცხე მთვარე ხანგამოშვებით გამოანათებს, სინათლეზე კარგად მოჩანს ნანგრევები და საფლავის ქვები. ნანგრევებს გაღმა, უფსკრულში სიბნელე ჩაწოლილ. შორს მკრთალად მოჩანს მთები, მათ გადაღმა — ყინულოვანი მწვერვალები. მყუდროებას ქოტის კივილი არღვევს.

ისმის სიმღერა, მომღერალი ცდილობს გამხნევდეს, მაგრამ შიშის გრძნობა შეჰპარავია. იგი მღერის.

ქართლიდან გამოვებარე
 ბატონს პატარა ქალიო,
 თან წამოვიღე საგზლადა
 შიში და ცრემლის ღვარიო...

(შემოდის მაია, ვაჟურად ჩაცმული, მოკლე ნაბლით)

მ ა ი ა. (ხმას დაუდაბლებს, გარემოს ზვერავს)... შიში და ცრემლის ღვარიო... არაფრისაც არ მეშინია... (გასძახებს) ეჰეე!.. (შორს ექო: „ეჰეე“). ეჰეე!.. (ექო: „ეჰეე“). ჩვენ ორნი ვართ, ჩემო ქვეყანავ... სად ჯანაბაში წავიდე?.. (საფლავებს დახედავს) საფლავები! რა დროს სიკვდილია, ხალხო!.. არა, კარგი გიქნიათ, მოისვენეთ, მოისვენეთ, უკუღმართ დროში ასე ჯობს. რა სიჩუმეა. ეს თოფი, ეს ხანჯალი, დამბაჩა და ესეც ხმალი. უჰ, რა მძიმეა. (სმენაგამახვილებული იმ ხეს გაჰხედავს, საიდანაც ბუს ხმა ისმის) რაო ბუ?.. წადი, მამაჩემს უთხარი, შენი მაია ცოცხალია და არაფრის არ ეშინია-თქო. აბა, რას მეტყვი, საით წავიდე? ხმას აღარ იღებ. ცივა. (ერთ საფლავს ყურადღება მიაქცია, რომლის ქვა გამოქვავულს ჰგავს). რა ბედნიერად ძინავთ, იძინეთ, უკუნითი უკუნისამდე. თუ ნებას მომცემთ თავს შეგაფარებთ. (გამოქვავულში შესვლას დააპირებს, შორს ლანდებს თვალი მოჰკრა)... რა უნდა იყოს?.. ლანდები?.. აქეთ მოდიან. (სად წავიდეს არ იცის). ჰეი, ღრუბლებო, მთვარეს ცოტა გადაეფარეთ, ჩემს მტრებს დაუძალეთ ჩემი გზა-კვალი.

(ეკლესიის ნანგრევებს უკან გაუჩინარდა. ისმის გაწამებულ ადამიანთა ხმა, ისინი მკენე-სარე ხმით მღერიან: გაფრინდი შავო მერცხალო,
ჩაჰყევ არაგვის პირსაო.
რა ომი გაუჭირდება
შენი დედ-მამის შვილსაო...

შემოჰყავთ ხელგაფთოკილი. სარკინეთელი ტყვე ვაჟები და რამდენიმე ქალი. მათ ოსმალე-ბი მოუძღვებიან, მათ შორის ჯემალ ვერძაძე. ყბებჩაცვივნილი, გამხდარი ტანის ქერიმ-ალა პეთაურობს).

ქერიმ-ალა. შაითან გურჯ, ასეთ ღამეში შესვენება ვის გაუგია, დაუჩქარეთ. მანუჩა. ურჯულო, ძაღლო, სწორედ შესვენება და შეფარება გჭირდება, მთვარიანი ღამეა, ქართველებმა თუ მოგაგნეს, ჩვენს თავს წაგართმევენ და თქვენს ალაჰთან გაგაქროლებენ.

ქერიმ-ალა. გურჯო, მე კარგად ვიცი გურჯისტანის გზები, აბდულა-ბეგთან ლაშქარში ვიყავ, აქ ახლო სოფელი არ არის. გურჯები სოფლიდან არ გადიან, ლეკიანობა... (იცინის) სულელი გურჯი ლეკს იძახის და ოსმალთ ტყვეს შოულობს, ლეკიც სულელი, ძალით ტყვის წაყვანა იქნება? გურჯის ბატონს ცოტა ფული მიეცი და გინდა მთელი სოფელი მოგყიდოს. ლეკი ყაჩაღია, ოსმალთ ფულით ვაჭრობს. ვაჭრობა ალაჰის საქმეა. ქერიმ-ალამ რა ქნას? გურჯს ოქრო მისცა, გურჯმა ტყვე მისცა.

მანუჩა. ურჯულებო, ქალები შეიბრაღეთ, შეასვენეთ, ქანცი გაუწყდათ. ქერიმ-ალა. მანუჩა, შენზე ნაწყენი ვარ, შენმა თითებმა ჩემს დარაჯს თვალი მოთხარა.

(თვალახვეულ ოსმალთზე ანიშნა)

მანუჩა. ყველანი თვალბდასათხრელი ხარო, ვაი, დედასა...

(მანუჩას დარაჯები მისცვივდებიან)

ქერიმ-ალა. (მანუჩას) შენს საქმეს აფუჭებ, რამდენ მეტს შეიგინებ, იმდენი შორს წახვალ.

შერმადინი. ურჯულებო, ქალს გული მისდის, ჩქარა წყალი!

ქერიმ-ალა. წყალი შეიძლება, დააღვეინეთ! (ორმა დარაჯმა, მათ შორის ჯემალმა ქალს ჯამით წყალი მიაწოდა. ჯემალმა თოფი ტყვესთან დადო, ქერიმ-ალა ჯემალს) ტუტუცო, ტყვესთან თოფის დადება იქნება? (ჯემალს ხმალი შემოჰკრა სიბრტყით) რამდენჯერ გითხარი, თოფს ხელი არ შეუშვა-მეთქი. (ჯემალის თოფი ტყვეს მოუღირა. ჯემალს) შევცდი, გააურო, გურჯისტანში რომ წამოგათრიე.

(ჯემალს თოფი დაუბრუნა)

მანუჩა. (ჯემალს) რა გქვია, გიაურო?

ჯემალი. აჭარელი ვარ, ჯემალა მქვია.

ქერიმ-ალა. (ჯემალს) იქით გაეთრიე! ტყვესთან ლაპარაკი ჩემი საქმეა... ქარიყლაპია, პირი დაგიღია, გშია?

ქარიყლაპია. იქით გამცილდი, შენი...

გუგუნა. საზიზღარო!..

ქერიმ-ალა. რად იგინები ბიჭო, მეორე ღამეა ერთად ვართ, ველარ შემეჩვიე?

გუგუნა. მარტოხელა დედა სოფელში დამრჩა, სხვა არავინ მყავს, რომ გეხვეწა ჩემს შვილთან ერთად მეც წამიყვანეო, რად არ შეუსრულე?..

ქერიმ-ალა. ბიჭო, გუგუნა, დედაშენი უკბილო ბებერია, ბებრის ფასი თრევად არა ღირს, შენ არ იცი ვაქრობის წესი, ბებერი სტამბოლის ბაზარზე არ გადის.

მანუჩა. რას ფიქრობს ის ძაღლი, ქაიხოსრო დიდმელი, ერეკლე მეფემ თუ გაიგო ეს ბოროტება, ყმების გაყიდვა.

ქერიმ-ალა. გურჯი ბატონები მეფის ბრძანებებს რომ ასრულებდნენ, გურჯისტანი სუნტიტების სამარე იქნებოდა. ეჰე, თქვენ ყმაწვილები ხართ, არ იცით... გურჯს არც ღმერთი სწამს და არც მეფე...

მანუჩა. ურჯულო, ძაღლო, ხმა ჩაიწყვიტე, ბოროტი ენით ნულარ გვწამლავ, თორემ პატარა კახის სახელს ვფიცავ, კბილებით ყელს გამოგლადრავ!

(ქერიმ-ალასკენ გაეჩანება, დარაჯები გადაუდგებიან, ზოგი ხმლით და ზოგი თოფით)

ქერიმ-ალა. (დარაჯებს) იქით წაიყვანეთ, შუაში ჩასვით... მაგარი ბიჭია, ავაზა, ავაზა... (მანუჩას) შენი ფასი სტამბოლის ბაზარზე სამასი ოქროა.

მანუჩა. გველო!..

ქერიმ-ალა. ქერიმ-ალას შეურიგდი, სამას ოქროს ავიღებ, ათ ოქროს გაჩუქებ, ალაჰის მადლით (ხელებს ალაჰს). დიდება ალაჰს!..

დარაჯები. დიდება ალაჰს!..

ქერიმ-ალა. ჯემალავ, შენ რატომ არ ჰყვირი — „დიდება ალაჰს“!

ჯემალი. დაძახება ვერ მოვასწარი.

მანუჩა. ფუი, თქვენს ალაჰს.

ქერიმ-ალა. (გაბრაზდება) ალაჰის მადლი გაგიწყრება, ქერიმ-ალა ცხენის კუდზე გამოგაბამს.

დარაჯი. ვილაც მოდის....

(თოფს მოიმარჯვებს)

ქერიმ-ალა. (გასძახებს) ეჰე, რომელი ხარ?

ქაიხოსრო. (შემოდის) ქერიმ-ალა, ქაიხოსრო ვარ, დიდმელი.

ქერიმ-ალა. გურჯო, რა მოგსვლია?! ამ სიშორეზე სად მომაგენი?..

ქაიხოსრო. გზები ხომ მე გაჩვენე. ქერიმ-ალა, ფუი შენს კაცობას.

ტყვეები. ქაიხოსრო!..

მანუჩა. ქაიხოსრო, ქვეყნის სამართალს რა პასუხს აძლევ, რომ ქართველი ქართველებს ყიდი.

ტყვეები. ქაიხოსრო!..

ქაიხოსრო. (ტყვეებს) ხმა ჩაიწყვიტეთ, თორემ აქ ჩაგაძაღლებთ და ამ ნასოფლარში ჩაგმატხავთ ყველას... ქერიმ-ალა, შევარცხვინე შენი კაცობა.

ქერიმ-ალა. გურჯო, რისთვის მაგინებ. ოქრო მოგეცი, სხვა რაღა გინდა?
ქაიხოსრო. რა ოქრო მომეცი, შე მურდალო, ათი ოქრო ნაკლები მოგიცია.
ქერიმ-ალა. ათი ოქრო ნაკლები, მე?!

ქაიხოსრო. დიახ, შენ... გაიძვერა ხარ, თურქო, მაშინ ოქროს დასათვლელად რომ არ მცალოდა, კარგად იცოდი, ქისა გავხსენი და რაღას ვხედავ, — ათი ოქრო ნაკლები მოგიცია... ორი ყმა უფულოდ მიგყავს.

ქერიმ-ალა. თითო ტყვეზე თითო ოქრო დაგაკელი. რა ვაჭრობაა, თუ არ დაუკლებ.

ქაიხოსრო. არა-მეთქი, თავიდან გითხარი. ათი ოქრო ჩამოდი, ჩქარა!

ქერიმ-ალა. ათი ოქროსათვის მთა გადმოიარე?!

ქაიხოსრო. ჯანაბის კარამდე მიგყვებოდი, უნამუსო კაცი მე მეჭავრება.

მანუჩა. (ქაიხოსროს) ფუი, შენც თუ ნამუსზე გეთქმის, ძაღლო.

ქაიხოსრო. ძაღლს ძაღლური სიკვდილი...

(დამბაჩა ესროლა)

ქერიმ-ალა! (ქაიხოსროს დამბაჩაზე ხმალი აუკრა, დამბაჩა ჰაერში გავარდა) გურჯო, მანუჩა ჩემია!.. აქ გასროლა როგორ იქნება, დამბაჩის ხმა სოფელს მისწვდება.

(გამოჩნდება მათა)

ქაიხოსრო. (ქერიმ-ალას) ათი ოქრო ჩამოდი, შე წუწკო, შენა...

ქერიმ-ალა. სტამბოლის ბაზრამდე ამათი რჩენა ათი ოქრო არა ღირს?

ქაიხოსრო. ფეხებზეც არა მკიღია მაგათი რჩენა! ქერისა და სიმინდის მეტს რას მისცემ, ე, მაგ ძაღლებს, რომ ათ ოქროს ანგარიშობ?!

ქერიმ-ალა. მკლე ბიჭებია, ამათი ხორცის შებმას ათი ოქროც არ ეყოფა.

ქაიხოსრო. ვინ არის მკლე?.. (გასძახებს) მანუჩა!.. სარკინეთელო...

მანუჩა. რაო, ქაიხოსრო?

ქაიხოსრო. ფეხზე დადექი... (ქერიმ-ალას) ეს არის მკლე? ხელი რომ შეუხსნა, შენ და შენს მხლებლებს ერთად გაგთოკავს... (მანუჩას) მკლავი აჩვენე, ამ თათარს!

მანუჩა. ხელები შემისხენი, ქაიხოსრო!

ქერიმ-ალა. ხელის შეხსნა როგორ იქნება, ოთხმა კაცმა ძლივს შეკრა.

ქაიხოსრო. ქერიმ-ალა, თუ მშვიდობა გინდა, ათი ოქრო-მეთქი!

ქერიმ-ალა. ათი ოქრო იმაში გამოდი, რომ ამის შებოჭვაზე ჩემმა მხლებელმა თვალი ამოიგდო.

ქაიხოსრო. ქერიმ-ალა, ათი ოქრო ოსმალის წირპლიანი თვალი? — რაებს მიჭქარავ.

ქერიმ-ალა. მთელი ცხოვრება ალაპს ცალი თვალით უცქიროს? გურჯო, რას ამბობ!

ქაიხოსრო. (ცალთვალა დარაჯზე ანიშნა) ეს ბინძური ცალი თვალით მინც უყურებს, (მანუჩაზე მიუთითა) ამან რა ჰქნას? ქრისტიანმა კაცმა მაჰმადის ქვეყანაში ორივე თვალთ ალაპს უცქიროს, ქრისტიანი კაცი-სთვის ეს სასჯელი ათ ოქროდ არა ღირს?

ქერიმ-ალა. შენი ანგარიშით, ათ ოქროს მანუჩას აძლევ?...
 ქაიხოსრო. მანუჩას რად მივცემ?! — მისმა ცოდვილმა ბატონმა ქრისტე-
 ლმერთს სანთელი უნდა დავუნთო, სულის გაწმენდას ოქრო სჭირდება.

მანუჩა. ქაიხოსრო, სად გავიხილა ქრისტიანების ქვეყანაში ეკლესია
 ძაღლის სულს წმენდდეს?..

ქაიხოსრო. არ გაპატიებ, ყმის ლეკვო!.. (ხმალს იზიშვლებს).

ქერიმ-ალა. შაითან, (დარაჯებს) შეკარით, გიჟი თავადი.

(დარაჯები ნაბიჯს გადადგამენ)

ქაიხოსრო. (დარაჯებს) შეჩერდი! მაჰმადის ტილებო, თუ ჩაძაღლება
 არ მოგნატრებიათ!..

ქერიმ-ალა. ქაიხოსრო, აჰა, ხუთი ოქრო.

ქაიხოსრო. ათი-მეთქი!

ქერიმ-ალა. ექვსი.

ქაიხოსრო. ათი!

ქერიმ-ალა. შვიდი.

ქაიხოსრო. ათი!

ქერიმ-ალა. აჰა, არც შენი სიტყვა, არც ჩემი, — ცხრა ოქრო.

ქაიხოსრო. ათი-მეთქი!

ქერიმ-ალა. (დარაჯებს) შეჭკარით, ეგ ავაზა. (ქაიხოსროს) შენი ფასი
 სტამბოლის ბაზარზე ასი ოქროა...

ქაიხოსრო. შე წუწკო, ძაღლო შენა...

(ქერიმ-ალას ხმლით შეებმება, დარაჯები აირევიან, ტყვეები ადგის
 ინაცვლებენ, დარაჯებმა აღარ იციან ტყვეებს უღარაჯონ, თუ ქერიმ-ალას მი-
 ეშველონ)

მაია. (ყვირის) ეჰე!.. ბიჭებო, აქედან შემოუარეთ, ზოგმა იქიდან დაჰკა-
 რით!..

(თოფს ისვრის, ქერიმ-ალას მუხლში ტყვია მოხვდება, სიმწარისაგან მიწაზე
 კოტრიალობს)

ქერიმ-ალა. შაითან გურჯ... (ხმალი გაუვარდება)

(მაია გამოჩნდება)

მაია. ერეკლე მეფის ბრძანებით, ხელები მაღლა!..

(დამბაჩა გაისროლა, რომელიღაც დარაჯი ღმუილით სიბნელეში შთაინთქა.
 დარაჯები აირევიან. ჯემალმა დრო ისელთა. ყამა-დანით მანუჩას ხელები გაუხს-
 ნა, დანა მანუჩას მისცა, მანუჩა თავის მხრივ სხვა ტყვეებს ათავისუფლებს)

დარაჯი. (ჯემალის მოქმედებას თვალი შეასწრო) ჯემალავ, გიაურო!

(დარაჯს ჯემალმა მოსწრო, კონდახი ჩაარტყა. დარაჯი უფსკრულში ჩაეშვა
 ღრიალით)

მაია. ქაიხოსრო დიდმელო, ერეკლე მეფის ბრძანებით ხმალი დააგდე! (ქაი-
 ხოსრო შეყოყმანდება): ხმალი, ან გულში ტყვია!

(მაიამ დამბაჩა გაისროლა, ცერად)

ქაიხოსრო. აჰა, დავაგდე. (ხმალი მაიას ფერხთით დააგდო).

მაია. (ვითომ ვინმეს ეძახის) ეჰე!..

მანუჩა. პატარა კახის ყვირილზე აქა ვართ!..

(მანუჩამ და სხვა ტყვედყოფილებმა დარაჯებს იარაღი აპყარეს)

მაია. აბა ბიჭებო, დაჰკათ მაგათა, ყველამ იარაღი კარგად აისხით!

მანუჩა. იარაღი ასხმულია... (დარაჯებს) აბა, ალაპის ჭინკებო, აქეთ მოქუჩი-
ლით-მეთქი! (ჯემალს) შენ, გიაურს რომ გეძახიან, აქ მომეშველე.

(დალაჩრებულ დარაჯებს თავს მოუყრიან)

ქერიმ-ალა. ვაი, მუხლი, მუხლში ტყვია, მუხლში ცეცხლი...

მანუჩა. ცეცხლს გაგინელებ... აბა ბიჭებო, ეკლესიის უკან, ხრამში, გა-
დაუძახეთ.

მაია. შეჩერდით, ვინ მოგცათ ნება?! თათარო, შენი სახელი?

ქერიმ-ალა. ქერიმ-ალა, ვაზირო,

მაია. ვეზირს მოგცემ, მე შენ... (შერმადინს და ქალებს) ამ ურჯულოს მუხ-
ლი მობანეთ, კარგად შეუხვეით.

(დავლებას ასრულებენ. ქერიმ-ალა გვერდზე გაპყავთ)

მანუჩა. მაჰმადის ძაღლს ვუმკურნალოთ?..

მაია. მაგ ძაღლმა, გათენებიდან საღამომდე ფეხით უნდა ირბინოს... (ქაი-
ხოსროს) ქაიხოსრო დიდმელო, დიდო თავადო, ათი ოქრო დაგაკლეს?
(მანუჩას) ეს წუწკი მაგრად გათოკეთ, მის ცხენს გამოაბით.

(ტყვედყოფილები დავლების შესრულებას მოინდომებენ)

ქაიხოსრო. ხელი არ მახლოთ, მე ბატონი ვარ!..

მაია. შენ ის ბატონი ხარ, საქართველოს რომ ოქროზე ყიდი... შენ ამ თა-
თარზე საზიზღარი ხარ, ის მყიდველია, შენ გამყიდველი!

ქაიხოსრო. სად არის ერეკლეს რაზმი, თუ შეპყრობაა, მისი დასტური
მაჩვენეთ.

მაია. ერეკლეს რაზმი?.. აჰა, ერეკლეს რაზმი.

(ტყვედყოფილებზე ანიშნა)

ქაიხოსრო. დასტური-მეთქი!

მაია. დასტური? — საქართველოს სასიკეთოდ ჩემი დასტურიც საკმარისია!

ქაიხოსრო. ქერიმ-ალა, მოგვატყუეს!

მაია. ქვეყნის მტერთან კვლავ კავშირს ეძებ? — ძაღლის კუდს სამარე გაას-
წორებს. (მანუჩას და სხვებს) ბიჭებო, თოფები დასცხეთ ამ ვერაგს, წამო-
აქციეთ და მანამ ბეგვეთ, სანამ ყიშმირივით დარბილდებოდეს.

(განკარგულებას ასრულებენ)

ქ ა ი ხ ო ს რ ო. (მიწაზე დაგორებული) ჰოი, ქრისტე ღმერთო, ერეკლეს დროში დიდებულ თავადს ყმები ურტყამენ.

მ ა ი ა. ღმერთს პატიება სთხოვე, გველაძუა ქაიხოსრო!

ქ ა ი ხ ო ს რ ო. (ტყვედყოფილებს) მეყოფა, როგორც მეტყვით, ისე მოვიქცევი.

მ ა ი ა. თუ დარბილდა, აკმარეთ. (ცემა შეწყვიტეს. ქაიხოსროს) ეგ ჩემმა გაიხადე, ჩქარა... აქ მომე... (ქარიულაპიამ ქაიხოსროს ჩემმა გახადა, მაიას წინ დაუყარა) შენსას ჩავიცვამ, შენსას კი არა, გლეხის ოფლით მონაგარს (ფეხსაცმელს იცვამს). დიდი ფეხი გქონია, მაგრამ მათბობს.

ქ ა ი ხ ო ს რ ო. მე რა ჩავიცვა?

მ ა ი ა. ის, რაც შენს ყმებს აცვიათ. (მანუჩას) ქაიხოსრო ცხენს გამოაბით..

ქ ა ი ხ ო ს რ ო. ცხენსო?!

მ ა ი ა. (მანუჩას) თავადს ქული მოხადე, შენ დაიხურე... შენი ქული თავადს დაჰხურე... (მანუჩამ ქულები გაცვალა) ასე, ბიჭებო, გასწორდა ყმა და ბატონი. (იციანის. ტყვედყოფილებიც იციანიან) ქაიხოსრო, გზაში ურჩობა თუ შეგამჩნიე, ქალის კაბა მაქვს წამოღებული, იმას ჩაგაცმევ, ჯვარზე გაგაკრავ.

ქ ე რ ი მ - ა ლ ა. ვაი, მუხლი...

მ ა ი ა. (მანუჩას) ქერიმ-ალა შენს ცხენს გამოაბი.

მ ა ნ უ ჩ ა. ცხენი სადა მყავს, ძმაო.

მ ა ი ა. (თავისთვის) ძმაო... ქერიმ-ალას ცხენი შენია, შენი სახელი?

მ ა ნ უ ჩ ა. მანუჩა მქვია, სარკინეთელი გახლავარ.

მ ა ი ა. ძლიერ კარგია, მომწონს შენი სახელი, სარკინეთელო, ჩემს ბრძანებას, შეასრულებ ისე, როგორც დავით სოსლანი თამარ დედოფლის...

(მიხვდა, რომ ცუდად თქვა)

მ ა ნ უ ჩ ა. რატომ დედოფლისა, თქვენ ჩემი მეფე ხართ.

მ ა ი ა. დიახ, რა შუაშია დედოფალი. (ტყვედყოფილ ქალებს) დედაკაცებო, ცხენზე ჯდომა თუ შეგიძლიათ?

ქ ა ლ ე ბ ი. შევძლებთ, ძმაო.

მ ა ი ა. ჰმ, ძმაო... შეჯექით. აბა, ცხენებზე... ურჯულოებს გზაში ურჩობა თუ შეამჩნიოთ, არ დაზოგოთ.

ქ ა ი ხ ო ს რ ო. ჩემი ყმის ქულს მე არ დავიხურავ.

(ქული გადაადლო)

მ ა ი ა. მანუჩა, ქერიმ-ალას ქული შენს ბატონს დაჰხურე.

ქ ა ი ხ ო ს რ ო. (შეშფოთებული) თათრის ქული?!

მ ა ი ა. დაიხურე, ყენს ჰგავხარ, შენ ხომ ყენის ძალდი ხარ, ოქროზე მსახური ძალდი.

(მანუჩამ ქერიმ-ალას ქული ქაიხოსროს დაახურა)

ქ ე რ ი მ - ა ლ ა. ვაზირო, მაჰმადიანი კაცი უიშველი თავით — სიკვდილია.

მ ა ი ა. ალაპი გადმოხედავს მისი შვილის უნამუსო თავს, იქნებ გიშველოს...
(მანუჩას) სარკინეთელო, წავიდეთ!.. ქაიხოსრო, თუ გაჭიჭება შეგამჩნიე,
ქალის კაბა და ჯვარზე ცმა არ აგცდება, კარგად დაიხსომე... ბიჭებო!
(ხელი გაიშვირა) ამ მთებს და ველებს სიმღერა ჰშვენის, ტყვედყოფნისას
რომ აკვნესებდით, ის იმღერეთ, ისე ლაღად, ვით ლაღია ჩვენი ქვეყანა.

მ ა ნ უ ჩ ა. სად მივდივართ?..

მ ა ი ა. ერეკლე მეფესთან!..

ტ ყ ვ ე დ ყ ო ფ ი ლ ე ბ ი. (აღმატრებით) ერეკლე მეფესთან!..

(ტყვედყოფილებს ოსმალები და ქაიხოსრო ვაჰაყეთ).

ფ ა რ ღ ა

შავთვალა, ტანით ბრვე გოგომ
ჩაიცვა ვაჟკაცურადა,
თოფ-იარაღი აისხა,
იქცევა მამაცურადა.
პატარა კახსა ეახლა,
რა კარგი სანახავია...
ხირიმი შეატრიალა,
დაბლა დაუკრა თავია...

(„შიას და ერეკლეს შეხვედრა“).

(ხალხური)

მ ო ქ მ ე დ ე ბ ა მ მ ო რ მ

სურათი მესამე

ერეკლე მეფის სასახლე თბილისში. საღამოა, ქალაქს ჩირაღდნები ანათებს, მაღალი კი-
ბით ამილახვარი ჩამოდის, მას უკან ბარათა მოსდევს.

ბ ა რ ა თ ა. (შეშფოთებული) რუსთა მეფესთან ელჩებს გზავნის ამილახვარო,
რუსეთის ძლიერებას ვერ ჩასწვდომიხარ. თეთრი მეფე იმას მიადწევს,
რაც ერეკლეს სინამდვილედ ვერ უქცევია. სამთავროებს გააუქმებს, საე-
რისთაოებს მოსპობს, საქართველოს ერთმმართველის ხელი წარმართავს,
ბატონყმობას რუსის ხელით მოსპობს ერეკლე... (მღუშარე ამილახვარს
წინ დაუდგება) თავადობის უბედობის ნათლად მხედველმა რად არ ურ-
ჩიე მეფის თათბირს, რომ რუსთა მეფესთან კავშირი ნაადრევია. რად
დაეთანხმე?

ა მ ი ლ ა ხ ვ ა რ ი. ბარათავ, მეფის თათბირს ღიმილით თავს ვუქნევდი, რომ
ჩემი მღელვარება დამეფარა, ღრმად ჩამემარხა. მას თათბირი უყვარს,
მოსმენაც იცის, წაქეზებაც სჩვევია ხშირად, რომ შეუცდომლად მოიქ-
ნოს ბასრი მახვილი.

ბ ა რ ა თ ა. მღელვარებას რა დააოკებს?..

ა მ ი ლ ა ხ ვ ა რ ი. მეფის სიკვდილი.

ბ ა რ ა თ ა. (მღელვარება გაუნელდა) მეფის?!

ამილახვარი. თავადო, სიკვდილის გაგონებამ ხომ არ შეგაქართო?

ბარათა. არა, შიშს ვინ იტყოდა, ძალა რომ გვექონდეს.

ამილახვარი. დიდი ძალა თუგად სიდიდით საშიშარია, ბევრი ასეთი ძალა და შეთქმულება ერეკლემ მოსპო, გააცამტვერა. აქ სამი კაცი საკმარისია.

ბარათა. სამი კაცი?!

ამილახვარი. დიდსა და უძლეველ სპილოს სასიკვდილო ჭრილობას თავვი აყენებს.

(სასახლის კიბეზე გუბაზი გამოჩნდება. დაბლა ჩამოდის)

გუბაზი. თავადიშვილნო, რად მიატოვეთ მუფის დარბაზი?

ამილახვარი. მეფე რას ამბობს?

გუბაზი. მუდმივი ჭარის გაძლიერებას ქადაგებს, ვეღარ გავუძელ... თუ მეფობა ითავა, ჭარიც თვითონ გააძლიეროს. მან იმეფოს და მე ყმება გაძლიო? არა! სადაური ანგარიშია.

ამილახვარი. ჩუმად, ბახუსი შენთვის საწამლაგია.

გუბაზი. ბახუსი არა, ამილახვარო, მე კახის მეფობა მწამლაგს.

ამილახვარი. (შეშინებული) ყველას დაგვლუპავ.

გუბაზი. ამ ჩემს ფეხებს...

(უსასოოდ მიეგდება)

ამილახვარი. თავადო!..

გუბაზი. (ენერგიულად) მეფე ერეკლე! — მთელი ხალხი ამას იძახის, ვითომ სხვა მეფე საქართველოში არ ყოფილიყოს.

ამილახვარი. რა გაღრიალებს, თავადიშვილო!

გუბაზი. რუსის ხელში რომ ჩაგვყრის, პირველი შენ იღრიალებ, მაგრამ გვიანდა იქნება.

ამილახვარი. ვერ მოესწრება!

გუბაზი. ჩვენს ყმებს მუდმივ ლაშქარში ერეკება. ვისი იმედი გაქვთ? ირანის დაკოდილი ლომი დიდ რუსეთს რაღას შეჰბედავს... (იყვირებს) კი, მოესწრება!

ამილახვარი. ჩუმად, არ გეკადრებათ!

გუბაზი. (გამომწვევად) სომხის ვაჭრებსაც რომ იბარებს, მათთან ჩურჩულებს!

ბარათა. ჰაოსი და ქართლოსი ძმები იყვენენო. ამ საფუძვლით ვაჭარს მეგობრობს.

გუბაზი. და მე, წარჩინებულ თავადიშვილს, სიძობაზე უარი მითხრა.

ამილახვარი. უგვარო ხალხით აავსო სასახლის კარი.

ბარათა. ხალხი გლეხობააო.

გუბაზი. (გამომწვევად) თავადიშვილნი ვირები ხართო.

ამილახვარი. მეტისმეტია, ასე არ უთქვამს.

გუბაზი. თუ დასჭირდება ამასაც იტყვის.

ამილახვარი. გუბაზ, შედმეტად ლაყბობ...
 გუბაზი. საქმე მიბრძანე, მე ჩემი ხმლით არ დავაყოვნებ.

ამილახვარი. შენს ხმალს ჩემი განზრახვა სჯობს.

გუბაზი. თქვი!

ამილახვარი. (განსაკუთრებული სიფრთხილით) არაქსის გაღმა ყიზილ-
 ბაშთ სარდალი ჩემს უსტარს ელოდება. ყიზილბაშმა უნდა იცოდეს,
 ერეკლე რუსთა ხელმწიფესთან სამეგობროდ ელჩებს რომ გზავნის...
 ელჩების წასვლა რუსთა მხედრობის საქართველოში დასახლებას ისახავს
 მიზნად. ჩრდილოეთიდან ჭიშკრის მორღვევას ირანის მთვლემარე ლომი
 უსისხლოდ არ დათმობს, თბილისს დალაშქრავს, მისი მახვილი ელჩებს
 მისწვდება, ვიდრე ისინი რუსეთის ტრამალებს გადალახავენ.

გუბაზი. (ენერგიულად) ასეთი უსტარი, ერეკლეს ხმალზე ბასრია. მზადა
 ვარ, თუნდაც დღესვე მიბრძანე.

ამილახვარი. შენ ვერ წახვალ, ოღნავი ექვიც დამლუბველია.

გუბაზი. მაშ ვინ?

ამილახვარი. სანდო კაცს იპოვი, რომლის გზა-კვალს არავინ ზომავს.

გუბაზი. სანდო კაცის პოვნა ძნელი საქმეა.

ამილახვარი. ნდობა არ კმარა, ვაჟკაცობაც თან უნდა ახლდეს. უსტარის
 მიმტანმა სიკვდილი და სიცოცხლე ერთ თოფრაში უნდა შეხვიოს.

გუბაზი. ერეკლეს ვანანებ, რომ სიძობაზე უარი მითხრა.

ამილახვარი. სიძობაზე თუ თანხმობა მოგცა?..

გუბაზი. პირადი შური მახალისებს, განა ვერ ხვდები ამილახვარო?.. (ხელს
 გაიშვერს) შეხედეთ, დატკბით, მეფის გამარჯვებას ხალხი ზეიმობს.
 შურისძიების ცეცხლს ეს უფრო მიღვივებს.

ბარათა. გუშინ ბრძოლის. ველიდან დაბრუნდა გამარჯვებული, დღეს
 თათბირი აქვს.

ამილახვარი. ძვალს არ ასვენებს.

გუბაზი. (შორს იცქირება) სულ ხელოსნების ბრაღია ეს ჩირაღდნები.

ამილახვარი. ხელოსანმა ხალხმა იცის, რა მოუხდება მათ მეფეს, მაგრამ
 ერეკლემ ის კი არ იცის... თავს რომ მოსჭრიან, იგივე ხალხი სხვა მეფეს
 ლოცვა-კურთხევით შეეგებება. ხალხი სასეიროდ მიცლილი ჰრბობა.

ბარათა. თავადიშვილნო, იქით გახედეთ, ის რაღა მოდის, ყვენობაა?!

გუბაზი. ყენი ჭვარზე გაუკრავთ.

ამილახვარი. ყიზილბაშური ქუდები მთელ გუნდსა ჰხურავს. როგორ,
 მთელი ქალაქი გაყენდა, თუ რა ამბავია?

გუბაზი. უარესს მოესწრებით...

ბარათა. თავადიშვილნო, აქ სხვა ამბავია, ოსმალები! — მცველები ახლავთ.

ამილახვარი. (გაფაციცებით თვალს ადევნებს) რა უნდა იყოს... მე-
 ფესთან მოდიან.

(ისმის მგზავრული მსუბუქ ჰანგზე, მაიას ხმა გამოირჩევა, მღერიან:
 სანთლის გუთანს ავაშენებ,
 შიგ შევაბამ უღელ დევსა;
 ზღვაში ვსნავ და ზღვაში ვთესავ,
 ხმელზე ვინადირებ თევზსა;
 ყინულზე კალოს გავლენავ,
 მორევში ვინახავ ქერსა,
 ჭინჭველას გოდორს ავიდებ,
 კამეჩებს დავუყრი ბზესა...).

გუბაზი. სედავთ, პირტიტველა ბიჭი მოუძღვება, თავადურად ყელი მოუღერია.

ბარათა. (შორს იცქირება) კარგი ცხენია.

ამილახვარი. (გასძახებს) ჰეი, დარაჯნო!.. სასახლის კარი მაგრად ჩაქეტეთ, საეჭვო ხალხი სასახლეს მოედინება (რკინის ჩაჩქნიანი ორი დარაჯი გამოდის. მოქმედებენ).

გუბაზი. აბა, თუ გესმის რა ბრძანებას აძლევ, საეჭვო და ოხერი ჩვენთვის ყველა სასიკეთოა. ამილახვარო, მწიშარა ხარ!

ამილახვარი. არ გეკადრებათ ეგ სითამამე.

გუბაზი. მეფის სამტროდ შეთქმულს მოკრძალება არ მევალება (სიმღერის ხმა ძლიერდება).

მაიას ხმა. ეჰე!.. სასახლის კარი გააღეთ, მოგვყავს მამალი ხონობი...

ამილახვარი. (განცვიფრებული) ჰოი, ამას რას ვხედავ, თვალი მატყუებს თუ ნამდვილია, თავადიშვილი ჯვარზე გაუკრავთ, გუბაზ!.. ბარათა!.. მეორედ მოსვლის ჟამია.

ბარათა. თვალი გატყუებს (შემოდის სახლთუხუცესი).

ამილახვარი. ყველა წმინდანს ვფიცავ, ქაიხოსროა!..

სახლთუხუცესი. რა ამბავია, სასახლის კარზე ვინ ხმაურობს, ვინ არღვევს წესრიგს?

(მაიას ამაღის სიმღერის ხმა ძლიერდება)

ამილახვარი. სახლთუხუცესო, მეორედ მოსვლის ჟამია სწორედ. თავადიშვილი გაუთოკიათ.

სახლთუხუცესი. (გახედავს) ურჯულოც გათოკილია. (გასძახებს) ჰეი, დარაჯნო, ფართოდ გააღეთ სასახლის კარი!

(შემოდის მაია)

მაია. (მხიარულ გუნებაზე) ეჰე, მოგვყავს მამალი ხონობი!..

(თოვს ექაჩება, რომელზეც ქაიხოსროა გამობმულა, ქაიხოსროს გაშლილი მკლავები მსხვილი თოვით სარზე აქვს მიკრული, ქალის კაბა აცვია, მას უკან მოჰყვება ქერიმ-აღა. ძლიერ კოჭლობს, მას უკან გათოკილი ოსმალები და ბოლოს ტყვედყოფილები).

ქაიხოსრო. ვაი, შერცხვენავ... დედაკაცის კაბაში...

(დაბმული მხეცივით იღრინება)

ამილახვარი. ქაიხოსრო, თავადო, ამას რას მოვესწარ, ამ ყაჩაღებში როგორ გაები?!

მაია. (ამილახვარს) თავადო, სასახლის კარზე ყაჩაღები რამდენი იცი?

ამილახვარი. ხმა, შე თავხედო ბიჭო...

მაია. ჰმ, ბიჭოო...

ამილახვარი. მაშ, თავადი არ იქნები ამის ჩამდენი.

მაია. ცხადია, არა... გთხოვთ ერეკლე მეფეს წარუდგინოთ ჩემი დასტა — ჩემი რაზმი..

ამილახვარი. მეფეს თქვენთვის არა სცალიან.

სახლთუხუცესი. ამილახვარო, სახლთუხუცესმა გაარიგოს...

ამილახვარი. (გაშმაგებული) სახლთუხუცესო, თავადიშვილი ქალის კაბაშია!..

სახლთუხუცესი. მომიტევეთ. (მაიას) ჭაბუკო, მეფესთან თქვენ რა გესაქმებათ?

მაია. აი, ამ თავადს (ქაიხოსროზე აჩვენებს) განაჩენი გამოუტანოს.

სახლთუხუცესი. მეფეს არა სცალია, გუშინ დაბრუნდა ბრძოლის ველიდან, ჩვენ განვსჯით მტყუანს და მართალს.

მაია. მართალი და მტყუანი განსჯილი გახლავთ, მეფური სიტყვა ერეკლესია.

გუბაზი. (ამილახვარს) ისე ამბობს, ვითომ ერეკლე ამის ძმაცაი იყოს.

მაია. სხვა ძმაცაი აბა სადა გვყავს?.. (თავის რაზმს) დიდება მეფეს!..

ტყვედყოფილები. მეფეს დიდება!..

მაია. (გათოკილ ოსმალებს) თქვენც დაიყვირეთ, იქნებ სული შეგინარჩუნოთ — დიდება მეფეს!

ყველანი. დიდება მეფეს!..

ამილახვარი. (მოთმინებადაკარგული) რა გაღრიალებთ!..

ქერიმ-აღა. ალაჰ, ვაი, მუხლი.

მაია. კვლავ, კიდევ ერთხელ: ათი ათასი გამარჯვება მეფე ერეკლეს!

ტყვედყოფილები. ათი ათასი გამარჯვება მეფე ერეკლეს!..

გუბაზი. (ანგარიშმიუცემლად, მაიას მიმართ) რა ლამაზი ბიჭია...

ამილახვარი. თავადიშვილი გამოხსენით, სახლთუხუცესო, მთელ თავადობას თავს ლაფი გვესჩმის!..

მანუჩა. (ამილახვარს წინ აღუდგება) ხელი არ ახლოთ, თვით მეფემ ბრძანოს.

ამილახვარი. ხალხის ბრბო სასახლის კარზე რაებსა ბედავს!..

მაია. ბრბო!.. რათა ბრბო?! ჩვენ მეფის კანონით შევიპყარით წუწკი ბატონი.

გუბაზი. ხალხო, ნუთუ არ გესმით, კანონის ძალით თავადს ქალის კაბა ჩააცვს, მაცხოვარს ვფიცავ, ე, იმ კანონით ქუდის მაგიერ ქალის საცვალს დაგვახურავენ.

სახლთუხუცესი. თავადიშვილნო, სასახლის კარზე წესისამებრ სიღინჯე გმართებთ.

ბ ა რ ა თ ა. რაღა სიღინჯე, სახლთუხუცესო, მეფის კანონით ბრბოს რისხვა ისმის.

ა მ ი ლ ა ხ ვ ა რ ი. სახლთუხუცესო, ნულა აყოვნებთ, უბრძანეთ დარაჯს... გამარჯვებულ მეფეს ეს ბინძურები საზეიმო ხალისს წაუხდენენ... ჰეი, დარაჯნო, შეიპყართ ეს ყაჩაღები.

(დარაჯები გამოჩნდებიან)

ს ა ხ ლ თ უ ხ უ ც ე ს ი. (მკაცრად, ყვირის) ამილახვარო, როგორ ბედავთ, ამ ბრძანებისათვის მეფის რისხვა თავს დაგატყდება.

ა მ ი ლ ა ხ ვ ა რ ი. მე, მეფეს ვიცავ, მისი ღირსება მიკარნახებს.

მ ა ი ა. (ამილახვარს და მისთანებს) თუ მეფეს იცავთ და ერეკლე ნამდვილად გიყვართ, მის მხეს გაფიცებთ, დაიძახეთ — დიდება მეფეს!..

ტ ყ ვ ე დ ყ ო ფ ი ლ ე ბ ი. დიდება მეფეს!..

მ ა ი ა. (ამილახვარს) მეფე გვიყვარსო და მის სადიდებელს კი არ იძახით.. მის ღირსებას სპეტაკი გულთით თუ მართლა იცავთ, ჩვენი ქვეყნის ამ გაწამებულ შვილებს შეგვაწიე თქვენი ძახილი... (მკაცრად, მთელი ხმით) დაიძახეთ: — დიდება მეფეს!..

ყ ვ ე ლ ა ნ ი. (მათ შორის შეთქმული თავადები, რომლებმაც ერეკლეს თვალი შეასწრეს) დიდება მეფეს!..

(სასახლის ზედა კარიდან გამოდის ერეკლე, სპასალარით და სხვა პირთა თანხლებით, ერეკლე კიბეზე ჩამოინაცვლებს)

ე რ ე კ ლ ე. რა ამბავია, რად შეყრილხართ, ჩემო შვილებო?..

მ ა ი ა. ერეკლე მეფეს უმდაბლესი ჩვენი სალამი.

ტ ყ ვ ე დ ყ ო ფ ი ლ ე ბ ი. დიდება მეფეს!..

ე რ ე კ ლ ე. ოსმალები, ეგ ჯვარცმული ქართველი კაცი, იარაღსხმული თვალტანადი კარგი ბიჭები, რას მაუწყებთ?.. სახლთუხუცესო, დაიწყე.

ს ა ხ ლ თ უ ხ უ ც ე ს ი. ჩვენო მეფევ, დიდებულო, ჯერ ვერაფერი გამირკვევია, ეს წამია სასახლეში რომ შემოვიდნენ.

ა მ ი ლ ა ხ ვ ა რ ი. მომიტევეთ დიდო მეფევ, ჩვენო პატრონო! ამ ყაჩაღების ბრბომ თავადიშვილი ქაიხოსრო დიღმელი გათოკა, დედაკაცის კაბით მთელი ქვეყანა შემოატარა.

ე რ ე კ ლ ე. კარგად არ მესმის, რისთვის? ვინ ითავა, ან ეს ოსმალები ვინ მორეკა?

მ ა ი ა. (თვდახრილი, მოწიწებით წარდგება მეფის წინაშე) დიდო მეფეო, მე მოვრეკე ურჯულოები, თავადიც ჩემი ტყვე არის და სასჯელად ქალის კაბა მევე ჩავაცვი, მოვექეც ისე, როგორც საქართველოს მეფე, პატარა კახი, მოექცეოდა თავის ხალხის მტერს, თქვენი სახელით ჩავიღინე ეს სითამამე.

ე რ ე კ ლ ე. რად მოექეც აგრე სასტიკად?

მ ა ი ა. ამ ვერაგმა, ქაიხოსრო დიღმელმა, ერეკლე მეფის კანონდასტური ურჯულო ვაჭრის სასაცილო გახადა, თქვენი სამეფოს შვილებს — სა-

ქართველოს ლაშქარს რომ შეადგენს, გროშებზე ყიდდა. მაშინ მოვუსწარ, როცა ტყვის ვაჭართან ოქროს გულისათვის ცეცხლსა აფრქვევდა, ქისას ავსებდა.

(მეფისათვის შესამჩნევ ადგილზე ქისა დაღო)

აქედან შორს, ეკლესიის ნანგრევებში, ურჯულოებს, მეფე შენი სახელით ხმალ-ხანჯალი დავაყრეინე, მოღალატე თავადი და ოსმალო შენს ფერხთით დავყარე, ტყვედყოფილებიც აქ მოვრეკე... შენს მსჯავრს მოველი. ერეკლე. ქაიხოსრო დიდმელო, მართალს ამბობს ეს ბიჭი? („ბიჭის“ გაგონებაზე მაია ერეკლეს ასხდავს).

ქაიხოსრო. (თავჩაღუნული, უტიფრად) დიღო მეფეო, მე ჩემი საკუთრება მივეციდე თათარს, მეფისათვის არა წამირთმევია.

ერეკლე. მეფის დარბაზმა ყმით ვაჭრობა განაჩენით რომ ავიკრძალათ?

გუბაზი. (ამილანხვარს) გესმის?.. მეფე ყმებს გვართმევს!

ქაიხოსრო. (დუმლის შემდეგ) გვიან შევიტყვე ეგ განაჩენი.

ერეკლე. ქართველის ლაშქარი ბრძოლის ველზე იმ გასაჭირში რომ სისხლსა დგრიდა, შენ საქართველოს შეილებსა ყიდდი.

ქაიხოსრო. ყმა ჩემია.

ერეკლე. სახლთუხუცესო, ეკლესიამ შეაჩვენოს წუწკი თავადი, ამ განსჯის შემდეგ მუდმივი ლაშქრის ახორში ამუშავებ ერთი თვის ვადით, სალაშქრო ცხენებს დაასუფთავებს, წესისამებრ კარგად მოუვლის.

სახლთუხუცესი. მესმის მეფე. (სასახლის დარაჯებს) თავადი გამოხსენით.

მაია. (დარაჯებს გადაუდგება) მომიტევეთ... თვით მეფემ ბრძანოს.

ერეკლე. მეფე არ ბრძანებს, სამღვდელოებას ასე წარუდგეს ერთი მათგანი, ვინც დაადგო საქართველო უძლურების გზას. გაიყვანეთ!.. (სახლთუხუცესი სასახლის დარაჯებს მიუთითებს, ქაიხოსრო გაჰყავთ) ტყვე ოსმალები გაიყვანეთ, თადარიგს მიეც (ოსმალები გაჰყავთ).

მაია. მეფეო, დიდებულო, აი, ეს... (ჩემალზე მიუთითა) ოსმალოს ქუდი რომ ჰხურავს, ურჯულოების შეპყრობაში დამეხმარა ხმლითა და თოფით, ის ქართველია უკუღმართ დროში გათათრებული.

(ჩემალი სხვებს გამოეყო)

ერეკლე. სადაური ხარ?

ჩემალი. (დაიხოქებს) აქარელი ვარ, დიღო მეფე. თურქის მოსვლის ნიშნად ჩემს სოფელს ვაიო ჰქვია. სამი ძმისაგან ორი აწამეს და მესამემ — მამჩემმა, მიიღო მაჰმადის რჯული. აბა რა ექნათ, მაჰმადის რჯულს ვინც არ მიიღებს, ფაშა მიწას ართმევს, შორს ერეკება ეგვიპტის მიღმა.

ერეკლე. (სახე მოედრუბლება...) ჰოი, სამხრეთო, წინაპართა ხმლის სისუსტე... (ჩემალთან მივიდა, წამოაყენა) რა გვარისა ხარ?

ჩემალი. ვერძაძე ვარ, ჩემალა მქვია.

ერეკლე. სახლთუხუცესო, ტყვე ოსმალები დიღეგს ჩაჰყარე, დიღეგის კლიტე ამ ქართველს ჩაბარდეს... (ჩემალს მოუბრუნდება) შენს ქართვე-

ლობას ბევრჯერ გამოვციდი, (ჯემალი მეფეს მოკრძალებით თავს დაუკრავს)... მეფის დარბაზის განაჩენით ტყვედყოფილების თავისუფლება მიბრძანებია. ამიერიდან თქვენი ბატონი სამშობლო არის!

ტყვედყოფილები. ცოცხლობდეს მეფე!..

ერეკლე. თქვენს კერას დაუბრუნდებით!..

მანუჩა. (სხვებს გამოეყო) მეფევ, იდილოს შენი სახელი! შინ დედაკაცები დაბრუნდებიან, ვისაც მკლავში ძალა აქვს და მტრის ბოღმა ანჩობს, თქვენს ლაშქარში გვამსახურეთ.

ერეკლე. (მაიას) შენ რაღას იტყვი?

მაია. ჩემო მეფეო, ეგ ბიჭები ჩემი რაზმია, არწივის ფრთებს გამოისხამენ მუდმივ ლაშქარში.

ერეკლე. (გაელიმება) სულ დამავიწყდა (მაიას) ბიჭო, შენი სახელი?

მაია. (თავისთვის) ბიჭოო, რა ვუბასუხო...

ერეკლე. შენ გეკითხები, შენი სახელი?

მაია. ჩემო მეფევ... მათე-ბიჭი ვარ.

ერეკლე. მათე-ბიჭო... (კილო გამოიცვალა) ბიჭი კი არა, კაცი შენა ყოფილხარ და ქული შენა გხურებია... მათე-ბიჭო, აზნაურობა მომიცია.

მაია. დიდო მეფევ, მომიტევეთ კადნიერება, აზნაურობას რა თავში ვისლი, როცა თავადი უზნეო არის.

ერეკლე. (გაელიმება, უცებ მკაცრი სახე მიიღო, თავადებს გადახედა) ჩემს ამაღაში გრიცხავ, შეძლებ კი ამას?

მაია. გმადლობთ მეფეო, ჩემი ხმალი მუდამ გიერთგულეებს.

ერეკლე. ახლა ის მითხარ, ერთმა ბიჭმა ეს ყველა საქმე როგორ გაბედე?

მაია. მამულის სიყვარული დიდ მთას ბარად აქცევს, საშიშ მტრებს — კურდღლების ჯოგად.

ერეკლე. სახლთუხუცესო, მათე-ბიჭს ვერცხლის რახტით აკაზმული ლურჯა ცხენი და მსუბუქი ხმალი, ჩემგან, საჩუქრად მიბრძანებია (სახლთუხუცესი მეფეს თავს დაუკრავს).

ტყვედყოფილები. ცოცხლობდეს მეფე!.. (მაია მოწიწებით თავს დახრის).

ერეკლე. სახლთუხუცესო, აი, ეს ქისა, ჩვენი შვილების საფასურად, დიდმელ თავადს რომ მიუღია, მათე-ბიჭს დაუბრუნე... მათე-ბიჭო, ამ ოქროთი შენი რაზმი — ტყვედყოფილები გამოაწყე, ისე მოკაზმე, როგორც მათე-ბიჭს ეკადრებოდეს.

მაია. გმადლობთ, მეფეო, ისე მოკაზმავ, რომ მგონი ზარბაზანიც კი ვიგდო ხელთ.

ერეკლე. თუ მასახელებთ, ერთ ზარბაზანს მე თავად მოგცემთ.

ტყვედყოფილები. აშენდი მეფევ!..

ერეკლე. ომის ღმერთს სძინავს, მშვიდობა ზეიშობს!.. სახლთუხუცესო, ნადიმი მიბრძანებია!.. მათე-ბიჭო, შენც მეწვიე.

მაია. (მოწიწებით) გმადლობთ, მეფეო (ერეკლე და ამაღა გადის, სახლთუხუცესმა ქისა აიღო, მაიას გადასცა, გადის).

ტყვედყოფილი ქალი. (აღტაცებული) მათე-ბიჭო, შენ გენაცვალე...

მ ა ი ა. (ტყვედყოფილ ქალებს), აბა, შინ წადით, ჩქარა.

ტყვედყოფილი ქალი. არც ჩვენ გვინდა შინ დაბრუნება.

მ ა ი ა. ამას უყურეთ, დედაკაცი რაებსა ჰბედავს! მეფის ლაშქარში ხომ არ ჩაგწერთ... წადით, სოფელს შეატყობინეთ: ბიჭები გამოხსნილია, კახის ლაშქარში ირიცხებიან... ჩქარა გათხოვდით მეფეს ვაჟკაცები გამოუსარდეთ.

ქალები. მადლობა მათეს!.. შენ გაიხარე!.. ბედნიერია, ვისაც შეირთავ.

მ ა ი ა. (ქალებს) ნუ გააჭირეთ, გათხოვდით-მეთქი! (სასახლის დარაჯთგამრიგეს) ეს ბიჭები მოასვენე... ქალები გამიმგზავრე (ქალები და ბიჭები ჭგუფ-ჭგუფად გამრიგეს მიჰყვებიან).

მ ა ნ უ ჩ ა. მათე, მალე დაბრუნდი.

მ ა ი ა. ვერა ხედავ, მეფე მბატყებს, ქალები უჩემოდ არსად გაუშვა, თითო ოქროს დაეურიგებ, უნდა გათხოვდნენ.

მ ა ნ უ ჩ ა. ბიჭი კი არა, ანგელოზია...

(მანუჩა ტყვედყოფილებს გაჰყვება, მია მალალი კიბით აღის, ეზოში ამილახვარი, ბარათა და გუბაზი შეამჩნია)

მ ა ი ა. (თავადებს, ცრუ მოწიწებით) წამობრძანდით, მეფე მშვიდობას შეიმობს... თავადიშვილნო, ცხვირები რად ჩამოგიშვიათ?.. (გადის).

გ უ ბ ა ზ ი. ეჰ, ამილახვარის ცხვირსაც რომ მიწვდა...

ამილახვარი. (გაცეცხლებული) ყაჩაღია, ყველა წმიდანს ვფიცავ, ყაჩაღი!.. თავადიშვილი ახორში ცხენს ასუფთავებს, აქ გლეხუჭა მეფურ ნადიმზე მეფემ გვერდით მოისვა. ჰოი, შერცხვენავ, რას მოესწარ ამილახვარო! (გუბაზს, სხვა კილოზე) შენ ის გამიგე ვისი ლეკვია ეს არამუნადა, ჩემს ცხვირს რომ მისწვდა (დარბაზისკენ მიდიან).

ფ ა რ დ ა

ჯავრი მჭირს ავკაცებისა,
ცეცხლი მწვავს ერთიორადა.
(„მამია წყნეთელი“, ხალხური).

მ ო ჭ მ ე ღ ე ბ ა მ მ ს ა მ მ

სურათი მეოთხე

ერეკლე მეფის სასახლე თბილისში. წინა სურათის განლაგება. სცენაზეა მანუჩა, შერმადინი, გუგუნა და ქარიყლაპია. ჩაცმული არიან როგორც მეფის ამაღას ეკადრება. ფარკაობენ, ვარჯიშობენ.

მ ა ნ უ ჩ ა. (ქარიყლაპიას ეფარაკავება) ე, რა დონდლო ხარ, უფრო მარდად, ქვემოდან დამიხვდი, ზემოდან, გვერდიდან...

(შემოდის მ ა ი ა, სადად გამოწოყბილი, ყურთმაჯიანი ჩოხა აცვია).

მ ა ი ა. (მოფარაკავეთ) აგრე, კარგია... შეჩერდით!.. ერთი ერთთან რა საქმეა, ორი ერთთან! მანუჩა, შერმადინ, მოდით...

(მ ა ი ა მ ხმალი იშვივლა, მ ა ნ უ ჩ ა ს და შ ე რ მ ა დ ი ნ ს ეფარაკავება).

არ ვარგა... ხმლის მოქნევას სილამაზე თან უნდა ახლდეს, ვაჟკაცი ხმალ-
დახმალ შებმული უნდა როკავდეს. (მანუჩას) რად იცინო, ბიჭო? ასეა!
დაიწყეთ, სამი ერთად მოდით.

მ ა ნ უ ჩ ა. სამი ბევრია.

მ ა ი ა. რას ამბობ, მანუჩა? — ყიზილბაში და ოსმალთა ათჯერ მეტია, მო-
დით. (გუგუნა მოემატება, სამი ეფარიაკაება).

(ა მ ი ლ ა ხ ვ ა რ ი და ბ ა რ ა თ ა ა გამოჩნდებიან)

ა მ ი ლ ა ხ ვ ა რ ი. (ბარათას) ხედავთ, ტყვედყოფილები მეფემ თავადიშვი-
ლების რიგზე გამოაწყო, მეფის კარზე ვარჯიშობენ, სულ აირია აქაუ-
რობა, ვინ ყმა და ვინ ბატონი, მოდი და გაარჩიე.

ბ ა რ ა თ ა. გუბაში სად ბრძანდება?

ა მ ი ლ ა ხ ვ ა რ ი. უსტარი ჯერაც არ გაუგზავნია, სანდო კაცს არჩევს.

მ ა ი ა. ქარიყლაპია, მოდი შემენაცვლე (მაია გამოეთიშა, ქარიყლაპია იბრ-
ძვის სამის წინააღმდეგ).

მ ა ნ უ ჩ ა. (ქარიყლაპიას) ბუმბულივით გაგაფრენთ, ბიჭო...

მ ა ი ა. ბიჭებო, ჰკათ მაგასა, ვრომ ყიზილბაშია.

(ე რ ე კ ლ ე. გამოჩნდება, მის უკან ჭასალარი დგას, ფარიაობას თვალს ადევნებს)

შ ე რ მ ა დ ი ნ ი. (ქარიყლაპიას) იჰ, შე აყლაყულა!

გ უ გ უ ნ ა. არა, ვრომ ოსმალთა.

მ ა ნ უ ჩ ა. ვრომ ქაიხოსროა, დავცხოთ მაგასა (გაცხარებული იბრძვიან,
ქარიყლაპია თავგამოდებით თავს იცავს, თან უკან იხევს).

მ ა ი ა. (გუგუნას) ფარი მიაშველე, ბიჭო...

გ უ გ უ ნ ა. ამასთან ფარი რად მინდა, თავს ჩხირით წავაცლი. (ქარიყლაპიას
კუთხეში მიამწყვდევენ).

მ ა ი ა. (ერეკლე შეამჩნია, მოფარიაკაეებს) რაღა ბრძოლაა, თუ მეფეს ვერ
ამჩნევთ (უმალ შეჩერდებიან, მოწიწებით ჩამწყრივდებიან, ქარიყლაპია
სხვა მხარეს დგას).

ე რ ე კ ლ ე. (ახლოს მიდის) შეტევა მომწონს, მაგრამ ქართლის ლაშქარში
სამი ერთს არასდროს უტევს, გყავს კი ამდენი მეომარი?... (გუგუნას
ხმალი ჩამოართვა) ერთი სამს უტევს!.. (მეფემ ხმალი ქარიყლაპიას
ხმალს შემოჰკრა, ანიშნებს — მეფარიაკაევო) და ის ერთი კამეჩივით უნდა
გაჯიქდეს, აი, თვისება ჩვენი მეომრისა (მეფე ქარიყლაპიას ეფარიაკაება,
გაკვირებული ქარიყლაპია უკან იხევს, ხმალი ხელიდან გაუვარდა, კი-
ბეზე ჩაჯდა)... ბიჭო, უკან რად იხევ, მათე-ბიჭის რაზმში ხარ, არ გე-
კადრება.

ქ ა რ ი ყ ლ ა პ ი ა. (ადგება, მოწიწებით) მეფე, ბატონო, ხმალი მოკლეა.

ე რ ე კ ლ ე. შენი სახელი?

ქ ა რ ი ყ ლ ა პ ი ა. ქარიყლაპიას მეძახიან, დიდო მეფე.

ე რ ე კ ლ ე. (გაეღიმება) აი, ნათლია შენა გყოლია... შენი ხმალი და ჩემი
ერთი ზომისა არის.... ბიჭო, ქარიყლაპია, ხმალსა არ უშლის სიმოკლე,

- ფეხი წინ წადგი, მისწვდება! (სმალი ჰაერში სტყორცნა — გუგუნას დაუბრუნა. მეფე განცალკევდა სპასალართურთა).
- მ ა ი ა. (თავისებურად) ჩქარა, აქედან მოუსვით. (ბიჭები გადიან).
- ერეკლე. ამილახვარო, ჩემო ბარათავ, ხედავთ ზოგი თავადი რა ბიჭებს ყიდდა, არწივებია... (ბიჭებს თვალი გააყოლა).
- ამილახვარი. დიახ, მეფეო, მარდი ბიჭები არიან.
- ერეკლე. (სპასალარს) ჩემი ლევანი თუ დაბრუნდა?
- სპასალარი. არა, მეფეო, მუდმივი ლაშქრის მოწყობაზე დიდათა ზრუნავს.
- ერეკლე. უნდა იზრუნოს, ყოველი დღე ბეწვის ხილია.
- სპასალარი. დიახ, მეფეო, ლაშქრის რიცხვი კვალად მცირეა.
- მ ა ი ა. დიახ, მცირეა, და ამგვარი ზრუნვით არც ეშველება... (მეფე და სპასალარი მაიას აქ ყოფნას არ ელოდნენ) ჩემო მეფევ, ბატონები ყმებს გიმალავენ, მუდმივ ლაშქარში არ უშვებენ. პირზე კოდი პური აკერიათ, ერეკლეს რომ კაცი მივცე, კოდს ვინ მომცემსო, ისე ამბობენ, ვითომ ეს ქვეყანა ერეკლეს თავისთვის უნდოდეს. ჯარი რომ მათ მამულს იცავს, ამას ვერ ხვდებიან, მეფევ...
- ერეკლე. ყმებს მიმალავენ? ვინ?..
- მ ა ი ა. ბევრი თავადი. აი, პირველი ეს, ამილახვარი. ესეც ბარათა, ამას რომ ჰკითხო, ორასი მეომარი ჰყავს, ჭეშმარიტად ხუთასსა ჭარბობს.
- ამილახვარი. (საქციელწამხდარი) მეფევ, ჩვენო პატრონო, მომიტევეთ, ტყუის ეს თავხედი ბიჭი... ხუთასი კი არა შვიდასი მეომარი მყავს. ბარათამ იცის, ჩემს მამულში გუბაზი იყო. მე შვიდასი კაცის საჭურველი გავამზადე, შემოწმება ადვილი არის.
- მ ა ი ა. ლევან ბატონიშვილისთვის გითქვამს ორასი მყავსო.
- ამილახვარი. ორასი ხეობარი მყავს-მეთქი, უშვერად ლაყბობ.
- მ ა ი ა. მე ჩემი რაზმით შუა ქართლი შემოვიარე, ხალხი რას დაგიმაღავს! ყველა გავიგეთ, კახეთშიც რომ გახლდით, მეფევ...
- ერეკლე. (ღიმილით) რა სოფლები შემოვიარეთ?
- მ ა ი ა. (სხაპასუბით) ჩხიკვი, გომარეთი, ურწივანი, ნახიდური, ჯულაანი, მარაბდა, ტორტიზაში გახლდით, ატენი ვნახეთ, ბოტისი. შუბათი და ხოვლე გზად გამოვიარეთ.
- ერეკლე. (სხვებს) დამტოვეთ (სპასალარი, ამილახვარი და ბარათა გადიან).
- მ ა ი ა. ნუ გამირისხდები, მეფევ, და არც თქვენი სიძე ანდრონიკაშვილა ამ საქმეში პატიოსანი, მეომრებს მაღავს... მე, ლევან ბატონიშვილის დავალებით შემოვიარე.
- ერეკლე. (კიბეზე ჩამოჯდება, მხნედ) ო, ჩემო მათე, რომ იცოდე რა ძნელია ბატონყმობის დროს ქვეყნის შენახვა.
- მ ა ი ა. (მთელი არსებით) მეფევ, გლესს რომ ბატონის მათრახისაგან დაიფარავდე, რარივად გიერთგულეზს, — ჰთვერ მეტად ეყვარებოდი.
- ერეკლე. ქართველი კაცი დასაბამიდან რკინას სჭიოთა, რვალს აკეთებდა, ხურო იყო მისი ხელობა, იცოდა წიგნი, საყდრის შენება, გზიბის გაყვანა, ერის ტყივილს ჭკუაგონებით უსალბუჩებდა... აღმოსავლეთში კაცთმოყვარებას ჰქადაგებდნენ საქართველოს ფილოსოფოსნი, ელინთა ქვეყ-

ნის ნათელ გონებას ცხოვრების ეშხი და საიდუმლო ოქროს საწმისზე კოლხიდაში ეგულეებოდა... ეს იყო ძველად, უხსოვარ დროში. ჩვენს ქვეყანას უტეხი ნების ქალწულობა ჰშვენოდა მაშინ...

ყამთა მსვლელობამ ცხოვრების ჩარხი ისულ სხვაგვარად დაატრიალა, — ფერდშელეწილი ჩვენი ქვეყანა მაჰმადის კუბრის ოკეანეში შეაცურა, ბნელეთის კლდეებს ესეთქება მისი ხომალდი... (ადგება) ნუ შეშინდები, ჩემო ბიჭო, ამირანის ცეცხლის ნაკვერჩხალი მაინცა ბეუტავს, ვის ჩაუქროა, რომ აწ ჩააქროს... ჩვენს ეულ აფრას ჩვენ დავიფარავთ, მათე-ბიჭო, ხომ დავიფარავთ?

მ ა ი ა. (მუხლემზე დაეცემა, აღტაცებული და მოხიბლული) ჰო, დავიფარავთ. ერეკლე. დავიფარავთ, სისხლით და ცრემლით.

მ ა ი ა. (ადგება) ცრემლით, რათა?

ერეკლე. ბიჭო, სისხლს ცრემლი ახლავს. ჩვენი კაცის უგუნურებას ქვეყნის პატრონი მახვილით იზღავს, და იმ სისხლიან მახვილს შენი მეფე ცრემლითა სწმენდს... სხვა გზა არ არის, სანამ ეს რკინა არ გამცვეთია (ხმალზე ანიშნა) და გული მიძგერს. ამგვარი ბორგვით ჩემს ხალხს. მშვიდობას დავუსადგურებ. არც რომის პაპი და არც მაჰმადი, სამშვიდობო ნავსაყუდელი, ჩემო ბიჭო, ერთმორწმუნე რუსეთთან კავშირი არის!

მ ა ი ა. მით უმეტეს, ჩემო მეფევე, მათრახისაგან ყმა დაიფარე, ათკეცი სიყვარული ძალას შეგმატებს.

ერეკლე. თავადს ყმა წავართვა? — მეგლს რომ ლუკმა წავართვა იგივე არის. მაშინ გარე მომხდურ მტერს გააფთრებული თავადობა წამოუძღვება. ამდენი ძალა შენს ერეკლეს არა აქვს, ბიჭო!

მ ა ი ა. დიდ მეფეს, გეძახიან, პატარა მეფეებად თავები მოაქვთ...

(ერეკლე მრავალმეტყველად შეხედავს მაიას).

ვიცი, ჩემი განსვენებული ბატონი ასე ამბობდა: ყმა — ბატონისაა, მეფობა — ერეკლესიო. გამოდის სხვა: ხალხი წუწკ ბატონს. მეფეს რა? — მარტო გვირგვინი?!

ერეკლე. მათე-ბიჭო. აქ ჩამოჯექი... (მაია მეფის წინ კიბის ქვედა საფეხურზე დაჯდება) შენ რომ მეფე იყო, პირველად რას მოიმოქმედებდი?

მ ა ი ა. (ამგვარი კითხვით გაოცებული) მეფე...

ერეკლე. ჰო, მეფე...

მ ა ი ა. (გათამამებული) პირველად? თავგასულ ბატონებს დილეგში ჩავყრიდი, ისე კი არა, წუწკი ქაიხოსრო, ახორში რომ გყავს. ცხენის მოვლა აბა რა სასჯელია?!

ერეკლე. (ღიმილით) კიდევე, კიდევე, მათე-ბიჭო?

მ ა ი ა. კიდევე, ვინც ლაშქრის შედგენაში ხელს შემოშლიდა, თავებს დავაყრვინებდი, ასე ძირში...

ერეკლე. შენს მეფეს როგორ მომექცეოდი?

მ ა ი ა. (დიდი სიყვარულით) სპასალარად. დავნიშნავდი, მხარგრძელობას კარგად გასწევდი.

ერეკლე. მათე-ბიჭო, ერეკლეს ბრძოლა მოგწონს, მეფობა არა?..

მაია: არ ვიცი, ასეა და რა ვქნა... თავადებს ეპუები, მეფევი, ამილახვარზე რომ გითხარი, ყმებს გიმაღავს-მეთქი, რატომ არ დასაჯე? (ერეკლე დუმს)... ასეა.

ერეკლე. (მაიასთან ახლოს მივა. მაია მუხლებზე წამოდგება) ამ ყბედობისათვის ურჯულოთ მეფე თავს წაგაგდებინებდა... „ასე, ძირში“ (სადარბაზო კიბეზე ადის)... „ასეა და რა ვქნა.“ (გაელიმება).

მაია. ვიცი, განა არ ვიცი.

ერეკლე. ევე ჩემო მათე! აბა რას გერჩი, ვინ იცის, შორს მომავალში როგორ იქნება... იქნებ ისე აჯობოს, როგორც შენ ამბობ. ისე თუ იქნა... ჩვენ არ ვიქნებით...

(ერეკლე გადის)

მაია. (ერეკლეს თვალი გააყოლა) რა კარგი ხარ, ერეკლე, პატარა კაცის სიტყვას რომ ჰგუობ... ეჰ, ჩემს სოფელში რამდენი ბრძენი კაცია, იმათი სიტყვები მათრახის ტყლაშუნში იკარგება.

(უნდა გავიდეს, რაღაცას ფეხი წაპკრა ბიჭურად, მეორე მხრიდან გუბაზი შემოდის. მწუხრის ჟამია)

გუბაზი. (საიდუმლო ხმით) შენ, ჰეი, ბიჭო!..

მაია. (ბრაზიანი თვალებით მოხედავს) თავადო, შენი რა ხელწამოსაკრავი ბიჭი ვარ, სახელი მქვია!

გუბაზი. ვიცი რა სახელისაც ბრძანდები, ყველაფერი კარგად შევიტყე, მეფეს ატყუებ, უნამუსო...

მაია. როგორ?

გუბაზი. ატყუებ-მეთქი!.. მათე-ბიჭს გეძახის, შენ ქალი ხარ, — მაია.

მაია. მიჰქარავ. ხმალში გიწვევ, იქ გაიგებ ვინ ქალი და ვინ მათე-ბიჭი, ხმალში!..

გუბაზი. (დაუყვავებს) ნუ ფიცობ. ერეკლე ადამიანში მეომარს ხედავს, განურჩევლად, ქალი იგი თუ მამაკაცი... იმით მაინც მიხვდი, რომ სამხედრო საქმით დაბრმავებულმა შენს სიტურფეში ქალის სინარჩარე ვერ შეამჩნია.

მაია. ყბედო თავადო, როგორა ბედავ პატარა კახას აუგად ხსენებას?!

გუბაზი. ქალს ვერ ამჩნევს-მეთქი, ხმალზე შეზრდილი მეფე.

მაია. ჩვენს დროში ერეკლეს უთქვამს შოთას სიტყვები — „ლეკვი ლომისა სწორიაო“.

გუბაზი. გამოტყდი?..

მაია. თავადო გუბაზ, თუ თავი გიყვარს შეწყვიტე, თორემ თავს წაგაგდებინებ.

გუბაზი. ჯერ ის შეგერჩეს, მკვლელი.

მაია. გუბაზ!.. (ხმალზე ხელი გაივლო)

გუბაზი. მაია წყნეთლო! შენი ხმლით დაკოდილი თავადის სული მესამე თვეა ღმერთმა მიიღო.

მაია. ეშმაკსაც წაუღია, თუ სადმე წუწკი ბატონი მოკვდა.

გუბაზი. შენი ხმლით-მეთქი!

მაია. (სიკერპე გაუნელდა) მე ის დავკოდე მხოლოდ.

გუბაზი. დაკოდილს სისხლი მოეწამლა, ვერა მკურნალმა ვეღარ უშველა.

მაია. ღმერთმა შეუნდოს შეცოდება.

გუბაზი. (შეშპარავი კილოთი) მეფის გაჩინებით შენ კოცონს ელოდე.

მაია. რა არის კოცონი?

გუბაზი. ცეცხლზე დაწვა. ასეთია მეფის კანონი.

მაია. თავადო, იმ სოფლისა სხვა არა შეგიტყვიათ?

გუბაზი. სამსჯავრო სხვას არას გამოიკითხავს!

მაია. მაინც რა იცი?

გუბაზი. თვითონვე ხვდები, მკვლელის მამას მათრახის ქვეშ სული აღ-
მობდა.

მაია. მამა!.. (ჩაემხოზა, ქვითინებს).

გუბაზი. ჩუმად.

მაია. ოჰ, ღმერთო, უბედური მამაჩემი! რა დააშავა?!

გუბაზი. მკვლელის გაჩენისათვის. ბევრი ინანეს, რომ მამის მეტი სხვა არავინ დაგრჩა, ყველას გაწყვეტდნენ.

მაია. (სიმზნე დაიბრუნა) კარგია, ძლიერ კარგია, თავადიშვილი რომ მომიკ-
ლავს, ძლიერ კარგია.

გუბაზი. თავადი ყმის ხელით! შემსუბუქებად კოცონს ელოდე.

მაია. მაშ რაღას უცდით, მოახსენე მეფე ერეკლეს. (ადგილი შეინაცვლა)
ან შენ კი რატომ, მე თვით ვეტყვი დიდებულ მეფეს, რომ პატიოსნებას
საქართველოში ხმლებით იცავენ დედაკაცები!..

გუბაზი. (წინ აღუდგება) შეჩერდი! გაგიეებულხარ! ამ სიტყვებით სჯულ-
მდებელს რას გადაუხვალ, — ყმა დედაკაცმა ბატონი მოკლა.

მაია. (თითქოს რაღაც გადაწყვეტილება მიიღო) კიდევ ვინ იცის ეს ამბავი?

გუბაზი. არავინ.

მაია. მეგობარი ხარ?

გუბაზი. ეგ შენზეა დამოკიდებული.

მაია. რას მირჩევ?

გუბაზი. გაქცევას.

მაია. სად?..

გუბაზი. სადაც მე გეტყვი.

მაია. (სინანულით) მზად ვარ.

გუბაზი. (სიფრთხილით) იბრაიმ-ხანი გაგიგრნია?

მაია. საქართველოს მტერი?

გუბაზი. იბრაიმ-ხანს თუ ერეკლე ტყვედ ჩაიგდებს, კი არ მოკლავს, ტყვე-
ებზე გაცვლის, შენ კოცონზე დაგწვავს, ხომ გჯერა?

მაია. მერე?

გუბაზი. ქვეყნისათვის შენ უფრო საშიში ყოფილხარ, ვიდრე იბრაიმ-
ხანია, მეთანხმები?

მაია. აბა რა გითხრა, სიტყვების წყობით აგრე გამოდის.

გ უ ბ ა ზ ი. მართლმსაჯულება ასეთი არის, ნულა აყოვნებ, იბრაიმ-ხანთან გაფრინდი, არაქსის ვალმა მისი ლაშქარი ბანაკად დადგა.

მ ა ი ა. მიმილებს?

გ უ ბ ა ზ ი. ჩემი უსტარი მიუტანე... (გარემოს თვალი მოავლო) აჰა (უსტარი მისცა).

მ ა ი ა. უსტარი... რატომ ირჯებით ჩემს სასიკეთოდ?

გ უ ბ ა ზ ი. ქვეყანა ჯერ ისე არ წამხდარა, რომ კეთილ საქმეს ხალხი ჰკვირობდეს... უბეში ღრმად ჩაიდე.

მ ა ი ა. უბეში არა, აქა სჯობია (სხვაგან ინახავს).

გ უ ბ ა ზ ი. უფრო ღრმად, მსტოვარმა არ შეგამჩნიოს, ერეკლეს ისინი ყოველ ჯვარედინზე ჰყავს.

მ ა ი ა. შიგ რა წერია აგრე საფრთხილო?

გ უ ბ ა ზ ი. იბრაიმ-ხანი მიხვდება მხოლოდ.

მ ა ი ა. სიტყვით რა დაუშნატო?

გ უ ბ ა ზ ი. ერეკლე მეფეს ანწუხებლებმა მეგობრობა შესთავაზეს, ჩრდილოეთიდან მეგობრობით კედელს ამაგრებს, რუსთა ხელმწიფეს ელჩები გაუგზავნა-თქო.

მ ა ი ა. რუსეთს გაგზავნილ ელჩებს იბრაიმ-ხანი რას მოუხერხებს?

გ უ ბ ა ზ ი. მან უკეთ იცის, ჩქარა, გაფრინდი! ნულა აყოვნებ!..

მ ა ი ა. მაგრამ ეს უსტარი მრავალ მამულიშვილს, პატიოსან თავადს და ყმას სიკვდილს რომ უშნადებს?..

გ უ ბ ა ზ ი. სულელო დედაკაცო, სიკვდილს ვანშორდი, თავს უშველე!

მ ა ი ა. მე ერთი თავადი მოვკალი, რომ პატიოსნება დამეცვა ჩემი, ამისათვის მთლად საქართველოს მტრად გავუხვდე?

გ უ ბ ა ზ ი. რაებსა რომავ? ერეკლეს ხელში ჩვენ სიცოცხლე არ გვიწერია.

მ ა ი ა. გუბაზ, მთლად საქართველოს ურჯულოზე ყიდი?!. არა, თავადო, მათე-ბიჭი სამშობლოს არასოდეს არ უღალატებს!.. მეფე მიხვდება, იგი გამოიგებს. (გასძახებს) მეფე ერეკლე!.. მეფე ერეკლე!.. (სასახლისაკენ უნდა გაიქცეს).

გ უ ბ ა ზ ი. შეჩერდი, გიჟო... (ხმალს იშიშვლებს).

მ ა ი ა. გზა!.. (ხმალი იშიშვლა, ხმლებით იბრძვიან).

გ უ ბ ა ზ ი. კჷუას მოუხმე.

მ ა ი ა. გზა!..

(სასახლის კიბეზე იბრძვიან. მაია ბრძოლით გზას იკაფავს, მალლა მიიწევს. გუბაზი გადაელობება, მაიამ აჯობა, გუბაზი მოკლა. მაია ხმალს დაადგებს, შეშინებული)

...ჩემი რა ბრალია, ფარიკაობა ცუდად სტოდნია. (გამხნევდება) ეს უსტარი ბევრ შენისთანას ბოლოს მოულებს...

(ღარბაზიდან სპასალარი გამოდის, ხმალი ვააშიშვლა, მაიას გადაელობა, გზა არ მისცა. ისმის ხმაური. ხმები: გუბაზი მოკლეს!.. თავადიშვილი... შემოდიან: ამილახვარი, ბარათა, სასახლის დარაჯები. და სხვა სასახლეში მყოფი პირები).

ბ ა რ ა თ ა. გუბაზი მოკლეს!..

ა მ ი ლ ა ხ ვ ა რ ი. სასახლეში ყაჩაღებია, ყაჩაღები!.. აჰა, მკვლელი!.. და ისიც ვიცი თუ რატომ მოკლა...

(მაია დაბლა ჩამოდის, მას დარაჯები შემოერთყვამიან. შემოდინან ერეკლე და სახლთუხუცესი)

ხ მ ე ბ ი. მათე-ბიჭმა თავადი მოკლა!..

ე რ ე კ ლ ე. სასახლის კარზე მკვლელობა?! ვინ მოკლაო, გამაგებინეთ!..

(ჩოჩქოლი შეწყდება)

ბ ა რ ა თ ა. მათე-ბიჭმა გუბაზი მოკლა, დიღო მეფევ, ჩვენო მფარველო.

(გვამს დასტირის)

ე რ ე კ ლ ე. როგორ თუ მოკლა, რისთვის მოკალი, ბიჭო, თავადი?

მ ა ი ა. შენი და ქვეყნის ღალატისათვის!

ა მ ი ლ ა ხ ვ ა რ ი. ტყუის!..

მ ა ი ა. (უსტარი გამოაჩინა)... ამ უსტარით არაქსის. გაღმა მისტუმრებდა თქვენი თავადი. (სპასალარმა უსტარი მეფეს მიაწოდა).

ე რ ე კ ლ ე. (უსტარს დახედა)... სასახლის კარზე შეთქმულებაა, ოსტატურად შედგენილია, ხელსაც არ აწერს... (სპასალარს). გზები შეკარით, საგუშაგო გააძლიერეთ. (მაიას) ბიჭო, როდის გაუხდი გუბაზს მეგობრად?

მ ა ი ა. სანამ მოგვლავდი, წინა წუთებში.

ა მ ი ლ ა ხ ვ ა რ ი. მეფევ, თავადს ამასთან სამეგობრო რა ექნებოდა, გუბაზმა თავად თვალი შეასწრო იმ ბიჭს, როცა უსტარს საგულდაგულოდ ღრმად ინახავდა, გუბაზი დაეჭვდა და ამას უთხრა: წამიკითხე, დამმორჩილდიო, — ამ ყაჩაღმა გაქცევა სცადა, თქვენი ერთგული თავადი წინ გადაუდგა, მსხვერპლი შეიქმნა.

ბ ა რ ა თ ა. დიახ, ასეა, როცა ამ ყაჩაღს ებრძოდა, საბრალომ ჩვენ მოგვაძახა: — ჯაშუშია, მომეშველეთო!..

ა მ ი ლ ა ხ ვ ა რ ი. ის წამი იყო უნდა მივშველებოდით, ამ ყაჩაღმა დრო იხელთა და ხმალი შიგ გულში აძგერა თქვენს ერთგულ გუბაზს.

(ერეკლემ მხერა სპასალარზე შეაჩერა)

ს პ ა ს ა ლ ა რ ი. მეფევ, ბატონო, სტყუის ეს ბიჭი. ჩემმა ყურებმა გაიგონეს, ამ ბიჭმა თავადის გვამს რომ მიაძახა: ეს უსტარი ბევრ შენისთანას ბოლოს მოუღებსო.

ე რ ე კ ლ ე. მათე-ბიჭი ჩასვით დილეგში.

(ერეკლე გადის, მაიას იარაღს აპყრიან, დარაჯებს გაჰყავთ)

სურათი მეხუთე

დილეგი. გისოსში სინათლე შემოდის, ტახტზე მათა წევს.

მაია. (თავის თავს ესაუბრება) მართალი კაცი იღუპება, მერე რა კაცი... არა გიშავს რა წყნეთელო, წუწკი ბატონის ყმად დაღუპვას ასე გიჯობდეს — სინდისის ყმა დაიღუპო, თუ სიკვდილია, ბარემ პატარა კახმა ბრძანოს. კაი სიკვდილი არა სჯობია უხეირო სიცოცხლეს?.. (დიღინებს) არა, დიდი ახირებული კი ყოფილხარ... (ადგება, მოუთმენლად) რატომ მოკალი თავადიო, ერეკლე, ეგ შეკითხვა არ გეკადრება. მოვკალი! — გლალატობდა და მოვკალი... „რატომ მოკალი, რატომ?“ რომ არ მომეკლა, თვითონ მომკლავდა... (დაწოლა იფიქრა, კვლავ წამოვარდება) რატომ არ დავკოდე?.. დაკოდილი განა არ გეტყოდა რომ ქალი ვარ, იმასაც ხომ გეტყოდა, ჩემი ხელით რომ ზეცას ჩემი ბატონის სული მიუღია... არა, თუ ქვეყნის მოღალატე მოვკალი, შეი დალოცვილო, რაღას მეკითხები და რაღა დილეგში მამწყვდევ. მე შერქენ ვარ, შენ ეშმაკისკენ... სანამდე ვიყო აქ?.. (თვალი იატაკს გააყოლა) თაჯვი!.. ამისი მეშინია ყველაზე მეტად... (წვება) ეჰე, რა საყვარელი დავკარგე.

(გისოსში ჯეშალი შემოიხედავს)

ჯეშალი. ვინ დაკარგე, მათე?

მაია. (ჯეშალს ცერად გახედა) მეფე ერეკლე.

ჯეშალი. ჯო, მეფეს რა მოუვიდა?..

მაია. შეცდა, მართალი კაცი დილეგში ჰყავს.

ჯეშალი. ერთხელ ბრძენიც შეცდაო, არ გაგიგონია?

მაია. ბრძენი ერთხელ ცდება ჯეშალავ, მაგრამ მართალი კაციც რომ ერთხელ იბადება... მეფე მის შეცდომას გაიგებს, მაგრამ... მეორედ რომ შეცდა.

ჯეშალი. რა ჰქნა, ჯო?

მაია. შენ ჩემი დილეგის კლიტე ჩაგაბარეს, ესეც შეცდომაა, შენ ჩემს რაზმში ხარ.

ჯეშალი. მეც ვუღალატო?..

მაია. (ზე წამოიჭრება) მეც ვუღალატო?!. სხვამ ვინ უღალატა? ჯეშალავ, ვაითუ გგონია მოღალატე ვარ? არ იფიქრო!.. არც ჩემი გაპარება არ იფიქრო! გახსოვს მეფემ რომ გითხრა: შენს ქართველობას ბევრჯერ გამოვცდიო. მეფე აჭარაზე ფიქრში ღამეს ათენებს, იგი სამართლიანია.

ჯეშალი. სამართლიანი თუა რატომ დავსაჯა?..

მაია. განგებამ ასე ინება.

ჯეშალი. (უცმაყოფილოდ) განგებამ... განგების ნებით ერთხელ აღამ ორმოცი დღე ბნელში მამყოფა, — თქვენი მარხვა, გიაურო, ორმოცდღიანია და ასე ორმოცი დღე ეგდეო, მერე სად ვეგდე, მკითხე, ჯო...

მაია. სად?

ჯემალი. ჭურში.

მაია. ჭურში?

ჯემალი. ჰო, ბაბუაჩემის დაყრუებულ ჭურში. გიაურს მაჰმადის დაგმობილი ღვინის ჭური მოუხდებო. ფაფას ჭინჭილით მაძლევდა, ჯო, გიაურს ჭინჭილა უყვარსო. ისე გამიჭირდა ჭურში ჯდომა, ისე, რომ მის გამკეთებელს, ბაბუაჩემს ღვინში ვდიე. ქერიმ-ალას სისხლი გაშრეს.

მაია. ქერიმ-ალამ იცის რომ დილეგში ვარ?

ჯემალი. არ ვუთხარი, გაიხარებდა... შენ რომ დაგამწყვდიეს, იმ დღეს ქერიმ-ალას მაგრად ვცემე. ღვინოში შეხელილ ფაფას ვაძლევდი. ჭურში ჩავდიე.

მაია. მუხლი მოურჩა?

ჯემალი. დაფილენჯდა.

მაია. აქ შემოაგდე, ერთი მეც ვცემო.

ჯემალი. შენ რატომ შეწუხდე, ჯო, ერბოს კიდე ვცემ... ისე ვცემ, ხმას გაგავონებ... უსმინე (წასვლა დააპირა, კვლავ გისოსში შემოიხედავს; განცვიფრებული) მათე, ჯო, მეფე!.. მეფე!..

მაია. (გაკვირვებით) თვითონ ერეკლე?! (გასწორდება) ტახტს მიაღაგებს.

(შემოდის ერეკლე)

ერეკლე. (მუხლებზე დაჩოქილმა ჯემალმა დილეგის კარი მოხურა, მიიმალა. ერეკლე მაიას შეათვალიერებს, ტახტზე ჩამოჯდება. მაია თვალს არ აცილებს, სცენაზეა ერეკლე და მაია). მათე-ბიჭო, მინდა რომ შენ ბრალი არ გქონდეს და მართალი იყო, თუ რითიმე შეგიძლია მართალი იყო, უთხარ შენს მეფეს. (უკმაყოფილოდ) ჩემმა მსაჯულებმა მათეს სიკვდილი გადაუწყვიტეს.

მაია. მაშ რაღა დარჩა?!.

ერეკლე. მეფის დასტურს ელოდებიან.

მაია. აბა რა გითხრა, ჩემო მეფევე, მართალი ვარ და ეგ არის.

ერეკლე. დაამტკიცე რომ მართალი ხარ.

მაია. მართალი ხალხი რომ სიმართლის მტკიცებას მოჰყვეს, ქვეყანას ხალხის ყაყანი წაღეკავდა.

ერეკლე. (მკაცრად) დილეგში მჯდომმა სიმართლე უნდა ამტკიცოს.

მაია. (არ შეეპუა) მეფემ ბრძანა, დილეგში ჩასვითო, იმავე მეფემ დაამტკიცოს, რომ მტყუანი ჩასვა.

ერეკლე. (თითქოს მუდართით) მომეშველე, ბიჭო, ერთად ვამტკიცოთ.

მაია. (უნებლიედ) მეფევე, ბიყინა გახსოვს?

ერეკლე. ბიყინა?

მაია. დიანს, თქვენი შვლის ნუკრი, ბავშვობისას ფშავში რომ დაგიჭერიათ?..

ერეკლე. (სახეზე ნათელი მოეფინება) როგორ არ მახსოვს, ჩემი ბიყინა.

მაია. (სხაპასხუბით):

ჩიოდა ამას ბიყინა,
როს ხდომა ჰქონდა სულისა,
სად მყავს აწ ჩემი ბატონი,
ჩემი ამგები სტლისა?
უმისოდ მომკლეს დიაცთა,
არ მყვანდა მტკენი გულისა...

სასახლის დიაცებმა, მეფევ, რისთვის მოკლეს შენი საყვარელი ბიყინა? ერეკლე. ჩემი შვლის ნუკრი სასახლეში ბევრს დახტოდა, სასახლის მსახურთ აწუხებდა. (სინანულით) ამიტომ მოკლეს ჩემი ბიყინა.

მაია. (მდგომარეობას შეიცვლის) ჩემო მეფევ, ბიყინასაებრ მეც ბევრს დახტოდი თქვენს სასახლეში, ბიყინამ სასახლის დიაცი შეაწუხა, მე მეფის და ქვეყნის მოღალატე თავადები გავამწარე და პირველ მათგანს დღე დავუმოკლე, აი, მიზეზი სასიკვდილო განაჩენისა, მათ მოსთხოვეთ მტკიცე საბუთი.

ერეკლე. შენმა ჰკვიანმა პასუხებმა გამიმტკიცეს ჩემი ეჭვები... არც ერთი მხარე ტოლს არ უდებს მეორე მხარეს.

მაია. თვალთმაქცებით ავსებულა სასახლის კარი... მომიტევეთ ეგ სითამამე (მოწიწებით თავს დახრის).

ერეკლე. (თითქოს თავისთვის) ქვეყანა იმდენად გაირყვნა, რომ რაც უფრო ახლოს ხარ ჩემს სულთან და გულთან, მით უფრო უცხო მგონიხარ, საგანგებოდ გაწვრთნილი ვინმე.

მაია. ჩემს სულშიც თუ სიბინძურის გუბესა ჰხედავთ, დედამიწა საშინლად აყროლებულა.

ერეკლე. თუ გისწავლია?

მაია. ეკლესიაში ბერის ფსალმუნებს ვისმენდი, სოფლის თავადების უგუნურებას ვხედავდი. ერთხელ შევესწარ ბატონის უღელში ყმის დედაკაცს რომ სული აღმოხდა.

ერეკლე. შიშის გრძნობა როდის დაკარგე?

მაია. როცა შევიტყე, მამაჩემს, თავადის ბრძანებით, მათრახის ქვეშ სული აღმოხდა.

ერეკლე. რისთვის დასაჯეს ასე სასტიკად?

მაია. ნამუსიანმა გლახმა ქალი აღზარდა უმწიკვლოდ, მართლად და ამის გამო წუწკმა თავადმა ვეღარ შეძლო პირუტყვული ჟინი მოეკლა.

ერეკლე. შენი და?... (მცირე პაუზა).

მაია. ჰო... მას ისე უყვარს საქართველო, როგორც მის მეფეს, პატარა კახი მისი მარადეამს სალოცავია.

ერეკლე. მათე-ბიჭო, კმარა, შეწყვიტე! მტერთან შებმის წინ არ მინდა ვიფიქრო, რომ შენი მეფე უგვანო ხალხის დასაცავად იღვწის, სისხლსა ღვრის.

(შემოდის სახლოუხუცესი, ხელში მეფის ქუდი და წამოსასხამი უპირავს)

სახლოუხუცესი. მეფევ, ბატონო, აქ ბრძანებულხარ... ლაშქარი მზად არის, სპასალარები სადროშოებს უდგანან თავად.

(ერეკლე ადგება, მუსლებზე მდგომ მაიას შეცქერის, მისკენ გასამხნეველად გაშვერილი ხელი მკაცრი მოძრაობით მოიქნია, უსიტყვოდ გადის, სახლთუხუცესი მიჰყვება).

მაია. (მარტოდ დარჩენილი) არა მეფეო, ზნედაცემულ ბატონებს ხალხად როდი მიიჩნევთ, ხალხი დიდია, იმისი ძალით შენ საქართველოს დიდებას იცავ (შორიდან მოისმის ლაშქრის სადიდებელი ჰანგები).

კვლავ ლაშქრობა, ომი!.. ჰოი, ღმერთო დიდებულო, შენ დაიცავ ერეკლეს ჯარი... ერეკლე ომში და მე აქ ვეგდო?! (ყვირის) ეჭვე!.. დარაჯნო, კარი გამიღეთ!

(გისოსში ჯემალი გამოჩნდება)

ჯემალი. მათე, რა მოგდის?..

მაია. ომია, მტერი მოგვადგა, დაჰკრეს ბუქსა და ნალარას, ჩვენი ლაშქარი შეკაზმული დამხვდურად მიდის.

ჯემალი. წავლენ და მოვლენ, ნუ გეშინია...

მაია. ერეკლესთან მხარდამხარ ბრძოლა მწყურია. გამიღეთ კარი, ერეკლესთან ლაშქარში მინდა.

ჯემალი. მათე, ერეკლემ შენი დასჯა ბრძანა, შენ მასთან მიძვრები? ნუ შეიშაღე, ჯო!

მაია. ჯემალავ, შე ნათათრალი, ერეკლე დღეს საქართველოა.

ჯემალი. შენ ხომ მითხარი: მეფეს არ უღალატო, რაღას მერჩი?

მაია. სად არიან ჩვენი ბიჭები?.. ჩემი რაზმი!..

ჯემალი. ლაშქარში, სასახლე სულ გაიწმინდა... ჩუმად... კვლავ ვიღაც მოდის (მიიმალება).

მაია. რა ვქნა, ჯემალამ გამაპაროს?.. მეფის ნდობა წაუხდება, მასაც დასჯიან.

ჯემალი. (შემოდის) მათე, ხუცესი მოვიდა, ქადაგება უნდა წავიკითხო, დღეს ხომ წითელი პარასკევია.

მაია. არა, ჯემალავ, დღეს უკანასკნელი პარასკევია, ზიარებას მთხოვენ, ცოდვაშენდობილს მისტუმრებს მეფე.

ჯემალი. (შეშფოთებული) რას ამბობ, ჯო, შენმა საყვარელმა მეფემ ასე გაგწირა? — ქრისტიანი მეფე ხონთქარივით ხომ არ ირჯება?.. ვაი, მათე... (ტირის).

მაია. (მკაცრად) ჯემალავ, ვაჟაკის ტირილი როგორ იქნება?

ჯემალი. როგორ არ ვიტყვებ, ძმას მირჩვენისხარ, ჩემო მათე, სამართალი არც აქ ყოფილა, მთელი ქვეყანა როგორ დაბნელდა. (მტკიცედ) ჯილი ვკარი შიგ.

(შემოდის მანუჩა, მღვდლის მორთულობით. თმა და წვერი გაშვებული აქვს, მას ჯემალი შემოუძღვება)

მანუჩა. (ხმა შეცვლილი) შვილო ჩემო, ეყვარებოდე ქვეყანასა შენსა უკუნითი უკუნისამდე, გფარვიდეს ღმერთი. ამინ!

მაია. (ნამდვილი მღვდელი ჰგონია) გმადლობთ, მამაო.

მ ა ნ უ ჩ ა. (ჯემალს) შვილო ჩემო, ქადაგებისას დარაჯნი დილეგთა, საკანთა და სხვა შემავიწროებელთა სულისა და ხორცისა კაცთა და მოყვასთა მოწამედ არ ესწრებიან. ამინ!

ჯ ე მ ა ლ ი. (მაიას) რაო, ჩემი დასწრება არ შეიძლება?

მ ა ნ უ ჩ ა. ცხადია. წესი ზიარებისა, ცოდვის გამხელისა და სხვა მისთანათა მესამე გვამს არ ისწრებს, აგრე ინება უფალმა ქრისტემ, და მშობელმა ღვთისამ წმიდა მარიამმა. ამინ... (ჯემალი გადის) როგორ გრძნობ თავს, შვილო ჩემო?

მ ა ი ა. ძალიან კარგად.

მ ა ნ უ ჩ ა. ყოჩაღ, შენს ბიჭობას, გულადო... შვილო ჩემო, უთხარ შენს მამას წუხილი შენი სულისა.

მ ა ი ა. (თავისთვის) ლოცვის წესიც კი არ სცოდნია... ერეკლე მეფე რომელ მხარეს წავიდა, მამაო?

მ ა ნ უ ჩ ა. ყიზილბაშთ ჯილაგი თავს დაგვესხა... (გისოსში გახედავს) იდიდოს ლაშქარი თავისუფლებისა ჩვენი. ამინ!

მ ა ი ა. დღეგრძელი იყოს...

(მანუჩამ ანაფორა გადაიწია, ჯაჭვის პერანგი, ხმალი და ხანჯალი გამოუჩინდება, დამბაჩა გამოაძრო).

მ ა ნ უ ჩ ა. (გისოსში გაიხედა) ემთხვიე.

(მაია დაიხრება, ჯვარის მაგიერ დამბაჩა დახვდა, მღვდელს გაოცებული შეაკებრდება)

მ ა ი ა. მამაო!

მ ა ნ უ ჩ ა. ფუი... (დამბაჩა სასწრაფოდ ქამარში ჩაიკრა, აკრული წვერი თავის კორტოხზე მოიქცია) მათე!..

მ ა ი ა. მანუჩა?!

მ ა ნ უ ჩ ა. (მთელი არსებით) სარკინეთელმა სამაგიეროს გადახდა იცის, შენ ტყვეობიდან მიხსენი, მათევე, ჯერ მანუჩა მოკვდება, ვიდრე შენ მსხვერპლი გაგხადოს.

მ ა ი ა. მეფე ჩემს სიმართლეს კი გაიგებდა.

მ ა ნ უ ჩ ა. ჯერ თავს მოგჭრიდა, შემდეგ სიმართლეს შეიტყობდა, ასე არ გვინდა. ერეკლეს ბრძოლის ველზე დავემტყიცოთ, რომ მართალი ხარ.

მ ა ი ა. ჩვენი ბიჭები სად არიან?

მ ა ნ უ ჩ ა. გელოდებიან.

მ ა ი ა. წვერი აიკარ, თავს დაიხურე.

მ ა ნ უ ჩ ა. (წვერი აიკრა, მიტრა დაიხურა) ჯემალი გუშაგობს, რაა საშიში?

მ ა ი ა. ჯემალი მეფეს არ უღალატებს.

მ ა ნ უ ჩ ა. განა ჩვენ კი ვღალატობთ?

მ ა ი ა. არა-მეთქი... როგორ მოახერხე, როგორ გამიყვან?

მ ა ნ უ ჩ ა. მაჩაბლის თეატრში შევძვერი, — იმ დარბაზში, თეატრის ტანსაცმელი რომ აწყვია, ეს ანაფორა მომეწონა, ყველაზე გრძელი თმა და წვერი იქ შევარჩიე.

მ ა ი ა. როგორ გამიყვან?

მ ა ნ უ ჩ ა. განა ჩემთვის ვიზრუნე, შენთვის ქალის კაბა და თავსახური საგულდაგულოდ გამოვარჩიე.

(კაბა, თავსახური და ქოშები ანაფორიდან გამოაძრო, მაიას მიაწოდა)

აჰა, ქოშები, ჩქარა, ჩაიცვი.

მ ა ი ა. მანუჩა, ქალის კაბა რა საკადრისია.

მ ა ნ უ ჩ ა. მამაკაცის ტანსაცმელში გიცნობენ.

მ ა ი ა. კარგად გიფიქრია... (კაბა გაშალა) მონაზვნის კაბა?

მ ა ნ უ ჩ ა. ჩქარა, ჩაიცვი.

მ ა ი ა. მონაზვნები დილეგში რომ არ შედიან? (კაბა მიუგდო).

მ ა ნ უ ჩ ა. ეზოს დარაჯებმა საიდან იციან მონაზვნის წესი, ჩქარა, ჩაიცვი.

(კაბა დაუბრუნა).

მ ა ი ა. იქით შეებრუნდი. (ზედა ტანსაცმლის გახდა იფიქრა).

მ ა ნ უ ჩ ა. შეებრუნდე კი არა, მეც დაგეხმარები... (მკერდის არეში შეეხო, რომ გახდაზე დახმარებოდა).

მ ა ი ა. (მანუჩას ხელი ჩააშვებინა) შეებრუნდი-მეთქი!.. გისოსში იცქირე, არ შემოგვესწრონ.

მ ა ნ უ ჩ ა. ეგეც კი არის... (გისოსში იცქირება, თვალყურს ადევნებს, ვინმე არ შემოესწროს) კაი მღვდელს ვგევარ, ხომ ვერ მიცანი?..

მ ა ი ა. კარგი მსახიობი ხარ. (ქალის კაბა თავზე ეფარება, ნახევრადჩამული აქვს).

მ ა ნ უ ჩ ა. ომი რომ დამთავრდება, მაჩაბელს ვთხოვ...

(შემობრუნდება, მაიას ქალურ აღნაგობას საეჭვოდ დააკვირდა).

მ ა ი ა. რას სთხოვ მაჩაბელს?

მ ა ნ უ ჩ ა. ...მსახიობთა დასში ჩამრიცხოს.

მ ა ი ა. აჰა (გახდილი ჩოხა მიუგდო. მანუჩამ ჩოხა ანაფორის ქვეშ დამალა).

მ ა ნ უ ჩ ა. შარვალიც გაიხადე.

მ ა ი ა. რა საჭიროა, ზემოთ ავიკეც... იქით იცქირე.

(მ ა ნ უ ჩ ა გისოსში იცქირება).

მ ა ნ უ ჩ ა. (მაიას თვალს ვერ აცილებს) ქალის კაბაში ნამდვილი ქალია, დედას ვფიცავ, დედაკაცია...

მ ა ი ა. (თავისთვის რომ ეწყობა). რაო, რა მითხარი?

მ ა ნ უ ჩ ა. არა მითქვამს რა (მაიას სილამაზით მოხიბლული). წმიდა გიორგის ვფიცავ ქალია, ქალი კი არა, ანგელოზია.

მ ა ი ა. (თავსართავი გაისწორა) აბა, შემხედდე, ვგავარ მონაზონს?

მ ა ნ უ ჩ ა. (აფორიაქებული) მონაზონს?.. დედოფალი ხარ!..

მ ა ი ა. ჩუმაღ!..

მ ა ნ უ ჩ ა. ბიჭის კაბაშიც რომ მშვენიერი ხარ...

მ ა ი ა. ბიჭის კაბაში — ბიჭი მშვენიერი იქნება, მაშ როგორ? წავიდეთ!

მ ა ნ უ ჩ ა. წავიდეთ, გინდა აქ დავრჩეთ...

მ ა ი ა. რაებს მიჰქარავ?!

მ ა ნ უ ჩ ა. (აფორიაქებული) ვიხუმრე... აქ კი არა, ცხრა მთას იქით!

მ ა ი ა. ერეკლესთან!

მ ა ნ უ ჩ ა. სადაც კი მეტყვი.

(ჭემალი შემოდის)

ჭ ე მ ა ლ ი. მამაო, თუ შეიძლება? (მონაზვნის კაბაში მაია დაინახა, გაოცდება). დედავ!.. ამას რას ვხედავ, მათე!

მ ა ნ უ ჩ ა. (ჭემალს) შვილო ჩემო, იყო და აღარ არის მათე. ღმერთმა შეაჩვენა, ვაჟკაცი დედაკაცად გარდაქმნა.

ჭ ე მ ა ლ ი. ჯო, აღარ ვიცი ვინ დავიფიცო, ქრისტე ღმერთი თუ მუჰამედი, ხუცესო, შენ ჭემალას ატყუებ, დედას ვფიცავ, ოინებს აწყობთ. ხუცესო, ხელები მაღლა!..

(თოფი დაუმიზნა, მაიამ და მანუჩამ ხელები ასწიეს)

მ ა ი ა. ჭემალავ, რომელი ღმერთიც გწამს, ის დაიფიცე, რომ გაჩუმდები.

ჭ ე მ ა ლ ი. რომელი ღმერთი? — არც ერთი ღმერთი აღარ მწამს.

მ ა ნ უ ჩ ა. შეჩვენებულო... (თოფის ლულაზე ხელი ჩაავლეს, თოფი წაართვეს).

ჭ ე მ ა ლ ი. შეჩვენებული იმით ვარ, რომ ერეკლეს ვლაღატობ...

მ ა ი ა. არა, შენ ერეკლეს არ ღლაღატობ, ჩვენ და ერეკლეს ერთი საქმე გვაქვს... (მანუჩას) შეკარი!..

მ ა ნ უ ჩ ა. (ანაფორის ჯიბიდან თოქს გამოაძრობს) ხელები მომე, შვილო ჩემო.

ჭ ე მ ა ლ ი. (გაკვირვებული) მე ჰუნდა შემკრათ?! (მაიას) შენს რაზმში ვარ, მათე...

მ ა ი ა. ვითომ შეგკარით, ვითომ (მანუჩას ეხმარება). ტახტზე დაგაკრავებ, ვითომ შეკრული ხარ.

ჭ ე მ ა ლ ი. მათე, თქვენთან წამოვალ, საქმე აღორ მაქვს, ოსმალები მეფის ბრძანებით გამაშვებინეს, აქ რა ვაკეთო.

მ ა ი ა. ასე სჯობია (ჭემალი ტახტზე დააკრეს). როცა დარწმუნდები: ჩვენ გალავნის გარეთ ვართ, — ყვირილი მორთე... გესმის, ჯერ არ იყვირო. ჩემს რაზმში ხარ, საქმეს აკეთებ (მაია გადის).

მ ა ნ უ ჩ ა. (ჭემალს სახე აჩვენა) ჩვენ კვლავ შევხვდებით, შვილო ჩემო...

ჭ ე მ ა ლ ი. (გაოცებული) ჯო, მანუჩა!..

(მანუჩამ მათე-ბიჭის ტანსაცმელი ტახტთან დაჰყარა, გადის. მცირე პაუზა)

ჭ ე მ ა ლ ი. (თავისთვის) ჯო, სანამ ვიყო ასე დაბმული, ძალი ხომ არა ვარ? მეც მოვდივარ... მათე, ერეკლესთან მოვდივარ!.. (ხელები გაითავისუფლა) ამფერ წვალეზას ერთხელ მოვკვდები, ჯო!.. (სინათლე ქრება).

სურათი მეექვსე

ერეკლე მეფის სასახლე თბილისში.
სცენაზე არიან ამილახვარი და ბარათა.

ამილახვარი. ბარათა, როგორ მოახერხე მეფის ლაშქრისგან განრიდება?
ბარათა. ავადმყოფობა მოვიმიზეზე.

ამილახვარი. კარგია... თავადო, ამ საქმეში ქაიხოსრო დიდმელი გამო-
გვადგება, მკლავის ძალა აქვს, არ ეპუება.

ბარათა. აჰა, სწორედ აქ მოდის.

ამილახვარი. ვხედავ... (შემოდის ქაიხოსრო, კაცურად ჩაცმული). თავა-
დო, სახლთუხუცესს ერთი დღით ადრე გამოვაშვებინე შენი თავი, ესეც
საქმეა.

ქაიხოსრო. ერთ დღეს სამუდამოდ დავიმაღლებდი, დიდო თავადო, იმ
მათე-ბიჭს რომ მიჩვენებდეთ დილეგში გდებულს.

ამილახვარი. თავადო, ახლა ყოველი წამი საუკუნეა, მათე რად გინდა?

ქაიხოსრო. ამ ჩემი ხანჯლით ჩავაკლავდი, მაინც ხომ სასიკვდილოდ
გაამზადა მართლმსაჯულებამ, გულს ვიონებდი.

ამილახვარი. მეფემ თითონ მოკლას მისი გლეხუჭა. ასე უფრო სასაცი-
ლოა (შერმადინი გამოჩნდება, მიიმალება).

ქაიხოსრო. ამილახვარო, სიცილი მე დამავიწყდა, უკვე ერთი თვე არის.

ამილახვარი. (მკაცრად) თავადო, დიდ საქმეს ივიწყებთ, მდაბალ შურს
აპყობიხართ.

ქაიხოსრო. (მორჩილად) თქვენს ბრძანებას ველი.

ამილახვარი. (სიმღერას ყურს მიუგდებს) აი, ხომ გესმით... ერეკლეს
სასახლეში ყველა ერის კაცი მღერის... ჩვენ გვაწამებს, თორემ ტყვესთან
კაცია, ურჯულო თათრებს სიტყვა ჩამოართვა, ათავისუფლა, — ვისაც
რა შეგეძლოთ, პატიოსნად იმუშავეთ.

ბარათა. თავადიშვილი ახორში ცხენებსა წმენდლა...

ქაიხოსრო. ოი, ამ შერცხვენას თვით ქრისტე ღმერთსაც არ ვაპატიებ.

(გუგუნა გამოჩნდება, უსმენს, მიიმალა)

ამილახვარი. ანგარიშის გასწორების უამია, სწორედ.

ქაიხოსრო. ოღონდ გვიბრძანე.

ამილახვარი. (განსაკუთრებული სიფრთხილით) პაატა ბატონიშვილი
მატყობინებს: დიდი ირანის ელჩი ქალაქიდან გაიყვანეთო, ირანის ლომს
ცნობა არა აქვს, ერეკლეს ლაშქარი თუ რის შემძლეა.

შერმადინი. (წამით გამოჩნდა) ელჩი... (მიიმალა).

ამილახვარი. რაო, ელჩიო, რომელმა თქვით?

ქაიხოსრო. არა გვითქვამს რა, თქვენ გისმენთ.

ამილახვარი. ელჩის გადაეცით, რომ ერეკლეს ლაშქარს ექვსი მეზარ-
ბაზნე ჰყავს, ოცდაათოთხმეტი ზარბაზანი მტრის გულსაკლავად გამოა-
ფინა. ექვსი მეზარბაზნე ექვს ზარბაზანს ამოქმედებს. ირანის ლომი
ნუ შემინდება.

ქაიხოსრო. მხოლოდ ექვსი?

ამილახვარი. მხოლოდ ექვსი, დანარჩენები წინა ომში დაუწყდა, და ასოცამდე ფალკონატი აქვს, ამ იარაღით ირანის ლომთან ბრძოლის შედეგს თავადიშვილნო, მგონი თვითონაც ხედავთ (იციან).

ბარათა. დიახ, თავადო, ვხედავთ, სიამით ვხედავთ კახის დასასრულს.

ქაიხოსრო. (გახარებული) აქამდე სად იყავით, ეს კარგი ცნობა ერეკლეს მტერს რად ვერ მიაწვდინეთ?

ამილახვარი. მათე-ყაჩაღმა რომ გუბაში მოკლა, უსტარი გაამხილა, კავშირის დამყარება ხიჯათს შეგვეყრიდა. ახლა ომია, ერეკლეს თვალი ბრძოლის ველზე უჭირავს. აქაურობა მე ჩამაბარა, უთვალყურეო.

ქაიხოსრო. შენ გაიხარე, ამილახვარო.

ამილახვარი. ამ ომის შემდეგ ერეკლეს ნაცვლად ბაქარის ძეს გავამეფებთ, ყმა და მამულთ ჩვენი იქნება.

ქაიხოსრო. უფალო, შენ გადმოგვხედე!

ამილახვარი. ფრთხილად იყავით, ომის ბედი თქვენზე ჰკიდია...

(სიფრთხილით) ლილოს გზა შორეა, ტაბახმელის გზით მოუვლით, ფრთხილად... არ დაგავიწყდეთ: ექვსი მეზარბაზნე ჰყავს, ოცდაათოთხმეტი ზარბაზანი უქმადა ჰყრია.

ბარათა. ყველა გვახსოვს, თავადო.

ამილახვარი. (ხმადაბლა, მოწონების კილოზე) ბაქარის ძეს გაუმარჯოს.

ქაიხოსრო. ამინ...

ბარათა. გამარჯვებამდე, ნახვამდის.

ამილახვარი. კარებამდე გაგყვებით, გული და აზრი გამარჯვებას მუხბნებთან.

(ყველანი გადიან. შერმადინი და გუგუნა შემოდიან).

შერმადინი. გუგუნა, თუ გაიგონე?

გუგუნა. ყველა ვისმინე, ჩემო შერმადინ, ბუდეს მივაგენ, როგორ მოვიქცე?

შერმადინი. მანუჩა რომ აგვიანებს?

გუგუნა. ჩვენით წავიდეთ, ტაბახმელის გზით, დაყოვნება არ შეიძლება.

შერმადინი. მოიცა, მარტო ძნელია.

გუგუნა. ჩემო შერმადინ, ბიჭო, შევაკვდეთ, ამ ომის ბედი ჩვენზე ჰკიდია.

შერმადინი. აჰა, ისინიც... (მანუჩა და მაია შემოდიან, მაიას მონაზვნის კაბა შემშვენიებული აქვს). მანუჩა!

გუგუნა. მათე!..

მანუჩა. შეივლო ჩემნო, ღვთის მსახურთ წესისამებრ უნდა მიმართოთ

მაია. რამ შეგამფოთათ, ჩემო შვილებო?

(ხელები გულზე ჯვარდინად დაიწყა)

გუგუნა. (ჩაიჩოქებს) მამაო და დედაო, ბუდე აღმოვაჩინეთ.

მაია. რომელი ჩიტის ბუდე, ჩემო შვილებო?

შერმადინი. შეთქმული თავადები. ბარათა და ქაიხოსრო დიღმელი ამილახვრის ბრძანებით ირანის ელჩთან გაიქცენენ, ჩვენი ლაშქრის სუსტი მხარე უნდა აცნობონ. მტრის ელჩის გაპარება ნაბრძანები აქვთ.

მანუჩია. (აენტება) ბიჭებო, თქვენი ჭირიმე!..

მაია. (მანუჩას) მშვიდად მამაო, არ გეკადრებათ... (შერმადინს) რომელი გზით?

შერმადინი. ლილოს გზა შორეა, ტაბახმელის გზით მოუვლითო, ამილახვარმა ასე უბრძანა.

მაია. ახლავ გაფრინდით, ერთი თქვენგანი საელჩოს ჩაუსადრდება, დანარჩენები გზებზე ჩარიგდით, ერთმანეთთან კავშირი გქონდეთ!

მანუჩია. ტაბახმელაში ფრთხილად იყავით.

მაია. (ეპიურის სიმშვიდით) ჩემო შვილებო, ჩვენი ცხენები სად იქნებიან?

შერმადინი. აბოს ნიშთან, ქარიყლაპია ცხენებით გიცდის.

მაია. ღმერთი იყოს თქვენი შემწე. ჩქარა, გაფრინდით!..

შერმადინი. მივფრინავთ, წმიდა დედაო...

(შერმადინი და გუგუნა გადიან. სკენაზე მაია და მანუჩია)

მაია. წმიდა მამაო, დამბაჩა და ხმალი ჩემთვის თუ მოამზადე?

მანუჩია. ანაფორის ქვეშ ყველა იარაღი თითო წყვილი მაქვს.

(უნდა გავიდნენ, ამილახვარი შემოდის)

ამილახვარი. (მანუჩას) იცოცხლე მამაო...

მანუჩია. (ხმას დაიძინებებს) სიცოცხლე ომში წასულეებს!..

ამილახვარი. (მაიას დააკვირდება, შეჩერდება თავისთვის) მეღის კარზე მონაზონი, სულ აირია აქაურობა... სადღაც მინახავს. სად მინახავს... ჰოი, ღმერთო, შენ დამითარე, მათე-ბიჭსა ჰგავს... (გასძახებს) ხუცესო!.. ხუცესო!.. შენ გეუბნები.

მანუჩია. რა გაგიჭირდა, შვილო ჩემო.

ამილახვარი. ეგ მონაზონი სადაურია?

მანუჩია. ეგ მონაზონი ღვთის მსახურია.

ამილახვარი. (გასძახებს) ჰეი, დარაჯნო, შეიპყარით, მათე-ბიჭი, მონაზვნის კაბაში!..

(სასახლის ორ მხრიდან თავჩაჩქნიანი დარაჯები გამოდიან მაიას შუბები მიუღირეს)

მაია. (ნაზი ხმით) თავადო, ამ თავხელობას წმიდა დები შეაჩვენებენ.

ამილახვარი. (შეშინებული) მათე-ბიჭი ხარ, მათე-ბიჭი, მე კარგად ვხედავ.

მაია. (ხელებს ადაპყრობს) ზეციერო, შენ გადმოხივე შენს გაუბედურებულ ქვეყანას. ქრისტიანები სახეს კარგავენ, ქალი ბიჭად უჩანთ ცოდვილთა თვალებს.

ამილახვარი. დაამტკიცე რომ იდიდაკაცი ხარ. (უკან იხევს).

მანუჩია. (ამილახვარს) ჰოი, იქნებ მართალს ამბობ, მეთვის იმედო.

ამილახვარი. (მანუჩას) მათე-ბიჭია!.. ხედავთ როგორ კანკალებს, შიშმა მოიცვა, ძრწის.

მ ა ი ა. ვძრწი, შიშმა მომიცვა, რომ ღვთის უმანკო მსახურს ყაჩაღს მამს-გავსებ.

მ ა ნ უ ჩ ა. (ვითომ უკვირს) წმიდაო გიორგი, შენ დამიფარე.

ა მ ი ლ ა ხ ვ ა რ ი. თვალთმაქცობს, შეჰკარით-მეთქი! (დარაჯები წაიწვეიან).

მ ა ი ა. (დარაჯებს, დინჯად) შესდექით, ქრისტეს მონებო, თქვენი მეფე ომში იბრძვის, თქვენთვის სისხლსა ღვრის და მის სანაცვლოდ თქვენ, ღვთის წმიდა მსახურს აქიაქებთ, საჯაროდ არცხვენთ... ვინც მეფესთან არა ხართ გადამწყვეტ ომში ღმერთმა. დავსაჯათ, ქალი კაცად გიჩანთ, გამოთაყვანდით.

ა მ ი ლ ა ხ ვ ა რ ი. შეკარით-მეთქი! (დარაჯები მიიწვევენ).

მ ა ი ა. ღმერთმა დავსაჯათ, ჩემო ძმანო და თქვენთან ერთად მეც ვისჯები ღვთის უანგარო მსახური თქვენი. აჰა, დარწმუნდით... (ზურგით დადგება) აქ მობრძანდით, თქვენც თავადო (დარაჯები და ამილახვარი მაიასთან შეჯგუფდებიან ხელების მოძრაობიდან ჩანს მაიამ გულის საკინძე შეიხსნა)... დარწმუნდით?

დ ა რ ა ჯ ე ბ ი. ქალი ყოფილა!.. (დარცხენილი დარაჯები თავიანთ ადგილებს იჭერენ).

მ ა ნ უ ჩ ა. (გახარებული, თავისთვის) აკი ვთქვი, ქალი კი არა, ანგელოზია...

მ ა ი ა. ჰოი, ბიწიერო, რამდენი წყეულა და შეჩვენება მოგელით წმიდა მონაზვნის წაწყმედისათვის, შეჩვენდით, შეჩვენდით, უტიფარი სახის ქრისტიანებო!.. (გადის).

მ ა ნ უ ჩ ა. (დარაჯებს და ამილახვარს) ღმერთმა შეგინდოთ ეგ თავხედობა.

(მ ა ნ უ ჩ ა სასწრაფოდ გადის, დარაჯები ამილახვარს ტოვებენ)

ა მ ი ლ ა ხ ვ ა რ ი. (სახტად დარჩება). ჰოი, ღმერთო დიდებულო, რა დრო დაგვიდგა — მონაზონი ბიჭს დაემსგავსა. (ჯემალი გამოჩნდება). ჰეი, დილეგის მცველო, საით გარბიხარ?

ჯ ე მ ა ლ ი. (ამილახვარი ახლა შეამჩნია) ერეკლესთან, ომში მივდივარ!..

ა მ ი ლ ა ხ ვ ა რ ი. მათე-ყაჩაღი ხომ დილეგშია?

ჯ ე მ ა ლ ი. აბა სად იქნება?

ა მ ი ლ ა ხ ვ ა რ ი. დილეგის კლიტე მომეცი.

ჯ ე მ ა ლ ი. კლიტე ჩემია.

ა მ ი ლ ა ხ ვ ა რ ი. (მკაცრად) მომეცი-მეთქი!..

ჯ ე მ ა ლ ი. ჰა, (გასაღები გადაუგდო) კარგად ჩაიჯიბე, იქნებ ამ კლიტის რახუნზე მოგიწიოს წყალის დაღევა. (ვარბის).

ა მ ი ლ ა ხ ვ ა რ ი. ეჰე, ხალხო, სასახლის კარი ყაჩაღებით აივსო!..

(დარაჯთგამრიგე გამოჩნდება)

დ ა რ ა ჯ თ გ ა მ რ ი გ ე. რაო, რას ბრძანებთ, დიდო თავადო?!

ა მ ი ლ ა ხ ვ ა რ ი. სასახლის კარი ყაჩაღებით აივსო-მეთქი!

დ ა რ ა ჯ თ გ ა მ რ ი გ ე. (უნებურად, სიფრთხილის ნიშნით) ხომ არ გავაყდით?!

ამილახვარი. (აფთარივით შემობრუნდება). ამასაც მოვესწარ, ამილახვარი გიყი ჰგონიათ... (დარაჯთგამრიგეს) დილეგში შემიძეს, მათე-ბიჭი მაგრად დავბეგვოთ.

ფ ა რ დ ა

ზოგამდებამ მოთხე

სურათი მეშვიდე

მღლობი, შორს თბილისის მიდამო მკრთალად მოჩანს. სცენაზეა გუგუნა და შერმადინი. ისინი მღერიან.

შერმადინი. თითს ბეჭედი, ხელს კალათა ალაზანმა წამყარაო
ჩემი ცოდვა იმას ჰქონდეს, ვინაც შენს თავს გამყარაო...

გუგუნა. თეთრო ქალო, თეთრი კაბა თეთრად შეგიმშვენებია.
ქალაღდივით ძუძუები გულზე დავისვენებია.

შერმადინი. თვალათა გნახე, ქალო, ამომავალი მზე ხარო,
ნეტავი იმის დედასა, ვისიც იღბალი შენ ხარო...

გუგუნა. თეთრი ქალი ბრინჯს არჩევდა, შავგვრემანი სამარხოსა,
დამიტიროს თეთრმა ქალმა, შავგვრემანმა დამმარხოსა...

(შემოდის მაია)

მაია. (სიმღერით) ვერცხლის კალოს ნუ შემოხვალ, ფეხი აგიცურდებაო,
შემოგყვება სიყვარული, გასვლა გაგიჭირდებაო...

რად შეწყვიტეთ კარგი შაირი, სიმღერაში დრო იწურება.

შერმადინი. მათე, ნეტა იცოდე, რა ძალიან გიხდება მონაზვნის კაბა.

გუგუნა. მათე, ქალი რომ ყოფილიყავ, შენს ბატონს ვერ გადაურჩებოდიო

(იცინიან)

მაია. ჭკუას მოუხმე, შე ციყვო, შენა...

შერმადინი. გუგუნა მეუბნება: მათე ღმერთს დედაკაცად უფიქრია და
ბიჭად კი დაბადებულაო.

გუგუნა. ლაშქრის საქმეში დედაკაცი თუ არაფრად ვარგა, მისი კაბა ხომ
გამოგვადგა?

მაია. დედაკაცი ფრთხილად ახსენე, დედაკაცი არ არის დედაშენი, ამო-
დენა ჩოყლაყი რომ გაგზარდა.

გუგუნა. (ღიმილით) ჰო, შენც ეგა თქვი.

მაია. ერთს კი სწორს ამბობთ, ქალის კაბით ბრძოლაში ჩაბმა სათაკილოა.

შერმადინი. (სიამაყის გრძნობით მაიას). ქალის კაბაში თუ მათე-ბი-
ჭია, — რალას იტყვი?

მაია. (შორს გაიხედა, სიტყვა არ გაუგონა) ცისკარმა გამოანათა და
და მაინც არა ჩანს.

შერმალინა. გამოჩნდებიან, ქარიულაპია არ შეცდება.

(შემოდის მანუჩა)

მანუჩა. არავენ ჩანს, ბიჭებო, უთვალთვალეთ, თქვენი რიგია. ჩქარა...

(გუგუნა და შერმალინი გადიან. სცენაზეა მიაა და მანუჩა).

მიაა. ეს რა მიყავ?...

მანუჩა. რა დაგიშავე, რისთვის მიწყრები?

მიაა. ქალის კაბით რომ ნახევარი ქვეყანა შემომატარე, — ჩემი ტანსაცმელი რისთვის დააგდე?

მანუჩა. (აფორიაქებული) მაფე, მათე-მეთქი!..

მიაა. რა მოგდის, ბიჭო?!.

მანუჩა. თავს მოვიკლავ!..

მიაა. რატომ, ბიჭო?

მანუჩა. ამილახვარმა გულში ჩაგხედა. ირანის ელჩს რომ გადავურჩე, სულერთია, შენს ხანჯალს გულში დავიცემ.

მიაა. რათა ბიჭო, არ იტყვი?..

მანუჩა. ანგელოზი ხარ.

მიაა. (ვითომ გულგრილად) ხომ არ გაგიყლი?

მანუჩა. დედაკაცი ხარ!..

მიაა. (არ მოელოდა) ოჰ!..

მანუჩა. ხატი ხარ, ზეციერი!

მიაა. რას მიეღები, ბიჭო, უძილობამ ხომ არ დაგსუსხა?

მანუჩა. (მტკიცედ) დედაკაცი ხარ!

მიაა. ნულა ჰყვირი მაინც... (გულწრფელად) მანუჩა, მხოლოდ შენ იცი, რომ მათე-ბიჭი საცოდავი დედაკაცია, ნურავის ეტყვი.

მანუჩა. თვით მეფეს ვეტყვი.

მიაა. (მკაცრად) მანუჩა!..

მანუჩა. აბა, რა ვქნა, მე აღრევე ვთქვი, ბიჭი კი არა, ანგელოზია-მეთქი.

მიაა. მაინც რა გინდა?

მანუჩა. შენი სახელი მითხარ, გევედრები.

მიაა. ამისათვის იკლავდი თავს? არ გეტყვი.

მანუჩა. ბრძოლის წინ თავს მოვიკლავ.

მიაა. ძან კი ვინაღლეზ, შენისთანა ბიჭები კი წყდებიან.

მანუჩა. რა დაგიძახო?

მიაა. (მკაცრად) რა საკითხავია, — მათე! სხვა სახელი შენ არ გჭირდება.

მანუჩა. (მულარით) ერთხელ ვიტყვი შენს სახელს, მხოლოდ ერთხელ.

მიაა. (თვალეები აენთება) მიაა შქვია.

მანუჩა. მიაა!

მიაა. ჩუმად!

მანუჩა. რა ვქნა, ვაი, რა ვქნა, რომ აღარ ვიცი.

მიაა. რა ცხელება გჭირს, აღარ იტყვი?

მანუჩა. მიყვარხარ გოგო!..

მ ა ი ა. რას ამბობ, ბიჭო!

მ ა ნ უ ჩ ა. გინდ მომკალი, მაინც მიყვარხარ!

(შერმადინი შემოდის)

მ ა ი ა. (მანუჩას) ხმა აღარ დაძრა... რაო, შერმადინ?

შ ე რ მ ა დ ი ნ ი. ვილაც ცხენს მოაგელვებს...

მ ა ნ უ ჩ ა. (შორს გაიხედავს) ქარიყლაპია!..

გ უ გ უ ნ ა. არა, ის არ არის.

მ ა ი ა. (შორს იცქირებოდა) უცხოა...

მ ა ნ უ ჩ ა. წინ მზვერავი თუ გამოგზავნეს.

მ ა ი ა. ბიჭებო, სადა ხართ?

ყ ვ ე ლ ა ნ ი. აქ ვართ (კიდევ ორი ბიჭი შემოემატა, მაიას რაზმელები).

მ ა ი ა. გუგუნა ჩემთან დარჩები, შერმადინ, შენ მარჯვნივ ჩასაფრდი. ბრძოლას ჩვენ ვიწყებთ, ჩემო მანუჩა! (სხვებს) ჩემი დამბაჩის ხმაზე თოფებს გაისვრით, ყიყინას მორთავთ.

ყ ვ ე ლ ა ნ ი. გვესმის, მათე.

მ ა ი ა. კიდევ ერთი, ნიშანში არც ერთი სროლა, მთავარია ცოცხლად ჩაგვბარდნენ. თუ გასჭირდა სამიზნოდ დამბაჩებს შამოინახავთ.

შ ე რ მ ა დ ი ნ ი. აგრე იქნება!

მ ა ი ა. თუნდა ყველანი გაეწყდეთ, არც ერთი მათგანი მტრის ბანაკში არ უნდა გაძვრეს. ერეკლეს ბრძოლა და გამარჯვება ჩვენზე ჰკილია.

ხ მ ე ბ ი. აგრე იქნება!..

მ ა ი ა. ჩუმად... ადგილებზე ხოხვით, ბუჩქს მიეფარეთ!..

(გადიან. სცენაზე რჩება მ ა ი ა, მ ა ნ უ ჩ ა და გ უ გ უ ნ ა)

ამ-ანაფორას აღარ გაიძრობ?

მ ა ნ უ ჩ ა. ისინი მღვდელს არ მოერიდებიან, არც მონაზონზე შეფიქრდებიან, სიტყვა თუ გავაბი, ერთ-ორს კი მოვაქუჩებ, უსისხლოდ სჯობს... გუგუნა გვერდზე გადაეჭი, ღრმად ჩასაფრდი. კოტრიალი რომ შეიქნება, მერე გამოჩნდი.

გ უ გ უ ნ ა. კაი კოტრიალია (მიიმალემა).

მ ა ნ უ ჩ ა. კარგია, მაშ! ქაიხოსროს ულვაშებში ხელის ჩავლება ნახევარი სიცოცხლეა... ბიჭებო, ერთი ფანდური მაინც გვჭონდეს, ფანდურით ბრძოლა რიგიანია. ერეკლე მეფეს საიათნოვა ამისათვის უყვარს... (მღერის)

კურდღელმა თქვა ჩირავში ვზივარ,

ვერვინ მოვა ჩემზედაო,

გავიხედე სერზედაო, ბატონი ზის ცხენზედაო...

გ უ გ უ ნ ა. (აჩქარებული) რის ბატონი? ბატონი კი არა — ბიჭებო, ხედავთ, ცხენს ჯემალი მოაჭენებს...

მ ა ი ა. ჯემალი! (შერმადინი შემოდის).

შ ე რ მ ა დ ი ნ ი. მათე, ჯემალი!.. (ერთ წერტილში იცქირებთან).

მ ა ნ უ ჩ ა. საიდან ჰადაო?.. როგორ მოგვაგნო.

მ ა ი ა. (შორს იცქირება) ჩვენ დაგვეძებს, აქ დაუძახეთ.

მ ა ნ უ ჩ ა. ეჰე, ჯემალავ!.. (ჯემალი: ეჰე!..)

გ უ გ უ ნ ა. აქეთ მალლა ამოდი (ჯემალი გამოიხნდება).

ჯ ე მ ა ლ ი. სადა ხართ, ჯო!..

მ ა ი ა. ჯემალ!..

ჯ ე მ ა ლ ი. (ძლიერ დაღლილია, ქოშინებს) ბიჭებო ჩქარა...

მ ა ი ა. ჯემალავ, აქ ვინ მოგასწავლა?..

ჯ ე მ ა ლ ი. ქარიყლაბიამ. ირანის ელჩი და ერეკლეს მტრები ლილოს გზით წავიდნენ. ტაბახმელას გვერდი უქციეს.

მ ა ი ა. მოვტყუებულვართ.

ჯ ე მ ა ლ ი. ქარიყლაბიამ შემოგითვალათ: ჩქარა, თავს თუ არ დაზოგავთ, ლილოს გზით უსათუოდ მივასწრებთო.

შ ე რ მ ა დ ი ნ ი. ჩემი ყურით გავიგონე ამილახვარმა რომ თქვა: ლილოს გზა შორეა, ტაბახმელის გზით მოუვლითო.

ჯ ე მ ა ლ ი. თქვეს, მაგრამ შორი გზით შინ მშვიდობით მისვლა არჩიეს. ჯო, ქარიყლაბიამ, იჩქარეთო, ცხენები არ დაზოგოთო, მარქათა ცხენები ნორიოს აღმართზე დაგხვედებათ, ბიჭს დაუტოვა. ჩქარა!..

მ ა ი ა. გავსოვთ, ერეკლეს რომ ვუთხარო, თქვენი სახელით, ჩვენი ბიჭები არ წივის ფრთებს გამოისხმენ-მეთქი!..

შ ე რ მ ა დ ი ნ ი. გავსოვს...

მ ა ი ა. ჰოდა ეგ არის, ჩემო არწივებო, უნდა გაფფრინდეთ, მტერს ყიზილ-ბაშთ სარდლობის ბანაკამდე უნდა შევდიოთ. სიკვდილი ან გამარჯვება! ჩვენთვის სხვა სიტყვა აღარ არსებობს.

ყ ვ ე ლ ა ნ ი. ამინ!..

ჯ ე მ ა ლ ი. ჩქარა, ჯო!..

მ ა ნ უ ჩ ა. ჯემალავ, ხომ გაგიგონია — კურდღელმა თქვა... (სხვა კილოზე) დედას ვუტირებ იმ ძალღიშვილებს...

მ ა ი ა. ცხენებზე!.. (გადის).

ჯ ე მ ა ლ ი. ჯო, რა თქვა კურდღელმა?.. (გარბიან).

ფ ა რ დ ა

სურათი მერვე

მალღობი. ქართველთა ლაშქრის რამდენიმე ზარბაზანი ველს გადაპყურებს, წინა პლანზე ერეკლეს სადგომი. უკან—ერეკლეს მეომრები, მათი კარვები.

სცენაზეა ერეკლე, სპასალარი და ერთ-ერთი სარდალი, ერეკლე ზის, შორს იცქირება.

ს პ ა ს ა ლ ა რ ი. სიფრთხილე გვმართებს, მეორე დღეა უმოქმედოდ დგას, ბრძოლას არ იწყებს.

ს ა რ დ ა ლ ი. არაქსის გაღმიდან შემოჭრილი აგრერიგად რამ გაარინდა, მიკვირს, სპასალარო.

სპასალარი. აბა რა გითხრათ, მტრის ფანდები წინასწარ ძნელი ასახსნელია.

ერეკლე. სპასალარო, ბრძოლა უსისხლოდ მთავრდება ვგონებ. უსისხლო ბრძოლა ყველა ბრძოლაზე დიდი მონაგარია.

სპასალარი. ამის მიზეზად რას ჰფიქრობთ, მეფევ, ბატონო.

ერეკლე. ზარბაზნებმა დააფრთხო მტერი, ჩვენი ზარბაზანი სჯობია მტრისას, ისე დაჰქუხა, რომ ყიზილბაშს ბრძოლის წყურვილი გაუნელა, — დაილოცოს მისი გამჟღედი.

სპასალარი. ჩემო მეფევ, ვშიშობ: მაშველ ჯარს თუ ელოდებიან.

ერეკლე. ტყუილი შიშია, ჩემი ცნობით მაშველი ჯარი ყიზილბაშს არა ჰყავს, მთელი ძალებით შემოჭრილია.

(ისმის ბუკის ხმა შემოდის მხედარი)

მხედარი. დიღო მეფევ, ყიზილბაშთ მხედრობის მარცხენა ფრთამ პირი იბრუნა, სახლში მიდიან.

ერეკლე. ზარბაზანთ სიმრავლემ შეაშინა ურჯულოთ ხანი, — არ მოელოდა.

(შემოდის სხვა მხედარი, პირველი გადის)

მხედარი. დიღო მეფევ, ყიზილბაშთა მხედრობის მარჯვენა ფრთამ კარვები აშალა, პირი იბრუნა...

(გადის)

სპასალარი. (შორს იცქირებოდა) უკან მიდიან.

ერეკლე. სპასალარო, ბეწვის ხიდზე გავდივართ ყველანი.

სპასალარი. ამას რათ ბრძანებთ, დიღო მეფევ?

ერეკლე. (სიფრთხილით მიიხედავს, არავინ მისმენდესო). როგორ თუ რად, ჩვენი ორმოცი ზარბაზანი გადაჰყურებს ურჯულოთ ლაშქარს, ზარბაზნებით მტერს დიდად ვჭარბობთ... (ნაღვლიანად). მაგრამ რა იცის ამავე მტერმა, რომ ერეკლეს ექვსი მეზარბაზნე ჰყავს, ზღვა ლაშქართან ხუთი ათასით ბრძოლა გასჭირდებოდა, მტრის ათას ფალკონატს ჩვენი ასოცი ფალკონატი რას დააკლებდა.

სპასალარი. დიღო მეფევ, რაღა აკლდა, ასე არ იყო აზატ-ხანთან, ბრწყინვალე ბრძოლა თქვენ რომ დაგრჩათ?

ერეკლე. ის სხვა იყო, ერეკლე მაშინ, სპასალარო, ჭაბუკი იყო, ომს სიჭაბუკე დიდად შველის... მაკედონელი სამოცი წლისა რომ ყოფილიყო, ინდოეთზე გალაშქრებას ვერ გაბედავდა... (მხნედ) ე, სპასალარო, ვინ თქვა სიბერე, ერეკლე მრავალყამიერ კიდევ იბრძოლებს.

სპასალარი. მეფევ, კარგ სიჭაბუკეს კარგი სიბერე ახლავს.

ერეკლე. კარგი ის არის — ბრძოლა უსისხლოდ მთავრდება... სპასალარო, ფრთები ხომ კარგად შეკრული არის?

სპასალარი. დიახ, მეფევ, რატომ ფრთხილობთ ფრთებს?

ერეკლე. საკმარისია ერთი კაციც კი ამ ჩვენს ლაშქარში ქართველთ მოღალატე აღმოჩნდეს, მტერი ჩვენკენ შემობრუნდება.

სპასალარი. ყველა გამცემს არც დაუჭერებს, საფანგს გვიგებსო, ყიზილ-ბაშმა სიფრთხილე იცის.

ერეკლე. (მკვახედ) თავადიშვილს უჭერებს ყიზილბაში.

სპასალარი. (სხვა ტონით) თავადებზე მეჭიროს თვალი?

ერეკლე. (სპასალარს მიუხვდა განაწყენებას) სპასალარო, აბა მითხარი, ერთი შემთხვევა საქართველოს ისტორიაში, რომ გლენს გაეცეს, ელალატოს მისი ქვეყნისთვის.

სპასალარი. არ მახსოვს, მეფევ.

ერეკლე. რაც არ არის, რას გაიხსენებ... ამას რომ ვიტყვი, ჩემი ერთგული თავადებიც კი წარბსა იკრავენ, არ მოსწონთ ჭეშმარიტი ეგ შედარება.

სპასალარი. (კმაყოფილებით, რომ მოაგონდა) მეფევ, ბატონო, ამასწინანდელმა ერთმა შემთხვევამ სულ გაასწორა აქამდელი ერთგულება ყველა გლენისა.

ერეკლე. რა შემთხვევას ამბობთ?

სპასალარი. მეფევ, უთვისტომო ვილაც ნაყმევი მეფის კარს რომ დაუახლოვეთ, ის ნაყმევი ჯაშუშობით ისეთ მზაკვრობას ამზადებდა, ას თავადს ერთად არ ჩაუდენია... სასახლის კარზე მკვლელობა რომ ჩაიდინა...

ერეკლე. (მოიღრუბლება) მისი სახელი მათე-ბიჭია.

სპასალარი. დიახ, მეფევ, მისი სახელის ხსენებაც კი მეზარება.

მეომარი. (შემოდის) ამილახვარი!..

(შემოდის ამილახვარი)

ამილახვარი. (შეშფოთებული) დიდო მეფევ, ჩვენო მფარველო და მომაგევ, ჩვენ ყველანი განსაცდელის წინაშე ვდგევართ.

ერეკლე. (ადგება) რაო, რა მოხდა?!

ამილახვარი. მათე-ბიჭი დილეგიდან გაგვექცა, მოლალატე, ჯაშუში მათე, არაქსის გაღმა რომ გარბოდა, ანლა უთუოდ თავის პატრონს მიაშურებს, დიდ ხიფათს შეგვეყრის, მან კარგად იცის, რომ ერეკლეს ლაშქარს ექვსი მეზარბაზნე ჰყავს და ოცდაათობმეტი ზარბაზანი უქმად უდგას. ეს თუ აცნობა, ყიზილბაშთა აყრილი ჯარი უკანვე წამოიშლება, ზღვა ლაშქარი აგვაოხრებს, ქალაქს დაანგრევს, სისხლის ნიაღვარს დააყენებს ურჯულთ ხანი. დიდო მეფევ, ჩქარა მდევრები, ყველა გზები სასწრაფოდ უნდა შეიკრას.

ერეკლე. როდის გაგვექცათ?

ამილახვარი. გუშინ დასამხრებაზე.

ერეკლე. დღეს საღამომდე სადღა იყავით?

ამილახვარი. ჩემი მდევრები დავგზავნე. მათ დაბრუნებას ველოდი გუშინ, დღეს დილიდან თქვენთან ვესწრავფი.

ერეკლე. მერე?

ამილახვარი. არც მდევარი ჩანს, არც ის ყაჩაღი ბიჭი.

ერეკლე. (სპასალარს) მათე-ბიჭის რაზმი ჩემს ლაშქარს თუ ასლავს თანა?

ამილახვარი. არა, მეფეო, ის ბიჭებიც მასთან გაიქცნენ... რჯულგამოცვლილს, აჭარელს ენდეთ...

ერეკლე. (მკაცრად) ამილახვარო!..

ამილახვარი. (ორად მოიკეცება) მომიტევეთ, მეფევ, ბატონო, დილეგის კარი იმ აჭარელმა გაუღო ყაჩაღს. (კლიტე აჩვენა) ეს გასაღები მესროლა და მომაძახა: ამილახვარო, იმ კლიტის რახუნზე მოვიწვეს წყლის დალევო.

ერეკლე. ეს რაღას ნიშნავს, როგორ ახსენი?

ამილახვარი. მეფის კარის ასაკლებად მოგზავნილი ყაჩაღები არიან... მადლობა უფალს, დიღო მეფევ, რომ გადაურჩით... (პირჯვარი გადაისახა, ცბიერად) იმ ყაჩაღს, თქვენს დარბაზში შესვლა ნებადართული ჰქონდა.

ერეკლე. ამილახვარო, ის ბიჭი ზოგმა თავადმა ადრევე შეიძულეთ, მაგრამ დღევანდელ ამ ჭეშმარიტებას ვილა აუვა... სპასალარო, ოთხივ მსრივ გზები შეკარით, მღევარი ჩქარა, მტრის ლაშქრამდე არ მიუშვათ. თუ არ დაგნებდათ, იქვე მოკალით. ცოცხალს მართლმსაჯულების ყველა სიმკაცრე თავს დაატეხეთ, ასეთია მეფის დასტური!

სპასალარი. მესმის, მეფეო (სპასალარი და სხვა ორი მხედარი, რომლებიც ამილახვარს შემოჰყვნენ, გასვლას დააპირებენ, ამ დროს გაისძის მაიას ხმა).

მაია. (შორიდან) გამიშვით, მეფესთან გამიშვით, მეფე ერეკლე!.. (ისმის ხმაური, ჩოჩქოლი, წინააღმდეგობა, მაიას არ უშვებენ).

ერეკლე. რა ხმაურია, იქ რას სჩადიან?..

(შემოდის მხედარი)

მხედარი. დიღო მეფევ, ვილაც დედაკაცი თქვენთან მოსვლას ესწრაფვის, ამაღა ახლავს, მათე-ბიჭი ვარო, ასე იძახის..

ამილახვარი. (ნირწამხდარი) მათე-ბიჭიო?

ერეკლე. ამილახვარო, მათე-ბიჭი თვითონ მოვიდა... (მხედარს) აქ მოიყვანეთ... (ვიდრე მხედარი გავიღოდეს, მაია შემოვარდება, მონაზვნის კაბა მუხლებამდე აუკეცია, სახელოები დაკაპიწებული აქვს, ჩექმა აცვია, შეიარაღებულია).

ამილახვარი. ღმერთო, ამას რას ვხედავ, ის მონაზონი?!

მაია. მეფე ერეკლე!..

ერეკლე. ვინა ხარ, დედაკაცო?!

მაია. განა ვერა მცნობ, ჩემო მეფევ, თქვენი მათე ვარ...

ერეკლე. (მკაცრად) ქვეყნის და მეფის მოღალატეო, ასე ამბობენ.

მაია. არა, მეფევ, მოღალატე თქვენს პირისპირ დგას, — ამილახვარი! ნება დამართეთ დანარჩენებიც აქ მოგიყვანოთ (ამილახვარი დამბაჩას იძრობს, მას მხედრები შეაჩერებენ).

ერეკლე. შემოიყვანეთ! (მხედარი გადის).

მაია. ჩემი რაზმიც თან მოიყვანეთ.

ერეკლე. ყველანი ერთად შემოიყვანეთ!

(შემოდის ირანის ელჩი, ბარათა, ქაიხოსრო, თავზე ნაბღებჩამოფარებული, გათოკილები, მათ მაიას რაზმი მოჰყვება)

მანუჩა. გაალაჯეთ, რა დროს სიმორცხვეა, მიდი!..

ქარიყლაპია. (ქაიხოსროს) ნუ კრუსუნებ!

ჯემალი. (ელჩს) შენ გელაპარაკები, სულს ამოგაშობ.

მაია. (თავისიანებს) წყნარად, თქვე ქეციანებო, მეფეს ვერ ამჩნევთ?

ამალა. დიდება მეფეს!..

მაია. მეფე ერეკლე, აი ამ ბიჭებს (თავის რაზმზე უჩვენა) ეს მცირე ძღვენი თქვენთვის მოურთმევეით... სამი ვერაგი! მეოთხემ ცოდვილი სული ღმერთს მიაბარა... ნაბდები ჩამოვაფარეთ, რომ ამილახვარს არ შეეცყო ამათი ბედი, თორემ ლაჩარია და გაიქცეოდა.

(შეპყრობილებს ნაბდები ახადეს).

ერეკლე. ირანის ელჩი... კვლავ თავადები... (ქაიხოსროს მიათითა) ეს სომეხებსა ყიდდა.

მაია. ყმები რა არის, მთლად საქართველოს ურჯულოდ ყიდდა... გზაზე შევიპყარ, ელჩი მის პატრონთან მიჰყავდათ... ერეკლეს ლაშქარს ექვსი მეზარბაზნი ჰყავს, უკან მობრუნდით და საქართველო მთლად დაგრჩებათ სამეფო ტახტითო, ასე დააბარა ამ ვერაგებს ამილახვარმა, ამიტომ მოვკალი წუწკი გუბაზი, აწ თვით განსაჯეთ.

ერეკლე. ამილახვარო, რაღას იტყვი?

ამილახვარი. (უტიფრად) მეფევ, ახლაც გატყუებს ეს მათე-ბიჭი, ბიჭი კი არა—ღვდაცაია.

(სიტყვა „ღვდაცაი“ მეფემ გინების მნიშვნელობით გაიგო).

მანუჩა. (თავისთვის) ერთი სიმართლე ამილახვარმაც კი სიტყვა.

ერეკლე. (მხედრებს) გაიყვანეთ!

ბარათა. მეფევ...

ერეკლე. ჰეი, ბარათა, თუ რამე გეტქმის...

ბარათა. მოწყალეო მეფევ... ამილახვარს მოჰკრთხეთ ჩემი ცოდვები, მან დააქცია ჩემი ოჯახი.

ერეკლე. ელჩი გააცალკევეთ. ამილახვარი იმ დიღვეს ჩაკეტეთ, მათე-ბიჭი რომ უსამართლოდ ღამეს ათევდა.

(პატიმრები გაჰყავთ)

ჯემალი. მეფევ, (ამილახვარზე ანიშნა) ამას დროზე ვუთხარი, მათეს დიღვეი არ აგცდებამეთქი. არ დამიჯერა.

ერეკლე. აჭარელო, შენი სახელი სულ დამავიწყდა.

ჯემალი. ჯემალა მქვია.

ერეკლე. სპასალარო, ჯემალი მეფის ამაღლაში ჩარიცხეთ, საზრიანია, ალღო ჰქონია... (სხვებს) სისხლიან ბრძოლას საქართველო გლეხით იგებდა, უსისხლო ბრძოლაც გლეხის ერთგულებით მოგებულა!.. მათეს ბიჭებო, ეს ვაჟკაცობა ჩვენს ქვეყანას დიდად სჭიროდა. მწიფობისთვის თქვენი მეფე რუსის ჯარს ელის, ერთიან ძალით შეიკრება ჩვენი ქვეყნის გაბზარული სუსტი კედელი.

ყველანი. დიდება მეფეს!..

ერეკლე. დიდება თქვენ, ჩემო შვილებო!.. (გასძახებს) დაჰკარით ბუკსა და ნალარას, ააქუსეთ ეს ზარბაზნები, საზეიმო სულისკვეთებას ფალკონატების ხმებიც შეუწყვეთ, თავი დახარეთ მათე-ბიჭის რაზმის წინაშე...

მანუჩა. ჩვენო მეფევ, საქართველოს ლაშქართ სულისდგამვ, ბიჭი ვბარა, — ქალს ვუმაღლოთ, უსისხლო ეს გამარჯვება.

ერეკლე. ქალსო? აბა რას ამბობ, ჩემო მანუჩა?..

მანუჩა. თქვენ რომ მათე-ბიჭს ეძახით, ჩვენო მეფევ, დედაკაცია, მას მაია ჰქვია (მაია ერეკლეს წინაშე ჩაიმუხლებს).

ერეკლე. (მაიას სახეში ჩააცქერდება) დიდება შენ ღმერთო... (პირჯვარი გადაისახა, ნათელი მოეფინება). ამისთვის უთქვამს სულმნათსა შოთას, ლეკვი ლომისა სწორიაო.

მაია. ჩემო მეფევ, საქართველოში ყველა ასეა, ვისაც ჯავრი ჰკლავს ავკაცებისა და ქართველობისათვის ანთებულა.

ერეკლე. (მაიას წამოაყენებს) მეფეს ნუ მეტყვი. მამა მიწოდე. ქალო კი არა... (სხვებს) აბა, ვინ მოსძებნის ამისათვის, სიტყვას?.. შვილო მაია, ამორძალი ხარ?..

მანუჩა. (თავგამეტებით) მეფევ, მაპატიეთ კადნიერება, მაია ჩემი მიჯნური არის.

ერეკლე. (ქუდი მოიხადა) ჰოი, ღმერთო დიდებულო, ასეთი შვილების მოიმედე არ გატყდება არასოდეს ჩვენი ქვეყანა!.. ჩემო ლაშქარო, მუხლი მოიყარეთ ქალის წინაშე, ვის მკერდშიაც რკინა წკრიალებს. მუხლი მოიყარეთ საქართველოს დედის წინაშე, თავდადებულ შვილებს რომ გვიზრდის, კვლავაც დაზრდის და ჩვენს ქვეყანას არასოდეს მოაყივნებენ!.. (მაიას შუბლზე ჰკოცნის, მეომართა უკანა რიგებიდან თანდათანობით ძლიერდება ხმა ლაშქრულისა, მას ზარბაზნების ხმები უერთდება).

უ ა რ დ ა

ეს ხალხი შენთან მოვიდა, ღენინ!

წაკითხულია ლენინის ძეგლის გახსნაზე ბათუმში

ეს ხალხი შენთან მოვიდა, ღენინ,
შენც ხომ ყოველთვის იყავი ხალხთან.
შენ რომ ნაპერწკლით გახიე ბნელი,
ის ნაპერწკალი მნათობი გახდა.

ეს ხალხი შენთან მოვიდა, ღენინ,
ეს გაზაფხულიც შენს ახლად თბება,
ათქვირებული აპრილი ღხენით
სათუთად უვლის შენს დაბადებას.

მსოფლიო ლოცავს შენს დაბადებას.
შენზე ხომ მუდამ სიმღერად უღერდა:
— სიმართლე, ბრძოლა და უკვდავება
დაიბადაო ღენინთან ერთად.

მილიონები გადიდებს შენა,
ბელადს, მეგობარს, ბრძენს ყველა ერთა,
ცეცხლი, იმედი და გადარჩენა
დაიბადაო ღენინთან ერთად.

შენი სიცოცხლის გზა ტიტანური
ვიცანით, გვიყვარს შენი მზის დაცვა.
ეს გაქანება, ეს სიყვარული
ჩვენ შეგვასწავლა ფოლადის კაცმა.

ის შენთან ერთად იწამა ხალხმა,
დრო თქვენს ცხოვრებას ვერ დააბერებს.
ორი სახელი, ორი მზის ტალღა
დაუვლის სმელეთს.

შან შენებური გენით გვზარდა,
გულეებში ჩარგო ნათელი შენი,
მიტომ პარტიის მხარდამხარ დადგა
ეს მადლიერი ქვეყანა, ღენინ!

ნეც ამ აპრილის ფერები მინდა
და მილიონი გულების ფეთქვა,
რომ ვუთხრა ლექსი ამ ქალაქიდან
დედამიწაზე შენს გადახედვას.

ეს ხალხი შენთან მოვიდა ლენინ,
შენც ხომ ყოველთვის იყავი ხალხთან.
დღეს ჩვენი ზეცის მაღალი ბჭენი
შენ მხრებით უფრო ასწიე მაღლა.

სტალინი პრალაში

ის აქ მოვიდა გაზაფხულზე, ორმოცდაოთხში,
გარუჯულ მხარზე ჩეხს დაადო მამის მარჯვენა,
გზა გაიარა სიკვდილის და ომების მოშლით,
ის აქ მოვიდა გაზაფხულის გადასარჩენად.

ის რომ მოვიდა გაზაფხული იგრძნო ამინდმა,
როგორც მშვიდობა, სიყვარული,
ის აქ მოვიდა,
ის აქ მოვიდა ყირიმიდან, ლენინგრადიდან,
სტალინგრადიდან და მოსკოვიდან.

ის აქ მოვიდა და გრანიტის პიედესტალზე
მედგრად ასული შომავალის დღეებს გაჰყურებს.
ბრძენის თვალებო,
თვითონ ბრძასაც სინათლეს აძლევთ,
ოქვენ მტრის ფოლადი
ფოლადური მზეჩით გალუნეთ.

დღეს მოქანდაკე, მეოცნებე და ჯანმგებარი
გეტყვის:

— ძმაო, აქ როს შეჩერდე და ძეგლს ახედო,
თქვი, რომ პრალაში სიხარული არის ამგვარი, —
ჩვენ ამ გრანიტში
გაზაფხული გამოვსახეთო.

ტყეში

ამ ტყეში ალბათ არავინ არი,
 არც ვინმე მღერის, არც ვინმე დადის.
 მაგრამ ყველაფერს ატყვია კვალი
 თვითეულ დღისა და წელიწადის.

დაეწურება მზე ლამაზ იფნებს,
 ოქროს ფოთლებად მზე ძირს დაცვივა;
 ტყე შეგაჩერებს და დაგაფიქრებს, —
 ცოცხალიაო ჩემთან რაც კია.

ყოველი ფესვი, ყოველი ღერო
 გამოიღვიძებს, გამოფხიზლდება
 და შეგიძლია აქ დაიჯერო,
 რომ ყველაფერი ქვეყნად იზრდება.

აქ მძლავრი ხენი ცის ფარდებს ხევენ,
 სიმაღლის სწრაფვა არის ასეთი,
 მაგრამ გაზრდაში პატარა ხეებს
 არ ელობება გზაზე არც ერთი.

და იქაც — დაბლა, ბარდებთან ბალახს
 სწადია ტანის ატანა ცამდი,
 მასაც აწვალებს მგზნებარე ძალა.
 ყოველი დღისა და წელიწადის.

მასაც მსოფლიოს წიაღი ბადებს, —
 სიცოცხლის ტალღა დაუხარჯველი.
 მასაც სურვილად აქვს სიდიადე
 გაჩენის, ბრძოლის და გამარჯვების.

აქ ხის, ბალახის და წყაროს სიტყვით
 ტყე მეუბნება ისევ და ისევ,
 რომ ყველაფერი მუდმივად ილტვის
 სინათლისაკენ და სიმაღლისკენ.

ლენინის ქუჩა

ჩემი სიყრმის ფართო ქუჩა, ქუჩა დიდი ლენინის
და მზიანი პერსპექტივა შორით-შორს გაფრენილი.

ის პატარა აივანი, აივანი ზარნიშებით,
დედის ხელით გაფენილი მოქარგული ბალიშებით.

ის ოთახი უზრუნველი, მზიარული დღეებით,
თბილ ასფალტზე შექუჩებულ თავქოჩორა ხეებით.

მიამიტი ბავშვებივით ცერებზე რომ დგებიან,
იცინიან, ჩურჩულებენ, სახლში იჭვრიტებიან.

იჩურჩულეთ! ჩურჩულს თქვენსას მოაქვს ლაღი ფიქრები,
იჩურჩულეთ უფრო ლაღად, როცა აღარ ვიქნები.

იშრიალეთ, ასრიალეთ მწვანე თვალთა ისრები,
სხვა ბინადრებს მოუქროლეთ ის ცისფერი სიზმრები!

იშრიალეთ, დაამშვენეთ ქუჩა დიდი ლენინის
და მზიანი პერსპექტივა შორით-შორს გაფრენილი.

სტადინის ძეგლი ბათუმში

მას აქ დაისში უყვარდა მოსვლა
და მომავალზე ფიქრი ნებისად,
მაგრამ არასდროს არ ქონდა მოცლა
მისებრ მშფოთვარე მეგობრებისგან.

თუ მოვიდოდა, ბრძოლით დაგეშილს
მოჰქონდა ხალხში სიტყვა მჭეპარი
და მზის უუქივით ენთო ღამეში
მისი ფიქრები დაუღეგარი.

იგი აქ იდგა, ამ სველ კენჭებზე,
 უცქერდა ამ ზღვას, ღრუბელს, თოლიას.
 ეგებ აქ იშვა ის რისხვა მწველი,
 დედამიწა რომ აიყოლია?..

მას აღარ უწევს ამ ბაღში გავლა,
 ლილისფერ ჩრდილში წყნარად დაჯდომა...
 ჩაიგრიალა დაუდგარმა
 მისმა მქუხარე ახალგაზრდობამ.

მას სიჭარმაგეც ერგო ხმიანი, —
 საყვარელ სახელს ვინ არ მღეროდა?
 ყველა მართალი ადამიანი
 კრძალვით, იმედით მას შესცქეროდა.

მას არ სწვევია სიბერე ნავსი, —
 განა ბერდება სპეტაკი ალი?
 ფიქრებით სავსემ ძალღონით სავსემ
 დახუჭა თვისი არწივის თვალი!

თვალდახუჭულიც იგი ჩვენია, —
 კვლავ გზას გვინათებს მისი გენია.
 კვიპაროსებო, ახედეთ მაღლა,
 საკუთარ ჩრდილში ნეტავ რას ეძებთ?
 აი, დგას იგი და ლეგა ნისლი,
 ვერ ეკარება არწივულ მხრებზე.

ხედავთ? ბრინჯაოდ გადაქცეული,
 ქვეყნის ჭირ-ვარამს კვლავ მხრებით ზიდავს
 და კვლავ იმედით და სიყვარულით
 მასთან მოდიან ყოველი მხრიდან.

მოულოდნელი კენჭისყრა

(ნაწყვეტი: რომანიდან „მოუსვენარი ადამიანები“)

...ხედ სადგურთან, ფართო შარავნის მიღმა, ჩაის პლანტაციები იწყებოდა. ამწვანებულ გორაკებზე ლიმონის, მანდარინისა და ფორთოხლის ბაღებში ჩაძირულიყვნენ კრამიტით სახურავგადაწითლებული ოდა-სახლები. სადგურის მარჯვნივ, მარად მწვანე ხეივანში, ქათქათებდა სასოფლო საბჭოს აღმასკომისა და კოლმეურნეობის გამგეობის კანტორის ახლად შეთეთრებული ორსართულიანი შენობა, ხოლო მარცხნივ, მოკირწყულ მოედანთან, ჩამწყვრივებულყო სამი თუ ოთხი მალაზია და ფარდული, სამკითხველო, საკოლმეურნეო კლუბი და საფოსტო განყოფილების ახალი, ყოველმხრივ თუნუქ-შემოჭედული და სახურავითურთ ცისფრად შეღებილი ხის პატარა სახლი.

კლუბის წინ მალალ ბოძზე დამაგრებული რადიორეპროდუქტორიდან მოისმა დროის მაჩვენებელი სიგნალი. მალხაზმა საათზე დაიხედა. სრული რვა იყო.

— ახლა ამ მიმაგრებულ-რწმუნებულობას არ ჯობდა, უშუალო სამსახურში რომ მივდიოდე?! — გაჯავრებით ჩაილაპარაკა მან და კანტორის მოაჯირიანი კიბე აირბინა.

კოლმეურნეობის თავმჯდომარის კაბინეტი დაკეტილი დაუხვდა. არც ბუნჯალტერიაში იყო ვინმე. სასოფლო საბჭოს თავმჯდომარის კაბინეტიდან ხმა-მალალი ლაპარაკი მოისმოდა. მალხაზი იქით გაემართა.

— ვერასგზით ვერ გავადვიდე, კაცო! — წყრებოდა ვილაცა. — ამის შემდეგ ადამიანია იგი? თფუ!

მალხაზმა კარი შეაღო. კაბინეტში ორი კაცი იყო: სასოფლო საბჭოს თავმჯდომარე იასონ მახარაძე და საკოლმეურნეო პირველადი პარტიული ორგანიზაციის მდივანი შალვა დარჩია. ორივენი იდგნენ. ასაკით ბაბუა და შვილიშვილი გეგონებოდათ. მალალი, არწივის ნისკარტივით ცხვირმოკაუჭებული, ჭაღარა წარბებდაბურღული, მელოტი იასონი, რომელსაც თამბაქოს ხშირი წვეისაგან თეთრ-ულვამთა ბოლოები შეყვითლებოდა, შვიდ ათეულ წელს იყო მიღწეული, მხარბეჭანეირი, ახლადულვაშებდაყენებული, მკვირცხლი შალვა კი, დიდი-დიდი, ოცდახუთი წლისა თუ იქნებოდა. მალხაზმა მათ ხელი ჩამოართვა და ჩამოსვლის მიზეზი აუხსნა.

— კარგია, შვილო, თუ დაგვეხმარები, — წყნარად თქვა იასონმა და ყალიონი გააჩაღა. — ახლა სწორედ კოლმეურნეობის თავმჯდომარეზე, აკაკი კუჭაიძეზე ვლაპარაკობდით. პირდაპირ დაგვაქცია ამ ორ წელიწადში! ჩვენი კოლმეურნეობა ერთ-ერთი მოწინავე იყო. შრომადღეზე ამ ჩვენს რაიონში თითქმის ყველაზე მეტ ფულს და ნატურას ვარიგებდით. ახლა? ახლა. სათქმე-

ლადაც სირცხვილია! კუჭაიძემ აურ-დაურია ყველაფერი: აღრიცხვა მოუგვარებელია, დისციპლინა მოშლილი. მას ფეხებზედაც კილია ყველაფერი, სვამს და სვამს, მუდამ გაღეშილია.

— ახლაც მკვდარივით ძინავს, — საუბარში ჩაერია შალვა. — შოფერთან და საწყობის გამგესთან ერთად გამომთვრალა. ორი საათი ვქაჩე, წყალიც გადავასხი, მარა არაფერი გამოვიდა. საქმე კი ფერხდება: საწყობიდან იარაღების გამოტანა გვინდა, ავტომანქანა მოკრეფილი ჩაის ფოთლის გადასაზიდად გვჭირდება, მუშახელს ცალკე პლანტაციებში და ცალკე ყანაში განაწილება უნდა. ამ საღამოს საერთო კრება გვაქვს მოწვეული. თავმჯდომარემ მოხსენება უნდა გააკეთოს, ის კი არხეინად ხვრინავს!

მალხაზმა შენიშნა:

— თუ ლოთობს, პარტიულ კრებაზე გაგეხილათ მისი საკითხი, გაგეწითლებინათ, გაგეფრთხილებინათ.

— რამდენჯერ კაცო?! — გაფიცხდა შალვა. — ორი თუ სამი საყვედური ოქმში ჩავუწერეთ. არაფერი გამოდის!

— არც გამოვა! — დაუდასტურა იასონმა. — უნდა მოვიშოროთ. აი გამოსავალი!

სულ შეიძინა თუ რვა თვე გავიდა მას შემდეგ, რაც მალხაზი ნარინჯის ველზე კორესპონდენტად გამოგზავნეს, მაგრამ ყველა მოზრდილ სოფელში, კოლმეურნეობასა და საბჭოთა მეურნეობაში მაინც მოასწრო რამდენჯერმე მისვლა და ბევრ მუშაკს კარგად იცნობდა. მოხუც იასონს მათგან ყველაზე წინ აყენებდა. ეს იყო პატიოსანი, პირდაპირი კაცი, პარტიის ერთ-ერთი უძველესი, რევოლუციამდელი წევრი, რომელიც სასოფლო საბჭოს აგერ თითქმის მეოთხედი საუკუნის მანძილზე უცვლელად თავმჯდომარეობდა და ხალხში დამსახურებული ავტორიტეტით სარგებლობდა. რაკი ეს გამოცდილი კაცი დაბეჯითებით ამბობდა, რომ კუჭაიძე „უნდა მოეშორებინათ“, ესე იგი კოლმეურნეობის თავმჯდომარეობიდან მოეხსნათ, მალხაზს ამ მოთხოვნის სისწორეში ეჭვი არ ეპარებოდა, მაგრამ როგორ შეეცვალათ თავმჯდომარე ახლა, გახურებული მუშაობის დროს, ანდა ვინ აერჩიათ მის მაგიერ? ამასთან, როგორც იასონისა და შალვას სიტყვებიდან ჩანდა, კუჭაიძე არა აქაური, არამედ გამოგზავნილი იყო, მაშასადამე, ნებეირიძის ხელშეწყობით აღმოჩნდა თავმჯდომარის პოსტზე. ამიტომ წინდახედულება მოითხოვდა მისი შეცვლის საკითხის წინასწარ შეთანხმებას რაიკომის მდივანთან.

„აი, პირველი სიძნელე, რომელსაც ამ სოფელში ჩამოსვლისთანავე შევეჩვენებ!“ — გაიფიქრა მალხაზმა და მაგიდაზე თითები ნერვიულად აათამაშა.

— აჩქარება რომ არ ვარგა, ეს ჩემზე ნაკლებად არ მოგეხსენებათ, — წუთიერი დუმილის შემდეგ თქვა მან, წამოდგა და ხმამაღლა დაუმატა: — გვიაროთ ბრიგადებში, ვნახოთ სად რა გეტკივა.

მას სრულებით არ უფიქრია იმაზე, თუ როგორ მიმართულებას მიიღებდა საღამოს კოლმეურნეთა საერთო კრება.

* * *

...ავქსენტის ნებიერიძემ თანაშემწე იხმრ და დაავალა სიის მიხედვით შეემოწმებინა — ადგილებზე წავიდა თუ არა ყველა მიმაგრებული ამხანაგი. მერე ფოსტის გადათვლიერება დაიწყო. თანაშემწის კაბინეტიდან კი, რომელსაც მოსაცდელ ოთახსაც ეძახდნენ, თითქმის მთელ საათს მოისმოდა ცილა ჩიჩუას შეწუხებული ხმა: „ალო, რომელი ხარ? ესა და ეს კაცი სად არის? კეთილი... ცენტრალური, ახლა შემაერთეთ...“ დაწესებულებას თუ ვერ დაუკავშირდებოდა, მაშინ იმ სასოფლო საბჭოში რეკავდა, სადაც ესა თუ ის მიმაგრებული ამხანაგი უნდა მისულიყო. ამგვარად, მან მთელი რაიონი შემოიარა, ხმა ჩაუხჩა, დაიქანცა და ოფლით გაიწუწა. დავალება მინც აკურატულად შეასრულა და მდივანს მოახსენა — ყველა მიმაგრებული მუშაკი რაიონული ცენტრიდან გასულიაო.

ავქსენტის ესამოგნა. „ყველანი ფრონტზე წავიდნენ“ — მოაგონდა მას ახალგაზრდულ გახეთქი ათი თუ თხუთმეტი წლის წინათ დაბეჭდილო, კლიშეზე გადაღებული წარწერა, რომელიც, თურმე, სამოქალაქო ომის დროს რუსეთში კომკავშირის ერთ-ერთი რაიონის კარებზე იყო გაკრული. „ჩემი ბიჭებიც ფრონტზე წავიდნენ, ჩაის ფრონტზე!“ — გაიფიქრა მან და კაბინეტში ამაყად გაიარ-გამოიარა. მას აწუხებდა მხოლოდ ჩაის მწვანე ფოთლის კრეფა, ოცნებობდა იმაზე, რომ ზემდგომი ორგანოებისათვის ნარინჯის ველის რაიონებიდან ყველაზე ადრე ეპატაკნა „მწვანე ოქროს“ კრეფისა და დამზადების გეგმების შესრულება, ის კი არ ადარდებდა, რომ ხელმძღვანელი მუშაკები, რომლებიც მიმაგრებულ-რწმუნებულებად გაგზავნა, თავიანთ სამსახურს თვეობით მოწყვიტა და სწორედ იმ პირდაპირ საქმეს ვერ აკეთებდნენ, რისთვისაც მათ სახელმწიფო ხელფასს აძლევდა.

სამუშაო დღის სასამოგნოდ დაწყებამ ავქსენტი გაამხნევა და გაახალისა. მან ყურმილი აიღო და მეუღლეს დაურეკა — გადაეწყვიტე გაგასეირნოთ და მოემზადეთო. ნახევარი საათის შემდეგ ავქსენტი, მისი მეუღლე ანჟელინა და ამ უკანასკნელის გერი ლამარა ცისფერი „პობედით“ უკვე მიქროდნენ აღმართ-დაღმართ დაკეცილ შარავხაზე.

მაღე მანქანამ ზუზუნით აუხვია ნაძვებით, ფიჭვებითა და პალმებით დაბურულ ხეივანში. ოდნავ რომ გაივარა, ერთ-ერთი დიდი კოლმეურნეობის გამგეობის კანტორა გამოჩნდა. ავქსენტიმ იფიქრა, შემთხვევით ვისარგებლებო, მანქანა მოშორებით შეაჩერებინა, გადმოვიდა და კანტორის კიბეს აპყვა.

— როგორაა კრეფის საქმე? — ჰკითხა მან ნაყვავილევ მოანგარიშეს, რომელიც ერთადერთი ცოცხალი არსება იყო კორტოხზე შედგმულ ორსართულიან აგურის შენობაში.

— კარგადაა, ამხანაგო, — მოანგარიშემ თავი მიანება საანგარიშოს ჩხაკუნს. — ყველანი პლანტაციებში არიან. კრეფის გეგმას გადავაჭარბებთ.

— ყოჩაღ, ასე უნდა! კიდევ უფრო გააძლიერეთ ტემპი! — უთხრა ავქსენტიმ, დაემშვიდობა და მანქანაში კვლავ შოფრის გვერდით მოიკალათა.

ახლა მანქანა დაღმართში დაეშვა. გზის გარდიგარდმო ტანაყრილი ჰამბუკის ჭალა იყო. მარცხენა მხარეს ანკარა წყარო მიჩუხჩუხებდა. მანქანამ მკვეთ-

რი მოსახვევი გაირბინა და ჩაის ბუჩქებით გადამწვანებულ დაბლობში გაინავარდა. ეს პლანტაციები იმ კოლმეურნეობას ეკუთვნოდა, სადაც მიმაგრებული იყო რაიალმასკომის თავმჯდომარე ევგენი მითაიშვილი. ავქსენტიმ ამ კოლმეურნეობის კანტორასთანაც შეაჩერა მანქანა, მაგრამ ყველა ოთახის კარი დაკეტილი დაუხვდა და ისევ გზა განაგრძო წინ, მეზობელი რაიონის სასწრაფად.

მზე დასავლეთისაკენ გადახრილიყო, როცა უკან გამობრუნდნენ.

ევგენი მითაიშვილს საიდანღაც გაეგო, რომ პირველი მდივანი აქეთ გამომეგზავრა. მან კოლმეურნეობის თავმჯდომარეს, ახალგაზრდა აგრონომს, რომელიც კანტორის მასლობლად ცხოვრობდა, სუფრა ეზოში, ასწლოვანი კაკლის ჩრდილში გაამწვინა, ავქსენტის დაუდარაჯა, მანქანა შეაჩერებინა და ქალებითურთ მიიწვია. ბევრი არ გაუპატიჟნიათ. თამაღობა ევგენიმ ითავა. ღვინო ჩაიცივებული, სასიამოვნო სასმელი იყო. ავქსენტიმ და ანჟელინამ თითქმის ყველა სადღეგრძელო დალიეს.

გვიან ღამით, როცა შინ დაბრუნდნენ, ავქსენტი ბარბაცებდა, მისი მეუღლე კი თავის ტკივილს უჩიოდა.

დაწოლის წინ ანჟელინამ ტელეფონი გამორთო.

* * *

...საღამოს, შებინდების შემდეგ, საკოლმეურნეო კლუბში გაიმართა საერთო კრება.

კვერცხივით დამრგვალებულმა აკაკი კუჭაიძემ, რომელსაც ღვინის ხშირი სმისაგან ცხვირი პილპილივით წაწითლებოდა, ჩამოთვალა ჩამორჩენილი ბრიგადები და რგოლები, დაასახელა რამდენიმე ზარმაცი კოლმეურნის გვარი და „მოხსენება“ ხუთ წუთში დაამთავრა.

ხალხით სავსე დარბაზში ატყდა ჩოჩქოლი:

— ეს რა მოხსენებაა!

— უპასუხისმგებლობაა!

— ლოთს მეტი არც მოეთხოვება!

კრებას თავმჯდომარეობდა ბრიგადირი კარლო ვაჩეიშვილი, მზით გარუჯული, კუნთებჩასკვნილი ახალგაზრდა კაცი. მან ხელი აღმართა და დამსწრეთ ანიშნა დაწყნარდითო. სიჩუმე რომ ჩამოვარდა, პირველი სიტყვა მოხუცმა ქალმა ითხოვა.

— ეს ნებეირიძის დედაა! — გადაუჩიურჩულა იასონმა მასთან მჯდომ მალხაზს.

მომცრო ტანის, გამხდარი, ნაოჭებით სახედაღარული, თოვლისფერთმიანი ქალი წამოდგა, გუგებში ღრმად ჩამჯდარი თვალებით თანასოფლელებს გადახედა და ხმადაბლა დაიწყო:

— დღის წესრიგში ჩვენ ერთი საკითხი გვექონდა, მეზობლებო. ეს იყო თავმჯდომარის მოხსენება სამუშაოების შესრულების მდგომარეობაზე. მაგრამ მოხსენება ვერ მოვისმინეთ, რადგან კუჭაიძემ მის მომზადებას გამოთრობა ამჯობინა...

— მართალს ამბობს ოლღა დეილა! სწორია! — გაისმა დარბაზში.

მოსუცი ქალი განაგრძობდა:

— წინადადება შემომამქვს შევცვალოთ დღის წესრიგი და განვიხილოთ თავმჯდომარის საკითხი.

ამის გაგონებისას მოწონების ტაშმა იქუხა.

ვილაცამ მთელი ხმით დაიძახა:

— მოვიშორეთ უღირსი თავმჯდომარე!

— მრევსნათ! — დაემოწმა დარბაზი. მალხაზმა შეატყო, საქმე მწვავედებოდა. პარტიული ორგანიზაციის მდივანს შალვა დარჩიას გადაულაპარაკა, სიტყვა დაიწყო, მე კი ამასობაში ნებეირიძეს დაუურეკავ, მდგომარეობას ავუხსნი და რჩევას ვკითხავო. შალვამ მაშინვე სიტყვის ნება ითხოვა. მალხაზი გარეთ გამოიჭრა, საბჭოს თავმჯდომარის კაბინეტში ტელეფონს მიაშურა და რაიკომი გამოიძახა.

— არ პასუხობს! — იყო მოკლე პასუხი.

— პირველი მდივნის ბინაზე დარეკეთ!

— არ პასუხობს! — გამეორდა ყურმილში.

— როგორ შეიძლება არ პასუხობდეს! ან სამსახურში იქნება ან შინ! დარეკეთ! ხანგრძლივად დარეკეთ! — ტელეფონისტ ქალს უხეშად უყვიროდა გამწარებული მალხაზი.

მაგრამ ყვირილით ვერაფერს გახდა. ნებეირიძესთან დალაპარაკება არ მოხერხდა.

კლუბში რომ დაბრუნდა, მალხაზი მიხვდა — ახალი თავმჯდომარის კანდიდატურა უკვე დაესახელებინათ.

აკაკი კუჭაიძეს თავი ჩაეჭინდრა და გაფხორილი ინდაურივით იჯდა. რამდენიმე კოლმეურნე მოუთმენლად მოითხოვდა — ახალ წინადადებას ვუყაროთ კენჭით. კრების თავმჯდომარე აყოვნებდა.

— მოხსნეს? — მალხაზმა ჩურჩულთ ჰკითხა იასონს.

— მოხსნეს. დაელაპარაკე?

— ვერსად აღმოვაჩინე! დალაზვროს ღმერთმა, სად დაიკარგებოდა? სხვა დროს მუდამ კაბინეტში იყო ან შინ!

პირველი რიგიდან თინათინი წამოხტა.

— სიჩუმე, ამხანაგებო! — დაიძახა მან. — რაკი კანდიდატურად დასახელებული ამხანაგი ამ კრების თავმჯდომარეა, მის მაგივრად კენჭს მე ვუყრი. მაშ ასე. ვის სურს მოხსნილი კუჭაიძის მაგივრად კოლმეურნეობის თავმჯდომარედ ამხანაგი კარლო ვაჩიეშვილი ავირჩიოთ? გთხოვთ ხელი ასწიოთ!

უმრავლესობამ ორივე ხელი ასწია.

* * *

— ტელეფონი აწკრიალდა.

ავქსენტიმ ყურმილი აიღო.

— გისმენთ.

— კაკო თუ იყო შენთან? — მწყურალად ჰკითხა მეუღლემ.

— ვინ კაკო. შე ქალო?

— ვინ და, ჩემი მამიდაშვილი, კუჭაიძე პირველად გესმის, თუ?

— არა, არ ყოფილა. რა უნდოდა?

— მართლა რა უნდოდა! შენ ხომ არაფრის მაქნისი ხარ! — ანხლობდა ანეელინა. — კაცმა რომ გკითხოს, რაიონში შენს დაუკითხავად ჩიტიც ვერ გაფრინდება, ფაქტიურად კი ყველა თავზე გახტება!

— რა იყო, რა მოხდა ქალო, რამ გადაგრა?

ყურმილიდან სხაპა-სხუპით მოისმა:

— საქმეც მაგაშია, რომ არაფერი გაგივია! შეტყობინების ღირსად არ ჩაგადგეს! ერთადერთ ნათესავზე გთხოვე ხელი მოუშვებო-მეთქი და ესეც არ შემისრულე. ანდა როგორ შეასრულებდი, როცა არავინ არაფრად გთვლის, წუხელ უშენოდ მოუხსნიათ თავმჯდომარეობიდან.

— ვინ, ქალო, კუჭაიძე? უჩემოდ ვერ იზამდნენ ამას! — გაიკვირვა ავქსენტომ.

— ოი, ოი, ვერ იზამდნენო! — სარკასტულად გადაიხარხარა ანეელინამ. — ვერ იზამდნენო! უჩემოდო!.. ამ წუთში არ იყო ჩემთან თვითონ ის კაცი?! საერთო კრებაზე მოუხსნიათ. მერე გამგეობის სხდომაზე დაუდგენიათ პასუხისგებაშიც მისცენ, შენ კი...

ავქსენტომ ყურმილი დაახეთქა. ქუდიც არ გახსენებია, ისე სწრაფად ჩაირბინა კიბე, შესასვლელთან მდგომ მანქანაში ჩაჯდა, შოფერს სოფელა დაუხახელა და უბრძანა.

— გასწი!

„პოხედა“ თვალის დახამხამებაში დაიძრა.

შეუსვენებლივ წვიმდა.

ერთბაშად მოვარდნილ ნიაღვრებს გზა დაეფარა. თვალეხანთებული ავტომანქანა წყვილი სიბნელეში მეორე სვლით მიწუწუნებდა და მღვრივ წყალს სწრაფმავალი ტანკით მიაპოხდა.

გაოგნებული ავქსენტი მწარე ფიქრებში ჩაძირულიყო. მისი ავტორიტეტი ფეხქვეშ გათელილად მიაჩნდა. ყველაფერს მალხაზს აბრალებდა. კუჭაიძე კოლმეურნეობის თავმჯდომარედ რომ არ ივარგებდა, ამაში მას ეჭვი არ ეპარებოდა; მრავალდარგოვან კოლმეურნეობას როგორ გაუძღვებოდა ერთ-ერთი ქალაქის სამშენებლო ტრესტიდან ლოთობის გამო გაძევებული სამეურნეო ნაწილის გამგე, რომელსაც აქ ჩამოსვლამდე ჩაი მხოლოდ ჩაიდანში ენახა! უთუოდ შეცდომა დაუშვა, როცა ცოლს ხათრი დაუღო და მის ნათესავს კოლმეურნეობის თავმჯდომარის თანამდებობაზე რეკომენდაცია მისცა, მაგრამ მაინც როგორ ვაბედეს მის დაუკითხავად კოლმეურნეობის თავმჯდომარის თვითნებურად შეცვლა?!

კოლმეურნეობის თავმჯდომარის კაბინეტში დაუხვდნენ მალხაზი, იასონი, შალვა დარჩია, ახალარჩეული კარლო ვაჩიშვილი, თინათინი და მოხუცი დედა. ამ უკანასკნელს შაქარი ეყიდა, გზაში წვიმა მოსწეოდა და კანტორაში შეეყუდრებინა. ავქსენტის დანახვისას ყველანი წამოდგნენ. ოღლა მოხულისაკენ გაიწია, რათა შვილი მკერდში ჩაეკრა და გადაეკოცნა, მაგრამ რაკი

ავქსენტიმ ცივად გაუხედა, მოხუცმა ამოიოხრა, კვლავ ძველ ადგილას ჩამოჯდა და სამყურაში გამონასკეული შაქარი მუხლებზე დაიდო.

ყველასათვის ნათელი იყო, ამ ღვარსხმაში ავქსენტი რისთვის მოვიდოდა. იასონმა შეყვითლებულ უღვაშთა ძირებზე ხელი გაისვა და უთხრა:

— წუხელ მთელ ღამეს გირეკავდით, ამხანაგო ავქსენტი, მაგრამ ვერ დაგიკავშირდით. უცბად მოხდა...

— სულ ამ გაზეთიჩიკის ბრალი იქნება, — დაიგუგუნა ავქსენტიმ და მალხაზს თვალები შეანათა.

— არა, ჩემს ჭაღარას ენდეთ, ამხანაგო ავქსენტი, — მკერდზე ხელი მიიღო იასონმა. — მოულოდნელად თვითონ კრებამ გადაწყვიტა.

— კრებას წაყვანა უნდა!

წუთით სამარისებური სიჩუმე ჩამოვარდა. ყველამ თავი ჩაღუნა. ავქსენტი გამომწვევად, მკერდგამოწეული იდგა. მათ ღუმელს მხოლოდ წვიმის შესაბუნს არღვევდა.

— დიდი ხანია არ ჩამოსულხარ ამ შენს სოფელში, შვილო! — ავქსენტის ათრთოლებული ხმით მიმართა ოლღამ და გამხდარ თითებს წვალემა დაუწყო. — თითქოს შორს მყავდე, ხშირად მომენტარები... მაგრამ თუ გადაგიწყვეტია, სამართლიანად მოქცევისათვის ეს პატიოსანი აღამიანები ლანძლო, ჯობდა არც ახლა ჩამოსულიყავი! — წამოდგა და გაბედულად დაუმატა: — კუჭაიძე ჩემი წინადადებით გააშავეს. ხალხმა, მთელმა სოფელმა მოხსნა. შენ ვის მხარეზე ხარ, შვილო?

ნებბიერიძემ ბაგე მოიკვნია.

ერთი, ყუნწმოკლე წითელი ვარდი

ერთი, ყუნწმოკლე წითელი ვარდი,
კარგო გოგონავ, შენ რომ მოგვართვი,
მანდ დამრჩა, — კლუბის გრძელ მაგიდაზე.
სურა რომ გვედგა წყაროს წყლით სავსე,
იმ მაგიდაზე.

წყალი შევსვი და დავყნოსე ვარდი,
თვალში რატომღაც შენ ჩამივარდი, —
შენი მორცხვობა, შენი სინაზე.
ვიცი, ის ვარდი აღარ დაჰკნება,
ინსტიტუტიდან რომ დაბრუნდები,
ან მოსკოვიდან როცა ჩამოხვალ,
მანდვე გაჩნდება კლუბის სცენაზე.

ჩემო ლურჯთვალავ,
გადმოგვაწვდიან ვარდებს უთვალავს,
სურა რომ გვედგა წყაროს წყლით სავსე,
იმ მაგიდაზე;
ვინმე პატარაც, ახლა. რომ ხარ
სულ შენოდენა,
ერთ ცალს, ყუნწმოკლეს,
საკუთარი ხელით მოწყვეტილს
ვიცი, მოგართმევს მაგრე ფრთხილად
და დამორცხვებით.

მარადილი

„— სოფელი მარადილია?
ჩავყლაპავ, მარა, დილია!“ —
უთქვამს დევსა და წასულა.

„— ციხით განთქმული გონიო
არ მომიხდება, მგონიო!“ —
უთქვამს მტერსა და წასულა.

„— ფარა გაშალა ერგემა,
წავართმევ ოქროს ერკემალს,
ვაი, რომ — ცეცხლად მერგება!“ —
უთქვამს დევსა და წასულა...

წასულა, ისე წასულა,
უკან არც მოუხედავს.
წელში გასწორდნენ კაცურად
მტრისგან დახსნილნი მარადის:
— არ შეგვრხვეია ბეწვიო, —
სოფლები კოხტად სხედან.
უნდა სამოყვროდ ვეწვიო,
ერგეს, გონიოს, მარადიდს...
მერე გადავალ ქედას.

ბულბულები

ანთებული ფარებია ხეობაში გაჭრილი,
თავზე წამოგვფარებია მთების შავი აჩრდილი.
გზასავალი შეგვიმოკლა ამ რადიომიმღებმა,
მიხვეულში, მოხვეულში კაცი აღარ იღლება.
მანქანიდან უცხო ჰანგი შორს გადასწვდა ერდობანს,
ეს რა კარგი რამ ყოფილა, მგზავრი მართლაც ერთობა!

მაგრამ, აბა სარკმელიდან თავი ოდნავ გადაყავ,
საოცარი ხმები მდგარა ამ შარავზის გადაღმა.
ბულბულები!
ნუ იკითხავ რა ლხინი აქვთ ბულბულებს.
აქ რომ ერთი კენესას შეწყვეტს,
სხვა იქ ჩააბულბულებს.

ტყე კი არა, ყველა ტოტი თითო ხელის დადება
ისე უსტვენს, კაციშვილი ახლად დაიბადება!
პაწაწინა ჩიტუნებო, რა ძალა გაქვთ ამდენი,
რომ ცრემლები შეგაწიოთ ნეტარებით ნადენი.

...გამოვთიშეთ, გაგვიხუნეს ეს რადიომიმღები.
მაისია,
ლამეა და
გზას უსიტყვოდ მივყვებით.

მასპინძელი

ერთი მოხუცი კოლმეურნე მთაში შოსახლე
სულ პატიეებდა თმაჭადარა ბარელ მეგობარს.
— კარგი გეწვევი, თუ ქართული ღვინით მომალხეს,
ჩემი სტუმრობა
არ გეგონოს, ძმაო, ხუმრობა.

და მართლაც, მოხუცს მეგობარი ეწვია მთაში.
მასპინძლის სახლში სიხარულმა გაინავარდა...
ვინ აჯობებდა მთიელ მოხუცს ჩხავერის სმაში,
ღვინის ოსტატი თვითონ იყო სუფრის თამადა.

ოხუნჯობდნენ და ბაასობდნენ ბერიკაცები,
ადღევრძელებდნენ ერთმანეთს და ამ წლის მოსაწავლს.
შემდეგ სუფრაზე დატრიალდა გრძელი ყანწები
ჩვენი ცხოვრების, ჩვენი ხალხის დასალოცავად.

სვამდა მთიელი და დალევდა უნდოდა კიდევ.
სტუმარი მოტყდა, რიყრაყამდე თუმცა ადრეა.
მას მასპინძელი მიეშველა, ხელზე ხელს ჰკიდებს
და მისი სახე კეთილ ღიმილს გაუბადრია.

დასაძინებლად წაიყვანა.

დიასახლისი

სასურველ სტუმარს მოქათქათე ქვეშაგებს უგებს.
გახარებული მასპინძელი დამდგარა მის წინ,
ძილი ნებისო, ეუბნება თან ნიშნაც უგებს,
ბარელ მეგობარს მასპინძელი კენწლავს უღმობლად —
„ჩემი სტუმრობა
არ გეგონოს, ძმაო, ხუმრობა!“

საღამი მთაო!

მთას არ აჩნია არც ნახმლევი, არც ნატყვიარი
და ბუმბერაზი მხრები დინჯად მზისკენ აიშვა,
რა ლამაზია კლდოვანი და მარად ტყიანი,
მისი მწვერვალი ქედს არ უხრის მესს და ქარიშხალს.

საღამი მთაო, შენსკენ მოჰქრის ჩემი სიმღერა,
ჩემი სიმღერა გაზაფხულით გალაღებული.

დე მარად შენზე იღულუნონ ჩანგის სიმებმა,
ვათენებულხარ, არ მენახო დაღამებული!

შენზე სიყვარულს და სიმღერას ვინახავ წმიდად,
გაზაფხულია, გაზაფხული, აყვავდი, მთაო!
შენ რომ შეგფერის, მე ისეთი სიმღერა მინდა,
სხვებმა განაგრძონ, თუ სათქმელი ვერ დავამთავრო.

* * *

რა დაგიშავე, ლამაზო,
ახლოს რად არ მეკარები?
ყველა კარები დავრახოთ,
გავალოთ ტრფობის კარები,
იებად დაგეფინება
ჩემი ლექსების პწკარები.

ერთგულად ვეღარ მიცანი?
მაშ გული ვისკენ მიმიწევს!
მენტება გულისფიცარი
მაგ შენს მაისურ ღიმილზე,
მძინარი ვარ, თუ მღვიძარი
მულამ შენს სახელს ვიფიცებ.

გზის დასაწყისი

I.

მატარებელი უკვე სწრაფად მიჰქროდა.

თვალი ველარ ასწრებდა ვაგონზე მიკრული წარწერის წაკითხვას. გრძელი, მომინანქრებული ფირფიტები ისე მიფრინავდნენ სივრცეში, თითქოს უხილავი ხელით ზედიზედ გამოსროლილი ისრები ყოფილიყვნენ. არც სახეების გარჩევა შეიძლებოდა. ახლად ამოსულ მზის სხივებზე მხოლოდ მინები ელავდნენ თვალისმომჭრელად.

უკანასკნელმა ვაგონმაც ჩაიხრივინა და უცებ სიჩუმე ჩამოწვა. შალვამ მიიხედ-მოიხედა. სადგურის პატარა ბაქანი უკვე დაცლილი იყო. უნებურად გული შეეკუმშა. მოეჩვენა, თითქოს თბილისი შორს, მიუღწევლად შორს დასტოვა და ახლა უცხო, უდაბურ მიწაზე იდგა.

მატარებელი თავისი შეუნელებელი ქროლვის ყინითა და ხმაურით, მგზავრთა დაუსრულებელი ფუსფუსით, ნაცნობი და უცნობი სახეების მრავალფეროვნებით თითქოს დიდი და ბოზოქარი ქალაქის ცოცხალი, მოძრავი ნაწილი იყო. მაგრამ ისიც გაჰქრა თვალსა და ხელს შუა და შალვა დარჩა მარტო, სრულიად მარტო.

ჩამქრალი პაპიროსი გადაადგო, ჩემოდანს დაწვდა და ზანტი ნაბიჯებით სადგურის წინ გაშლილ პატარა მოედანზე გავიდა. მაგრამ აქ ისეთი სიწყნარე აღარ იყო, როგორც ბაქანზე. დიხელთან თავმოყრილი მგზავრები მძლოლს ეკამათებოდნენ.

— ვითომ ძან დიდი ამბავი იქნება?! — კაპასობდა შუახნის, შავებში ჩაცმული ქალი, — როცა ჩვენ ვეხვეწებოდით, ფეხი არ მოიცვალა, მეორე მატარებელს უნდა ველოდოო. მთელი ორი საათი გვაყურყუტა და ახლა ორი წუთით არ უნდა ისიდორეს მოუცადოს.

— არაფერია, მოვაცდევინებთ, — დააიმედა ქალი ფარგასავით ხმელმა, ჩაბალახიანმა კაცმა, შალვას წინ რომ იდგა. — თქვენ ერთი ის კითხეთ, აძლენ ხალხს სად აყენს. ეი, ძმაო!.. ტარანა ხომ არა ვართ, ერთმანეთზე რომ გვაწყობ!

— ნუ ხარ, ყარამან, ბუნტისთავი შენ! — უცებ აფეთქდა მძლოლი და რუმბივით გამობერილ ღიპს ქვემოთ ჩაცურებული სქელი ქამარი ისე ღონივრად ამოსწია ორივე ხელით და მიაქან-მოაქანა, თითქოს მის გაწყვეტას ლამობსო. — რავა ფიქრობ, მე არ მეჩქარება თუ? ცარიელი რომ წავიდე, გეგმას ვინ შემისრულებს, ერთი მიფხარი?

— იცის, იცის ყარამან ყალიჩავამ, რა გეგმაზედაც ლაპარაკობ. ზედმეტი მგზავრების წაყვანა გინდა და ისაა, — არ შეეპუა ჩაბალახიანი.

— ა, ასეთი ხალხია, ამათ რომ უყურებთ, სულ გაინტრიგანებული არიან, — მიუბრუნდა შალვას მძლოლი, — სად მიბრძანდებით?

— ნოლაში!

— ჩემი მგზავრი ბრძანებულხართ.

მძლოლმა მესამე რიგში ვიღაც პატარა ბიჭი ააყენა და შალვა ყარამანთან ერთად დიდის ვაივაგლახით დასვა. შალვა შეაწუხა ბიჭის ასე დაჩაგვრამ, მაგრამ ქალებმა დაამშვიდეს: პატარაა, მაგას ყველგან ადვილად მოვათავსებთო.

ბოლოს დიზელი თუხთუხით დაიძრა და შარავნაზე გავიდა. შალვა პირველად ხედავდა ამ მიდამოებს. მის თვალწინ ზედიზედ მიჰქროდნენ ლამაზი ოდა-სახლებიანი მწვანე ეზოები. მათს გრძელ და დაუსრულებელ ზოლს იქით მოჩანდა სიმინდითა და ჩაით დაფარული ვრცელი ველი, ხოლო უფრო შორს, დიდის ნისლში ილანდებოდა კავკასიონის თოვლიანი გრებილი.

მტვერითა და ოფლის სუნით გაყენთილი ჰაერი, რომელიც დიზელის დაძვრამდე ბულად იდგა და ადამიანს სულს უხუთავდა, თანდათან გაიწმინდა. შალვამ სიხალვათე და შვება იგრძნო, თანამგზავრები შეათვალაიერა.

მოტორის გუგუნსა და საბურავების შიშინში დიზელის ხან ერთი, ხან მეორე მხრიდან მის ყურამდე აღწევდა მგზავრთა ერთმანეთში არეული ხმები.

— არა, კაი მზითვეი გაგიწყვიდა ქალიშვილისათვის, ალვასი-ჩემო, — ეუბნებოდა ერთი კაფანდარა ქალი გასასვლელში ბაჭვის მთელ გორაკზე წამოძვარს სქელ დედაკაცს, რომელსაც დიზელის მოძრაობისაგან დაუღაჟა ლოყები და მსუქანი ტანი უთახთახებდა. — მე თუ მკითხავ, ნიკელის მირჩევნია... ნოხიც კაი გიყიდი... მაშინ რომ ფეხის ყოფილიყო, კი აჯობებდა...

— ნეტაი შენ, ჩემო ელუკი! — მიუგო ალვასიმ ნელი რწევით, — რაც მე ამეების შოვნაზე ღოლიალი დამქირდა, შენს მტერს... ახლო-მახლო ხეირიანს რას იშოვი... ბარემ უკეთესიც ქე მინდოდა, მარა...

— ჰაი დედასა, რა დრო დადგა! — თავი წამოყო თეთრწვერა მოხუცმა, რომელიც აქამდე შალვას მთვლემარე ეგონა. — მე რომ ქალი მოვიყვანე, ერთი ხელი ხამის ქვეშაგებისა და ჭილოფის მეტი არაფერი მოყოლია... ახლა, ხედავთ, ნიკელის კრაოტები და ნოხებიც არ მოსდით თვალში...

— ჰოდა, იმას გეუბნებოდი, ისიღორე, — როგორც ეტყობოდა განაახლა საუბარი ვიღაცამ, შალვას ზურგს უკან. — ზღვამ პირდაპირ გამანედლა ე ბერიკაცი. ასე მგონია ისევ ისე ძველი ლაზარე ვარ, რომ გახსოვარ... ბიჭმა და რძალმა კალთები დამაგლიჯეს, კიდევ დარჩიო, მარა გაძლება არ გინდოდა!.. მე შენ გეტყვი და ხმის გამცემი მყავდა ვინმე... პერელივზე მეირბენდენ და ის იყო... საღამომდე მთელი დღე რა უნდა მეკეთებია... ავდექი და მეც აქეთ გამოვეუყევი...

შალვას აღარ გაუგონია როგორ გავრძელდა ეს საუბარი, რადგან წინა სკამიდან გადმოხრილი კიტელიანი კაცი ახლა მის მეზობელს გამოელაპარაკა:

— კაცო, ყარამანს, მართალია რომ ამბობენ — არჩილს განცხადება დაუწერია, კოლექტივში გამგზავნეთ თავმჯდომარედო?

— შენც გაიგე ხომ? — გამოცოცხლდა ყარამანი. — მართალი ყოფილა და აგია.

— გასაკვირი კია, მე და ჩემმა ღმერთმა... კაცი მინისტრის მოადგილე იყო და ტალახიან სოფელში მეიწიწებოდე...

— ა, ა, მაგეთი ლაპარაკი არ გამაგონო, თუ გიყვარდე, — გაასავსავა ხელები ყარამანმა, — სოფლის ტალახს რომ ვზილავთ, იმიტომ ვინმეზე ნაკლები ვართ თუ!.. თვითონ არჩილა სად გეიზარდა, ერთი მითხარი... ცხონებულ მამის და მის მოწიულ ჭადს უმადლოს თორემ, ვნახავდი რა ბიჭიც იქნებოდა... არა, არა, ძან ჭკუაზე ყოფილა, თუ მართალია რასაც ამბობენ... საქმე სოფელია, თუ არა ქალაქზე ხელის მოწერას ყველა ქე შეიძლებს...

— არც თლად ასეა საქმე, ყარამან, — შეეკამათა თანამოსაუბრე, — ქალაქის საქმესაც უნდა გამკეთებელი და სოფლის საქმესაც.

— შექარი შენს პირს, ებიფანე!.. გამკეთებელიო!.. კარგად თქვი. ასეთი გამკეთებელი რომ ცოტა ნაკლებად გყავს სოფელში, ამაზე მტკივა გული, თუ არა, რავა ფიქრობ, ყარამანმა არ იცის ქალაქის ყადრი?!

— ჰოდა, მაშინ ისიც გეცოდინება, რატომ დაძრა მთავრობამ არჩილის-თანა ხალხი სოფლისაკენ.

— ვიცი, რავა არ ვიცი. კეთილი იყოს მათი მობრძანება. თუ მხარში ამოგვიდგებიან, ჩვენც მათთან არა ვართ?! — თქვა ყარამანმა და ახლა მზერა მეზობლებზე გადაიტანა.

შალვამ ცივი სახე მიიღო, რადგან თავიდანვე ჩუმად ყოფნა არჩია. ეს სოფლელები ისეთი ცნობისმოყვარე ხალხია, ფიქრობდა იგი, რომ თუ ლაპარაკში ჩავთრეხს, ყველაფერს გადმოგაღებინებენ. მე კი პირველ კითხვებზევე მიკიბ-მოკიბული პასუხი დამჭირდება. ხომ ვერ გავამხელ, რომ სკოლაში მთელი კვირის დაგვიანებით ვცხადდები, რომ უკანაენელ დღემდე თბილისში დარჩენაზე ვწვალობდი... მით უმეტეს ასეთი საუბრის მოსმენის შემდეგ... არა, არა, თუ ძალიან არ ჩამაცვივდა ვინმე, ვიქნები ჩემთვის.

შალვას ყურადღება ისევ ბიჭუნამ მიიპყრო; რომელიც ახლა ბარგის გორაკზე, სქელი ქალის გვერდით მოკალათებულიყო.

იქნებ ჩემი მომავალი მოსწავლეა, გაიფიქრა შალვამ. ცოტა გრძელი ყურები აძლევს სასაცილო შესახედაობას, თორემ ისე რა მალხაზი ბიჭი ჩანს, რა მეტყველი თვალები აქვს.

ვინ უნდა იყოს ის ჭადრა კაცი, კარებთან რომ ზის მიკროსკოპით ხელში. ყველა მოწიწებით ეპყრობა. ალბათ მასწავლებელია, შეიძლება იმ სკოლის დირექტორიც, სადაც მე მივდივარ. იქნებ ლენინის ორდენიც სოფლის სკოლაში მუშაობით დაიმსახურა. და რალა აქ წარვუდგე, ყველაფერს ხალხში ხომ ვერ მოვახსენებ. არა, ისევ ჩუმად ყოფნა ჯობს.

მაგრამ როგორ შეიძლება უსიტყვოდ იჯდე, გული ძალუმად არ გიძგერდეს და სისხლი არ გიდუღდეს, როცა შენს წინ ასეთი ხორცმესხმული სიმშვენიერე ზის?! რა თვალწარბი აქვს, რა ყელი, რა ნაკვთები, რა ღიმღილი... ასეთ ჭეირანს რუსთაველზედაც იშვიათად შესვდები... ჰო, მაგრამ... ბანტი... მოსწავლე ყოფილა.

არა, არა, ისევ წყნარად ყოფნა ჯობს. თუმცა ამ მეზობელმა პირდაპირ ილაჯი წაიღო. ისე წრიალებს, თითქოს ნემსებზე იჯდეს.

აი, რას დამსგავსებია ჩემი სანაქებო კოსტუმი.

— თუ შეიძლება, ცოტა იქით მიიწით, ძია-კაცო, — გადაულაპარაკა ხმა-დაბლა, მაგრამ როცა კოსტუმის კალთას დახედა, თავი ველარ შეიკავა: — ზომ ხედავთ როგორ გამიხიზრდა!.. ამას რომ უყურებთ, მარტო შეკერვა ზის ურთი კოსტუმის ფასი.

— რა მოხდა ასეთი, ბიძია! ბოლოს და ბოლოს რა მიეცი ამდენი?

შალვამ ანგარიშმიუცემლად უთხრა რაც მისცა და უმალ ენაზე იკბინა.

— არა, მართალს ამბობ, ბიძია, თუ ხუმრობ? — თითქოს ამას ელოდაო, კვლავ გამოცოცხლდა ყარამანი. მის ხმაში უკვე აშკარა ირონია გამოსჭვივოდა.

უსიამოვნოდ წამოწყებული, ლაპარაკი რომ არ გახმაურებულიყო, შალვამ გაუგებრობის ერთბაშად გაფანტვა მოიწადინა:

— ნუ გიკვირთ, ბატონო. ერთი ცნობილი მკერავია, გრიშა, და იმის ხელობაა. მეც იმიტომ მოგასხენეთ და მეტი არაფერი.

— მაშ ნამდვილია, ხომ? — კვლავ ჩაეძია მეზობელი და როცა პირვანდელი პასუხი ახლა თავის დაქნევით დაუდასტურეს, სახის გამომეტყველება შეეცვალა. ეს გამომეტყველება დაუფარავად ამბობდა: გაგიწყრა ღმერთი, ჩემი არა ხარ, თორემ სიგანეს სიგრძედ მოგიტყველიო.

ყარამანმა ზურგი შეიბრუნა, მაგრამ აშკარად ეტყობოდა ბორგავდა. ცოტა ხნის შემდეგ ისევ იკითხა, ახლა უფრო ხმამალა:

— კი, მარა, რა ხელი აქვს იმ დალოცვილს, თნ მამაშენს აზოვის ბანკი ხომ არა აქვს გახსნილი, თუ იცი?

— ბატონო, რას ჩამაცივდით, რა გესაქმებათ თქვენ ჩემს კოსტუმთან! — გაცეცხლდა შალვა.

— გესმის, ეპიფანე? — განაგრძო ყარამანმა იმავე ხმით, ყველას გასაგონად. — ჩვენ თვითონ ვაფუჭებთ ჩვენს ახალგაზრდობას და მეტი არაფერი... სხვის შვილს რა უნდა ვუთხრა, როცა ჩემი ვერ მომიყვანია ჭკუაზე... უნივერსიტეტში რომ შემყავდა, ლუქსის ფეხსაცმელი ვუყიდე ისეთი, მე ცხოვრებაში მეყოფოდა... ჰმ, მეყოფოდა და მეტი არა!.. პაპის პაპა კალუელა ყალიჩავადან მოყოლებული ჩემამდე იმისი ფასი ქალამანი და ფეხსაცმელი სულ არ ექნება დახეული ჩვენს ფუძეს... ჰოდა, ამას წინათ დედამისს რა მოწერა არ იკითხავთ?.. (მე რა შვილია გამიბედავდა!)... მთელ თბილისში სულ ჩემსავით სოფლიდან ჩამოსულ ორ ბიჭს ვუნახე ასეთი ფეხსაცმელი და მეტს არავისო. ძველი მოდელის ყოფილაო... აბა! მრდი და ასეთ ხალხს ელაპარაკე.

შალვა ჭირის ოფლში გპიწურა. ყველა მას შემოპყურებს. მასწავლებელიც კი ძლივს იკავებს სიცილს... იმ ლამაზი ქალიშვილის უშანკო ღიმილს ახლა ირონიის გესლი შერევია... პატარა ბიჭიც თითქოს ნიშნის მოგებით უცქერის — ჩემი ადგილი რომ დაისაკუთრე, რა გეგონაო. არა, მაინც რა ემპაკმა ამოაღებინა ხმა!

— ცოტა ხანში ჩემი ყმაწვილიც მიაგნებს იმ მკერავს და უყარე კაკალი მერე ყარამან ყალიჩავამ! — განაგრძობდა ჩაბალახიანი. ეტყობოდა გულს იოხებდა, შვილსაც და მეზობელსაც ანგარიშს ერთად უსწორებდა.

ამან თუ ოცი კილომეტრის მანძილზე ასე იყბედა, გაიფიქრა შეშფოთებული მა შალვამ, უმჯობესია ახლავე უკან გავებრუნდე... მაგრამ არა, ხმა უნდა ჩავაკმენდინო. ბოლოს და ბოლოს ჰავეში ხომ არა ვარ...

დიზელი მოულოდნელად გაჩერდა და აბეზარი მეზობელი რამდენიმე კაცთან ერთად ჩავიდა.

შალვამ ისე ამოისუნთქა, თითქოს ზურგიდან მძიმე ტვირთი მოეცილებინოს.

კარებთან ყარამანმა კიტელიანს გადმოსძახა:

— ეპიფანე, თუ კაცი ხარ, მატრონას გადაეცი, შეიძლება დილაზე ვერ დავებრუნდე და არ შეშინდე-თქვა, ხარს კარგად აჭამე-თქვა... ფერმის კრამიტის საქმეზე წვევილა-თქვა... არ დაგავიწყდეს.

დიზელი კვლავ დაიძრა.

II.

ტკბილ ბურანში მყოფმა ხელი დიდხანს აფათურა, მაგრამ ის, რასაც ეძებდა, ვერ მოიხელთა.

— ჰმ! — ჩაეცინა მწარედ, როცა კარგად გამოერკვა. რადიომიმლებს აქ რა უნდა!.. ის იქ არის... თბილისში!..

თვალეზი დახუჭა... ცხადად წარმოუდგა ოთახი, რომელშიც გაიზარდა და დაეაქაცადა... ცისფრად შეღებილი კედლები, მოკრიალებული პარკეტის იატაკი... წითელი ხის საწოლი ღრუბელივით აფუებული ქვეშაგებით, ისეთივე ფერის საწერი მაგიდა და წიგნის კარადა. აი, ცხადად ხედავს მაღალი, განიერი ფანჯრიდან ჩამოშვებული სიფრიფანა აბრეშუმის ფარდა ნიავის ყოველ მობერვაზე როგორ ელაციცება სავარძლის ყაყაჩოსფერ ხავერდს... აი, ახლაც ესმის როგორ იღვრება საწოლთან მდგარი „რადიოტექნიკიდან“ ჩაიკოვსკის საფორტეპიანო კონცერტის ნაცნობი და საყვარელი აკორდები...

აქ კი... თვალეზი ფართოდ გაახილა და მიიხედ-მოიხედა... მერედა საიდან მოხვდა აქ?... მოაგონდა! სკოლის დარაჯმა მოაცილა ღამით. დიასახლისის მეტი არავინ დახვედრია. მან გულთბილად მიიღო, რალაციებიც უთხრა. ჰო, არ იფიქროთ ოთახი ფულისთვის გამეჭირავებინოს. საშველი არ მომცეს, ისედაც ფართოდ ხარ, სკოლასთან ახლოს ცხოვრობ და დამიყოლიესო. ბოდიშიც მოიხადა, ამაღამ შეიძლება შესაფერისად ვერ დაგიხვდეთო.

მაგრამ ასე კარგად თბილისშიც არ უძინია. დასვენებულ კუნთებში რალაც სასიამოვნო ღიტიანს გრძნობს. საათს დახედა — შეიღის ნახევარი იყო.

საბანი გვერდზე მიაგდო, მკვირცხლად წამოხტა, პიჟამა ჩაიცვა და ფანჯარას ხელი ჰკრა. დილის გრილი ნიავი ისე შემოიჭრა ოთახში, თითქოს წყლის უხილავი ნაკადი ყოფილიყო.

ოდის გვერდზე, სწორედ ფანჯრის პირდაპირ, უზარმაზარი ცაცხვი იდგამის დაბურულ ტოტებში მზის ოქროსფერი სხივები აბრეშუმის ძაფივით იბ-

ლანდებოდა. ამ ცაცხვისა და ცვარით მოკრიალებული მინდვრის ნაწილის მეტი ფანჯრიდან არაფერი ჩანდა. საღდაც ცაცხვის უკან ბიჭი მღეროდა ნაწყვეტ-ნაწყვეტად. ფოთლების გაძლიერებული შრიალი და რაღაც რბილის დროგამოშვებით მიწაზე ტყაპუნით დაცემა მოწმობდა, რომ ბიჭი ლელვზე იყო ასულა.

— მურმან, შე სასიკვდილე, ჩამოდი აწი, საჭმელი არ გინდა ჭამო, თუ რაეა ფიქრობ! — გაისმა დიასახლისის ნაცნობი ხმა.

შალვას ახლა მოაგონდა, რომ ცხოვრებაში პირველად მართებდა საკუთარი საუზმისათვის თვითონვე ეზრუნა. მაგრამ გაახსენდა, რომ ჩემოდანში დედის ნახელავი ხაჭაპურები და ნამცხვრები ჰქონდა და დამშვიდდა. საწოლის თავზე გადაკიდებულ ქათქათა პირსახოცს ხელი წამოავლო და აივანზე გავიდა.

ის იყო ტანზე ჩაცმას მორჩა და სასწავლო მასალის კიდევ ერთხელ გადათვალიერებას აპირებდა, რომ კარზე დააკაკუნეს.

შალვამ გააღო კარი, რომელიც დარბაზში გადიოდა. მის წინ დიასახლისი იდგა. იგი თითქმის გათეთრებული, ჩია ტანის ქალი იყო, მაგრამ ჯერ კიდევ ყოჩაღად გამოიყურებოდა. თავლისფერ თვალებში კეთილი, გულის გამთბობი დედობრივი ღიმილი უკრთოდა.

— დილა მშვიდობისა, შვილო! — მისი ხმა წყნარი და ტკბილი იყო. — როგორ მოისვენეთ?

— იცოცხლეთ, ქალბატონო! — მიუგო შალვამ. — გმადლობთ, კარგად, ძალიან კარგად!

— აბა, მობრძანდით, ცოტა წაისაუზმეთ! — დიასახლისმა ოდნავ შესამჩნევი მოძრაობით ხელი მაგიდისაკენ გაიშვირა.

— რად წუხდებით, ქალბატონო. მე ყველაფერი მაქვს თან...

— დედა, ღმერთო მომკალი. რას ამბობ, შენი ჭირიმე, — გააწყვეტინა დიასახლისმა. — როგორ გეკადრება! როგორც შენს სახლში, შვილო, არაფრის მოგერიდოს. — მკლავში მსუბუქად მოჰკიდა ხელი და მაგიდასთან მიიყვანა.

შალვა დაჯდა.

— აბა, შვილო, მიირთვით. ბოდიში, მარტო რომ გასაუზმებთ, მაგრამ ჩვენი ამბავი ხომ მოგეხსენებათ... მთელი სოფელი რომ დაიაროთ, ერთ კაცსაც ვერ ნახავთ, ყველა სამუშაოზეა წასული. ჩემი კაცი აგერ ორი დღეა თვალთ არ მინახავს, კოლმეურნეობამ გაგზავნა რაღაც საქმეზე. საყოფი ხალხი აღარ გვყავს, შვილო, სოფელში. ახალგაზრდები იქით ხალხისით მიდიან, უკან კი გული მაინცდამაინც არ მოუწევთ, სოფელს აღარ კადრულობენ მერე. ამიტომაც მეტი ჯაფა დააწვა ჩვენისთანა მოხუცებს. მე რომ მე ვარ, მთელი დღე მოსვენება არა მაქვს... მიირთვით, მიირთვით, შვილო, მე ახლავე გაახლებით.

შალვას კარგახანს არაფრისათვის არ უხლია ხელი. დიასახლისის ნათქვამზე ფიქრობდა და თან საკმაოდ კარგად მოწყობილ დარბაზს ათვალთვობდა.

რადგან დიასახლისს დააგვიანდა, შალვამ მორიდებით დაიწყო ჭამა. მორცხვობა კიდევ ვერ დაეძლია, ასე ეგონა ათასი უხილავი თვალი შემოსცქეროდა.

ასეთია ქართველი კაცი, ფიქრობდა შალვა. ვითომ მდგმური ვარ, გარეშე, მაგრამ ისე მექცევიან, თითქოს ამ ოჯახის ღვიძლი შვილი ვიყო. თუ სახლის ქირა აიღეს, დიდი, დიდი თვეში ორასი მანეთი გამომართვან. სამაგიეროდ, ალბათ, ათჯერ მეტ პატივს მცემენ... თუმცა აქ ანგარიშის საქმე სრულებითაც არ არის. ქართული სტუმართმოყვარეობის ამბავია, რომელსაც ზოგი ბედოვლათობად თვლის, ზოგიც უანგარობად...

ამ ფიქრში, ჭიშკრის ჭრიალი შემოესმა. შემდეგ კაცისა და ქალის მოკლე ლაპარაკსა ჰკიდა ყური. მაგრამ ხმაური მალე მიწყდა.

ის იყო ხაჭაპურს დწვდა, რომ ფანჯარასთან კაცის ლანდმა გაიღვა და... შალვა ფეხზე წამოიჭრა.

კარებში ყარამანი იდგა.

— ამას ვის ვხედავ! — შესძახა არანაკლებ გაკვირვებულმა ყარამანმა, მაგიდას მიუახლოვდა და სტუმარს ხელი მაგრად ჩამოართვა. — დაბრძანდით, პატივცემულო... პატივცემულო...

— შალვა! — შეაგება ახალგაზრდამ და დაჯდა.

— ქალო! — მიუბრუნდა ყარამანი ახლა ამ მოულოდნელი შეხვედრით განცვიფრებულ მიუღღეს. — ავადმყოფები კი არა ვართ, რძე და კვერცხი რა საკადრისია... რაცხა დაგვალევიე ისეთი, ჭამის მაღაზე რომ მოიყვანოს კაცი.

— რა ვიცი, შენს მოსვლას საშველი არ დაადგა და მე...

— ჰო, კარგი. რა დროს ლაპარაკია. მალე ქენი თუ რამეს აპირებ, — მოუჭრა ყარამანმა და სკამი შალვასთან კიდევ უფრო ახლოს მისწია.

— დედაკაცთან, მართალი გითხრათ, ვერ გავამხელდი ყველაფერს, — დაიწყო მან. — საღამოზე ადრე ბოდიში უნდა მეთქვა, მარა... არა, რავა წარმოვიდგენდი ასეთი ახალგაზრდა და ისიც მასწავლებელი, თორემ ყველაფერს არ მივატოვებდი!.. „ზიმს“ ვნახავდი სადმე და ისე მოგიყვანდი თუ შეუწუხებლად. მაგრამ ხომ იცით, გლიჩკაცის გოუთლელობის ამბავი.

— არა უშავს, არა უშავს, — დაუწყო დამშვიდება შალვამ, — მე რომ მკითხვით, დავიმსახურე კიდევ. მაგრად კი შემახურეთ ისე, კაცმა რომ თქვას... ა, როგორ იყო რომ მითხარბო?!

— ნუ გამახსენებ, თუ გიყვარდე. — ჩაიცინა ყარამანმა. — საზოგადოდ, ჩვენს შორის რომ დარჩეს, ფიცხი კაცის სახელი მაქვს გავარდნილი... ხელათ ჩალასავით ავბრიალდები... თუ არა, შენ გგონია გული მაქვს ცუდი? — თანდათან შენობითზე გადავიდა ყარამანი.

დიასახლისმა არაყი და ხილი შემოიტანა. ყარამანმა ჭიქები აავსო და ერთი შალვას მიაწოდა. მან შორს დაიჭირა, გაკვეთილზე მივდივარო, მაგრამ რომ არაფერი გაუვიდა, ნახევრამდე გადაჰკრა.

გაკვეთილის დაწყებამდე ოცი წუთი იყო დარჩენილი, როცა შალვა წამოდგა.

III.

ზარი დაირეკა თუ არა, შალვა სასწავლო ნაწილის გამგის თანხლებით საკლასო ოთახში შევიდა.

მოსწავლეებს ადგილები კიდევ არ ჰქონდათ დაკავებული, ირეოდნენ, ერთ აურზაურში იყვნენ.

— შენ მოუტკვი შენს პატრონს! — გაწიწვებით მიაძახა კარებთან გოგონამ ვილას ისე, რომ შემოსულები არ შეუშინებია.

დაფის წინ კიდევ ვაჟი გოგონას მაჯას ებოტინებოდა. ქალიშვილი უსაშველოდ წიოდა და თან ცდილობდა მუჭში ჩაბლუჭებული ქალაღი ამხანაგისათვის გადაეწოდებინა.

— დაჩქით! — ატყდა იმათი შეშფოთებული ძახილი, რომლებმაც მასწავლებლებს მოჰკრეს თვალი.

მოსწავლეები ერთი აზრიალება კიდევ აზრიალდნენ და უცებ სიჩუმე ჩამოვარდა.

— ბავშვებო, — მიმართა მათ სასწავლო ნაწილის გამგემ, სათვალთანმა სუსტმა ქალმა. — თქვენს წინაშე დგას გეოგრაფიის მასწავლებელი. იმედია, პატივცემულ მასწავლებელს კარგი და ბეჯითი სწავლით ასიამოვნებთ და ჩვენს სკოლასაც ასახელებთ.

მერხებს ჩუმმა შრიალმა გადაუარა.

— დასხედით! — თქვა შალვამ მკაფიო ხმით, როცა სასწავლო ნაწილის გამგე გავიდა, საკლასო აურზაული მაგიდაზე დადო და მოსწავლეებს თვალი გადაავლო.

დაიწყო სიის ამოკითხვა. ყველას გულდასმით აკვირდებოდა, თითქოს ლამობდა წინასწარ, ერთი შეხედვით გამოეცნო მათი უნარი, ხასიათი, სულის წილში დაფარული ზრახვანი.

როცა სიის ამოკითხვა დაამთავრა, წინა მერხზე მსხდომ გოგონასა და ვაჟს რუკების გაკვრა დაავალა, თვითონ კი მერხებს შორის გაიარ-გამოიარა.

მასწავლებლის გამომეტყველებამ, ლაპარაკის დამაჯერებელმა ტონმა, სადა, მაგრამ მკაცრმა მანერებმა გასჭრა. ბავშვები წყნარად ისხდნენ, მაგრამ მთავარი ჯერ კიდევ წინ იყო. შალვა გრძნობდა, თუ როგორ იყო მოდარაჯებული ოცი წყვილი თვალი, რათა მასწავლებელი რაიმე სისუსტეში დაეჭირა და შემდეგ იქედან მიეტანა იერიში; ვერ ხედავდა, მაგრამ ატყობდა, რომ მათი ნორჩი, მოქნილი და ცოცხალი გონება რაღაც ეშმაკურს და მოულოდნელს ეძებდა. გამორიცხული არ იყო, რომ მერხის ქვემოთ რომელიმე მათგანის ხელი ახლა ისეთ მანქანას აკოწიწებდა, რომელიც ერთ მშვენიერ წუთს აჭრიალდებოდა, გასკდებოდა ან გაიტყაცუნებდა, რათა ეს დაძაბული სიწყნარე თავაწყვეტილი სიცილ-ხარხარით დაემხო... შემდეგ მშვიდობით მყუდროებავ!

აღლომ არ უმტყუნა. როცა კვლავ მაგიდისაკენ წავიდა, ზურგს უკან საექვო ჩხაკუნს მოჰკრა ყური. თითქოს არაფერი გაეგონოს, იმავე სიმშვიდით მივიდა მაგიდასთან, მაგრამ ის ადგილი კარგად მოინიშნა, სადაც მისი გუჟანით, ონავრობის ატომგული ემზადებოდა ასაფეთქებლად. სიას ჩააცქერდა. ერთხანს ვერ გადაეწყვიტა რომელი გამოეძახებინა.

— ყალიჩავა მურმან, რუკასთან! — გაისმა ბოლოს სიჩუმეში. მერხების შუარიგიდან ცქვიტად წამოდგა ტანხმელი ბიჭი. სულ მამასა ჰგავს, გაიფიქრა შალვამ, იმასავით შავგვრემანია, მოძრავი, თუმცა, ღიმილი დედისა აქვს.

როგორც კი მურმანი რუკასთან მივიდა, რაღაცამ გაიტკაცუნა და ბავშვების თავშეუკავებელმა ფხუკუნმა იფეთქა.

შალვამ მონიშნულ ადგილას დაასო თვალი. შავტუხა ბიჭი ზედმეტად გასუსული იჯდა, მხოლოდ ტუჩი ეკუმებოდა ოდნავ შესამჩნევად. ნამდვილად ესაა, გაიფიქრა შალვამ და ნელა, თითქმის დამარცვლით წარმოსთქვა:

— წესრიგის დამრღვევი თავისით ადგეს ფეხზე!

არავინ განძრეულა.

მასწავლებელმა ახლა თვალი თვალში გაუყარა ბიჭს. მან წარბები აახამხამა და თავი ოდნავ მიაბრუნა.

— მე მგონი გასაგებად ვთქვი. კიდევ ხომ არ გავიმეორო! — ოდნავ აუმაღლა ხმას შალვამ.

შავტუხა ბიჭი წამოდგა, მაგიდას მიუახლოვდა და ხისაგან გამოთლილი პატარა სატკაცუნა ყურნალის მახლობლად დადო.

— ეს იქნება პირველი და უკანასკნელი! — უთხრა შალვამ. — ახლა კი დაცქეი.

ყველა ელოდა, რომ ონავარს გარეთ გააგდებდნენ, მაგრამ მასწავლებლის მოულოდნელმა გადაწყვეტილებამ, მისმა სიტყვებმა, რომლებშიც ერთსა და იმავე დროს ბრძანებაც ისმოდა, გაფრთხილებაც და თხოვნაც, ბავშვებზე შთაბეჭდილება მოახდინა. ის იყო და ის!

აბა, მურმან! — შალვა ახლა ნახევრად რუკისაკენ შებრუნდა. — რა გვქონდა გაკვეთილად?

— გაკვეთილად გვქონდა... გაკვეთილად გვქონდა, — ბორძიკით მიუგო მან, — საბჭოთა საქართველოს ზედაპირის საერთო დახასიათება, მასწ...

— კეთილი... აბა დაახასიათე!

მურმანმა თავიდანვე არეულად დაიწყო. ერთ წუთში კავკასიონის ქედზე რომ ლაპარაკობდა, მეორე წუთს ბარის დახასიათებაზე გადადიოდა. უმთავრესი ქედების, მწვერვალების, დაბლობების, ტბებისა და მდინარეების ჩვენების დროს არავითარ თანმიმდევრობასა და ლოგიკას არ მისდევდა. ცხად იყო, გაკვეთილი სუსტად იცოდა.

შალვამ გადაწყვიტა ახლა ზოგიერთი ელემენტარული რამ წინა კლასის პროგრამიდანაც ეკითხა.

მიდით ნახევარსფეროების რუკასთან!

მურმანმა უხალისოდ მოინაცვლა ადგილი.

— აბა მაჩვენეთ კორეა!

— სწორია.

— სად იქნება ამერიკის შეერთებული შტატები?

— ყოჩაღ! — შეაგულიანა ბავშვი, როცა მან ჯოხი ვაშინგტონს მიაბჯინა.

— მომიხაზე, მომიხაზე!

მურმანმა მოხაზა.

— ახლა ბრაზილია მიჩვენე... ცოტა ქვევით... ჰო, მაგრე... მაშინ არც არგენტინის პოვნა გაგიძნელებდა.

მაგრამ მურმანმა არგენტინა ველარ იპოვნა.

— იქნებ მექსიკა იცი... ან ვენესუელა... პერუ?... არც ჩილი?

ბიჭი გაუბედავად ატარებდა ჯოხს ხან აფრიკის, ხან აზიის სივრცეებზე, ავსტრალიასაც მიაკითხა, ბოლოს სამხრეთ ამერიკას მიადგა, მაგრამ თვალი აუჭრელდა და ჯოხი მოწყვეტით დაუშვა.

— არ ვიცი, მასწავლებლო...—წაილულულა დარცხვენილმა და ცოტა ხნის შემდეგ გაუბედავად დასძინა.—მაგრამ მაგინი, რომ ამერიკას უწევენ ხელს, ნამდვილად ვიცი!

ცოტა აკლდა, რომ შალვას სიცილი არ წასკდა; საიდან სადაო.

— ჯერ ერთი, „მაგინი“ რა ქართულია და მეორეც, რა ხელის აწევაზე ლაპარაკობ, გავვაგებინე, — ვითომ ვერ მიხვდა.

+ მინდოდა მეთქვა... აი... ანსამბლეაში თურმე... — მურმანი საბოლოოდ დაიბნა.

— ასამბლეა და არა ანსამბლეა!.. მერედა ასამბლეს ამბები შენ საიდან იცი? — დაინტერესდა შალვა.

— მამა რომ სამუშაოდან ბრუნდება, აგიტატორის ნათქვამს მუდამ გვაცეხება.

— კარგი, დაჯექი.

ღიმილიმორეული შალვა ფანჯარასთან მივიდა. იგი აღელვებული იყო. სოფლელი ბიჭის ბავშვურად ზუნდოვან ლაპარაკში დიდ საკითხზე, მან ხალასი და გამჭირიანი გონების პირველი ბრწყინვა დაინახა. ვინ იცის, გაიფიქრა შალვამ, რა მომავლის ხალხი ზის აქ, ვინ რა დიდებას უმზადებს თავის მამულს. მე კიდევ მათს მეკვლედა ვარ გამოგზავნილი მშობელი ხალხის წიადში. ასწავლე, მიენდე, ადაფროთოვანე, გზა გააგნებინე!

ბავშვებს გადახედა. ისე წყნარად ისხდნენ, თითქოს ამით დასტურს აძლევენ მასწავლებლის იღუმალ და ნათელ ფიქრებსო.

და შალვას შერცხვა, ძლიერ შერცხვა, რომ ასე უხალისოდ, ასე გულგრილად მიდიოდა მათთან. მაგრამ მთელი ის ყოყმანი, მერყეობანი და სისუსტენი, რაც მან დამოუკიდებელი ცხოვრების გზის დასაწყისში განიცადა, იმავე წუთს სადღაც გაქრა და გულში დაგუბდა მანამდე უცნობი, დიდი და სანეტარო სითბო.

პარტიული ბილეთი

თითქოს სხივების ბადე მესროლეს,
მალა, ღრუბლებში ფრენა მომინდა;
ფრთებშესხმულივით გამოვეშურე
ქალაქკომიდან.

ნეტავ იცოდე, კეთილო მგზავრო,
ჩვეულებრივად რად არ ვარ მშვიდი,
გული რად მიცემს,
ჯიბეში თბილი და სანეტარო,
ასე პატარა
და ასე დიდი
რა განძი მიძევს...

ყველა სიმდიდრე, თითქოს ჩემია,
თითქოს ვარსკვლავებს ლალად ხელს ვახებ,
ჩემს წინ გაცოცხლდა ორი გენია —
ლენინისა და სტალინის სახე.

გამოველ გარეთ,
ნიავემა ურჩად
გზა გადამიჭრა ფრთების შრიალით,
უფრო ნათელი მეჩვენა ქუჩა,
უფრო ლამაზი — ადამიანი.

ყვავილებს მაყრის ცა მოწმენდილი,
ბედნიერების შუქმა ამანთო,
ლამის გაფრინდეს გული მტრედივით,
და ყველას გულში შეინავარდოს.

ვგრძნობ, მეც ხალხში მიდგას ფესვები,
გულმხურვალეს და სახემხიარულს,
უმალ სიცოცხლეს გადავეჩვევი,
ვიდრე ამ მზის და მიწის სიყვარულს.

მიტომ სიმღერის მაღლით ვიწვები,
 გულში ვიხუტებ თავდავიწყებით
 დღეის სიხარულს,
 მომავლის იმედს —
 პარტიულ ბილეთს.

და ბავშვის მსგავსად
 გავყურებ ქუჩებს ნათელზოლიანს;
 ნუ მკითხავთ ასაკს —
 დღეს დავიბადე, ასე მგონია.

ბ ა თ უ მ ი

მის სიტურფეზე ბევრჯერ ვცადე ლექსის დაწერა,
 ბევრჯერ ამგვარი აღმფრენის განცდა მხლებია,
 ხან მზის ისარმა, თვალი მომჭრა, ლამის დამსერა,
 ხანაც ლურჯი ზღვის მღელვარება დამჯახებია.

ვერ ვუმკლავდები გულამაყი სტიქიის დელვას,
 მზის სიყვარულით და ვარდების შუქთა იმედით
 დავტოვებ ნაპირს,
 ზღვას მოვწყდები ენაუთქმელად
 და.. ყვავილებინ. ზღვაში უხმოდ ჩავიძირები...

— მე რად მივიწყებ? — ჩამჩურჩულებს ხე მიამიტად,
 ხან თითქოს მესმის გულნატკენი მთების ღაღადი,
 დავხედავ ნაწერს, სიბრაზისგან თრთოლვა ამიტანს
 და ნათლეთებად მიქცევია ბევრჯერ ქალაღი.

ო, გვიან მივხვდი ეს რად ხდება, რა მიზეზია;
 მივხვდი და გული ნეტარებით არის აღსავსე,
 ჩენო ბათუმო, თვით სიმღერავ.

თვით პოეზიავ,
 როგორ იქნება ერთ უბრალო ლექსში მოთავსდეს,
 შენში რაც ჰყვავის,
 რაც კარგი და
 უკეთესია?!

მინდვრის ყვავილი

დავიხარე, წავეტანე მინდვრის ყვავილს,
უნებურად შენს წყნარ თვალებს შევადარე,
მოვწყვიტე და მომანათა სახე მწყრალი,
გულში ჩამწვდა განწირულის კვნესა მწარე.

სიბრაღულმა ლამის ცრემლი დამადინა,
ჩურჩულებდა ფერმისდილი გასაოცრად:
— მე ისეთი ნაზი ვარ და პაწაწინა,
ხიავიც ვერ მიმეტებდა დასაკოცნად.

--- მაპატიე! ---

შევევედრე ყვავილს ფრთხილად,
ისიც ვუთხარ შენზე ფიქრში რომ ვათიე,
წემირიგდა, გამიღიმა კმაყოფილმა —
ნუ წუხარო, სიყვარული გაპატიებს.

ზღაპარი და სინამდვილე

ბალადა

აყვავებულ პლანტაციებს
შეჰხაროდა გუშინ,
მაგრამ აი, გადასწიეს
ფარდა სოფლის კლუბში,

და სცენაზე სულ იმისთვის
აკიფდა ლალი,
რომ ფერების მსუბუქ ნისლში
გაეხვია ქალი.

მოცეკვავე ტანს აზიდავს
და მოწყდება უცებ;
წყვილი თვალი დარბაზიდან
აღტაცებით უცქერს.

თვალუყუნამ ვაჟის გული
დაატყვევა, იცის,
დაატყვევა და მიჯნური
ტრფობის ცეცხლით იწვის.

მოლოდინი... კვლავ შეხვედრა
აკაციის ჩრდილქვეშ,
და ცხრაწყარო ბროლს შეეფებად
მიმოაბნევს იქვე.

გაუმხილა ვაჟმა ასულს
გულისთქმა და დარდრ,
უთხრა: — იცი, ჯარში წასულს
სალოცავად მყავდი.

ახლა მოველ... ნაოცნებარს
ფრთას შეასხამ, — ველი,
მეგობრობის მომეც ნება
გავიწოდო ხელი.

გაზაფხულის ყვავილს გავდა
 ტანკენარი ქალი,
 მინანქარზე აელვარდა
 მისი ტუჩის ლალი.

გადახედავს ნაზად ჭაბუქს,
 თავს გაიქნევს ცელქად,
 გრძნობს ვაჟკაცის გულის ქარბუქს,
 ძარღვში სისხლის ჩქეფას.

ეტყვის: „ზღაპრად განაგონი
 შენც გახსოვდეს იქნებ,
 და პირობის, არა მგონი,
 უარმყოფი იქნე.

ამ ჩემს ლალად გამოიღო მთებში
 ვდედოფლობდე ოდეს,
 ჩაჭედილი ზურმუხტ თვლებში
 მსურს სასახლე მქონდეს.

შუქს აფრქვევდეს ოთხმხრივ ლალად
 ვარდ-ყვავილებს გამოიღოს;
 იქ ვცეკვავედე მომხიბლავად, —
 შენად მიცან მაშინ“.

...ვაჟის თვალებს დარდი ცვარავს,
 წყარო არ წყვეტს ლიკლიკს.
 ქალი აღმართს მიეფარა,
 აედევნა ბილიკს.

* * *

...კალენდარმა იკლო სწრაფად,
 სიცხე სწვავდა ივლისს;
 ვაჟი წიგნებს დაეწაფა,
 ახშობს გულის ტკივილს.

მორჩა სწავლას. შესთავაზეს
 მშენებლობა სოფლად,
 თქვა:—წავალ და ვრცელ დარბაზებს
 ჩუქურთმებით მოვრთავ;

ავასხივებ ოქროს გუმბათს,
 მზის ფერებით მოვფენ“. —
 ამ ოცნებით დაუბრუნდა
 ის მშობლიურ სოფელს,

დაუბრუნდა... მაგრამ ოდეს
 გადიარა ქუჩა,
 შეამჩნია, ახალ ოდებს
 სხვა ხალისი უჩანთ.

თითქო შუქით ნასხურები
 ცამ დაბერტყა პეშვი,
 და ილიჩის ნათურები
 კიაფობენ მთებში.

ხოლო სად ვზა აღმართს უვლის
 ხეივნების ირგვლოვ,
 ვაჟს იტაცებს აღმართული
 შენობების რიგი.

ფიქრობს: „როცა მზის მარმაშში
 მე ოცნებას ვხვევდი,
 რა უბრალო ჩანდა მაშინ
 ჩემი სოფლის ხედი.

ახლა როგორ გამოცვლილა!
 მთის პეიზაჟს არღვევს,
 დაიმშვენებს ის ორწილად
 თვით სასახლის თაღებს“.

და შეუდგა მყის სამზადისს,
 დააყოვნა განა?
 მშენებლობას ბული ასდის,
 გზა ხალისობს თანაც;

სოფლად ყველას იშველიებს,
 ბავშვსაც საქმით ართობს,
 და სართული სართულს მისდევს
 გაშლილი და ფართო.

მალე მთელი აღტკინების,
 სიხარულის ფასად,
 მარმარილოს თლილი ქვებით
 ავარაყებს ფასადს.

* * *

ცხრაწყაროსთან ზეიმია,
 ცხრა სოფელი ხარობს,
 ცას საჩუქრად მზე იქ მიაქვს,
 სამკაულად ხმარობს.

თეთრად ჰყვავის აკაცია,
 ვარდი აკმევს სურნელს,
 ბალი ისე წარმტაცია, —
 წალკოტია თურმე.

დგას შენობა ახლო ცასთან,
 ბარს დაჰყურებს სათნოდ,
 ვარსკვლავები გამოსტაცა
 მოზარნიშულ ტატნობს.

შუქი შუქში მეორდება,
 სხივთა მძივებს ასხამს.
 და დღეს ხალხი ელოდება
 იქ სასახლის გახსნას.

შიგ დარბაზთა ვრცელი წყება,
 ლალ-ფირუზი მალლით,
 ლაქვარდის ფერს ეცილება
 მოლივლივე თალი.

ორატორი ხმას შეამსხვრევს
 მარმარილოს კედლებს,
 ამბობს: „შეხეთ, მადლით სავსე
 მინდვრებსა და ქედებს.

ეს სასახლეც ხომ ჩვენია,
 ეს მიწაც და ეს ცაც
 და რაც ზღაპრად გვისმენია,
 სინამდვილედ გვექცა“.

მხიარული ქალ-ვაყების
 მოგუგუნე ვაშა...
 და სცენაზე ლამაზების
 აშრილდა ფარჩა.

მოცეკვავე ტანს აზიდავს
 და მოწყდება უცებ,
 ინეინერი დარბაზიდან
 აღტაცებით უცქერს.

ის არისო, — ვაჟის გული
 არ შემცდარა, იცის,
 ის არისო, — და მიჯნური
 ტრფობის ცეცხლით იწვის.

* * *

კვლავ შეხვედრა... ცაზე მიწვა
 მთვარე შუქის მთოვი.
 ვაჟი მალავს გულში იჭვს და
 ქალს შეპყურებს თრთოლვით.

ეტყვის: — ზღაპრად განაგონი
 შენც გახსოვდეს იქნებ,
 და პირობის, არა მგონი,
 უარმყოფი იქნე...

ძალდა ციციანთელები
 ნაზად მოკამკამე,
 და სათუთად ნაფერები
 ღამე თეთრად ნათენები,
 სიხარულის ღამე!

მზე შინა და მზე გარეთა...

საქართველოვ,
საყვარელო,
ჩემო ტკბილო,
ღვიძლო ღეღავ!
ყველა აკვანს დამღეროდი:
„მზე შინა და მზე გარეთა“...

აჰა, ეს მზე — ჩაუმქრალი
გაზაფხულის კვირტებს ხეთქავს.
აგუგუნდა ის სიმღერაც,
ოდესმე რომ უნდა გეთქვა.

შენი გული სიხარულით
გოლიათურ მკერდში ფეთქავს.
მადლიანი მიწა ჰყვავის,
სული უდგათ თითქოს ხეთაც.

ეს რა ხვავი დაგებედა, —
მარგალიტად იქცა ხნული;
სხივებს ანთებს ოქროს სვეტად
და ფრთას ასხამს ყველა სურვილს
მზე შინა და მზე გარეთა,
მზე შიგ სულში შემოსული.

ეს მზე კრემლის ვარსკვლავია,
რომ ანათებს კილით-კიდეს,
გზას გიშუქებს, რომ სიხარულს
კვლავაც ერთიასად მკიდე.

მუხლმაგარი იყო მარად
და მართალი გზებით ვლიდე,
შუქს გიგზავნის ოქროს სვეტად
და ფრთას ასხამს ყველა სურვილს
მზე შინა და მზე გარეთა,
მზე შიგ სულში შემოსული.

კრიმანჭულა

კაკლის ხისგან გათლილ დარში
 მოცეკვობ და მოხარხარობ, —
 კრიმანჭულა ვინ დაგარქვა,
 ვერცხლის წყაროვ,
 ბროლის წყაროვ?

გხურავს ფოთლის ჩუქურთმები,
 გაზაფხულის დასატული,
 კრიმანჭული ვინ გასწავლა
 დაგრეხილი,
 დახლართული?

იქნებ ბიჭმა, ჭინკა-ბიჭმა,
 ბილიკებს რომ მისდევს მარდად?
 ან მაყარმა ცხენოსანმა,
 შენს ნაკადს რომ პეშვით სვამდა?

გახსოვს გოგო, მისი თვალი
 შავი მწიფე მაყვალივით?
 მან გასწავლა კრიმანჭული
 ნემსის ყურში გაყვანილი?

იქნებ ახოს რომ კაფავენ
 დაყამირზე გაჰყავთ ხნული,
 იმ ქოჩორა ვაჟკაცებმა
 შენც გასწავლეს კრიმანჭული.

მეც მესხურა შენი შხეფი,
 მეც შენს ღარზე ვიკლავ წყურვილს.
 რომ ლექსებშიც წკრიალებდეს,
 რეკდეს შენი კრიმანჭული.

მძინარა

საყვარელი დედუღეთის შუქი მომეფინა რა,
შენ პირველი გამახსენდი, მძინარა!

მე შენს ჩრდილში, როგორც წინათ, ფეხაკრეფით გავივლი,
სხივებივით მომანათე ვარდისფერი ყვავილი.

ფრთხილად ვადგამ ფეხს ამ მიწას, ყვავილებით მოთოვილს.
სალამოა. დაიკეცა უკვე შენი ფოთოლი.

დაიძინე. სიო დაქრის ჩუმად და უწყინარად.
ძილს არავინ არ დაგიფრთხობს, მძინარა!

მხოლოდ მე კი ვერ მოვიტმენ, გათენებას გახარებ,
გაგალვიძებ, შენ კი ცვარის მძივი გადმომაყარე.

საყვარელი დედუღეთის შუქი მომეფინა რა,
შენ პირველი გამახსენდი, მძინარა!

კრების გადაწყვეტილება

მოთხრობა

სოფლის ორღობეში ღიღინით მიაბიჯებდა ბრიგადირი გარსევან კვაჭაძე. იგი სასიამოვნო ფიქრებს გაეტაცა... ხუმრობა ხომ არ არის, მილიონერი ბრიგადის ბრიგადირია.

ღიღინი და ტკბილი ოცნება გარსევანმა მაშინ შეწყვიტა, როცა ტიტუკო ლომაძის ეზოს მიუახლოვდა. ჭერ საველე ჩანთა წელზე შეისწორა, ჭილის ქული მოიხადა, მესერის მაღალ ჭიშკარს მკერდით მიეყრდნო და ეზოში გადაიხედა, მაგრამ რაკი იქ ვერავენი შენიშნა, ბოხი ხმით გადასძახა:

— ეი, ტიტუკო, ტიტუკო!

სახლის კიბეზე გამოჩნდა აჩქარებით მომავალი შუა ხნის, საკმაოდ ტანსრული, ლამაზი ქალი.

— დილამშვიდობისა თამარ! — მიესალმა ბრიგადირი.

— გავიმარჯოს გარსევან, რა შორიდან იძახი, ეზოში შემოდი.

— დრო არ მაქვს, სამუშაოზე მივიჩქარი. ერთი წუთით ტიტუკომ გამომხედოს.

— ბარემ შემოსულიყავი, ა? — თამარმა სტუმარი ერთხელ კიდევ მიიპატიყა, ჭიშკარიც გაუღო, მაგრამ რაკი ისევ უარი მიიღო, ქმრის მოსაყვანად წავიდა.

ბრიგადირი მოელოდა, რომ ტიტუკო ბარით ხელში ჩვეულებრივ ბალიდან ამოვიდოდა, მაგრამ იგი ოთახიდან გამოვიდა, კიბეზე მძიმედ ჩამოვიდა და აუჩქარებელი, მოქანცული ნაბიჯით ჭიშკრისაკენ გამოემართა.

— მთვრალი ხომ არ ხარ შე კაცო? ფეხს ძლივს ადგამ, აღარც ფერი გადევს. — შეეკითხა ბრიგადირი.

— მთვრალი კი არა, — ნაღვლიანად ჩაილაპარაკა ტიტუკომ, — ეშმაკიც ვერ გაიგებს რა მომდის, ასე მგონია, მთელი სხეული ჭინჭრით მაქვს დასუსხული.

— ჩანს კარგად ვერ გამოიძინე, არა გიშავს რა, არაყს გადაჰკრავ და გაგივლის.

ამის შემდეგ გარსევანი პირდაპირ საქმეზე გადავიდა.

— ჰო, შენით კმაყოფილი ვარ. ყანის გათოხნა დაგიმთავრებია. მაგრამ საერთოდ ერთის ან ათის კარგი მუშაობა ბრიგადის წარმატების ბედს ვერ წყვეტს. სხვებსაც უნდა დავეხმაროთ. აი, დოლიძე თბილისიდან ჭერ კიდევ არ დაბრუნებულა, „პობედის“ შესაძენად წავიდა, მისი ყანა კი...

— შამბნარმა და ბალახმა დაფარა. — სიტყვა ჩამოართვა ტიტკომ.

— ჰოდა, ისე გავაკეთოთ, რომ არც მწვადი დაიწვას და არც შამფური, ე. ი. არც ღოლიძეს უსაყვედურონ და არც ბრიგადა ჩამორჩეს.

— როგორ, მე დავამუშაო? — შეშფოთებით მიუბრუნდა ტიტკო.

— ბესარიონიც დაგეხმარება, ერთად მუშაობას შეჩვეულნი ხართ.

— დღეს ვერ წავალ, ცუდად ვგრძნობ თავს, როგორც კი უკეთ გავხდები...

— აბა, აბა, სავაჭროდ კი არ მოესულვარ. — უცბად აფეთქდა გარსევანი. — გასაკეთებელი უნდა გაკეთდეს, მორჩა და გათავდა.

— ადამიანიშვილო, ქართული არ გესმის? ფეხზე ძლივს ვდგავარ, როგორც კი მოვჯობინდები...

— საერთო საქმეზე გული არ შეგტკივა და ეგ არის. ნაცვლად იმისა, რომ დაგვეხმარო, დედსაკაცივით წუწუნებ, ავად კი არა და... თავს იკატუნებ, არ მემორჩილები. როგორც გენებოს, მხოლოდ ბოლოს არ ინანო. — სულ ერთიანად ანთებულმა ბრიგადირმა ქუდი ჩამოიფხატა, საველე გვერდზე მოიგდო, შეტრიალდა და თვალის დახამხამებაში ორღობეს მიეფარა.

* * *

მეორე დღეს, დილით, სოფლის პატარა მოედანზე ავტომანქანა იდგა. ჩაის მკრეფავი ქალები პლანტაციებში გასამგზავრებლად ავტომანქანაზე სხდებოდნენ.

— გუშინ ტიტკო წავიდა ღოლიძის ყანაში? — შეეკითხა ბრიგადირი თამარს.

— არა, არ წასულა, ავად არის. — დაღვრემით ჩაილაპარაკა თამარმა.

— რა მოუვიდა? — გაიკვირვეს მეზობლებმა.

— რა ვიცი რა მოუვიდა. ამ დილით ჩემი დედამთილი ექიმის მოსაყვანად წავიდა.

— სიცხე აქვს?

— 37 გრადუსი.

— ხა, ხა, ხა... მეგონა რაღაც საშინელება ჭირს-მეთქი. ნაძალადევად გადაინხარხარა გარსევანმა. მაგრამ რაკი არავინ აჰყვა, ხარხარი შეწყვიტა. — 37 გრადუსიო. ბარემ გეთქვა 39 ან 40 გრადუსი, იქნებ შეგვცოდებოდა.

თამარს თითქოს არც გაუგონია, ყურადღებაც არ მიუქცევია, ნიავისაგან აშლილი თმა ხელით გაისწორა, კეფაზე დაიგუნდავა და სავარცხლით დაიმაგრა.

გარსევანმა ისევ განაგრძო.

— რომ ჰკითხო, საერთო საქმეზე გული შესტკივა, სამშობლო უყვარს, სინამდვილეში კი მუშაობას ლოგინში გორაობა არჩია. მოდი და ენდე ასეთ ჭკცს.

— გარსევან, — ცივად მიუბრუნდა თამარი, — ეს ცილისწამებაა, ტიტკომ სამშობლოს ერთგულებაც დაუმტკიცა და სიყვარულიც, როცა შენ თბილ ბუხართან იჯექი და „მრავალუმიერს“ აგუგუნებდი, ის ტყვიამფრქვევთან იწვა და...

— ჰო, კარგი, კარგი, ვიცით რაც გააკეთა. — შეაწყვეტინა გარსევანმა. — შოფერო, გასწი! ქალებო, გესმით, ჩაი კარგად კრიფეთ. დღეს ყანებში მივდივარ, თქვენთან ვერ ჩამოვალ. — ყვირილით მიაძახა გარსევანმა დაძრულ ავტომანქანაზე მსხდომთ.

— ისე მოაქვს თავი, თითქოს ჭინჭველას ფეხს არ ადგამდეს.

— ეგ რომ კაი კაცი იყოს, პარტიულ სასჯელს არ დაადებდნენ, საწყობში მუშაობის დროს ხორბალი რომ გაანიავა, ჯერაც არ გადაუხდია.

— მაძაჩემს შრომადღეები დააკლო, ორმოცდაათი მეტრი ცოცხალი ღობე გაამენებინა, აღრიცხვის წიგნში კი მხოლოდ 30 მეტრი ჩაუწერა.

* * *

შობიბინე ჩაის ღუყებს თამარი ორთავე ხელით თავაუღებლივ კრეფდა, იმ ანგარიშით, რომ გუშინდელის ოდენა შუადღემდე მოეკრიფა, ხოლო სხვებთან ერთად ვალდებულებად აღებული დამატებითი 20 პროცენტი — საექიმო პუნქტიდან დაბრუნების შემდეგ.

სადილობისათვის შედეგი არაჩვეულებრივი იყო, ბევრმა გუშინდელი ნორმა უკან ჩამოიტოვა.

საექიმო პუნქტში მისულ თამარს მორიგე ექიმმა, რომელმაც ტიტკო გასინჯა, უთხრა:

— ერთი შეხედვით თითქოს მნიშვნელოვანი არაფერია, სიცხე. დაბალი აქვს, გული ნორმალურად მუშაობს, ტკივილი არ აწუხებს. — ექიმი წუთით შეჩერდა და საეჭვოდ მხრები აჩეჩა. ისეთი რამ. აწუხებს, რაც ჩვეულებრივი გასინჯვით ძნელი გამოსარკვევია. რაიონის საავადმყოფოში წაიყვანეთ, გააშუქეთ, სისხლი გაუსინჯეთ, ეს არის ჩემი რჩევა. — დაამთავრა ექიმმა და სერიოზული გამომეტყველება მიიღო.

თამარი მოსმენილმა დააფიქრა. ისე მოხდა, როგორც ეჭვობდა. ტიტკოს ხშირად გრიბის შედეგად მეტი სიცხეც ჰქონდა და მაინც არ წვებოდა. ახლა სიცხე უმნიშვნელო აქვს, ლოგინიდან კი თავის წამოწევა უჭირს. გააშუქე, სისხლი გაუსინჯეო. ხვალვე უნდა წაიყვანო, საფრთხილოა უფრო არ გაურთულდეს. — ასეთი გადაწყვეტილებით კოლმეურნეობის მოლარესთან წავიდა. ჭოლარე გულთბილად შეხვდა, სკამი შესთავაზა, აღელვების მიზეზი ჰკითხა, უწყისი გასინჯა.

— გასული თვის ჩათვლით 6.000 მანეთი გერგებათ, ფული გვაქვს, მაგრამ აავმჯდომარის დასტურის გარეშე ვერ მოგცემთ.

— 500 მანეთი მეყოფა, შეიძლება კაპიციც არ დამჭირდეს, მაგრამ ხომ იცით, ყოველ შემთხვევისათვის.

— მაპატიეთ. — თავმდაბლად უთხრა მოლარემ. — სასტიკად ამიკრძალა, მას სთხოვეთ, უარს არ გეტყვის, ფული თქვენია, ჩვენი მოვალეობაა დროზე მოგცეთ.

თავმჯდომარე პლანტაციებში აღმოჩნდა წასული.

ოთხ საათზე დაბრუნდებო, თქვა მდივანმა. ოთხს თხუთმეტი წუთი აკლდა.

თამარი ბალში ჩავიდა და ჩრდილში გრძელ სკამზე დაჯდა. სად იყო უქმად დასაკარგავი დრო, მაგრამ სხვა რა გზა ჰქონდა, უნდა დალოდებოდა. ოთხი საათიც შესრულდა, დაიწყო ხუთი, ხუთიც დამთავრდა, თავმჯდომარე მანაც არ ჩანდა და წუთები უფრო მდორედ გაჰყენენ ერთმანეთს.

ბალში ხალხმა იმატა, მათ შორის თამარის ნაცნობებიც იყვნენ და უცნობებიც, ყველანი თავმჯდომარეს ელოდნენ.

თავმჯდომარე „პობელით“ ექვს საათზე მოვიდა. ეს იყო 50 წლის საშუალო ტანის მამაკაცი. ავტომანქანიდან გადმოსვლისთანავე შარვალი დაიფერთხა, აშლილი ხალათი მოხერხებული მოძრაობით კონტად გაისწორა. როცა ქუდი მოიხადა, მალა ავარცხნილი, ჭადარაშერეული თმა გამოუჩნდა.

მოხუცი კოლმეურნე პირველი გაემართა თავმჯდომარესთან შესახვედრად, მიახლოვებისთანავე თეთრი ყაბალახი მოიხადა და თავი დაუკრა.

— იმისთვის შეგაწუხე, ჩემო შალვა, რომ ოდა ვიყიდე. მანქანა თუ არ მათხოვე, ვერ გადმოვიტან, ხარები მთაში რომ არ იყოს...

თავმჯდომარემ სიტყვა არ დაამთავრებინა, რაღაც წაილულულა, მაგრამ თუ რა, ვერც მთხოვნელმა გაიგო და ვერც სხვებმა, რომლებიც იქვე იდგნენ. უხერხულ მდგომარეობაში ჩავარდნილმა მოხუცმა ვერ გაბედა ისევ მიექცია თავმჯდომარის ყურადღება, რადგან იგი ამ დროს გატაცებით მიეჭრა განცალკევებით მღვარ, კარგად ჩაცმულ ორ უცხო პირს, თითქოს დაკარგული ძმები ეპოვნოს.

თავმჯდომარემ სტუმრები კაბინეტში შეიყვანა და კარები ჩაიკეტა.

დერეფანში იდგა და ელოდა თამარი, ელოდა მოხუცი კოლმეურნე, ელოდნენ სხვებიც.

დრო გადიოდა, კარები არ იღებოდა, კაბინეტიდან მხოლოდ აღფრთოვანებული შეძახილები მოისმოდა.

მოუთმენლობისაგან ღელავდა მოხუცი კოლმეურნე, კვნესოდა შავებში ჩაცმული ქალი, ნერვიულობდნენ დანარჩენები. მათ სახეებზე აშკარად შეიძლებოდა ამოკითხვა, რომ თვითეულს რაღაც აწუხებდა, რაღაც ჭირდებოდა, რაღაც აკლდა.

კარები ერთი საათის შემდეგ გაიღო, სტუმრები კაბინეტიდან კმაყოფილნი გამოვიდნენ, სახე ღიმილით ჰქონდათ გაბადრული.

— კაცი ეგ ყოფილა, მაშინვე დაგვეთანხმა.

— დაგვეთანხმა თორემ თავისი ჯიბიდან გაძლევს, მაგათ სალაროში მილიონები ტრიალებს.

უცხოთა მოკლე დიალოგი დერეფანში მყოფთ ყურადღებიდან არ გამოპარვიათ.

— შემოდით, შემოდით! — სტუმრების შემდეგ თავმჯდომარემ კარებთან მყოფნი ერთად მიიღო.

ყველას ისევ მოხუცმა კოლმეურნემ დაასწრო, მან თავისი თხოვნა თავმჯდომარეს გაუბედავად გაუმეორა.

— კაცო, ხომ გითხარი, რომ თავისუფალი ავტომანქანა არ მყავს.

— რას ამბობ, შალვა, რვა მანქანა გყავთ.

— რვა გვეყავს თუ ოცი, ეს შენი საქმე არ არის, გაიგე, რომ არ სცალია. მორჩა და გათავდა.

— ღამით მაინც მათხოვეთ, თუნდაც ორი საათით. — შეევედრა მოხუცი.

— შენ მოკლილი ხომ არ ხარ? — თავმჯდომარე სკამიდან გაგულსებით წამოდგა და მთელი თავისი სიგრძე-სიგანით მოხუცებულს დონჯშემოყრილი გამოეჭიმა. — ოდის გადმოსატანად ახლა ვის ცხელა, შენ აქ... თქვენ რა გინდათ, ამხანაგო ლომაძე? — მოხუცთან დავა მოულოდნელად შეწყვიტა და თამარს მიმართა.

თავმჯდომარის სიტყვებმა ფიქრებში წასული თამარი გარინდებიდან ვერ გამოიყვანა. იგი გაშეშებული შეპყურებდა მოხუცს, რომელიც დატუქსული ბავშვის მსგავსად გვერდზე მიდგა და ყაბალახის ყურს ნერვიულად დაუწყო ჩიჩქნა.

— თქვენ გეუბნებით, რისთვის მოხვედით, არ გესმით? — თითქმის ყურში ჩასძახა თამარს.

თამარი გამოერკვა, დაბნეულობას თავი დააღწია, უცბადვე მოისაზრა, რომ თავმჯდომარისათვის რაღაც უნდა ეთქვა, უნდა ეთქვა არა მარტო ის, რაც სჭირდებოდა, არამედ უფრო მნიშვნელოვანი, ის, რაც ათეულებს, ასეულებს, შვიძლება ათასებსაც შეეხებოდა, ეთქვა არა მარტო იმათი სახელით, რომლებიც იმ წუთში მის გვერდით იდგნენ და ამავე დროს არ იყვნენ დარწმუნებულნი მათა იქ მისვლა სასურველად თუ დამთავრდებოდა, არამედ იმათ მაგივრადაც, რომლებიც ასეთსავე მდგომარეობაში მათზე წინ იქ უკვე იყვნენ ან მომავალში მივლენ.

— დიახ, მესმის, ვხედავ, ამხანაგო შალვა. — გაბზარული ხმით უთხრა თამარმა, — და მთელი ჩემი შეგნებით მხოლოდ იმას გირჩევთ, გაუფრთხილდეთ ადამიანებს, გულისყურით მოუსმინოთ მათ. ისინი მხოლოდ იმას მოითხოვენ, რის შესრულებაც შესაძლებელია. გაუწიეთ ასეთ ხალხს ანგარიში.

— რაააა? რა სთქვი? — თავმჯდომარემ ისე წამოიყვირა, რომ მისი ხმა დერეფანში აგუგუნდა. — ჭკუას მასწავლი? აგიტაციას მიტარებ? როგორ მიბედავ?! — მას უნდოდა მეტი ეფექტის მოსახდენად მაგიდაზე ხელი დაერტყა, მაგრამ მაგიდა შორს აღმოჩნდა.

შავებში ჩაცმული ქალი, რომელიც აქამდე უსიტყვოდ იდგა და თავის რიგს ელოდა, კაბინტიდან შეუმჩნეველად გაიპარა, ამჯობინა თავმჯდომარესთან შემდეგ მოსულიყო, როცა „უკეთეს ხასიათზე“ იქნებოდა.

ამ დროს ტელეფონის ზარი აწყრიალდა, თავმჯდომარემ ყურმილი აიღო, ვილაცას ტკბილად მიესალმა და ქათინაურიც უთხრა. საუბარი ხანგრძლივი აღმოჩნდა, ეტყობოდა რაიკომის მდივანს ელაპარაკებოდა, რაღაც ცნობები გადასცა, კოლმეურნეობაში საერთო კრების მოწვევა მეორე დღისათვის აღუთქვა, ბოლოს ისევე ტკბილად გამოეთხოვა, როგორც მიესალმა.

რაიკომის მდივანთან საუბრის დამთავრებისთანავე შალვას სახეზე ღიმილი გაქრა, საავდრო ზეცის მსგავსად შუბლი ერთბაშად მოეღრუბლა.

— მდა... მაშ, ეს იყო თქვენი მოსვლის მიზანი? — გესლით წარმოთქვა და ისე გადახედა იქვე მდგარ თამარს, როგორც საკუთარ ძლიერებაში დარწ-

მუნებული გოლიათი ქონდრის კაცუნას. თამარს განზრახული არ ჰქონდა შებ-
მოდა თავმჯდომარეს, ამიტომ გამოიწვევ სიტყვებს არც აპყოლია.

— მე ფული მჭირდება, ფულისთვის მოვედი, ქმარი მყავს ავად, მოლა-
რე თქვენი განკარგულების გარეშე არ მაძლევს.

— ფული გჭირ-დე-ბა? — დამარცვლით იკითხა და ნიშნისმოგებით ცა-
ლი წარბი მაღლა ასწია. — ფული ახლა არ გვაქვს, რაც გვქონდა იმ ხალხს
მივეცი, თქვენზე წინ რომ მივიღე.

თამარი კაბინეტიდან გავიდა, მას სხვებიც მიჰყვნენ, ეტყობოდათ, ისინიც
ფულისათვის იყვნენ მოსულნი.

თამარი ისევ მოლარესთან დაბრუნდა.

— აღარაფერი დაგრჩა? — შეეკითხა შესვლისთანავე.

— აღარაფერი, ქორივით დამეცნენ და სულ გაიტაცეს.

— რამდენი?

— 60.000 მანეთი.

— ვინ იყვნენ ან რა დანიშნულებისათვის წაიღეს?

— რა ვიცი ვინ იყვნენ, მგონია კარგად არც თავმჯდომარე იცნობს. —
მოლარემ ნაძალადევ ზუმრობას ღიმილიც მიაყოლა. — ყველაფერს გვპირ-
დებიან: ავტომანქანებს, საბურავებს, კრამიტს, ცემენტს და რა ვიცი რას არა.
თუკი სახელმწიფო ფასებში სახლში მოგვართმევენ, რა გვენაღვლება.

— გამგეობის დასტური?

— იპ, ვითომ არ იცნობ ჩვენს თავმჯდომარეს, ოქმსაც გაათორმებინებს
და საჭირო რიცხვითაც დაათარილებინებს.

თამარი სკამიდან წამოდგა.

— ამხანაგო ლომაძე. — ჩურჩულით შეაჩერა მოლარემ. — თქვენ სასოფ-
ლო საბჭოს დეპუტატი ხართ, ამავე დროს ორდენოსანი, მოწინავე, ცალკე
სთხოვეთ, უარს არ გეტყვის.

— თუ არ გაქვს, გააჩენს?

— არ გვაქვს? ჰმ, 100.000 ცალკე მაქვს ჩაკეტილი, „ხელუხლებელი ფონ-
დიაო“, ხუთი თვეა მართლაც ხელუხლებლად დევს, არც ხალხს აძლევს და
არც სახელმწიფოს ხმარდება, თქვენი 500 მანეთი რას დააჩნდება, სთხოვეთ.

— ვთხოვო ის, რაც თხოვნის გარეშეც მეკუთვნის? არა, არ ვთხოვ. ჩვენს
სოფელში კეთილი ხალხი ცხოვრობს, წავალ მათ ვთხოვ.

თამარი მოლარეს გამოეთხოვა.

* * *

„ჰო, ჰო, ისე მოდის, თითქოს მუხლები ეკვეთებოდეს, ცოლს ეყრდნობა
ა? 37 გრადუსიანი ავადმყოფი გასაშუქებლად მიდის, ალბათ ნათესავებში
გასეირნება მოესურვათ. კაცი არ ვიყო, თქვენი თავი თავმჯდომარეს თუ არ
შევასტურებინო“, — კაბინაში მჯდომმა გარსეევანმა გულში გაივლო და თამარის
დახმარებით ავტომანქანისაკენ მომავალ ტიტვიკოს თვალი, მოარიდა.

„ადვილი დავუთმო? ღირსი არ არის, დე მალლა დაჯდეს, სიცხე თუ აწუხებს, ქარი გაუქრის, გაგრძობდება“.

ჩაის პლანტაციები სადგურის მხარეს იყო, თამარი და ტიტეო სადგურისაკენ მიმავალ ავტომანქანას გაჰყვნენ.

ძარაზე ჩვეულებრივ სიმღერა არ დაუწყიათ, ავადმყოფს შესცქეროდნენ და სდუმდნენ. კაბინაში გულლია საუბარი გაიმართა, მათ არ გადასდებიათ ზევით მსხდომთა განწყობილება.

— ხრეში აღარ გჭირდება? — შეეკითხა მძღოლი.

— არა, სარდაფის მშენებლობა დავამთავრე.

— არც სილა?

— არა. ხელი ხელს ბანს და ორთავე კი პირსაო, ხომ გაგიგონია? ჰოდა ჩვენ შეგვიძლია შევთანხმდეთ.

— რა პირობით?

— შემოდგომაზე „მოსკვიჩი“ უნდა ვიყიდო, მანამ ავტომანქანის მართვა მასწავლე, შემდეგ ბენზინით მომამარაგე.

— ვა, ეს რა ადვილი რამ თქვი. — ერთბაშად გახალისდა მძღოლი.

მოლაპარაკებისა და შეთანხმების ნიშნად ხელი ხელს დაჰკრეს.

* * *

ტიტეოს პარატიფი აღმოაჩნდა. სიტყვამ „ტიფი“ თამარი ერთბაშად შეაშფოთა და შეაშინა.

— აქ საგანგაშო არაფერია. — თამარს მხარზე თანაგრძნობით დაადო ხელი მთავარმა ექიმმა. — თანამედროვე პრეპარატებით ეს ავადმყოფობა ადვილი დასამარცხებელია. გარწმუნებთ, თქვენი მეუღლე ორი კვირის შემდეგ სრულიად გაჯანსაღებული ოჯახს დაუბრუნდება.

სადამოთი თამარი სადგურზე სახლში გასამგზავრებლად სრულიად დაიმედებული მივიდა, დაიმედებული დატოვა ტიტეოც.

* * *

იმავე დღეს კლუბში საერთო კრებაზე კოლმეურნეობის ნახევარი წლის მუშაობის შედეგებს იხილავდნენ. როცა თამარი კლუბში შევიდა, საერთო კრება დაწყებული იყო.

მაგიდას უსხდნენ კრების თავმჯდომარე, რაიკომის მდივანი, კოლმეურნეობის პარტიული ორგანიზაციის მდივანი და სასოფლო საბჭოს თავმჯდომარე.

კოლმეურნეობის თავმჯდომარე საზეიმო ხმით აგრძელებდა დაწყებულ სიტყვას, ეტყობოდა დიდი ხანია ლაპარაკობდა, გამშრალ ყელს წყლით ისველებდა.

— ... გეგმის შესრულების საქმეში კოლმეურნეთა ნაწილი ვერ იჩენს ერთსულოვნებას, მერგოლურები, ორდენოსნები ხშირად ვერ ამართლებენ ჩვენს ნდობას. საკმარისია ოჯახში ვინმე გახდეს ავად, თუნდაც 37 გრადუსი

სიცხე აღმოაჩნდეს, — თამარი ადვილად მიხვდა, რომ თავმჯდომარეს ტიტულო ჰყავდა მხედველობაში, — რომ აიკიდებენ გულა-ნაბადს და ავადმყოფს უკან აედევნებიან. — თავმჯდომარეს დაეტყო, რომ მოეწონა მოსწრებული ნათქვამი, მაშინვე გადახედა რაიკომის მდივანს, შემდეგ ისევ განაგრძო. — ბოლო დროს გამრავლდა კვაჭაძის ბრიგადიდან სხვა ბრიგადაში გადასვლის მსურველთა რაოდენობა, ეს არღვევს არა მარტო ბრიგადის მთლიანობას, არამედ მთელი კოლმეურნეობის მექანიზმის მუშაობას, რასაც, რა თქმა უნდა, ჩვენ არ დავუშვებთ.

— სხვა ბრიგადაში რატომ გადადიან აღარ იკითხავ? — წინა რიგიდან შენიშნა ვიღაცამ, მაგრამ თავმჯდომარეს იქეთ არ გაუხედავს, პასუხის ნაცვლად უსიამოვნოდ შეიკრა შუბლი.

...მომავალ მუშაობაში თუ გავითვალისწინებთ მიღწეულსა და ჩემს მიერ ჩამოთვლილ ნაკლოვანებებს, — სიტყვის დასასრულს აღნიშნა შალვაძე, — კოლმეურნეობის ყველა გეგმას გადაჭარბებით შევასრულებთ.

თავმჯდომარე ტრიბუნიდან ჩამოვიდა. კანტიკუნტად გაისმა ტაში. დაიწყო კამათი.

ერთმანეთს ცვლიდნენ სარევიზიო კომისიის წევრები, ბრიგადირები და მერგოლურები, რომელთაც კრების თავმჯდომარე წინასწარ შედგენილად სიის მიხედვით იძახებდა. მოკამათეთა სიტყვები არ იყო ვრცელი. ეს თითქმის თავმჯდომარის მოხსენების გადამღერება იყო. მხოლოდ ზოგიერთები ეხებოდნენ მტკივნეულ საკითხებს, განსაკუთრებით მუშახელის ნაკლებობას უჩიოდნენ.

დარბაზში ყრუ ზუზუნი ისმოდა, სიტყვით გამოსულთ იშვიათად უსმენდნენ, თამბაქოს ეწეოდნენ ან ბაასობდნენ.

გარსევანის ბრიგადის წევრები ბესარიონი და მელიტონი თამარის წინ ისხდნენ, ისინი ტრიბუნაზე მყოფთ ხშირად რეპლიკებს ესროდნენ.

ტრიბუნაზე აღარავინ იდგა. ეს იმას ნიშნავდა, რომ სიაში ჩაწერილთა რაოდენობა ამოიწურა. კრების თავმჯდომარემ ხალხს მიმართა, კამათში მიეღოთ მონაწილეობა.

ხელი არავის აუწევია, სიტყვა არავის უთხოვია, ზოგი ადგილიდან თუ წამოიძახებდა თითო-ოროლა ფრაზას.

— გამოდით, ამხანაგებო. რას ელოდებით, საქმე ჩვენს მუშაობას ეხება, განვლილი გზა უნდა შევაფასოთ. — მიმართა კრებას კოლმეურნეობის თავმჯდომარემ.

— ჰო, ჰო, ჰო როგორ ლაქუცობს. აქ რომ რაიკომის მდივანი არ იყოს, მაშინ ნახე როგორ დაიქუხებდა. — თამარს ჩურჩულით მოესმა უკანა რიგიდან.

— სათქმელი, მოგეცეს ლხენა, არის, მაგრამ... — გაბედული ხმა მთელი დარბაზის გასაგონად გაისმა.

— აგრეა, აგრე, — ბანი მისცეს ყოველი მხრიდან.

დარბაზი ემსგავსებოდა ერთიანად გათოკილ, უზარმაზარ სხეულს, რომელსაც წამოდგომის საშუალება არ ჰქონდა. საჭირო იყო თოკების დაჭრა.

რაიკომის მდივანმა სიტყვა აიღო.

— ამხანაგებო! კოლმეურნეობის საერთო კრება კოლმეურნეობაში უმაღლესი ორგანოა. თქვენ ახლა ყველა სადავო საკითხი შეგიძლიათ გადასჭრათ ისე, როგორც უკეთესად ცნობთ. ჯერჯერობით არც ერთი სიტყვა არ ყოფილა საქმიანი, კრიტიკული, არ განხილულა კოლმეურნეობის ცხოვრებასთან დაკავშირებული საჭირობოროტო საკითხები. ისძოდა მხოლოდ ციფრების კორიანტელი, რომელსაც ძნელად თუ გაუგებდით აზრს.

— მართალია, საყურადღებო არაფერი უთქვამთ. — გამოეხმაურა დარბაზი.

— ყოველი თქვენთაგანი კრების ისეთივე სრულუფლებიანი მონაწილეა, როგორც თავმჯდომარე, ბრიგადირი ან ბუხჰალტერი, ისინი არასწორი მუშაობისათვის ისევე შეგიძლიათ გააკრიტიკოთ, როგორც ზოგიერთი თქვენგანი იყო გაკრიტიკებული. მაშ, ჩვენი კრება გავხადოთ უფრო საქმიანი, გაბედულად თქვით ის, რაც მუშაობაში ხელს გიშლით.

რაიკომის მდივანი თავის ადგილს დაუბრუნდა, ხმაური და ჩოჩქოლი ისევ გრძელდებოდა, გამოსვლა ვერავის გადაეწყვიტა.

— კაცო, ბოლოს და ბოლოს, სათქმელი ხომ უნდა ვთქვათ, რას ვუცდით ვერ გამიგია. — გადაულაპარაკა მელიტონმა ბესარიონს.

— რას ვუცდითო? — გამაკვირვე და ეს არის. — ახლა ბესარიონმა მოაბრუნა თავი და საჩვენებელი თითით წვერი მოიქექა. — ვის მონატრებია ღვთის რისხვა, რაიკომის მდივანი აქ მუდამ ხომ არ გვეყოლება, თავმჯდომარის გაკრიტიკებას გაბედავ? მერე აღარ ვინდა კარებზე მიადგე? ვინც მოითმენს, ის მოიგებსო, ხომ გაგიგონია.

— „ვინც მოითმენს, ის მოიგებს?“ — გაიმეორა თამარმა და სიმწრისაგან ბაგე მოიკვნიტა. — ნუთუ ეს ძველისძველი ანდაზა ხალხს კიდევ სწამს? ნუთუ თავის ტყავს ყველა ისე უფრთხილდება, როგორც ეს კოლმეურნე? არა, შეუძლებელია. ზოგნი სდუმან იმიტომ, რომ დარწმუნებული არ არიან, რომ მათ სიტყვას შედეგი მოჰყვება, ნაწილი თავმჯდომარის მხარეს იცავს, უმრავლესობა კი ისევე ბორგავს, როგორც მე და ელოდება სხვას, დამწყებს, გზის გამკვალავს, მაგრამ სად არის დამწყები? ვინ უნდა დაიწყოს? — თავის თავს ეკითხებოდა თამარი. აუცილებლად მან უნდა დაიწყოს, ვისაც გული შესტკივა, ვინაც შეცდომათა გამოსწორებისათვის იბრძვის. — და თითქოს ქეშმარიტებას მიაგნო, შვებით ამოისუნთქა, წამოდგა, ერთი რწმენით, მტკიცე გადაწყვეტილებით: დაეწყოს. სიტყვის აღება დაავიწყდა, კრების თავმჯდომარისათვის არც შეუხედავს, პირდაპირ ტრიბუნისაკენ წავიდა.

თამარი შიშობდა, რომ მისი სიტყვა არ იქნებოდა დალაგებული. როგორ და რა ეთქვა, წინასწარ გეგმის შედგენა ვერ მოასწრო.

— ამხანაგებო, — დაიწყო მან ოდნავ მითრთოლვარე ხმით. — ჩვენი კოლმეურნეობა ერთ-ერთი მოწინავე კოლმეურნეობაა რაიონში, ჩვენს მიღწევებს იცნობენ მთელ რესპუბლიკაში. მაგრამ ეს როდი ამტკიცებს, რომ ჩვენთან ყველაფერი რიგზე არის. არა, ამხანაგებო, ჩვენთან რომ ყველაფერი რიგზე იყოს, გამგეობის წევრთა უმრავლესობა და ზოგიერთი ბრიგადირი კოლმეურნეებს წესიერად რომ ხელმძღვანელობდნენ, ისეთი ენერგიული

ხალხი გვყავს, ისეთი პირველხარისხოვანი ფართობები გაგვაჩნია, რომ სასწაულებს მოვახდენდით.

— სწორია, სრული სიმართლეა. — გამოეხმაურა დარბაზი. თამარს ხმა დაეწმინდა, მღელვარება თანდათან დაუცხრა.

— ჩვენი კოლმეურნეობის მეზობლად არის მეორე კოლმეურნეობა „განთიადი.“ განთიადელებს დაახლოებით იმდენი ფართობი უჭირავთ და იმდენივე მუშასელი ჰყავთ რამდენიც ჩვენ. მათი ნიადაგი ხსრისხით ჩვენსას ორჯერ ჩამოუყარდება. მიუხედავად ასეთი უპირატესობისა განთიადელებთან შედარებით თვითეულ შრომადღეზე 7 მანეთით ნაკლები ფული და 1,5 კილოგრამით ნაკლები მარცვლეული მივიღეთ. რითი გვჯობნიან ისინი? — მე გიპასუხებთ— რითი და შრომის პრინციპით, კარგი, სამართლიანი ხელმძღვანელობით.

— ამხანაგო ლომაძე, — შალვა სკამიდან წამოიჭრა და მთელი ხმით დაიგუგუნა, — სინამდვილეს ნუ ამახინჯებთ, თქვენ ფაქტები არ გაგაჩნიათ, ეს სიტყვები ბოლოს ძვირად დაგვჯდებათ.

— ფაქტები გინდათ? — თამარი ისე მწვიდად მიუბრუნდა, თითქოს თავმჯდომარის გახელებას ვერ ამჩნევდა. — კეთილი, ვილაპარაკოთ ფაქტებით. გასულ წელს ჩვენ 65.000-ით მეტი შრომადღე გვექონდა, ვიდრე მათ, მიმდინარე წელსაც დაახლოებით იგივე სურათი გვექნება. გეკითხებით — საიდან გაჩნდა შრომადღეების ასეთი რაოდენობა? თქვენ ვერ მიპასუხებთ, სამაგიეროდ მე გიპასუხებთ. გასულ ზამთარში ჩემი ბრიგადის ბრიგადირმა სამამულო ომში დაკარგული ოჯახების დასახმარებლად 15 კუბური მეტრი შეშა მოაჭრევინა, აქედან მხოლოდ 8 კუბური მეტრი მიიღეს მათ, ვისთვისაც ეს განკუთვნილი იყო, დანარჩენი კოლმეურნეობის შოფერმა წაიღო, სამაგიეროდ ბრიგადირთან არც შოფერი დარჩა ვალში. კოლმეურნეობის ავტომანქანითა და ბენზინით უფასოდ ხრეში და სილა მიუტანა. ამბავი რომ არ გახმაურებულყო, ბრიგადირმა შეშის მომჭრელთ ორმაგი შრომადღე დაუწერა, თქვენ ეს გაიგეთ, მაგრამ დამნაშავე არ დასაჯეთ, რადგან ის სიძეა თქვენი.

გარსევანი, რომელიც აქამდე წინა რიგში შეუძმენველად იჯდა, ახლა საერთო ყურადღების ცენტრში მოექცა. კოლმეურნეები მას ისე მისჩერებოდნენ, როგორც ხაფანგში გაბმულ ნადირს, რომელიც სოფელს მოსვენებას არ აძლევდა.

— ჩვენს ბრიგადას სამი მეველე ჰყავს. — თამარს სიტყვა არ შეუწყვეტია. — ყოველ მათგანს თვეში ეწერება 15 შრომადღე, მაშინ, როცა ერთი მეველეც თავისუფლად გაწვდება ჩვენს ფართობებს. რა საჭიროა შრომადღეების ასე გაფანტვა? ამას მხოლოდ ისეთი ადამიანი ჩაიდენს, რომელსაც ჩვენს ნაოფლარზე გული არ შესტკივა.

თავმჯდომარეს დაეძაჯა სახე გაუფერმკრთალდა, თავიც უცნაურად დაუძმინდა, აშკარად გრძნობდა, რომ ვიღაც ფეხქვეშ თანდათან აცლიდა მიწას.

— კოლმეურნეებს დაგვიანებით უხდიან კუთვნილ საზღაურს. ბევრ ჩვენგანს ავანსიც არა აქვს მიღებული. რატომ? თავმჯდომარის თვითნებობის გამო. დოლიძემ კვაჭაძის წყალობით (თამარს მხედველობიდან არ გამოპარვია, წელში ორად მოკეცილი გარსევანი როგორ გაიპარა დარბაზიდან) „პობელის“ შესაძენად კოლმეურნეობის სალაროდან ავანსად გაიტანა 15.000

მანეთი. ისეთი მუშაობით, როგორც დოლიძე ღღემდე მუშაობდა, ამ თანხას სამ წელიწადს ვერ დაფარავს. გუშინ, გამგეობის დადგენილების გარეშე ვილაც „საქმოსნებმა“ 60.000 მანეთი წაიღეს, 100.000 მანეთი რამდენიმე თვეა სალაროში უქმად არის ჩაკეტილი. აი, რატომ ვერ ვღებულობთ დროზე კუთვნილს, აი რას ჰქვია უსამართლობა, აი, რატომ არის ხალხი უკმაყოფილო.

— ო, რა ოხი ვნახე? გული ვიჭერე.

— შენ რითი ნახე ოხი, თქვი რამე თუ?

— მან ხომ თქვა, სულერთია, ჩემს მაგივრადაც თქვა.

— აბა, კაცო, ხედავ რა ყოფილა?

— რა ყოფილა და ცეცხლი, ვენაცვალე მაგის გამჩენს, ისე შეუწოთ, რომ...

— ჩვენი თავმჯდომარე რეკლამების კაცია. — დაბალი, მაგრამ ბოლომთ აღსავსე ხმით დაიწყო თამარის შემდეგ ტრიბუნაზე ასულმა ახალგაზრდა აგროტექნიკოსმა. — იგი ცდილობს კოლმეურნეობაში ისეთი რამ გააკეთოს, რაც უცხოის ერთი შეხედვით გააკვირვებს. კარგი გზა სოფელში არის მხოლოდ სადგურიდან გამგეობის შენობამდე და იქედან თავმჯდომარის სახლამდე მხოლოდ ამ ადგილებში ნახავთ ჩაის ფაბრიკიდან გამოყვანილ ელდენსა და რადიოხაზს. სამი წლის წინათ ელსადგურისათვის ავაგეთ შენობა და ვიყიდეთ ძრავი, რაზედაც 70.000 მანეთი დაიხარჯა. ძრავი ძველისძველი და უვარგისი აღმოჩნდა. ის იმ „საქმოსნებმა“ მოიტანეს, რომლებმაც გუშინ თანხა ისევ წაიღეს. თუ ასე გაგრძელდა, ჩვენი სოფელი არასოდეს არ იქნება კეთილმოწყობილი. მშენებლობაზე დახარჯული სახსრებიდან შეიძლებოდა იმდენის დაზოგვა, რამდენიც დასჭირდებოდა ელდენით მთელი სოფლის განათებას და საავტომობილო გზებისა და რადიოხაზის გაყვანას.

— ასეა, ასე. — ბანი მისცა დარბაზმა.

თავმჯდომარე მეფრინველეობის, ძელორეობისა და საქონლის ფერმებს ისე უყურებს, როგორც საკუთარს, — განაგრძო აგროტექნიკოსმა, — ჩვენს ავტომანქანებს უცხო პირთა განკარგულებაში შეხვდებით ყველგან, ქუთაისში, მაიაკოვსკის რაიონში, ხულოში, ბახმაროზე, ფოთში და სხვაგან. აი, რატომ ვართ უკმაყოფილონი. აი, განთიადელებთან შედარებით შრომადღესე რატომ მივიღეთ ნაკლები სახლავური.

„აზვიადებენ. არ ესმით რა ძნელია თავმჯდომარეობა, კაცი ვარ, ქუდი მხურავს, საჭირო ხალხთან თავს ხომ არ შევირცხვენ? მილიციის უფროსს ბახმაროზე ცოლ-შვილის გაგზავნა დასჭირდა, ავტომანქანა მთხოვა, უარს ხომ ვერ ვეტყოდი? ქათამი და ვოჭი რა სათქმელია, ვერ დათვლი იმდენი გვყავს. რაიკომის მდივანი ჭკვიანი კაცია, გაიგებს ჩემს მდგომარეობას. აბა შამფურზე ხომ არ წამომაგებს?“ — ფიქრობდა შალვა, თან ცდილობდა გულგრილი გამოემეტყველება მიელო, ყურადღება არ მიექცია ბრალდებისათვის.

მაგრამ რაც დრო გადიოდა, ტრიბუნიდან რაც უფრო მეტს ლაპარაკობდნენ, რაიკომის მდივანი უბის წიგნაკში რაც უფრო მეტ შენიშვნას იწერდა, შალვა იმდენად უფრო იდრიკებოდა და პატარავდებოდა. იგი თანდათან გრძნობდა თუ როგორ სცილდებოდა ამ მოზეიმე დარბაზს და სადღაც უფსკრულში იძირებოდა.

ღამის პირველი საათი გახდა. კრება გრძელდებოდა. კამათში გამოსულნი ტრიბუნაზე ერთმანეთს ცვლიდნენ, რეგლამენტი ორ წუთამდე დაიყვანეს.

— მოხსნიან? — წინა სკამიდან ბესარიონი გადმოიწია და თამარს შეეკითხა.

— კაცო, შენ ჭურში ხომ არ ზიხარ? — მელიტონმა თავი ვერ შეიკავა და ბესარიონს შეუტია. საერთო კრება კოლმეურნეობის უმაღლესი ორგანო არისო რომ თქვეს, ვერ გაიგონე? მაგისი სული ახლა ჩვენს ხელშია.

— ჰოდა, თუ ასეა, მივცეთ ხელში ათგირვანქიანი თოხი და ჰაიდა, გვერდში ამოვიყენოთ. როცა ოფლში გაიწურება, მაშინ მიხვდება როგორ უნდა სხვის ნამუშევარს მოფრთხილება.

თამარი უსმენდა მათ, უსმენდა სხვებს, ხედავდა ოკეანესავით აზვირთებულ სიმართლის ძალას და სიამაყის გრძნობით, უძლევლობის რწმენით ივსებოდა, რადგან ის ამ ძალის ნაწილი იყო.

* * *

კრება დამთავრდა, დარბაზი დაცარიელდა. ხმაური მიწყდა. კლუბში მხოლოდ შალვა დარჩა, მაგიდაზე დახრილს თავი მკლავებში ჩაემალა, სურდა წამოდგომა, მაგრამ ვერ ახერხებდა, უჩინარ ძალას ადგილზევე მიეჩაკვა.

„მომხსნეს, ძირს დამცეს, გამგეობის განვლილი მუშაობის შემამოწმებელ კომისიაში ისინი აირჩიეს, რომლებიც ჩემს წინააღმდეგ ყველაზე მეტად სისინებდნენ, ყველაფერს გამიგებენ, აღმომიჩენენ.“ — შეშფოთებით ფიქრობდა მარტომყოფი.

კლუბის წინ ხმაური, ფუსფუსი, მხიარულება გრძელდებოდა. კოლმეურნეები ავტომატურად სხდებოდნენ.

— გარსევანმა რაღა უნდა ქნას ახლა? — კვლავ გაიმართა კამათი მელიტონსა და ბესარიონს შორის.

— ეგ რა საკითხავია, დანაშაული უნდა გამოისყიდოს, სადაც წაიქცა იქ უნდა ადგეს, მუშაობა არ შეუძლია თუ?

თამარი სხვა ფიქრებში იყო. იგი რაიკომის მდივნის შემაჯამებელ სიტყვას იგონებდა. „კარგად თქვა — დამნაშავენი არიან არა მარტო ისინი, რომლებმაც უშუალოდ დანაშაული ჩაიდინეს, არამედ მეტნაკლებ თქვენაც, რადგან ხედავდით ყოველივეს და დროზე არ ამხილეთ, დამნაშავენი ვართ ჩვენც, ხელმძღვანელები, რადგან ჭეშოვანი სიფხიზლე ვერ გამოვიჩინეთ.“ დიახ ასეა, სრული ჭეშმარიტებაა — ფიქრობდა თამარი.

გარსევან კვაჭაძე მხოლოდ მას შემდეგ გამოვიდა ბალის ბნელი კუნჭულიდან, როცა კლუბის არემარე ხალხისაგან დაცარიელდა.

იგი ტაატითა და კენესით დაადგა სოფლის შარავზას.

ახალგაზრდობა

ავრგვინდა ცა და ღრუბელნი
ცროდეს ბროლისა ცვარითა.
რუსთაველი.

მას უყვარს აპრილის ავდარი,
ელვების მსხვრევეა და პრიალი,
ღრუბლების მორევეში ამტყდარი
გუგუნი, გრუხუნი, გრიალი.

თუნდ მეხმაც გულს დაპკრას ასჯერაც, —
გაუძლებს ქარიშხლებს მქუხართა:
მას უყვარს, ო, უყვარს და სჯერა,
მასავით არავის უყვარდა.

ის მიდის ქარსა და წვიმაში,
ქვეყანას თამამად გასცქერის
და გულზე ჩქაფუნობს გიჟმაჟი
ტრფობის და სიცოცხლის ჩანჩქერი.

გადივლის გრუხუნით ავდარი,
მიწა და ლაქვარდი ბრწყინდება,
ცის მშვილდი, შვიდფერად დამდნარი,
სიხარულს, დიდებას ჰპირდება.

მონადირენი

ქველბური ბალადა

— აი ქალაში ჩავიდეთ,
სადაც ჩუხჩუხებს წყარო.
ბებერი იფნის ჩეროში
ჩვენს ბელზე წილი ვყაროთ.
რომელსაც წყვილი შეხვდება
და არ შეხვდება კენტი,
ის დარჩეს გამარჯვებული,
იმისკენ იყოს ბედი.

— არა! ვის წყვილი შეხვდება

და არ შეხვდება კენტი,
 მას დარჩეს ჩემი თოფი და
 ოცი საწყაო დენთი,
 მას ჰყავდეს ჩემი ქურანი —
 ფრენაში ქარსაც დაღლის,
 მას გაჰყვეს შენი მუხლელი,
 გემის ამღები ძაღლი.
 მეორემ სახრე აიღოს,
 ჭალა ქვეითმა ლახოს.
 ხოხობი მოვინადიროთ,
 ჩვენი ვაჟობა ვნახოთ.
 ვინც ცარიელი დაბრუნდეს,
 მას მოეცაროს ბედი:
 ხოხბიანს ერგოს ლამაზი
 ჩვენი ოცნების გედი...

გათენებისას წყაროში
 თმას ივარცხნიდა მთვარე.
 ვაჟებმა გულის ფრიალით
 მის შუქზე წილი ყარეს.
 პირველ ვაჟს წყვილი დაუჭდა,
 მეორეს ბედი დარევს.
 პირველმა ცაში შეხედა,
 მეორემ — წყალში მთვარეს.
 სახრედა დარჩა მეორეს,
 სხვა არ-რა ერგო მეტი.
 მუდამ ასეთი ყოფილა
 უმამაცესთა ბედი...

სალამოს გვიან დაბრუნდნენ,
 ერთუბრთს დაადგეს თვალი:
 აღმური ასდის სახრიანს,
 მხედარს ფერი სძევს მკრთალი.
 ხმასაც არ იღებს არც ერთი,
 წყარო ჩურჩულებს მხოლოდ...
 ქვეითის მკერდზე იელვა
 ხოხბის ხატულა ბოლომ...
 ნაკადის ჩქერა მიჩუმდა —
 მხედარი გმინავს მწარედ.
 დილას რომ ცაში ეკიდა,
 წყალში ჩავარდა მთვარე.

წყაროშიც, ცაშიც ციალებს
 მთვარის ნათელი თეთრი.
 მუდამაც ძლევა ყოფილა
 უმამაცესთა ხვედრი...

მაგრამ ამოდ დამშვრალა
 მამაცი ვაჟის ძალი —
 სხვას გაჰყოლია იმ ღამეს
 ის საოცნებო ქალი.

ჩემს ბალჩაში

ბალჩა ვნახე უტურფესი ყოვლისავე საღმინოსა.
 რუსთაველი.

როს ციმციმა ცისკრის ცვარი
 ჩემს ბალჩაში ნამავს იას
 და პეპლები ფრთაცინცხალი
 დაუვლიან სამაიას;
 როს მერცხალი მოვერცხლილი
 მკერდით ბზარავს ტბის ბროლ-მინას
 და ვარდები დაურცხვენლად
 გულს იღედენ შუქმომფინარს, —
 ტბის ნაპირას ქარნარწევი
 შეირხევა ლერწმის ღერი:
 შენ ბილიკზე მოირხევი,
 მოდიხარ და მოიმღერი.
 თავი მალლა აგილია
 გედსა ჰგაეხარ ლალად მცურავს,
 შენი ბაგის ვარდი ღია
 ბროლსა ცრის და ძოწსა წურავს.
 შურდულივით დავეშვები,
 სურვილი გულს გამისალტავს,
 შენ კი ხოხბის მარამშებად
 გაგეშლება კაბის კალთა.
 შარიშურით ეშურები,
 მოგდევე, როგორც შავარდენი,
 და სიცილით მოცელილი
 შენ ვარდებში დავარდები...
 ეკალი ნუ შეგვაშინებს —
 ვარდი ვინ თქვა უეკლებოდ?!
 ჩემს ბალჩაში მზის ამოსვლას
 ვარდის კრეფით შევეგებოთ!

მშობლიურ სოფელში

ფიქრთა ქროლვით
ველარ ვასწრებ,
მოგუგუნე ავტოს,
კვლავ სოფელი მშობლიური,
კაკლის ხეთა წყება,
ფერდობები.
აქ დავტოვე ჭივოები მარტო,
ახლა ცვრიან მტევანს ვუცქერ,
თვალი ველარ ძლება.
შესახვევი.
მძლოლო, გესმის? — ჩამოვდივარ აქვე.
მას კი თვალი უციმციმებს
სხივმფინარე,
მშვიდი,
არ აჩერებს. უმალ ავტო
დააქანა თავქვე,
და ვიხილე: უკვე შარა
ჩემს სახლამდე მიდის.

სათიბების გახსენება

შენიყვარდა თეთრათი და სათიბები,
თეთრი ღრუბლის საიმედო სასთუმალი,
მასთან ყოფნის მოგონებით მუდამ ვტკბები,
გულში ბრუნავს ჩაუქრობი ტრფობის ალი:

ბორცვებით და ფერდობებით შემკობილი,
სსივთა ძაფით მოქარგული ოქროსფერად;
წყაროები სიმთა ხმაზე შეწყობილი,
გატაცებით უგალობენ ტკბილ სიმღერას.

შალახები ხასხასებენ, როგორც დიბა,
შიგვე ფრთხილად მიმალულა მწყერთა გუნდი,

მომენტრა ირმის ხმა და ჭალის თიბვა,
თეთრათო და სათიბებო, დაგიბრუნდით.

ბალახები ჩუმი ნატვრით შემხაროდნენ,
ციურ ნამთან მოშრიალე, მოალერსე;
ცვარით სოველს, ვით მინდიას მომძახოდნენ: —
ერთგულება, სიყვარული მარად თესე.

ვიცი ახლა აქ გარჯის და შრომის დროა,
ცელი!

თორემ დამიწუნებს გიშრისთვალა.
ვეირილებს საუბარი ნიავს მოაქვს.
მინარია, რომ სათიბში ოფლს ვლვრი ალაღს.

ვინ დაგაფრთხო

ვინ დაგაფრთხო, ტურფა ნუკრო, მთიდან,
ქარიშხალმა იქნებ შეგაშინა,
ბინა გინდა? — შემომხედე, თქვი და
მზად ვარ მოგცე შიგ ჩემს გულში ბინა.

ნუ გამირბი. რად ხარ ეგრე ფრთხილი,
შურდულივით წინ რომ ჩამიქროლე;
ასე მარტო, მითხარ, სანამ ივლი,
სად მონახავ დედასა და ტოლებს?

თან გამომყე, ღიადა მაქვს კარი,
მსურს მტრედივით გულშიც შეგაფრინო,
ვერ შეგაკრთობს მთის აშარი ქარი,
ნუ, ნუ მიფრთხი, ჩემო თვალისჩინო.

ის სიავე რა ხანია გაქრა,
კაცისშვილი არას გერჩის ახლა,
ხედავ? წვიმა არე-მარეს შაქრავს,
ხალხს შეხედე, მზეს შესცინე მაღლა.

ჩემი ქვეყნის ნაკადული ლალი,
სიხარულით ზღვისკენ მიიმღერის,
ათასფერად ელავს ტყე და ბალი
თვალი ტკბება ვარდ-ყვავილის ცქერით.

წამო ჩემთან, ნუ თრთი, გენაცვალე,
მეც მყავს სახლში შენი ტოლი ღია,
სიყვარულით დაგიკოცნის თვალებს,
სიძულვილი მას არ შეუძლია.

მშვიდობას იცავს სამშობლო გმირთა

ყველგან გაისმის ძახილი მკვეთრად!
მშვიდობა გვინდა! მშვიდობა გვინდა!
თავდახსნილ მოძმე ქვეყნებთან ერთად
მშვიდობას იცავს სამშობლო გმირთა.

მტერს გული უღუღს ბოღმით და შურით,
მზე რომ ანათებს სიმართლის მადლად,
მას აკრთობს ჩვენი კავშირი ძმური
და სამშვიდობო დროშების გაშლა.

კვლავინდებურად სწყურია სისხლი,
ისევ ამზადებს ტანკებს და გემებს,
უჭრობელ ნათელს უყურებს ზიზღით
და ბავშვის აკვანს უნიზნებს ქვემეხს.

მაგრამ რა დახრის მშვიდობის ალამს!
მშვიდობას უძღვის საბჭოთა ხალხი.
მისი უშრეტეი სიბრძნე და ძალა
დაამსხვრევს ომის ვერაგულ მახვილს.

ვერ შეეხება ჯალათის ხელი,
რაც ხალხს დიადმა გმირობამ მისცა.
მტერს სურს ატომით დამკვიდრდეს ბნელი,
ჩვენში ატომი სინათლედ იქცა.

მზიანი დარი

სოფელს მშვენივალად ადგას ცისკარი,
ანცი ფრთოსნების არის ფრთხიალი,
რა საამურად, რა სიგიჟეაყით
მოქჭუხს მდინარე ხალისიანი.

თოვლისფერ ვარდზე ციმციმებს ცვარი,
ვით ჩვილი ბაღის თვალზე ცრემლები;
თითქოს უშენოდ გამწყვრალი არის
და გაადიმებ ხელის შევლებით.

ხე გიწვდის ხელებს, როგორც ძმობილი,
გესაუბრება ნაზი შერხევით;
აღტაცებული, გულაფრთობილი
მიუალერსებ და მოეხვევი.

გელამუნება სიო ფრთანაზი,
ციდან ცხრათვალა მზე ითბუნება;
ყველგან, თვალწარმტაც ჩვენს ქვეყანაში,
მშვიდობის ხოტბას მღერის ბუნება.

ყოველი წუთი ძვირფასი არის,
მიწა საგმიროდ გვეძახის მარად,
ამიტომ გვიყვარს მზიანი დარი
თავისუფალი მშვიდობის გვარად.

წიგნები

ძვირფას მეგობრად ვიგულვით
ყოველი წიგნი მართალი,
შიგ ჩვენი წმინდა ფიქრია
წარმტაცი ენით ნათქვამი.

დილის ცვარივით ანკარა,
თუ ვარდად გადაფურჩქენილი
ლექსი თანაბრად გვიტაცებს
აკაკისა და პუშკინის.

წიგნი ხან თითქოს ბუკია
ბრძოლის და აღფრთოვანების,

ხან შრიალია საამო
ტევრად გაშლილი ყანების.

ხან სიმღერაა ხმალალი,
ხან გუგუნია ქარხნების,
ხან მებრძოლია გზნებული
მტრის თავზე მეხის დამხლელი.

ყველაზე უფრო გვიტაცებს
წინსვლის ყველა გზის მიმგნები
დიდი ლენინის წიგნები,
დიდი სტალინის წიგნები.

ცაცხვის ხეო

ცაცხვის ხეო, ჩემი სოფლის
შუაგულში მდგარო.
ტანმადლო, მკლავგაშლილო,
ამოვ, სანეტაროვ!

ცა-ფირუზი რომ დაგყურებს,
მზის სხივები გწყალობს,
ნიავექართან შარიშურობ,
ვარსკლავებთან გალობ.

შენი სიტკბო დაულოცავს
გლესკაცს სკების გამთლელს,
შენი თეთრი ყვავილები,
სინათლეს რომ აფრქვევს,
მისი შუქი ანათებდა
მამაპაპის სანთლებს.

იყო ნატვრა, მოელოდნენ
მერმისს გასახარელს,
სანთლის შუქზე ადიდებდნენ
საქართველოს სახელს.

წუხდი შენაც, ფუტკრებივით
რომ ისევდი ფიქრებს,
გლესკაცივით იმ წყვდიადში
ცრემლსაც ღვრიდი იქნებ!

ცაცხვის ხეო, ჩემი სოფლის
შუაგულში მდგარო.
ტანმადლო, მკლავგაშლილო,
ამოვ, სანეტაროვ!

ცა-ფირუზი რომ დაგყურებს,
მზის სხივები გწყალობს,
ნიავექართან შარიშურობ,
ვარსკლავებთან გალობ.

იღჩის ნათურა ჩემს სოფელში

ვინ არ ათრთოლდეს,
მეგობრებო, ამ სილამაზით?
ჩემმა სოფელმა
სამუდამოდ ბინდი განდევნა.
მოვარდა შუქი
და გასერა ღამე აღმასით...
და ნაძვნარებში
ჩამოიფრქვა ბრილიანტებად.

შარაზე ღამით
ნათელ სვეტად ეცემა სხივი,
სოფლის გარემოს
ქალ-ვაჟების კისკისი ფარავს...

და შავი ღამე
ფერგამქრალი, სასომიხდილი,
ვით უბინაო,
გზის პირებზე დაეძებს კარავს.

მოდის მეურმე,
იფნის შოლტს რომ მოახმაურებს.
წინ გადუდგება,
მაგრამ ხედავს არავინ წყალობს, —
დაჭრილი ღამე
ქვეშ მოჰყვება უეცრად ურემს,
და გზის ნაპირთან
აღმოხდება სული საბრალოს.

ნოღელა

აი, ნოღელა, მშვიდი, ხანაც აბჯარასხმული
მოდის, მოღელავს,
დაჭრილივით ებრძვის ნაპირებს
და ნაპირ-ნაპირ ტირიფები, როგორც ასულნი,
ჩამწკრივებულან და მდინარის ბორგვა აფიქრებთ.

ჩემო ტირიფნო, ნუ მარწმუნებთ, რომ ის შმაგია, —
აბა რად როკავთ, ვით ასულნი ეშხიანები...
ო, ამ ნოღელას სიბრალოლი თუ დაკარგვია,
მის ტალღებს მუდამ ასე რისთვის ეშრიალებით?

ცოცხალი მატთან

მისი ოჯახი

ბათუმ-მახინჯაურის გზატკეცილთან ფანერის ქარხანასა და ნავთობის გადასაქაჩი დანადგარებს შუა სოლოვით შეჭრილია ვიწრო ქუჩა, რომელსაც ქარხნის შესახვევი ეწოდება. იგი ნაკლებად დასახლებულია, მის ერთ მხარეს მაღალი ყორე აქვს შემოვლებული, ხოლო ამ ყორეს ბოლოში პატარა თეთრად შეღებილი სამოთახიანი სახლია წამოდგმული. ქვედა სართული შეშისა და სხვადასხვა საოჯახო ნივთების საწყობად არის გამოყენებული, ხოლო ზედა სართული — საცხოვრებლად.

სახლი ჩადგმულია კოხტად შემოკავებულ ეზოში, რომელშიც გაშენებულია ნაირ-ნაირი ხეხილი და დეკორაციული მცენარეები.

აქ გავლისას ხშირად შენიშნავთ ეზოში მოფუსფუსე დაბალი ტანის ძოხუც ქალს: იგი ხან ბაღაშია და მწვანილეულობას უვლის, ხან ხეხილებში დადის და ნერგებს რწყავს, ხან კი სახლის წინ დაბალ სკამზე ჩამომჯდარ ხელსაქმითაა გართული.

— ჯერ არავის უნახავს აკულინა სიმონოვნა უსაქმოდ, — ამბობენ მეზობლები და უკვრით, საიდან აქვს ამდენი ენერგია ამხნის ქალს.

მაგრამ, სანამ აკულინა სიმონოვნას შესახებ ვილაპარაკებდეთ, ურიგო არ იქნება გავეცნოთ მისი ახალგაზრდობის მეგობარსა და ცხოვრების განუყოფელ თანამგზავრს, მის ერთგულ მეუღლეს. იგი საშუალო ტანის კაცია, თხელი პირისახე და ლამაზი თვალები აქვს. მოკლედ შეკრეჭილი წვერულვაში შექალარავებია. ჯანსაღი გამომეტყველება აქვს და ჯერ კიდევ უნაოპო სახე. ხელის ჩამორთმევისას იგრძნობთ, რომ მის მარჯვენას საკმაო ძალ-ლონე შემოუნახავს.

მართალია, ქალაქის ცენტრამდე აქედან საკმაო მანძილია გასავლელი, მაგრამ ამ მოხუცს ხშირად შეხვდებით იქაც. ის ხან რევოლუციის მუზეუმშია, ხან არქივში, ხან სოცუზრუნველყოფის სამინისტროში. მუშათა კლუბებშიც არ არის იშვიათი სტუმარი და სახელმწიფო თეატრის ახალ დადგმებსაც ესწრება.

მასთან შეხვედრა და საუბარი მუდამ სასიამოვნოა. ერთხელ თუ სადმე გაიცანით, არასოდეს არ დაგივიწყებთ. ძალიან უყვარს ძველი ამბების მოყოლა. მართალია, ოდნავ თავისებური უჩინარობაც ახასიათებს, მაგრამ ეს სრულებითაც არ უკარგავს ინტერესს მის ნაამბობს. მისი მოთხრობილი ამბებია საინტერესოა და ჰგავს კარგად დაწერილ წიგნს, რომლის წაკითხვისას ადამიანს

ნი სულიერ სიამოვნებასა და ფიზიკურ მოსვენებას გრძნობს. წიგნებისა და ჟურნალ-გაზეთების კითხვისას იშვიათად სათვალესაც ხმარობს. უდროოდ მლაღატობს თვალბიო, იმართლებს თავს. სმენაც კარგი აქვს, მაგრამ ცოტათი მუხლებს ემღურის და ამას რევემატიზმს აბრალოს.

რადგან მისი ახლოს გაცნობა მოვისურვეთ, ზოგიერთი რამ კიდევ გავიგოთ მის შესახებ. ვინ არის იგი და რა დამსახურება მიუძღვის საზოგადოებისა და სამშობლოს წინაშე?

ის გახლავთ პერსონალური პენსიონერი, რომლის საპენსიო წითელყდიან წიგნაკში წერია: „ნიკო ალექსანდრეს-ძე სანაძე, დაბადებული 1860 წელს“. ...დაახ, 1860 წელს.

მისი ვინაობის გასაცნობად ვიკმაროთ ეს მოკლე ცნობა, მაგრამ, რადგან მისი ბიოგრაფია გაცილებით უფრო მდიდარი და საინტერესოა, ნუ დავიზარებთ იმასაც გადავავლოთ თვალი.

თუჩქაპი და ბუჩქის ბიჭი

პატარა მემედი ადრე დაობლდა. მამამისი ხასანი, პროფესიით ღურგალი იყო. იგი მეზობლებში პატიოსანი და თავდადებული შრომით გამოირჩეოდა. დღე და ღამე გასწორებული ჰქონდა, მაგრამ სული მაინც ვერ მოეთქვა, ოჯახი ფეხზე ვერ დაეყენებინა. მისი ნაშრომის ორი მესამედი მთავრობასა და ალა-ბეგებს მიჰქონდათ. მიუხედავად ამისა, ხასანი იმედით უცქერდა მომავალს, ოცნებობდა მდგომარეობის გამოსწორებაზე, დროის შეცვლაზე. მაგრამ მის სიცოცხლეში არა გამოსწორებულა რა, არაფერიც არ შეცვლილა და ჯერ კიდევ ახალგაზრდამ სიღარიბეში დალია სული.

მემედის დედა მშრომელი და პატიოსანი ქალი იყო. მისი ძმა ზუსეინ ჯიჯავაძე იმ დროს სახელგანთქმული ვაჟკაცი იყო და ობოლი დისწულის პატრონობაც მან იკისრა. იგი ხშირად დადიოდა სხვადასხვა ქალაქებში — ხოფაში, ტრაპიზონში, ორღში და მემედიც თან დაჰყავდა.

ეს ის დრო იყო, როცა სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში, — ქობულეთში, ბათუმში, აჭარაში, შავშეთსა და ერუშეთში თურქი დამპყრობლები ბატონობდნენ და ადგილობრივ მკვიდრთ ავიწროებდნენ, შორეულ უღაბნობისაკენ მიერეკებოდნენ და მათ მიწა-წყალზე თურქებს ასახლებდნენ. თურქების ხელისუფლების ასეთი საქციელი აღშფოთებას იწვევდა ადგილობრივ მცხოვრებ ქართველ მაჰმადიანებში და ხშირად ეს აღშფოთება შეიარაღებულ შეტაკებამდე მიდიოდა.

პატარა მემედი ჭკვიანი და დაკვირვებული ბავშვი იყო, მაგრამ ამავე დროს ძალზე მორწმუნე და ფანატიკოსი. მისი გონება დაეჩლუნგებია არაბულ ლოცვებსა და მუსლიმანური სარწმუნოების სხვა წესებს. მას სწამდა, რომ არსებობს ალაჰი და მისი მოციქული, რომელთა ხელთ არის სამყარო და კაცობრიობის ბედი. ასეთი რწმენით გატაცებული ბავშვი უთუოდ ბოლომდე შეინარჩუნებდა თავის შეხედულებებს, რომ ერთ შემთხვევას იგი არ გამოეფხიზლებინა და გონზე არ მოეყვანა.

ერთხელ იგი ბიძასთან ერთად, ტრაპიზონის მახლობლად ერთ-ერთ სოფელში ქორწილში მოხვდა, სადაც თურქებთან ერთად ქართველი მაჰმადიანებიც იყვნენ მიწვეულნი და, რა თქმა უნდა, ხუსეინ ჯიჯავაძეც არ გამოორჩენიათ.

ქორწილი ჩვეულებრივი წესით მიდიოდა. მღეროდნენ, ცეკვავდნენ, მხიარულობდნენ. ბოლოს, როცა ყველაფერი ეს მოსწყინდათ, გადაწყვიტეს ჭიდაობა გაემართათ, თურქებსა და ქართველ მაჰმადიანებს თითო ფალავანი გამოეყვანათ.

თურქების მხრიდან ერთმა ადამიანმა მოჭიდავე ბიჭის გამოყვანა, ხოლო ქართველმა მაჰმადიანებმა ჯიჯავაძეს მიანდეს ფალავანის შერჩევა.

ხუსეინმა თავის დისწულს შეხედა. მემედი სუსტი შეხედულების ბიჭი იყო, მაგრამ საკმაოდ ძვალმაგარი და ღონიერი. რაკი დაინახა, რომ ბიძამისმა არჩევანი მასზე შეაჩერა, გაიხადა თავისი მოკლე ჩოხა, ფარჩის ჭრელი სარტყელი წელზე მაგრად შემოიჭირა და წრეში გავიდა.

ჭიდაობა დიდხანს არ გაგრძელებულა. მემედმა ხელის წავლებისთანავე მოიგდო ზურგზე მოპირდაპირე, მოიქნია და ისე მაგრად დასცა მიწაზე, რომ არაგის ეგონა, თუ წამოდგებოდა.

ქართველებმა ტაში დასცხეს, მაგრამ თურქებმა ეს იუკადრისეს, ასტუნეს ყვირილი და მოითხოვეს ჭიდაობის გამეორება.

გამარჯვების სასწორი მეორე ჭიდაობის დროსაც არ შეცვლილა. თურქების ფალავანი ახლა უფრო სასტიკად დამარცხდა და წრიდან შერცხვენილი გაიპარა. ალა, რომელმაც მისი ფალავნის ასეთი შერცხვენა ნახა, ძალზე გაბრაზდა, იგი უდიერად მიიჭრა ჯიჯავაძესთან და სილა გააწნა.

ხუსეინი არ მოელოდა ამას, წამით გაშეშდა, მაგრამ შემდეგ სწრაფად იძრო ქართული ხმალი და ისე მაგრად შემოჰკრა ალას, რომ მხრიდან მოკვეთილი მკლავი მოწყვეტით დაეცა ძირს.

— მიშველეთ! — დაიდრიალა ადამიანი და ცოცხალ-მკვდარი გაიშხლართა.

— თურქებო, სისხლი! — დაიძახა ამ დროს ვილადამ. — გაწყვიტეთ გურჯები, მოჰკალით გურჯი ბიჭი! — და აუარებელი ხმალი ალაპლაპდა.

— თავს უშველე! — უთხრა ხუსეინმა დისწულს და შიშველი ხმლით დატრიალდა.

წრე გაირღვა. ხალხი ერთმანეთში აირია. გამხეცებულ ჯიჯავაძესთან ახლოს მისვლა ვერაგინ გაბედა, მაგრამ ქვები მოიშველიეს და ყოველი მხრიდან სეტყვასავით დაუშინეს.

მცირერიცხოვანი ქართველები ვერაფერს გახდნენ, ვერ შეძლეს ხუსეინის უვნებლად გაყვანა. ყოველი მხრიდან შემოსეული თურქები ისე მაგრად უშენდნენ ქვებს, რომ წრეში მომწყვდეული ვაჟაკი ადგილიდან გასვლას ვერ ახერხებდა. ქვები ხვდებოდა თავში, სახეში, გვერდებზე, ფეხებში. თავპირიდან სისხლი სდიოდა, მაგრამ მშველელი არაგინ იყო. ბოლოს ველარ გაუძლო და დაეცა.

— ჩაქოლეთ გურჯი!

— მოსპეთ გიაური! — გაისმა ამ დროს და წაქცეულ ვაჟაკს დახვივნენ.

მემედი, რომელიც ამ დროს ერთ ადგილას იდგა, მხეცს დაემსგავსა, იქვე მახლობლად გაჩერებულ თურქს სწრაფად გამოსტაცა ხელიდან დამბახა, შეიჭრა წრეში და ორი ტყვია ზედიზედ დაახალა ქვის დამრტყმელს, შემდეგ მოტრიალდა და ელვის სისწრაფით გაქრა.

— დახოცეთ გურჯები!

— ჩაქოლეთ გურჯი ბიჭი! — აღრიალდა ხალხი და იქაურობას მოედვნენ, მაგრამ მემედი ვერსად იპოვეს. იგი გაუჩინარდა.

რამდენიმე საათის შემდეგ მოვიდა პოლიცია, სიკვდილის პირას მისული ხუსეინ ჯიჯავაძე ჯალამბარზე დადებული წაიღეს და ხალხს დამლა უბრძანეს, მაგრამ სისხლმოწყურებული ბრბო არ იძროდა და გვიან ღამემდე გაჰყვიროდა:

— მოსპეთ გურჯები!

— ჩაქოლეთ გურჯი ბიჭი!

აი თუკამ ვინ ყოვიდან ეს გუჩაჯები

სარწმუნოების ერთიანობამ ვერ შეაკავშირა თურქი და ქართველი მაჰმადიანები. თურქი ალა-ბეგები თურქ მოსახლეობას გურჯებზე ამხედრებდნენ, მრავალნაირი პროვოკაციებით იწვევდნენ მათ შორის უთანხმოებას, ჩხუბსა და ზოგჯერ შეტაკებებსაც. თუ ბათუმს, ქობულეთსა და აჭარაში ოღნავ კიდევ მოკრძალებულნი იყვნენ, ემინოდან მარჯვე ქობულეთლების, ჩაქვისთაველების, კახაბრელების, თუ ამ მხარეში ერიდებოდან ჯიჯავაძეების, ნიუარაძეების, ხალვაშების, აბაშიძეების, გოგიტიძეების, მუჯანაძეების და თავდგირიძეების წყენინება და ასე თუ ისე მოკრძალებულნი იყვნენ, სამაგიეროდ შიგა თურქეთში მოხვედრილ ამ გვარის წარმომადგენლებს სასტიკად დევნიდნენ.

სამასი წლის თურქეთის ხელში ყოფნას მართო სარწმუნოება შეეცვალა აქაური ქართველებისათვის, სხვა ყველაფერი ძველებურად დარჩენილიყო. ენა, ზნე-ჩვეულება, სამშობლოს სიყვარული და წინაპრების პატივისცემა, — ძველებური, ქართული იყო. ქართული სული ტრიალებდა. მაგრამ ამით არ შეიძლება დავასკვნათ, რომ ყველას ერთნაირად ესმოდა სარწმუნოებისა და ეროვნების რაობა. იყვნენ ისეთი ქართველი მაჰმადიანები, რომლებსაც წყინდით, როცა მათ თურქები გურჯებს უწოდებდნენ. მათ შორის იყო ახალგაზრდა მემედი, რომელიც რელიგიური ფანატიზმით თავბრუდახვეული, სარწმუნოების გარდა ვერაფერს ხედავდა ადამიანების ურთიერთდამოკიდებულების მთავარ ღერძად, მათ შემაკავშირებლად.

მაგრამ მისი ასეთი შეხედულება სავესებით შეიცვალა იმ შემთხვევის შემდეგ. იქ ჭიდაობის დროს მომხდარმა ამბებმა უდიდესი გავლენა მოახდინეს მასზე. ახლა დაინახა, რომ თურქები და გურჯები სხვადასხვა ხალხის წარმომადგენლები ყოფილან. მაჰმადი შემცდარა, როცა დაუდგენია მუსლიმანობის დროის ქვეშ მთელი ქვეყნის ხალხების გაერთიანება შეიძლებაო.

მძიმედ დაჭრილ-დაბეგვილი ხუსეინ ჯიჯავაძე მოიპარეს იქ მყოფმა ქობულეთლებმა და დიშვილთან ერთად მალულად ნავით გამოაპარეს. დიდი წამლობა-ეკიმობით მოარჩინეს ხუსეინი, ხოლო ახალგაზრდა მემედი შეიკედლეს და დიდხანს მალავდნენ მას.

სოკაშესხმუდი ოსნება

თურქების ტყვეობაში მყოფი ქართველები დღედღეზე ელოდნენ თავის დაღწევას. ისინი ფიქრობდნენ: დღეს არა, ხვალ საქართველო გაერთიანდება, ძალას მოიკრებს და ტყვეობაში მყოფ ძმებს გამოიხსნისო, მაგრამ გადიოდა დღეები, თვეები, წლები, საუკუნეები და მათი ოცნება განუხორციელებელი რჩებოდა. ყოველი მხრიდან მტრის ურდოებით შემორკალული საქართველო თანდათან უძლურდებოდა, მისი საუკეთესო შვილები პირუტყვივით იყიდებოდნენ სტამბოლისა და თეირანის ბაზრებზე და უცხოელი დამპყრობლების მონებად ხდებოდნენ. ქართველი მშრომელი ხალხი გმინავდა აღვირახსნილი ფეოდალებისა და უცხოელი დამპყრობლების უღელქვეშ და ამიტომ იყო, რომ საქართველოს რუსეთთან შეერთებას ყველა სიხარულით შეხვდა.

რუსეთის ძალაუფლების დამყარებამ საქართველოში მადა დაუკარგა ირანელ და თურქ დამპყრობლებს. მაშინ იგრძნეს, რომ აწ საქართველოს მიწა-წყალზე ისე თავისუფლად თარეში არ შეიძლებოდა, მათი ბატონობის ყავლი გასული იყო და ამიტომ გულდაგულ ამაგრებდნენ მათ მიერ მიტაცებულ ადგილებს, რათა ის მაინც შერჩენოდათ. ქობულეთისა და ბათუმის მისადგომები სტამბოლიდან მოყვანილი ჯარებითა და იქიდან მოზიდული ზარბაზნებით გაამაგრეს. ვინაიდან ადგილობრივი მოსახლეობის იმედი არ ჰქონდათ, ისინი საზღვრებს მოაშორეს, ზოგი ძალით გაიყვანეს, ზოგს თავი მოუქონეს, შუა თურქეთში შეპირდნენ საუკეთესო მიწა-წყალს, მაგრამ თითო-ოროლა თუ დაიყოლიეს... საქართველოს მომაგრებთა და რუსეთის ჯარის იმედით გამხნეებული ქობულეთელი, ხინოელი და ბათუმელი ახალგაზრდა ვაჟაკები, იარაღსხმულნი ტყეში გავიდნენ და თურქ დამპყრობლებს პარტიზანული ბრძოლა გაუმართეს. ზოგიერთმა საზღვარზე გადასვლაც მოახერხა და სახალხო მილიციაში ჩაეწერა.

ამ დროს რუსეთ-თურქეთის ომიც დაიწყო და აჭარელთა ბედიც ამ ომმა წაღმა შემოაბრუნა.

1878 წლის აგვისტოს, როცა რუსეთის ჯარი ბათუმში შევიდა, მემედ უსტიოლიც სხვებთან ერთად ამ ამბავს სიხარულით შეხვდა. დღეიდან მას შეეძლო გამოსულიყო დღის სინათლეზე, ეცხოვრა თავისუფლად და არ შეშინებოდა მუქარის, რომელსაც აქამდე ხშირად უგზავნიდნენ მასზე გაბრაზებული ტრაპიზონელი თურქები.

შეხვედრა ნინოშვილთან

ბათუმისა და მისი ოლქის განთავისუფლებას ბევრი საინტერესო და სასიხარულო ამბავი მოჰყვა. ბათუმში გამოჩნდნენ რუსეთისა და საქართველოს მოწინავე პროგრესული ადამიანები. დაარსდა სკოლა, საავადმყოფო, გაიხსნა საეკატროები და აქამდე ჭაობში ჩაფლულმა ბათუმმა ფერი იცვალა. მან წამდვილი ქალაქის სახე მიიღო და ცხოვრებამ დულილი იწყო. ამას მოჰყვა ნავთობის ქარხნების, თამბაქოს ფაბრიკების ამუშავება და ქალაქში მუშათა კლასი გამოჩნდა.

ახალგაზრდა მემედს არ შეეძლო ასეთ დროს ახალი მოძრაობის გარეშე დარჩენილიყო. იგი მუშად მოეწყო ერთ-ერთ ქარხანაში, დაუახლოვდა იმ დროს ბათუმში მყოფ ქართველ მოწინავე ადამიანებს და მათ ოჯახებს და ხელი მიჰყო თვითგანვითარებას.

— ერთხელ, — ამბობს იგი, — ერთი მეგობრის ოჯახში ვიყავი. იქ ერთი ხმელ-ხმელი, ფერმკრთალი ახალგაზრდა კაცი მოვიდა. მისი მოსვლა ყველას ესიამოვნა. ახალგაზრდამ რომ გაიგო მე ადგილობრივი მცხოვრები, ქართველი მაჰმადიანი ვიყავი, ძალიან გაუხარდა. დამიწყო გამოკითხვა, თუ რა ვიცოდი ჩვენი ერის წარსულის შესახებ. მე ბევრი არაფერი გამეგებოდა და ამიტომ მხოლოდ ბებიაჩემის ნაამბობი მოვუყევი. ბებიას, რომელიც მაშინ ასხუთმეტი წლისა იყო, ხშირად უთქვამს ხოლმე, ჩვენ ქართველები ვართო, ეს მხარე საქართველოა და ერთ დროს მას უნდა შეუერთდესო. მაშინ მე ეს არ მწამდა და არც მინდოდა მეწამებინა, მაგრამ თურქებთან იმ უთანხმოების შემდეგ ჩემს გულში ბებიას სიტყვებმა თანდათან უფრო ძლიერად მოიდგეს ფეხი და ჩემი რწმენაც შეირყა.

— მართალი უთქვამს ბებიათქვენს, — მითხრა ახალგაგონობილმა ახალგაზრდამ და საქართველოს ისტორიიდან მოჰყვა ისეთ საინტერესო ამბებს, რომ მე განვცვიფრდი, ცრემლიც კი მომერია.

— ვინ არის ეს ახალგაზრდა? — ვეკითხები მასპინძელს, როცა ახალგაზრდა წავიდა.

— ეს ეგნატე ნინოშვილია, — მეუბნება მასპინძელი, — მწერალია, წიგნებს წერს.

— ნეტავი გამხალა ისეთი ბედნიერი, კითხვა მასწავლა და მისი ნაწერები წამაკითხა. — ვნატრობ მე და თავს მეტად დამკირებულად ვგრძნობ ჩემი უცოდინარობის გამო.

— ნუ გეშინია, — მამშვიდებს მასპინძელი, — თუ ისურვებ, წერა-კითხვის სწავლა არც ისე ძნელია. გიზოვნით წიგნებს და ისწავლე.

ამ სიტყვებმა გამამხნევეს. გულში თითქოს ახალი სისხლი აჩქეფდა და სრულიად ახალ ადამიანად ვიქეცი.

მაშ მე წერა-კითხვას ვისწავლი? საქართველოს ისტორიას წავიკითხავ, ჩემი წინაპრების ამბებს გავეცნობი? ხალხში გამოვალ და საზოგადოების საქმიანობაში მონაწილეობას მივიღებ?

ღმერთო ხელი მომიმართე. უკანასკნელად მაშინ ვახსენე ღმერთო და მას შემდეგ სამუდამოდ გავწყვიტე მასთან კავშირი.

გიუჯი მემელი

სარწმუნოებისაგან განდგომა ასე ადვილად არ აპატიეს მემელს. ყველაზე უფრო მთავარი ჯამეს ხოჯა შეაწუსა ამ ამბავმა. აბა, როგორ შეიძლება მაჰმადიანმა კაცმა მეჩეთში არ იაროს, ღღეში რამდენჯერმე აბდესი არ აილოს და არ ილოცოს, არ იმარხულოს და ხოჯის წინაშე მოვალეობა არ მოიხადოს?

და ერთხელ ძალზე გაბრაზებული ხოჯა იბარებს მემელს და ჯერ როგორც ღვთის მსახური და „კეთილი“ მამა დარიგებას აძლევს.

— გიუჯი ალაჰისაგან დაწყევლილი და შეჩვენებულია, შვილო. მისი ხორცი საიქიოში ეშმაკების კერძი ხდება. მისი სული კუბრსა და ცეცხლში იწვის. გონს მოდი, ნუ გაჰყვები გიუჯრების გზას, მენდე, დამიჯერე, — ეუბნება იგი.

მემელმა ერთხანს უსმინა ქადაგების ხასიათზე დამდგარ ხოჯას, მაგრამ როცა უკანასკნელმა დარიგებას მუქარაც მოაყოლა, მაშინ ოდნავ აწეული ხმით შეაჩერა.

— მე არც გიუჯი ვარ და არც ურწმუნო, — უთხრა მან, — მე მაქვს სინდისი, პატიოსნება, მაქვს რწმენაც. გინდა გაიგო რა მწამს? მე მწამს, რომ ეს ქვეყანა შრომით აშენებულია და შენდება, რომ შრომაა ყველაფერი და არა ლოცვა-ვედრება. მე მწამს, რომ შენ და ყველა ხოჯა-მოლა მატყუარები და გაიძვერები ხართ. აი რა მწამს მე. კიდევ გსურს გაიგო ჩემგან რამე?

გასაგებია ამის შემდეგ რა ხასიათზე დადგებოდა შეურაცხყოფილი ხოჯა მან გულდაგულ შეაჩვენა გაგიაურებული ახალგაზრდა და მის შემდეგ განუწყვეტლივ წყევლიდა, მაგრამ მემელისათვის მის წყევლას არაფერი დაუკლია, თუმცა ხოჯას მისმა აგიტაციამ საკმაოდ ბევრი მტერი გაუჩინა.

მემელის „გაგიაურება“ არც ადგილობრივ ალა-ბეგებს მოეწონათ. მართალია, ისინი ქართველობაზე უარს არ ამბობდნენ, საქართველოსთან შეერთება უხაროდათ, ქართველ თავად-აზნაურობასთან მეგობრობდნენ, მაგრამ მუსლიმანური სარწმუნოების ღალატი დიდ ცრდვად და უბედურებად მიაჩნდათ. ამიტომ იყო, რომ ხოჯისაგან გიუჯრად გამოცხადებული მემელი კანონს გარეშე გამოაცხადეს და დევნა დაუწყეს. სარწმუნოებისაგან განდგომის გარდა მათ ისიც აწუხებდათ, რომ მემელი, კახაბრელი უსტა (ღურგალი), გლეხის შვილი, თავაწეული დადიოდა, კონტად იცვამდა, იხურავდა და კარგად შეიარაღებულიც იყო. გვარი და შთამომავლობა თორემ ბეგობას აღარაფერი უკლდა. ეს ხომ შეურაცხყოფა იყო ალა-ბეგებისათვის?

და ერთხელ, შეხვედრისას ერთ-ერთმა ცნობილმა ბეგმა მემელი რომ ასე ამაყად მიმავალი დაინახა, ჭკუაში არ დაუჯდა და თავმომწონე ახალგაზრდა იხმო. მემელი მივიდა და მოკრძალებით მიესალმა.

— შენ, რაო, რას ბედავ თუ იცი? — უყვირა მას ბეგმა და თვალები დაუბრიალა.

— ვინ მოგახსენათ, რომ ცულ რამეს ვბედავ? — მიუგო მემელმა და თვალი თვალში გაუყარა.

— გიუჯო, შელაპარაკებასაც ბედავ! შენ ალბათ მალე შაფხასაც დაიხურავ და ღვინის სმასაც დაიწყებ. — უფრო გაცხარდა ბეგი.

— ჩემს სურვილზეა დამოკიდებული. — უკან არ დაიხია ახალგაზრდამ.

— გიაურო! — შეჰყვირა ბეგმა და ხმაღზე იკრა ხელი, მაგრამ სანამ ხმაღს ბუდიდან ამოიღებდა, მემედმა ფეხზე შეყენებული დამბაჩა გულზე დაადო.

ბეგმა სიბრაზისაგან ტუჩზე იკბინა.

— ღმერთი არ გაგიწყრეს მემედავ. — და ამაყი ბეგის სახე სწრაფად შეიცვალა. — არ მესროლო.

ახალგაზრდამ დამბაჩა ქამარში გაიკო და ბეგს გადახედა.

— მეორედ არ გაპატიებ, ბეგო. — მიბრუნდა და თავისი გზით წავიდა.

1905 წელი ბათუმში

ი. ბ. სტალინის მიერ დაარსებულ რუსეთის სოციალ-დემოკრატიულ მუშათა პარტიის ისკრული მიმართულების ბათუმის კომიტეტში ნიკო სანაძე ერთ-ერთ აქტიურ წევრად ითვლებოდა. 1901 წ. 31 დეკემბერს, იგი ესწრებოდა ს. ლომჯარიას სახლში ახალგაზრდა სტალინის მიერ მოწვეულ კრებას, რომელიც ბათუმის მუშათა რევოლუციური მოძრაობის ისტორიაში შესულია, როგორც ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მოვლენა. ამ დროს ნიკო სანაძემ კარგად იცოდა წერა-კითხვა, ეწაფებოდა ჟურნალ-გაზეთებს, ესწრებოდა წრეების მეცადინეობას, გამოდიოდა კრებებზე სიტყვით, გადაჰქონდ-გადმოჰქონდა არალეგალური ლიტერატურა, ეხმარებოდა არალეგალურად ჩამოსულ ამხანაგებს და პირნათლად ასრულებდა ბათუმის კომიტეტის დავალებებსა და მითითებებს.

ამ დროს სანაძეს ახალი სარწმუნოება და მრწამსი, ახალი მიმართულება ჰქონდა. მისთვის აღარ არსებობდა ეროვნული სხვაობა. ქართველი, რუსი, სომეხი, თურქი — ყველა მშრომელი თანაბრად უყვარდა. მათში ხედავდა ამხანაგს, თანამებრძოლსა და მეგობარს. ნიკოს სწამდა, რომ მშრომელი ხალხის გამარჯვება აუცილებელი და გარდუვალია, რომ მარქსიზმ-ლენინიზმი ყველაზე სწორი და უტყუარი მეცნიერებაა, რომლის საშუალებითა და მმარჯვებით მშრომელ ხალხს შეუძლია დაამხოს უსამართლობაზე დამყარებული მეფის ხელისუფლება და მის ნაცვლად ახალი — სოციალისტური სახელმწიფო შექმნას.

1902-1903 წლებში ბათუმში მომხდარმა მუშათა გაფიცვებმა, დემონსტრაციებმა და მიტინგებმა ააფორიაქა ადგილობრივი ხელისუფლება. გახშირდა დაპატიმრებები და რეპრესიები. უანდარმერია ფეხზე დადგა, გაჩნდნენ საიდუმლო აგენტები და გადაცემული ჯაშუშები... და ერთ დღეს ნიკო სანაძეც ჩავარდა. შეიპყრეს, დააპატიმრეს და გადასახლეს. აიძულეს მოშორებოდა თავის საყვარელ კუთხეს, ამხანაგებსა და საკუთარ სახლ-კარს. აკულინა სიმონოვნამ არ ისურვა დარჩენა და ქმარს თან გაჰყვა ქ. ეკატერინოგრადში.

— ცოლი ერთი წლის შერთული მყავდა მაშინ. — ამბობს სანაძე და ნაჯრძობს თავის ამბავს.

ბათუმელი რევოლუციონერი მუშა მალე გაიცნეს და დაიმეგობრეს ეკატერინოგრადელმა რევოლუციონერებმა. იგი მათთვის ახლობელი და საყვარელი ამხანაგი გახდა. მართალია, სანაძეს, როგორც გადასახლებაში მყოფს, სამსახურში შესვლა არ შეეძლო, მაგრამ ადგილობრივი ამხანაგების დახმარებით თავს ადვილად ინახავდა და თავის საყვარელ საქმეს — რევოლუციურ მუშაობას განაგრძობდა. მას კავშირი ჰქონდა ბათუმის მუშათა კომიტეტთან და აქაური ამხანაგების საშუალებით ყველა საქმის კურსში იყო. როცა რევოლუციის ცეცხლის ალი გაძლიერდა, მთელ რუსეთს მოედო და რეაქცია შესუსტდა, ნიკო სანაძე თავისი ცოლ-შვილით კვლავ ბათუმში დაბრუნდა და თავის ამხანაგებს გვერდით ამოუდგა.

ნიკო სანაძეს ბევრი საყურადღებო ამბავი შემოუნახავს და ჩვენამდე მოუტანია. განსაკუთრებით საინტერესოა მოგონებები 1905 წლის შესახებ. ამ დროს ნიკო გადასახლებიდან ახლდაბრუნებული იყო. პოლიცია ახლაც არ ტოვებდა მას უყურადღებოდ, ფეხდაფეხ დასდევდა, მაგრამ დაპატიმრებას ვერ უბედავდა, რადგან ახლა საკუთარი ტყავის შენარჩუნებაზე უფრო ფიქრობდა. ზოგიერთი პოლიციელი მუშების თვალის ასახვევად მათთან დამეგობრებასაც კი ცდილობდა, უფრო სიფრთხილეს იჩენდა, ეშინოდა, უაი, თუ მართლა გაიმარჯვებს და ცოდვები გაგვიხსენესო.

ერთადერთი ლევან გურიელი განაგრძობდა თავაშვებულ პარპაშსა და მუშების შევიწროებას. იგი კვლავ აშკარად გამოდიოდა რევოლუციონერი მუშების წინააღმდეგ და ყველას დაპყრობითა და გადასახლებით ემუქრებოდა.

— უნდა მოვიშოროთ გურიელი! უნდა ჩავაძალოთ მეფის ჯაშუში! — იძახოდნენ მუშები და ბათუმის კომიტეტისაგან ზომების მიღებას მოითხოვდნენ.

ამაყი და თავმოძმონე თავადი-პოლიციელი, აინუნშიც არ იგდებდა მუშების მუქარას. უფრო და უფრო საზიზღარი და უკემხი ხდებოდა. მეტსა და მეტ თავხედობას იჩენდა.

— მაშ ასე! — უკანასკნელად თქვეს მუშებმა და ბათუმის კომიტეტის დაუკითხავად გადაწყვიტეს ჯალათ პოლიციელის ბედი. — უნდა მოკვდეს იგი!

განაჩენის სისრულეში მოყვანა არ დაუყოვნებიათ. ერთ დილას, როცა გურიელი თეთრ ჩოხა-ახალონში გამოწყობილი გუბერნატორთან სავიზიტოდ მიდიოდა, დაუხვდნენ და ბერდანის ტყვიით მკერდი შეუნგრიეს.

ლევან გურიელის სიკვდილის ცნობა ელვის სისწრაფით მოედო ქალაქს. პოლიციელები დაფრთხნენ და სოროებს მიაშურეს. მუშებმა გაიხარეს. ერთმანეთს ულოცავდნენ ამ სასიხარულო ამბავს და გურიელის მკვლელისა და მისი ხელისშემწყობის სადღეგრძელოს სვამდნენ.

გუბერნატორი შეშინდა. რეპრესიების გაძლიერება ვერ გაბედა, ვერც სხვა რამ გამოიგონა გარდა იმისა, რომ განკარგულება გასცა, მეფის ერთგულისა და პოლიციის გამოჩენილი მოღვაწის თავად ლევან გურიელის ცხედარი დიდი პატივისცემით გაესვენებინათ თავის სოფელში და განსაკუთრებული პატივით დაეკრძალათ.

მაგრამ ეს უბრალო განკარგულებაც ვერ შეუსრულებს გუბერნატორს. მთელი ქალაქი შემოიარეს და ერთი საღურგლო-სახელოსნო ვერ ნახეს ღია. სახელოსნოს პატრონებს ბინაზედაც მიაკითხეს, მაგრამ ვერავინ იპოვეს, ვის ცოლის ავადმყოფობა მოეგონებია და სოფელში წასულიყო; ვის შვილის, ვის სიდედრი გარდაცვლოდა, ვინ თვითონ გამხდარიყო ავად. ერთი სიტყვით, ყველას ეპოვნა სახელოსნოს დაკეტვის მიზეზი.

— ვის გავაკეთებინათ კუბო?

— ვინ გაგვიკეთებს კუბოს? — ქუჩა-ქუჩა დადიოდნენ პოლიციელები და მეკუბოეს ეძებდნენ. ბოლოს, როგორც იქნა: იპოვეს ერთი ხელოსანი, რომელიც ეტლებისა და ურმების თვლების ოსტატი იყო, და კუბოს გაკეთება სთხოვეს.

— მასეთი რამ ჩემს სიცოცხლეში არ გამიკეთებია. — იუარა ოსტატმა.

— არ გაგვიკეთებია, მაგრამ უნდა გააკეთო! — უბრძანეს მას. — ან რა დიდი საქმე უნდა ოთხი ღერი ფიცრის შეჭედვას? მიიღე დაკვეთა, თორემ... — მუქარაც მიაყოლეს, მაგრამ ხელოსანმა უკან დაიხია. არ შემოძლია, ვერ გავაკეთებო, დაიჩემა. მუქარით რომ ვერას გახდნენ, ისევ თხოვნას მიმართეს. დიდი ხვეწნისა და მუდარის შემდეგ, როგორც იქნა დაითანხმეს.

— მაგრამ იცოდეთ, ლამაზი არ იქნება, გურიელის საკადრის კუბოს ვერ გავაკეთებ. — წინასწარ გააფრთხილა ოსტატმა დამკვეთნი.

— ჯანდაბას, იყოს როგორიც იქნება, ოღონდ საჩქაროდ. — დაეთანხმნენ დამკვეთნი და დამშვიდებული წავიდნენ.

ოსტატი შეუდგა ამ მისთვის ძნელად შესასრულებელ საქმეს. გარანდა ფიცრები, გაშალაშინა და ის იყო ერთმანეთზე უნდა მიეჭედა, რომ სახელოსნოს კარებთან ერთი პატარა, ათი-თორმეტი წლის ბიჭი გაჩერდა, ჩანთა, რომელიც ხელში ეჭირა უკან მოიფარა და სახელოსნოში შემოიხედა.

— გამარჯობა ძია, შენი. — მიესალმა იგი ოსტატს.

ოსტატმა თავი ასწია და ბიჭს შეხედა.

— ბიჭო, შენ არ იცი, რომ საფლავის თხრისა და კუბოს კეთების დროს კაცს გამარჯვებას არ ეუბნებიან?

— არ ვიცოდი. — ჩაილაპარაკა ბავშვმა. — მეგონა ურმის თვლებს აკეთებდი. განა კუბოს კეთებაც იცი?

— რას იზამ, კაცმა ყველაფერი უნდა იცოდე. რომელშიაც მეტ ხეირს ნახავ, ის უნდა გამოიყენო. — უგულოდ უპასუხა ოსტატმა, ორი ფიცრის თავი ერთმანეთს მიუტოლა და ფანქრით მოხაზა.

— ვისთვის აკეთებ ძია, მაგ კუბოს? — არ მოეწეა ბავშვი.

— გურიელისთვის ბიძია, გურიელისთვის. ერთი თავადის სიკვდილი გვედირსა და აბა უკუბოდ მიწაში ჩაშვებას როგორ ვაკადრებთ. — ხუმრობის ხასიათზე დადგა ხელოსანი. — გაგიგონია ლევან გურიელი?

— როგორ არა, გამიგონია. — მიუგო ბიჭმა. — ჩვენს სკოლაში სულ მასზე ლაპარაკობდნენ ბავშვები. ტერორისტებს მოუკლავთ. ახალთაობის მტერი ყოფილა ის არამზადა.

— ჰოდა, მეც იმას ვუკეთებ კუბოს. — კმაყოფილებით თქვა ოსტატმა. — გასაგებია? — ხელში ჩაქუჩი აიღო და ლურსმანი შეარჩია.

— გასაგებია, ძია, გასაგები. — უთხრა ბავშვმა. — რახან მასეა, ორი კუბო გააკეთე, უკეთესი იქნება.

— ორიო? — გაკვირვებით შეხედა ბავშვს ოსტატმა. — ორი რად მინდა ბიჭო?

— ერთი გურიელისთვის, მეორე შენტვის. — უპასუხა ბავშვმა, ნელა მიბრუნდა და წავიდა.

ოსტატს ხელები გაუშეშდა.

— რაო? როგორ თქვა? — თავისთავს შეეკითხა იგი. — ერთი გურიელისთვის, მეორე შენტვისო?... — გაიმეორა ბიჭის ნათქვამი. — ნუთუ... — და ბავშვის ნათქვამს ჩაუფიქრდა. — გასაგებია, რატომ ჩემს მეტი ვერავინ იპოვეს იმ ჯალათის კუბოს გამკეთებელი. არა, ძალღი და ძალღურად უნდა ჩაფლან მიწაში. მე მის კუბოს არ გავაკეთებ. — მტკიცედ თქვა მან. ჩაქუჩი, რომელიც ხელში ეჭირა, იქით მიაგდო, წინსაფარი შემოიხსნა, გარეთ გამოვიდა, დარბები სასწრაფოდ დახურა, კარებს ვეებერთელა ბოქლომი დაადო, მეზობელ მიკიტანს დაუბარა, დედა გარდამცვლია, სოფელში უნდა წავიდეთ, და საჩქაროდ სადგურისაკენ გაიქცა, რათა რომელიმე მატარებელს გაჰყოლოდა და მიმალულიყო.

— ძალღს ძალღური სიკვდილი და დამარხვა არ აცდა. — კმაყოფილებით ამბობს სანაძე და უფრო საინტერესო ეპიზოდებს ჰყვება.

...ჯავშნოსან „პოტიომკინზე“ მეზღვაურების აჯანყებამ საერთო სიხარული გამოიწვია. ბათუმის მუშები აღტაცებით შეხვდნენ ამ ცნობას. თუ პოტიომკინელებს სხვა ფლოტის მეზღვაურებიც მიბაძავდნენ, ეს უდიდესი გამარჯვება იქნებოდა, მაგრამ ეს ასე არ მოხდა, აჯანყება „პოტიომკინზე“ დამარცხდა და აჯანყებულებს მეფის მთავრობა სასტიკად გაუსწორდა. მეტად მცირე ნაწილმა უშველა თავს და სიცოცხლე შეინარჩუნა. ამ მცირე ნაწილს ეკუთვნოდა ის რვა მეზღვაური, რომლებმაც ბათუმამდე მოაღწიეს და დახმარებისთვის ბათუმის კომიტეტს მიმართეს.

კომიტეტის დავალებით ნიკო სანაძემ იკისრა იმათი შველა, შეაგროვა საჭირო თანხა, მოელაპარაკა უცხოეთის გემის კაპიტანს და ერთ მშვენიერ დღეს რვა პოტიომკინელი მეზღვაური, საზღვარგარეთ გაამგზავრა.

ბევრი რამ ახსოვს ნიკოს.

— ერთხელ — განაგრძობს იგი. — პატიმარი ამხანაგები უნდა გაგვეცილებია. ამისათვის წინასწარ ვიყავით მომზადებული. დანიშნულ დროს გადაცმულ-შენიღბული გამოვცხადდით ადგილზე და ვითომც შემთხვევით გამოვლევები, ჩვენს პატიმარ ამხანაგებს ვუთვალთვალდით. ამხანაგებმა გვიცნეს და თითების თამაშითა და მიმიკის საშუალებით გადმოგვეცემდნენ თავივინათ ამბებს. იქვე ახლოს გაჩერებული პოლიციელები ბეჯითად გვადევნებდნენ თვალ-ყურს, მაგრამ. რადგან ჩვენ დაეჭვების საბაბს არ ვაძლევდით, ვერაფერს გვეუბნებოდნენ. წუთით ვისარგებლე შემთხვევით, მივიპარე ერთ პატიმარ ამხანაგთან და შეუმჩნეველად ჯიბეში რამდენიმე თუმანი ჩავუღდე. ამხანაგმა იგრძნო ეს და ფარული ღიმილით გამელაპარაკა. მე დავმშვიდდი, გამობრუნებას ვაპირებდი, მაგრამ იქვე გაჩერებულმა პრისტავმა მანიშნა შევჩერებულეყავი. მე მივხვდი, რომ მან მიცნო და სახეზე წამოვწითლდი.

— ქალაღი გაღმოგიგდეს, მიღი, აიღე! — ცივად მეუბნება პრისტავი და იქვე ახლოს დაგდებულ მეტად პატარა დაჭმუჭვნილ ქალაღზე ცალი თვალის გადაქნევიტ მანიშნებს. მე იქიტიკენ გავიხედე. ვიცანი ქალაღი. იგი მართლაც პატიმარი ამხანაგისაგან იყო გაღმოგდებულღი. აღბათ მას ეგონა მე შევნიშნავღი გაღმოგდებისას, მივიღოღი, ფეხს დავადგამღი და როცა შესაძლებლობა მომეცემოდა, ავიღებღი და წავიკოთხავღი, მაგრამ ახლა ასე არ მოხდა, გაღმოგდებულღი ქალაღი მე ვერ შევნიშნე, ხოლო დაკვირვებულღი პოლიციელის თვალს არ გამოეპარა. ასეთღი ქალაღღიტ ჩვენ ხშირად ვსარგებლობღიტ, ერთმანეთს სხვადასხვა ცნობებს ვაწვდიღიტ. ამ ქალაღღს მეტად გამოსადეგი თვისება ჰქონდა. ის იყო ძალზე თხელი და ამავე დროს მეტად გამძლე. ზედ იწერებოდა კარგად, იტანდა და უძლებდა სინესტესა და წყალს. ამას გარდა ისე დაიკეცებოდა, იმ ზომამდე შემციირდებოდა, რომ შესაძლებელი იყო მისი ფრჩხილში მომწყვდევა და დამალვა. გარეშე, დაუკვირვებელი თვალი იშვიათად თუ შენიშნავდა მას. და აი, ახლა სწორედ ასეთ ქალაღღთან მქონდა საქმე და როგორმე მას უნდა დავპატრონებოღი. უეცრად ვერ გადავწყვიტე როგორ მოვქცეულიყავი. ამელო? — თავს გავცემღი. არ ამელო — პრისტავი აიღებდა, წავიკოთხავდა და უარესი იყო. ამიტომ ისევ პირველი ვამჯობინე, ქალაღღთან მივეღი, დავწვღი, ავიღე და ჭიბეში ჩავიდეღი, ხოლო პრისტავისათვის რომ ჩემი განწყობილება გამეცნო, მის გასაგონად ჩავილაპარაკე. ერთღი ჯაფარიძე (პრისტავი გვარად ჯაფარიძე იყო) ჩვენი ძმა და მეგობარია, (მხედველობაში მყავდა ა. ჯაფარიძე, რომელსაც ყველა იცნობდა) იგი ხალხის სასარგებლო საქმეს აკეთებს, ის ყველას უყვარს და მოსწონს. მისი საქციელიტ მისი გვარიც კი ყველას შეჰყვარებია. არ დავიჯერებ, რომ მისი გვარის კაცმა, როგორღი რწმენისაც არ უნდა იყოს იგი, უღლატოს კეთილ საქმეს და ხალხის წყევღა-კრულღვა დაიმსახუროს.

ამ სიტყვების გაგონებაზე პრისტავს ფერმა აუარ-დაუარა, მე არაფერი მითხრა, უხმოდ მიბრუნდა და იქაურობას გაეცალა.

ამ შემთხვევის შემდეგ ნიკო სანაძემ კიღევ უკეთესად გამოიყენა პრისტავი ჯაფარიძე. ერთხელ ბინაზეც მიაკოთხა, ყვეღაფერში გამოუტყდა და აშკარად გამოუტყხადა, ერთღი თოფი და რამდენიმე ცალი ტყვია უნდე მოგვეცე, რევიოლუციას ესაჭიროება, ხალხს სქირდებო.

შეშინებულმა პოლიციელმა უარის თქმა ვერ გაზედა და ნიკოს მოთხოვნილება დააკმაყოფიღა. იქიღდან წამოღებულღი იარაღი კი ნიკო სანაძემ ბათუმის ქუჩებში გამართულ ბარიკადებზე გამოიყენა.

მოხტცი დიღი სიამოვნებით იგონებს ბათუმის ქუჩებში მოპოვებულ გამარჯვებებს. იმ დროს, როცა მთელი ქალაქი მუშების ხელში იყო, როცა პოლიციელები გამოჩენასაც ვერ ბეღავდნენ, ბათუმის გუბერნატორი სამხედრო ნაწიღების გამოყვანას ვერ ახერხებდა, ეშინოდა, უარესი არ მოხდეს, ჯარისკაცები მუშებს არ შეუერთდნენ და არ ამოგვხოცონო. მან კარგად იცოღა, ბათუმის გარნიზონის წარმომადგენლები როგორ აშკარად მიღიღოდნენ კომიტეტში და ეუბნებოდნენ, მოგვეციტ ნება ყვეღა ფორტიღდან ავტებოო სროღა და ქალაქი ხელში ჩავიღდლოო.

ერთმა ახალგაზრდა უნტეროფიცერმა თავისი ოცეულიც კი მიიყვანა მუშებთან ბარიკადებზე დასახმარებლად.

მას შემდეგ დიდმა დრომ განვლო. ორმოცდაათმა წელმა ჩაიარა უამრავი ამბებთა და გამარჯვებებით, ბრძოლებითა და შეტაკებებით. ბევრმა სახელოვანმა ვაჟკაცმა შესწირა სიცოცხლე ხალხის საქმეს, სოციალიზმის საქმეს, ლენინ—სტალინის საქმეს და თუმც აქამდე ვერ მოაღწიეს; მათი სახელი სამუდამოდ აღიბეჭდა გამარჯვებული ქვეყნის ისტორიაში.

წყველის იყოს მაჰმადი და მისი ჩჯალი

— პავლე, — ეუბნება ერთხელ მემედი ერთ ახალგაზრდა მეგობარს, — წამოდი, თითო ჭიქა ღვინო დავლიოთ.

— რაო! — გაუკვირდა პავლეს. — აკი შენ ღვინოს არ სვამდი.

— არ ვსვამდი, მაგრამ უნდა დავლიო. წამოდი, ნუ გამაწბილებ.

ახალგაზრდამ მართლაც არ გააწბილა და მალე ისინი ლამაზად გაწყობილ ქართულ სუფრასთან ისხდნენ, სუფრაზე ბლომად ელაგა მაჰმადისაგან აკრძალული სასმელ-საჭმელი.

— დღეიდან მე მაჰმადიანი არა ვარ, — პირველი ჭიქის აღებისას თქვა მემედმა. — გთხოვ, ადღეგრძელო ჩემი ახალი გზა და ქართული სახელი და გვარი დამილოცო.

— აგრე იყოს. — მეორე ჭიქა ასწია პავლემ. — ნიკო სანაძეს გაუმარჯოს მის ახალ გზაზე, — და ორივემ ერთად გადაჰკრეს წითელი ღვინო და მისი დამწურავი დალოცეს.

მეორე დღიდან მემედ უსტიოლლი ნიკო სანაძის სახელითა და გვარით გახდა ცნობილი ქალაქ ბათუმში და ამან ბევრი ვინმე გამოაფხიზლა.

ნიკოსთვის ყველაფერი გასაგები იყო. ქართველი, რუსი, სომეხი მუშა ძმად და მეგობრად მიაჩნდა. ყველა მშრომელს ერთი რწმენა ჰქონდა. ეს იყო მარქსიზმისა და ლენინიზმის რწმენა, მშრომელი ხალხის გამარჯვების რწმენა. და როცა არალეგალურად გამოსული გაზეთებისა და პროკლამაციების სათურთან ერთად წაიკითხავდნენ: „პროლეტარებო ყველა ქვეყნისა, შეერთდით!“—ო, სახე გაუბრწყინდებოდათ, მომავლის იმედით გული აევსებოდათ.

ღ ა ღ ე ს

როდესაც პატარა ეზოს ჭიშკარს მიადგებთ, აკულინა სიმონოვნა კეთილი მასპინძლის სახით მოგეგებებათ და რუსული აქცენტით მოგმართავთ: „მობრძანდით, ბატონო!“

ამ დროს ნიკო სანაძე გადაბურული ხეხილნარიდან გამოვა და ღიმილით მოგიახლოვდებათ, ხელს ჩამოგართმევთ და შემდეგ თავის ოჯახს გაგაცნობთ.

აკულინა სიმონოვნა კი ამ დროს სახლში შედის და სტუმრის მისაღებად თადარიგს იჭერს.

— მომიხუცდა ცოლი, — ხუმრობით ამბობს ნიკო, — ოთხმოცდახუთი წელი შეუსრულდა წელს.

აკულინა სიმონოვნა ღიმილით შეხედავს ქმარს.

— განა ოთხმოცი არ მეყოფა ხუთსაც რომ მიმატებ? — თითქოს საყვედურით ეუბნება იგი ქმარს და შემდეგ ზოგიერთ რამეს წარსულიდან ამოხლაგებს.

აკულინა სიმონოვნა იმ დროს შეირთო ნიკომ, როცა იგი ბათუმიდან გაქცეული ყუბანში ემალებოდა მეფის ყანდარმერიას. მას შემდეგ ისინი ცხოვრობენ ერთგულად და ტკბილად. მათი ვაჟი ნიკოლოზი საბჭოთა არმიამი მსახურობს. იგი დღეს პოდპოლკოვნიკია და რუსეთში ცხოვრობს. მისი ვაჟი კი ბათუმში, ბაბუასთან გადმოვიდა საცხოვრებლად, დაცოლშვილდა და მსახურობს.

— აი ჩემი შვილი ნიკოლოზი თავისი მეუღლით. — გიჩვენებს სურათს აკულინა სიმონოვნა, — ესეც შვილიშვილი თავისი ცოლითა და პატარა შვილით. — თავმომწონედ ამბობს იგი და საყვარელი შვილისა და შვილიშვილების სურათს გულში იხუტებს.

ამ დროს ნიკო სანაძე თანაგრძნობით უცქერის ცოლს და კმაყოფილი იღიმება.

პური, საპონი და სიყვარული

ჩვენს ახალგაზრდა ზედამხედველს სახელად გალიბი ერქვა. ციხის რომელ კუთხეშიაც არ უნდა ყოფილიყო, მთელი დღის განმავლობაში სარკვეში იხედებოდა და თმას ისწორებდა. ღია წაბლისფერი, ზეთწასმული ტალღისებური თმა მულამ უბრწყინავდა. ის კონსერვატორიის მორცხვ სტუდენტს უფრო წააგავდა, ვიდრე ზედამხედველს.

გალიბს გადაბრუნებული ლურჯი პლაში ეცვა, რომელიც ავიაციის ერთი სერჟანტისაგან იაფად იყიდა და თავის ტანზე გადააკეთებინა. მართალია პლაში მოძველებული მოდის იყო, მაგრამ საკმაოდ შვეწოდა და უფრო მეტად ამსგავსებდა კონსერვატორიის სტუდენტს.

პირველად რომ ჩემს საკანში შემოვიდა, გულთბილად შევხვდი. ის დამიახლოვდა, ასეც რომ არ იყოს, ჩემმა წიგნებმა მიიპყრეს მისი ყურადღება და ამანაც ალბათ...

ერთ დღეს მკითხა, თუ მე, ცხოვრების ასეთ მიმომე პირობებში მყოფი, რატომ ასე დაჟინებით ვეწაფები წიგნებს, რა სარგებლობა მოაქვს ამას ჩემთვის? მე ხომ კიდევ დიდხანს უნდა ვიჯდე ციხეში. ერთ ბედნიერ დღეს რომ კიდევაც გავთავისუფლდე, შუბლზე დამნაშავის დაღი ხომ...

ხოლო როდესაც თვითონ მე შევეკითხე, რომელი ჯობია წიგნის კითხვა, თუ ოპიუმის წევა, კამათლით თამაში თუ დანის ტრიალი-მეთქი, ის დადუმდა და ღრმად ჩაფიქრდა. ამის შემდეგ ჩვენ უფრო დავმეგობრდით.

გალიბი მორიგეობის შემდეგ ხშირად შემოდებოდა ჩემთან. მომიჯდებოდა გვერდით, თვალებს ერთ წერტილს მიაშტერებდა და ასე უმოძრაოდ რამდენიმე წუთს დაჰყოფდა, შემდეგ უამრავ შეკითხვას მომაყრიდა.

მეკითხებოდა ღმერთებზე, სიყვარულზე, ბედზე, სამოთხეზე, სიკვდილზე, ჯოჯობეზე... ეტყობოდა, ეს საკითხები განსაკუთრებით აინტერესებდა მას.

— ჩვენ განა ადამიანები ვართ? — შემომჩივლა მან ერთხელ.

— რალაც ოცდახუთმეტი ლირისათვის კაცი მთელი თვე ტუსადივით უნდა იჯდე აქ. აბა რა განსხვავებაა ჩვენს შორის? — არავითარი. ჩვენ მხოლოდ იმით განსხვავდებით, რომ მე აქ ჩემი ნებით ვარ მოსული, შენ კი...

გალიბს ახლობელი არავინ ჰყავდა. დედა ათი წლის წინათ კლექით გარდაცვლიდა, ხოლო მამა სრულებით არ ახსოვდა.

— სიყვარული! მეტყოდა ზოგჯერ გალიბი, — მე მხოლოდ ღვთაებრივი სიყვარული მწამს, ისეთი, როგორსაც კინოებში უჩვენებენ. მინდა ისეთი შეყვარებული მყავდეს, რომელიც უსიტყვოდ გამიგებს; მინდა, რომ ჩვენ

ყოველგვარი ახსნა-განმარტების გარეშე შეგვეძლოს ერთმანეთის თვალებში ყოველივე იმის ამოკითხვა, რასაც ვფიქრობთ და განვიცდით. აგრეთვე მინდა მქონდეს სახლი, დიდი კი არა, პატარა, ოროთახიანი, ქალაქიდან მოშორებით, სადმე შორს, ტყეში, ან ზღვის პირად, სადაც ჩვენს მყუდროებას ვერ დაარღვევს მოტორების გუგუნითა და რადიოს ჩხავილით შეზავებული ქალაქის ხმაური, რომ ზამთრის გრძელ ღამეში ჩვენ ერთმანეთს ვეხვეოდეთ და ოცნებით ყურს ვუვადებდეთ ბობოქარი ზღვის ტალღების ბრძოლას. ნაპირთან, ტყიდან მოისმოდეს მგლების საზარელი ღმუილი, ქარიშხალი ხმაურით ლეწდეს ხეებს და ამ დროს ჩემი საყვარელი ადამიანი ჩუმად მეუბნებოდეს: „მეშინია გალიბ“. შემდეგ შეგვეძინოს ქერა, ხუჭუტომიანი ცისფერთვალემა ფუნჩულა ბიჭი, ისეთი, როგორსაც ეკრანზე გვიჩვენებენ.

— შემდეგ. —

— შემდეგ მოკვდებოდეს ჩემი მეგობარი, ჩემივე ხელებით გავუთხრიდე საფლავს, დაემარხავდე, შემდეგ მეც ზედ დავემხობოდე და იქვე განვუტევებდე სულს

ერთ დღეს გალიბმა წიგნი მომთხოვა, მხოლოდ ისეთი სადაც ღვთაებრივ სიყვარულზე იქნებოდა ლაპარაკი, სადაც სიყვარული, ეს ძლიერი გრძნობა აფორიზმებით იქნებოდა გამოხატული.

ასეთი წიგნი მე არ მქონდა. ერთ ჩემს ამხანაგს „ქალი კამელიებით“ გამოვართვი და გალიბს ვათხოვე.

მეორე დღეს იგი თვალებდაწითლებული მოვიდა ჩემთან, თურმე მათელი ღამე არ უძინია, წიგნი შეუსვენებლად წაუკითხავს.

— დაიჯერებ? — მითხრა მან, — მარგარიტას ბედმა ძალიან დამაღონა, ავტირდი კიდევ, მთელი ღამე ძილი არ მომკარებია. ღმერთო ჩემო, რა ჯადოსნური ძალა აქვს ამ პატარა ასოებს. გალიბმა სხვა წიგნი მომთხოვა წასაკითხად. ამჯერად ჩემი წიგნებიდან მივეცი ის, რაც ხელში მომხვდა, თუ არ ვცდები გორკის „ჩემი უნივერსიტეტები“ იყო. — ამან ისე ძლიერად ვერ იმოქმედა ჩემზე — მითხრა გალიბმა, მეორე დღეს, როცა წიგნი უკან მომიტანა.

— რატომ? — შევეკითხე.

— შეიძლება ესეც საინტერესო იყოს, მაგრამ... აქ ჩვეულებრივი ადამიანების ცხოვრებაზეა ლაპარაკი, ისეთებზე, როგორც მე და შენ ვართ და სხვა ჩვენისთანები. მე მას შეძლებისდაგვარად ავუსხენი ამ ნაწარმოების არსი.

— დიახ, შენ მართალი ხარ — მითხრა გალიბმა, — მაგრამ რატომღაც მინდა, რომ ყოველ წიგნში ახალ მარგარიტას ვხედავდე... არმან დუვალი ხომ... ო, როგორ მინდა ისეთი ვიყო, როგორც არმანი.

რა წიგნიც არ უნდა წაელო გალიბს, ცდილობდა ყოველთვის სუფთად და უვნებლად დაებრუნებინა უკან.

ერთ დღეს, როცა ციხის ლაზარეთში ვიწექი, გალიბი ჩემთან შემოვიდა. იგი აღელვებული იყო. საწოლთან მომიახლოვდა და შავად დაწერილი წერილი მომცა.

— რა არის ეს? — შევეკითხე.

— წაიკითხე, გაიგებ.

ეს იყო სატრფიალო წერილი, სავსე გაცვეთილი ფრაზებით. წერილში გრცელი მსჯელობა იყო სიკვდილზე, სიყვარულის ხანგრძლივობაზე, ბედზე, სიყვარულის მომაჯადოებელ ფრთოსან ფერიებზე, იმაზე, რომ ქალი ღმერთის მიერაა გაჩენილი და იგი ისეთივე საიდუმლო და უხილავია, როგორც მირაჟი და სხვა რამ.

მე ვკითხე, თუ ვის წერდა ასეთ წერილს. გალიბმა თვალეზი დახარა და ყურებამდე გაწითლდა.

შეკითხვა, გაფუძვორე.

— არა, ამას სხვა დროს გეტყვი. მხოლოდ მითხარი როგორ მოგწონს? — აღელვებით შემეკითხა იგი. — ხომ მგრძნობიარე წერილია? იმ წუთში გალიბს ისეთი გამომეტყველება ჰქონდა, რომ წერილის დაწუნება არ ივარგებდა. ასეთ შემთხვევაში შეიძლო ჩემთვის ეთხოვა უფრო ვრცელი და მგრძნობიარე წერილის დაწერა. ეს კი ჩემს ძალ-ღონეს აღემატებოდა. — ცუდად არ არის დაწერილი — ვუპასუხე მე. გალიბი პირველად თითქოს დაეჭვდა ამ პასუხის ჭეშმარიტებაში, მაგრამ მალე დაიჯერა და სიხარულით აღფრთოვანებულმა ჩემი პალატა დასტოვა.

გავიდა რამდენიმე დღე.

ერთხელ, როცა ლაზარეთიდან გამომწერეს და საკანში დამაბრუნეს, გალიბი ჩემთან შემოვიდა, მომიახლოვდა, ხელი მომიკიდა და კუთხეში გამისმო. ამჯერად მისი ლურჯი თვალეზი უკმაყოფილოდ გამოიყურებოდნენ. ჯიბიდან ოთხად დაკეცილი წერილი ამოიღო და გამომიწოდა. წერილში ბევრი ორთოგრაფიული შეცდომა იყო. მე ახლაც კარგად მახსოვს მისი შინაარსი. იგი ასე იწყებოდა:

„შენმა წერილმა, რომელიც გაზაფხულის ასეთ მშვენიერ დღეს მივიღე, უსაზღვროდ გამახარა. შენ მაღალფარდოვანი სიტყვებით მწერ, ისე როგორც წიგნებშია ხოლმე, მე კი ასეთი რამ ნაკლებად გამეგება, მაგრამ გული გულს იცნობს, გჯეროდეს, რომ შენ ჩემთვის ისეთივე საყვარელი და სასურველი ხარ, როგორც მე შენთვის“.

წერილი ასე მთავრდებოდა:

„მე ამ ქვეყნად არავინ გამაჩნია. რაღა დაგიძლო, — გაჭირვებამ იმ დღემდე მიმიყვანა, რომ მკბენარებიც გამიჩნდა, ახლოს არავინ მეკარება ყველასათვის სათაკილო გავხდი. შიმშილით კუჭი მეწვის, დღიურ ულუფას ერთ ჯერზე ვათავებ, შემდეგ კი მშვიდი ვზივარ. განთავისუფლებამდე ორმოცი დღე კიდევ დამრჩენია, და დუ მართლა გულით გიყვარვარ ერთი ნაჭერი საპონი და ორი პური გამომიგზავნე, როცა გავთავისუფლდები სამაგიეროს გადაგიხდი.“

წერილის კუთხეები პაპიროსით იყო ამომწვარი.

— რას იტყვი, მოგეწონა? მკითხა გალიბმა. — მე მას ღვთაებრივ სიყვარულზე ვწერდი, ის კი პურზე და საპონზე მესაუბრება, აქედან იწყებს სიყვარულს. — გალიბმა გამომართვა წერილი და ნაკუწ-ნაკუწად აქცია. — რა სახსენებელია ასეთი ქალები.

— მე შევეცადე ამეხსნა გალიბისათვის, რომ ის მართალი არ იყო. კედელს ერთ წერტილზე დაშტერებული მოთმინებით მისმენდა, როცა მას საპნისა და პურის მნიშვნელობაზე ვესაუბრებოდი, ის დროდადრო მძიმედ ამოისუნთქავდა. გალიბი დიდხანს აღარ დარჩენილა ჩემთან. მეორე დღეს იგი ისევ შემოვიდა საკანში. ამჯერად თვალები შესამჩნევად უბრწყინავდა.

— ერთი ნაჭერი საპონი და ორი პური შევუგზავნე. — მითხრა მან წყნარი ხმით.

ამის შემდეგ დერეფნის მორიგეებმა, რომლებიც ხშირად დადიოდნენ კორპუსებში, შემატყობინეს, რომ გალიბი იმ დღის შემდეგ ხშირად უგზავნიდა ქალს პურს, საპონს და ცოტაოდენ ფულსაც.

მალე ქალი ციხიდან გაათავისუფლეს. ის ჯერ კიდევ ახალგაზრდა იყო, სიცოცხლით სავსე. თოთხმეტი წლის ასაკში ერთ ხანში შესული კაცისათვის ძალით მიუთხოვებიათ, მაგრამ ერთი წლის შემდეგ ქმარს ეჭვიანობის გამო, სახლიდან გამოუგდია. ქუჩაში უპატრონოდ დარჩენილი მალე ცხოვრების ბინძურ ტალღებში მოქცეულა, მრუდე გზას გაჰყოლია, ხელიდან ხელში გადასულა, რის გამოც ერთ დღეს სამი თვით ციხეშიც აღმოჩნდა. მალე გავიგეთ, რომ გალიბს ის ქალი შეურთავს.

თარგმანი თურქულიდან ნ. ჩიჯავაძისა.

„თ ა მ ა შ ი“

— შემდეგ მე შევხვები ფურგონზე...

— შენ ისევ დაგავიწყდა რალაც!

— რა? არა, არაფერიც არ დამვიწყებია!

— არა, დაგავიწყდა, — უთხრა უფროსმა. — შენ დღეს რა მოგდის?

ბიჭუნამ შუბლი შეიჭმუნა და ჩაფიქრდა. იგი პატარა იყო, სულ მთლად პატარა — ათი წლისაც არ იქნებოდა. გამხდარი, ნაზი სახე სიცივისაგან შელურჯებოდა. გამალებით ახამხამებდა წამწამებს, ცდილობდა მორეული ძილი გაედევნა.

— აბა, თქვი.

— არ მახსენდება, რა ვქნა...

— ე, შე სულელო, ჩავარდე გინდა?

— არ ჩავვარდები, მამიკო. ასეთი თამაში ჩემთვის პირველი არ არის ამასაც შეეძლებ.

— როგორღა შეძლებ, თუ ისიც არ იცი, როგორ მოიქცე?

— აბა, ვნახოთ.

— არაფერსაც არ ვნახავთ. ჩვენ ახლა სახლში წავალთ, მორჩა და გათავდა.

— ფუ, დალაზვროს ეშმაკმა!

— შენ რა, იგინები? დაგავიწყდა, მერე რა მოხდა? გინებით საქმეს ვერ უშველი. ათასჯერ გითხარი, გინებას არ მიეჩვიო-მეთქი. თუ არა და გაიზრდები ხულიგნად, დაიმახსოვრე ჩემი ნათქვამი.

გაჩუმიდნენ.

მამამ ამოიოხრა. „ამ დროს, როცა სამუშაო მქონდა, მხოლოდ ვდგებოდი, — ფიქრობდა თავისთვის მწარედ. — ვდგებოდი, ვსაუზმობდი. შემდეგ სადილს შევხვევდი და ტრამვაით მივდიოდი სამუშაოზე.“

მან თოვლის ფანტელი ჩამოიბერტყა სქელი ულვაშებიდან. „შენთვის კი, საცოდავო, — განაგრძობდა იგი ფიქრს, — ხომ აღრეა და აღრე. აგაყენე ამ უთენია. ახლა უნდა გეძინოს, გეძინოს და მეტი არაფერი“.

— ველარ გაიხსენე? — მიუბრუნდა ბიჭუნას.

ბიჭმა თავი გააქნია. სახე დაემანჭა, ტუჩები წაიბზიკა.

— ერიპაა, ახლა ატირებასაც აპირებ?

— არა. — უპასუხა შვილმა, — მე ხომ პატარა აღარა ვარ.

— ჰოდა, პატარასავით კი იქცევი. ვერ შეძელი დაგემახსოვრებინა, რას გითხრეს.

— მე... მე...

ბიჭი გადავიდა ქვაფენილზე და მუჟა თოვლი აიღო.

— ეს კიდევ რაღაა?

— რაა? თოვლი.

— ბრმა არა ვარ, ვხედავ რომ თოვლია, მაგრამ რად გჭირდება?

— გუნდა მინდა გავაკეთო.

— კი მაგრამ მეტი საფეხრალი არა გაქვს? მე კი მეგონა, რომ დაიკოს დასახმარებლად წამომყევი. ასე არ ამბობდი?

— მეც ეგ მინდა.

— როგორც ჩანს, არ გდომებია. შენ ყველაფერზე ფიქრობ, რაც მოგეპირიანება, მხოლოდ იმაზე კი არა, რისთვისაც აქ მოხვედი. ასე არაფერი გამოვა, დააგდე ეგ თოვლი და მოდი აქ!

მან მკაცრად წაავლო ბიჭუნას მკლავში ხელი და საპარადო შესასვლელში შეათრია, სადაც უწინ იდგნენ.

— შენ დაგავიწყდა გეტქვა პარკის შესახებ. დაგავიწყდა მთავარი. როგორღა უნდა მქონდეს შენი იმედი, თუ პარკიც კი დაივიწყე?

— არ დამვიწყნია, მამიკო, — უთხრა ბიჭმა. — პარკი აქა მაქვს, ჭიბეში. არ მეგონა, თუ პარკის შესახებ მეკითხებოდით.

— შენ ყველაფერი ისე უნდა თქვა, როგორც საჭიროა. მაშინ დავიჭერებ, რომ ყველაფერი სწორად გაიგე. ამოიღე პარკი. იგი მზად უნდა გქონდეს.

ბიჭუნამ ჭიბიდან ამოიღო დაჭმუჭვნილი ქალაღის პარკი, მიიტანა პირთან, ჩაბერა და პარკი გაიშალა.

— მერე როგორ მოიქცევი, რას გააკეთებ?

— მოვიციდი, სანამ მერძევე სახლს მიეფარებოდეს.

— რომელ სახლს?

— აი იმას.

— მწვანეს?

— არა, მის გვერდით რომაა.

— მწვანეს რატომ არა?

— მამიკო, რატომ მეკითხები ტყუილად? — თქვა ბიჭმა. — მე ხომ ყველაფერი ვიცი. რაღა საჭიროა გამეორება.

— თუ ყველაფერი არ გითქვამს, ახლავე სახლში დაგბრუნდებით.

— თუნდაც იმიტომ, რომ მწვანე სახლს გვერდით ახლო კარები აქვს, ხოლო მეორეს მთლიანად უნდა მოუაროს. მე ყველაფერი ვიცი, მამიკო, ჩემი დარდი ნუ გაქვს, ნუ გეშინია.

— მე არ მეშინია, — ჩაიბურტყუნა მამამ, — მხოლოდ დავრწმუნდებ მინდა. ხელები ხომ არ მოგყინვია?

— ცოტათი.

— პარკი იღლიაში ამოიღე.

მამამ თავისი უხეში დიდრონი წითელი ხელებით ნელა დაუწყო შვილის ხელებს სრესა.

— მერე რას იზამ?

— მერე, როგორც კი იგი სახლს მოეფარება, მე გამოვხტები, მოვიტაცებ ბოთლს, ჩავდებ პარკში და გადავალ მეორე მხარეს.

— გაიქცევი?

— არა, მშვიდად წავალ.

— კარგი. ვთქვათ, დაგინახა და გამოგეკიდა, მაშინაც არ გაიქცევი?

— არა, ისევ მშვიდად განვაგრძობ გზას. ხოლო, როცა დამიჭერს, ავტირდები.

— დარწმუნებული ხარ, რომ შეძლებ ატირებას?

— რა თქმა უნდა, შევძლებ. წუხელ ვცადე კიდევაც. ჯენის ისიც კი ეგონა, რომ ნამდვილად ვტიროდი. — ბიჭს გაეცინა. — მუცლის ტკივილი მოვიგონე.

— სუ, ჩუმად ილაპარაკე!

— ხელები უკვე გამითბა, მამიკო.

— ჩაიწყე ჯიბეებში. პარკს მე დავიკავებ. თუ დაგიჭირეს, რაღას იზამ?

— განვაგრძობ ტირილს, ამ დროს კი მოხვალ შენ და იტყვი, რომ მიცნობ, რომ მე ღარიბი ბიჭი ვარ, რომელსაც დედა ჰყავს ავად და რომ მე ეს ჩავიდინე მისი გულისათვის, რომ შენ თავდებად დამიდგები, რომ მე აღარასოდეს...

— სუ!..

მამამ ხელი დააფარა პირზე.

— ვილაც მოდის, იეშმაკე, ვითომც თვალში მოგხვდა რამე.

ბიჭმა ცალი თვალი დახუჭა, მეორე კი ფართოდ გაახილა.

ვილაც უსახლკარომ ჩაიარა. თოვლში ძლივს მიაბიჯებდა. თავზე ბრუნენტის ტომარა გადაეფარებინა.

— «ეეე, ჩვენ ცოტათი ამაზე უკეთ მაინც ვცხოვრობთ,» — გაიფიქრა მამამ. დიდხანს უმზერდნენ მაწანწალას, სანამ თვალს არ მიეფარა.

— როგორ თოვს! — თქვა ბიჭმა. — მერქვევ ვერც კი შემნიშნავს მეორე მხრიდან. შემიძლია ორი ბოთლიც ავიღო.

— არავითარ შემთხვევაში, ერთიც საკმარისია. — მამამ ამოიოხრა და ულვაშებზე ხელი გადაისვა. — მოგშივდა?

— ცოტა.

მამამ მაგრად მოუჭირა შვილს ხელი.

— არა უშავს. მეც მაგრად მომშივდა. იცი, რა უნდა ქნა? გადააფურთხე და მუცელზე ხელი დაისვი. — მან გადააფურთხა და მუცელზე დაისვა ხელი. — აბა, სინჯე.

ბიჭმა მამას მიბაძა. გაეცინათ.

— ეს ნიშნავს, რომ კარგად დანაყრდი. — უთხრა მამამ.

— სწორედ ასეა. მე ხომ ახლახან ვჭამე ორი კვერცხი და მთელი თეფში ფაფა. ხოლო ეს-ეს არის ზედ დიდი წითელი ვაშლი დავატანე.

ისევ გაეცინათ.

— კარგი. სახლში რომ მივალთ, მოვნახავთ რაიმე საჭმელს.

მამა უცხად დაიძაბა, კისერი წაიგრძელა.

— შეხე, მერძევის ფურგონი. აიღე პარკი. სანამ არ გეტყვი, არ გამოხვიდე.

— არ ავჩქარდები. — ბიჭი აღელვებისაგან გაწითლდა. — აი, ნახავ, ყველაფერი კარგად მოეწყობა... ზოგჯერ ხომ ვაშლსაც ვიპარავდი.

— და კიდევ აი, რა დაიხსომე. თუ საქმე ჩაიფუშა, მე დაგიყვირებ — „გაიქეცი“. და რაც არ უნდა ვქნა, შენ უნდა გაიქეცი. გესმის?

— მესმის.

— სიტყვას მაძლევ?

— გაძლევ.

— იცოდე: რაც არ უნდა ვქნა, გაიქეცი.

— მესმის.

მერძევის ფურგონი ნელა მიიწევდა წინ. მამა-შვილი საპარადო შესასვლელში მიიმალნენ.

— დაელოდე, სანამ ფარნის ბოძთან მივიდოდეს! ოღონდ არ აღელდე! კარგი, ჩემო ბიჭუნავ? არაფერია! მიდი!

ბიჭი გადავიდა ქვაფენილზე. ნელ-ნელა გაჰყვა ქუჩას, რბილ თოვლში მაღლა-მაღლა სწევდა ფეხებს.

„უნდა მეთქვა, რომ ქუდი თვალეზე ჩამოეთხატა, თორემ თოვლი ხელს შეუშლის.“ — ფიქრობდა მამა. იგი მძიმედ სუნთქავდა. პირი ფართოდ გაეღო და ყოველ ამოსუნთქვაზე რაღაც სტიკოდა მკერდში.

მერძევე სახლს მიეთარა. ბიჭი ფურგონთან მიიჭრა, შეხტა ზედ და ხეობა გაიწოდა...

„ო, როგორ გაჰიანურდა ყველაფერი, — ჩურჩულებდნენ მამის ტუჩები, — ღმერთო ჩემო, როგორ გაჰიანურდა!“

მაგრამ აი ბიჭი ჩამოხტა. რძიანი ბოთლი პარკში ჩადო და სწრაფად გაჰყვა ქუჩას. მერძევეც გამოჩნდა. მეორე სახლისაკენ წავიდა. მამა უთვალ-თვალეზდა. იგი სახლს მოეთარა. გათავდა. ყველაფერი რიგზეა. არ დაუჭერიათ.

მამამ უღვაშებზე გადაისვა ხელი, ძლიერძლივობით გადაყლაპა ნერწყვი და მძიმედ ამოსუნთქა. შემდეგ ბიჭისკენ წავიდა.

შვილი მოსახვევში ელოდა. თითქო სახე სიხარულით უბრწყინავდა — აი ყველაფერი მოგვარდა! ხომ შევძელი? — ამბობდა იგი.

— კარგი, შვილო, კარგი, — მან თავზე ხელი გადაუსვა. — მომეცი, მე წავიღებ.

— არა, რატომ? მე წავიღებ.

— კარგი, ოღონდ არ დაღვარო.

— სრულებითაც არ ყოფილა ძნელი. შემეძლო მეორეც ამეღო. — იგი მისდევდა მამას, ზოგჯერ ფეხი უცურდებოდა თოვლზე. — მამიკო, შეიძლება ხვალ ორი ავიღო?

მამა ღუმდა.

— მამა! — ბიჭმა სახელოზე მოქაჩა.

— რა, იყო?

— შეიძლება?

— რა... შეიძლება?

— ახლა არ გკითხე?

— არ გამიგონია!

— შეიძლება ხვალ ორი ავილო? ეს ხომ ადვილია. სულერთი არაა, გინდ ერთი, გინდ ორი?

— არ შეიძლება.

— კი, მაგრამ თავისუფლად შემიძლია.

— არ შეიძლება.

რამდენიმე ხანს ჩუმად მიდიოდნენ.

— აი, ბიჭებს რომ მოგუყუვე! — ჩაილაპარაკა ბავშვმა.

მამა სწრაფად შეჩერდა.

— ერთი გაბედე, თავს წაგაცლი. გესმის? თავს წაგაცლი.

— ვიცი, მამა, არავის ვეტყვი. მე ისე... მომიხდა.

— ეს ქურდობაა, ქურდობა!

— ვიცი, ვიცი, მამიკო. ღმერთო ჩემო, რა სიცივეა! ჩქარა წავიდეთ. მამიკო.

ნაბიჯს აუჩქარეს. ისინი მბდიოდნენ და თავი ჩაელუნათ, რომ თოვლს დამალვოდნენ.

— ფეხები დაგისველდა?

— ცოტათი.

— აი, სამუშაოს ვიშოვი, კალოშებს გიყიდი, ფეხსაცმლებს გიყიდავ, კიდევ უკეთესია, რეზინის ჩექმებს. მაშინ შეგეძლება რამდენიც გინდა იარო თოვლში, ფეხები არასოდეს დაგისველდება.

— შეიძლება უმუშევართა დამხმარე განყოფილებაში მოგცენ კალოშები ჩემთვის.

— ჰმ... ვინ იცის. შეიძლება. უკვე არაერთხელ ვთხოვე, კიდევ უნდა ვთხოვო...

— მე ფეხის დასველების სულაც არ მეშინია. რამდენიც უნდა, იმდენი დამისველდეს.

მამა ისევ მოულოდნელად შეჩერდა.

— შენ იცი, რომ ქურდობა ცუდი საქმეა?

— რასაკვირველია, ვიცი, მამიკო.

— შენ ხომ იცი, რომ ჩვენ ეს ჩავიდინეთ მხოლოდ და მხოლოდ შენი პატარა დაიკოსათვის.

— რასაკვირველია, ვიცი, მამა.

— მთელ ჩემს სიცოცხლეში მე არასოდეს არაფერი არ მომიპარავს. — თქვა მამამ. — მთელი ჩემი სიცოცხლე მძიმე შრომაში გავატარე. მუშაობის არ მეშინია, კარგი მუშა ვარ და ყოველთვის ვარჩენდი ოჯახს. აბა, ჰკითხე დედას.

-- რანაირი ხარ, მამიკო. ნუ გეფიქრება, ნუ სწუხარ, მე ქურდი არ ვიქნები. — უპასუხა ბიჭუნამ. — ვიცი, რომ ქურდობა ცუდი საქმეა.

--- აჰი თქვი, ვაშლს ვიპარავდიო.

-- მამიკო, იცი... ეს... ეს... რა ვქნა, ხანდახან ისე მოგინდება კაცს ვაშლი, რომ...

— ჰო ვიცი, ვიცი, — ამოიოხრა მამამ.

— არასოდეს არ ვიქურდებ. გავიზრდები დიდი და ღონიერი. ისეთი, როგორიც შენა ხარ. ვიშოვი სამუშაოს, პატიოსან სიტყვას გაძღევე, მამიკო. მამამ შეხედა შვილს.

„ოღონდაც, — გაიფიქრა მან, — უცადე. შენსხნობას შენზე მთელი თავით მაღალი ვიყავი. სწორედაც, მოგცემენ საშუალებას, რომ გაიზარდო. როგორ გაიზრდები, როცა ცარიელი ძვალი და ტყავი ხარ!“

— უხ, მამიკო, როგორ გავიყინე! — თქვა ბიჭმა.

და ისინი მიდიოდნენ წინ, ახალ, გაუკვალავ თოვლში.

თარგმანი ვ. ჭანიშვილისა.

ბეშუმი, ჩემი ბეშუმი

ლაყვარდის კალთა შრიალებს,
ხასხასებს მზის აბრეშუმი,
ჩიყრაყის ნამში პირს იბანს
ბეშუმი, ჩემი ბეშუმი.

ხეგებს სიმღერით შევალე
და მუხლს მოვიყრი ნაძვებთან,
რომ შეძლეს სამას წელიწადს
მტრების უღელქვეშ გაძლება.

კორდებს ფეხდაფეხ დავივლი
წამით არ ვიგრძნობ გადაღლას.
...აქეთ სიცოცხლე ჩქაფანებს,
ნისლი ძევს მთების გადაღმა.

მოძმეთა რწმენა სიმართლის
მუღამ ერთდება, მთელდება
და მწამს, ჩვენი მზით იმათაც
ოდესმე გაუთენდებათ.

ლაყვარდის კალთა შრიალებს,
ხასხასებს მზის აბრეშუმი.
ღიმილს გვახვედრებს ყოველთვის
ნაძვებშრიალა ბეშუმი.

მწემის ნათქვამი

ეყვის უღარუნში მზე ბრიალებს
დაუცხრომელი,
ჭათქათა ფარა უშრეტ ღვარად
მოედინება.

ვარ ზურმუხტ ქვეყნის სიყვარულთ
 გაუძლომელი,
 ცისკრის ღიმილი
 ნარნარად რომ მოეფინება.

წყარო ჩუხჩუხებს,
 დანამულა შხეფებით კორდი,
 ამ გაზაფხულმა სიყვარულიც
 აამჩქეფარა.
 მთავ, დიადი ხარ, მაგრამ აბა
 რა იქნებოდი,
 რომ შენს კალთებზე არ მოვიდეს
 მწყემსი და ფარა?

ზღვაზე გნახე

ზღვაზე გნახე,
 ზღვა გრიგალში ბარბაცებდა,
 ტალღა ნაპირს აწყდებოდა
 შმაგი, ხელი,
 თითქოს... თითქოს სურდა
 შენი გატაცება,
 შენ კი... შენ კი მისცურავდი
 უღარდელი.

მისცურავდი შეჯიბრების
 მონაწილე,
 და გაუსწარ ვაყეზსაც და გოგონებსაც,
 თოლიებმა ნაპირამდე მოგაცილეს
 და წამოდექ სიზმარულ მოგონებად.
 გაიმარჯვე!

ზღვა კი ისევ მძვინვარებდა
 გულზვიადი, მქუხარე და დაუნდობი.
 ჰოდა, მითხარ, თვალცქრიალა დედისერთავ, —
 ზღვას რომ ენდე,
 ნუთუ ჩემს გულს ვერ ენდობი?!

საქართველს წერილი უკრაინისადმი

ჩვენკენ ლაღად მოფრინავენ
შენი ფიქრის ბარათები,
მეგობრობა ლამპარია
ძმობის ხელით ანანთები.

ლესიაზე ნუ იღარდებ,
მშობლის თვალით თავს დავყურებ,
ჩაეძინა,

და საბანი —

ყვავილების დავახურე.

აი, თითქოს გაელვინა,
მითხრა, — ვიგრძენ წერილს წერო,
გთხოვთ დაწერო,
რომ მეორე

დედად მექცა საქართველო.

შენს ღვიძლ ძმიშვილს — გურამიშვილს
შენს თბილ მკლავზე ლაღად სძინავს,
თითქოს ვიგრძენ გაელვინა,
ზე წამოდგა, ხმა მასმინა:
— ვინც მშობლობა გამიწია,
დაილოცოს უკრაინა!

— დაილოცოს უკრაინა!

საქართველო ღხენით ვამბობ,

და პასუხად შენც მომძახი:

— საქართველოს გაუმარჯოს!

ბუღბუღი და ბელურა

ბელურამ ბუღბუღს ჰკითხა:
ზნე მაკვირვებსო შენი,
ვარდის შტოზე რად ზიხარ,
ყოველთვის, როცა მღერი?

ბუღბუღმა უთხრა:
შენც რომ
გწვადეს სიმღერის მაღლი,
ისედაც მიხვდებოდი,
თუ რისთვის მიყვარს ვარდი.

საქართველო

ვერც ძილი ღლის, ვერც გვიანი
მთვარე, მთებს რომ ათეთრებს;
წიგნი, სიტყვამაღლიანი,
წინაპრებთან აერთებს.
თუ ხალხს მტერი ვინ ჰყოლია,
ყველაფერი გულში აქვს
„საქართველოს ისტორიას“, —
ყმაწვილს რომ გაუშლია.
რა მოჰქონდათ ქართლის კართან,
რისხვით რომ მოედინენ:
არაბეთის ხალიფას და
ველურ ჯალალედინებს.
ვით უწეწავს სპარსთა შახებს
ჩვენი ქვეყნის მთაბარი,
როგორ ჰედდნენ ქართლის თაღებს
დავითი და თამარი.

„ჩვენ მშვიდობაც“ ველარ უთქვამთ
 მამებს, წინა დრო-ხანის,
 რადგან გვადგა სულთამხუთად
 თავზე თათრის ხონთქარი.
 მცხეთისაკენ გული იწევს,
 ნახოს ძველი სამარხი, —
 იქ ერეკლე მეფე გვიწევს, —
 ბრძენი პატარა კახი,
 ვინც გადაჭრა მთები მკვირცხლად,
 ქართველთა სასახლოდ,
 და დიდ რუსეთს ძმად შეფიცა
 პატარა საქართველო.
 ქართლის მთებს და ქართლის მდელოს
 ახლა სხვა მზე დაჰხარის
 და საბჭოთა საქართველო
 ახალ გზაზე დამდგარი, —
 წინ იწევს და აორკეცებს
 ძალებს, ჯერ არგაგონილს,
 რის დასტურად ხმას გამოსცემს
 რუსთავი და სამგორი.
 წიგნი ენას ადგმევენებს
 ქართველ ხალხის ნახელავს:
 ჩაქველები მანდარინებს,
 მერისელთა საფერავს...
 გვიანია,
 ცოდნის წყაროს
 ხურავს, ფარდას ჩამოსწევს...
 მთვარეც ჩადის და სამყაროს
 აცლის ვერცხლის სამოსელს.
 ასე ჰქრიან დრონი სწრაფად,
 და ყოველ დღეს, გარბენილს,
 გუშინდელზე ნათლად ხატავს
 კომუნისმის ნათელი.

პარტია, ხალხი, მამული!

რომ მუდამ ლაღად იცხოვრო,
ბრწყინადე როგორც ვარსკვლავი,
იყავ პარტიის ერთგული, —
ჩვენ ხალხი ასე გვასწავლის.

რომ თავისუფლად ისუნთქო,
წუქს გფენდეს ლალის ვარსკვლავი.
ხალხს უერთგულე, იშრომე, —
პარტია ასე გვასწავლის.

პარტია, ხალხი, მამული!
მე მათში ვხედავ მშვიდობას,
მე მათში ვხედავ, თუ წინათ
მშრომელი რისთვის იბრძოდა.

ის მუდამ ბედნიერია,
ვინც მამულს უდგას დარაჯად.
ვინც უერთგულეებს პარტიას
და ხალხთან არის მარადყამს.

როდესაც ვამბობთ: მშვიდობა!
სიკეთე და სიყვარული!
გულს სამი სიტყვა აგვინთებს:
— პარტია, ხალხი, მამული!

უბნის დარაჯი

ფანჯრის მინებს სავსე მთვარემ
დააფრქვია მინანქარი,
ყველას ძინავს...
ხის ფოთლებთან
არ ბაასობს ნიავქარიც.

მხოლოდ ჯონს რომ აკაკუნებს
და არ უფრთხის თოვლს და ყინვას,
სხვამ რომ ტკბილად დაიძინოს,
უბნის დარაჯს არა ძინავს.

რას ვიფიქრებდი

გემახსოვრება ალბათ სალამო,
როცა ზღვის პირას მარტოდ ვიდექით,
ჩვენ გვიტაცებდა ფიქრი საამო,
ღრუბლებს ვუმზერდით მთებთან მირეკილს.

მაშინ მომირჩა გულის იარა...
და, ჩემო კარგო, რას ვიფიქრებდი,
რომ ჩვენ იმ წუთში ზღვასთან კი არა,
დიდი ცხოვრების კართან ვიდექით.

ჩემი ტრფიალი

ო, ნუ დამძრახავთ, თუ ჩემი გული
ლამაზმანებმაც მოითარეშეს.
უსიყვარულოდ რაა პოეტი,
რად ვარგა თოფი დენტის გარეშე?

ჩემი შშობელი რომ არ მიყვარდეს,
როგორ გგონიათ, იქნება განა?
ვარდი მიყვარდეს და არა მიწა,
რომელმაც ვარდი ამოიყვანა?

რად მინდა მაჩნდეს ტუჩზე ღიმილი,
თუ ხალხის ღიმილს არ უერთდება?
კაცი შობილი სიყვარულისთვის,
უსიყვარულოდ როგორ მოკვდება?

რად მინდა გული — ლექსების ეშხი,
მამულზე უტკბესს ვის ვუძღვნა ოდა.
ბულბული უწინც მღეროდა ტყეში,
მაგრამ გულს როდი ემღერებოდა.

არ დამკარგვია სულის სინაზე
უსიყვარულოდ არ მიძგერს გული,
როგორც არ არის ამ ქვეყანაზე
ცივი ცეცხლი და ცხელი ყინული.

შორს არის ჩემი სიცოცხლის ბოლო,
მიბრწყინავს თმები დაუთოველი,
ჯერ ოც გაზაფხულს გავშორდი მხოლოდ,
ოთხმოც გაზაფხულს კიდევ მოველი.

* * *

ცარციტ რომ ვწერდე სიყვარულს,
 გული რომ იყოს დაფა, —
 მე გავაქრობდი შენს სახეს
 თებერვლის თოვლზე სწრაფად.

უბრალო გრძნობა რომ იყოს,
 დავშლიდი, როგორც ფაცერს,
 მაგრამ სიყვარულს რა ვუყო,
 ძარღვით და სისხლით ნაწერს?

ატმის ყვავიდი

სხვა ყვავილებში ატმის ყვავილი
 ყველაზე უფრო მიყვარს, მიტაცებს,
 ის გამორჩეულ მშვენიებად მოჩანს
 ამ ჩვენს მშვენიერ დედამიწაზე.

პატარა ქალო, იქნება მკითხო,
 რატომ გიყვარსო ასე ძალიან.
 არაფერს გეტყვი, მიხვდები თვითონ,
 შენს ტუჩს ვადარებ, შენი ბრაღია.

შემოჩენილი

საიმისო მას არ ჰქონდა უნარი,
არ უწყობდა ხელს არც გამოცდილება,
მაგრამ როცა შესთავაზეს, ინება, —
ვადაჭრილი აღარ უთქვამს უარი.
თუმც არ იყო დიდად გასამტყუნარი:

ერთმა „ძიამ“ ძმაბიჭობის ხათრითა
სამსახური გაუწია დათვურად,
წააყენა მისი კანდიდატურა,
და დასძინა: — შემკულს ამგვარ მადლითა
ვერ ვიპოვით, რომც ვეძიოთ სანთლითა.

შერე ნახეს ანკეტების სქოლიო,
გადიკითხეს მისი ავან-ჩავანი
დაწყებულნი თურმე მამა-პაპანით
დასაძრახნი არაფერი ჰქონია.
და დაასკვნეს: აღმასია, ბროლია!

კაბინეტში (მისი მსგავსი სად არი?!)
რა არ იყო: დაბამბული კარები,
ტელეფონის ყურმილები, ზარები.
და მაგიდა რუსული „T“ მაგვარი.
გულიც ჰქონდა გამბედავი, მაგარი:

მაგრამ ერთი მართალს ამბობს თქმულება:
— თუ არ ძალგდის დიდი საქმის თაობა,
არ გიშველის მარტო გამბედაობა,
როდი ვარგა დაუჯერო ცთუნებას:
„მთავარია მისცე მიმართულება“.

მას კი რიხიც ჰქონდა, გითხრათ მართალი,
რომ გენახათ, თქვენც კი შეგშურდებოდათ.
კრებაზე რომ ტრიბუნასთან დგებოდა,
იმ დარბაზში არვინ ჰყავდა ბადალი, —
თითქოს იღვა თვითონ მთავარსარდალი.

დაიწყებდა:

— მეგობრებო რამდენი

წინ გვიდგასო ამოცანა ნათელი?!

დავირაზმით შიკრიკი და მმართველი!..

და მთელ საათს, როგორც თოვლის ფანტელი,
ტრიალებდა სიტყვის კორიანტელი.

თუმცა სიმწრის შუბლს უცრიდა ცვარია
მოხსენების როს დაწერა სჭიროდა.

— დრო არ მაქვსო,—წუწუნებდა, სტიროდა
და მთელ კვირას იღვა გლოვის ზარია —

სწერდა შტატი, სწერდა კანცელარია.

რომ გეკითხათ, მისი მტკიცე აზრითა

მოახდენდა ნამდვილ რევოლუციას.

დაადებდა ქალაქს რეზოლუციას:

„გააკეთეთ!“ მაგრამ როგორ, რა გზითა

ეს რომ ეთქვა, ერთიც „არ მოუცლია“.

ვერ ითმენდა შესწორებას, მსჯელობას, —

მე წინათაც ვმართავდიო სწორადა. —

არც სწავლობდა, არც ვინ უჩნდა ტოლადა.

და ფიქრობდა, თითქოს ხელმძღვანელობა

არის მხოლოდ ხელობა.

მამებელ-მლიქვნელი და ლაჩარი

შემოკრიბა შტატში უხვზე უხვადა.

თვითკრიტიკა მხოლოდ სიტყვით „უყვარდა“.

და სულ მალე მუქარით და ჭაჭყანით

მოსპო კიდევ იქ კრიტიკის ჭაჭყანი.

რაკი ჰყავდა კაცი ფიცით ნაფიცი,

ხელქვეითებს დიდი ძალის ნიშნადა,

როგორც სურდა ისე ხსნიდა, ნიშნავდა.

თანაც ერთი არ გადუღგამს ნაბიჯი,

არ დაესვა საღმე ძმა ან ძმაბიჭი.

ასე „მართვით“ მისი მოსვლის დროიდან

იმ არტელში, ადრე სულ რომ ქებულა,

გეგმა უკვე აღარ შესრულებულა.

ის კი არა — გარჯითა და შრომითა,

რაც დათესეს, ისიც კი არ მოვიდა.

ეს საქმენი შედეგით და სათავით
 ერთ გაზეთში დაეწერათ ნამდვილად.
 (მეც იქედან გადმოვწერე ადვილად,
 თორემ ისე იმთავით თუ ამთავით
 შე რა ვიცი „დიდკაცობის“ ამბავი?)

ბევრი იყო მისი მოხსნის მდომელი
 იმ წერილს რომ იხილავდნენ მაშინა.
 მაგრამ თურმე „ძიამ“ გადაარჩინა.
 ასე უთქვამს: — კაცი გამრჯე, მშრომელი
 არ ცდებოა რომელი?

როს თვით „ძიას“ ბრალად დასდეს კადრების
 პოლიტიკის გახრა, დამახინჯება,
 უთხრეს, ტრესტიც მიტომ ცუდად ირჯება...
 მიხვდა ასე ნაწვალვევი, ნათრევი
 მისი რიგიც დადგა არნაადრევი.

ახალ მმართველს წამოეწყო, ეთავა
 მის „საქმეთა საგმიროთა“ ძიება,
 შემოწმება შემოწმებას მიება...
 ბოლოს უკვე ველარ შეძლო ედავა —
 ყველა ცოდვა მოუთვალეს ერთთავად.

* * *

დადის ახლა ყურებჩამოცვენილი...
 თუმც იმ ამბავს მერე გეტყვით დასტურად,
 შერჩება თუ არა ნომენკლატურას.
 ჯერ კი ნახეთ, მისი მსგავსი კაცუნა —
 მმართველობის პოსტზე შემოჩენილი,
 ხომ არ არის სადმე შემორჩენილი?

ტურა და მეღა

(არაკი)

ალახვერდი ჰაჯიევიდან

ერთხელ მეღამ ჩვეულებრივ
 მითქმა-მოთქმას მიაყურა:
 ამტკიცებდნენ — დირექტორად
 დანიშნესო ტრესტში ტურა.

დაავიწყდა ადრინდელი
 ნაკენესი და ნაოხარი.
 არ მართებდა? ტურა იყო
 მისი დიდი მეგობარი.

— ახლა მაინც წინ წავიწვევ,
 ავმალღებდი უეჭველად.
 დროა ლხინი წამოვიწყო,
 ჩავუმუხლო ბუქნაც ხელად,

დავამყარო მეგობართან
 მე კავშირი უმტკიცესი,
 ერთად ვსვათ და ერთად ვჭამოთ,
 როგორც ითხოვს ჩვენი წესი.

მოგვარდება საქმეები
 სწორედ ისე, მე რომ მსურდა. —
 თქვა და წამსვე დირექტორთან
 მისალოცად მიცუნცულდა.

ტურა დიდი პატივით და
 მოწიწებით შეხვდა მეღას.
 მეღამც მისი ცრუპენტელა
 ენა ტკბილად წააგრძელა:

ამ პოსტისთვის თითქოს ტურა
 თვითონ ზეცამ განამზადა,
 ის — კი (ძველი დირექტორი)
 იყო ერთი არამზადა,

სად შეეძლო ტურასავით
 მმართველობა ვიგინდარას,
 სულ ერთავად წუწუნებდა
 ყიყინებდა წარამარა.

ტურა დადნა სიამისგან
 და უდიდეს ნდობის ნიშნად,
 აიღო და ინკუბატორს
 ახალ გამგედ დაუნიშნა.

მელას სწორედ ეს უნდოდა,
დატრიალდა წამსვე მხნედა,
თავს ხომ დიდად პატივს სცემდა,
არც მეგობარს ივიწყებდა —

ხან წიწილებს უგზავნიდა
ბუნჩულას და თმაქოჩორას,
ხანაც მცირედ მოსაკითხად
დაუდგამდა კვერცხის გორას.

ასეთ ზღაპრულ სიამეში
იღინებდა დღეთა რიგი,
რომ ანაზღათ თანამშრომლებს
არ გაეგოთ მელას ხრიკი.

სულ ერთბაშად გამომქლავნდა
არამზადას საქმე ბნელი.
ტურას უთხრეს: — გავჩანავდით,
ილუპება ფერმა მთელი... —

მან კი მეტად გაიკვირვა,
მთლად მოღუშა სახე კუშტი,
მერე გაწყრა, გაგულისდა,
მაგიდასაც დაჰკრა მუშტი,

გაიძვერა მელაკუდას
ხელი აღარ დააფარა,
დაიბარა კაბინეტში
და ქოქოლა დააყარა.

მაგრამ მელა, წუწუკი მელა
გულში მაინც, იცინოდა:
„მომხსნა, მაგრამ მოძმე ჩემი
არ გამწირავს, ვიცი“... ჰოდა,

მართლაც ტურამ დაკვირვებით
რა განსაჯა საქმე ესა,
ასწია და ფრინველების
ფერმის გამგედ განაწესა.

* * *

ამ არაკის მორალს მალე
გაიგებენ უფრო უკეთ: —
ამბობენ, რომ საქმე მათი
პროკურორთან არის უკვე.

მოწინავე გამოცდილების საგანძური

ზამთრის შესვენების შემდეგ კვლავ სტუმართმოყვარულად გაიღო სრულად საკავშირო სასოფლო-სამეურნეო გამოფენის კარები. ექსკურსანტთა და დამთვალიერებელთა თვალწინ კვლავ გადაიშალა ზღაპრული ქალაქი-ბაღი თავისი შესანიშნავი სასახლეებით, პროსპექტებით, შადრევნებით, მცენარეებითა და ყვავილებით დამშვენებული ხეივნებით.

აქეთკენ დედაქალაქის ერთ-ერთი მთავარი მაგისტრალით — იაროსლავის გზატკეცილით ავტობუსებს, ტროლეიბუსებს, მანქანებს ყოველდღე მიჰყავს ზღვა ხალხი. მათ შორის უმეტესობა ჩვენი თვალუწვდენი სამშობლოს სხვადასხვა კუთხიდან ჩამოსული ექსკურსანტები არიან. ისინი გამოფენაზე ჩამოვიდნენ კოლექტიურ შრომაში მოპოვებული წარმატებებით, ჭეშმარიტად საამაყო მაჩვენებლებით და, რაც მთავარია, დაუცხრომელი სურვილით — გაეცნონ მოძმე რესპუბლიკების თანამოსაქმეთა მიღწევებს, ერთმანეთს გაუზიარონ, შეასწავლონ თავიანთი მუშაობის გამოცდილება და ამით უზრუნველყონ სოციალისტური სოფლის მეურნეობის ახალი, მძლავრი აღმავლობა, ამრავლონ სახალხო დოვლათი, წინ წასწიონ საქვეყნო საქმე.

აი ამიტომ უწოდეს გამოფენას მოწინავე გამოცდილების სკოლა, სახალხო აკადემია.

ცალკეულ პავილიონსა თუ სალექციო დარბაზში ხშირად შეხვდებით ასეთ სურათს: ტრიბუნაზე დგას საქვეყნოდ ცნობილი აკადემიკოსი, რომელიც ვრცელ აუდიტორიას მოუთხრობს საბჭოთა მეცნიერების უახლეს მიღწევებზე, ხოლო შემდეგ მის ადგილს იკავებს კოლმეურნეობის თავმჯდომარე, მეცხვარე, თუ სიმინდის უხვი მოსავლის ოსტატი. მათ საუბარს კალმისტრითა და ბლოკნოტით ხელში გულდასმით ისმენენ სახელგანთქმული სწავლულები. ასე, მეცნიერებისა და პრაქტიკის მჭიდრო ურთიერთთანამშრომლობით საფუძველი ეყრება მომავალ წარმატებებს, ისახება სოფლის მეურნეობის ყველა დარგის ახალი აღმავლობის გეგმები და პერსპექტივები.

ბევრი ექსკურსანტის მკერდს მთავრობის ჯილდოებთან ერთად ამშვენებს შარშან მიღებული გამოფენის მონაწილის ოქროს ან ვერცხლის მცირე და დიდი მედალი. ზოგიერთები ასეთი მედლებით დაჯილდოებული არიან ჯერ კიდევ 1939 წლის საკავშირო სასოფლო-სამეურნეო გამოფენაზე. ექსკურსანტთა შორის არიან ისეთებიც, რომლებმაც წელს პირველად მოძოვეს გამოფენაში მონაწილეობის საპატიო უფლება. მათ ბევრი რამ სმენიათ გამოფენის გრანდიოზულობასა და სიდიადეზე, კინოფილმებითა და სურათებით იცნობენ მის ზღაპრულ სასახლეებს, ქანდაკებებს და შადრევნებს.

მაგრამ საკუთარი თვალით ხილული მაინც ყოველგვარ მოლოდინს აჭარბებს. წარმოდგენელი აუღელვებლად უცქირო მუხინას ცნობილ ქანდაკებას — ახალგაზრდა მუშისა და კოლმეურნე ქალის გიგანტურ ფიგურებს. მათ მალაალმართულ ხელში ჯვარედინად უკავიათ ნამგალი და ჩაქუჩი — მუშათა კლასისა და გლეხობის რევოლუციური კავშირის სიმბოლო და თითქოს მომავლისაკენ მიაბიჯებენ გოლიათური ნაბიჯებით. ეს მონუმენტური ქანდაკება მეტყველებს გამოფენის გრანდიოზულ მასშტაბებზე, ექსპონატთა სამყაროს სიდიადესა და მრავალფეროვნებაზე.

გაივლით თუ არა მთავარი შესასვლელის თაღის კამარებს, მაშინვე მოხედებით მრავალრიცხოვანი სასახლეების, პარკებისა და შადრევნების სამყაროში. სიტყვას არ ძალუძს გადმოსცეს ამ ზღაპრული ქალაქის მთელი სიმშვენიერე და გრანდიოზულობა. ცენტრალური შესასვლელიდან მთავარ პავილიონამდე გასდევს თვალწარმტაცი ხეივანი, რომლის ორთავე მხარეს საამოდ ჩხრიალებს თოთხმეტი შადრევანი. ნაირფერ ყვავილებს ხალიჩებით დაუქარგავს ზურმუხტისფერი მდელო.

მთავარი პავილიონის წინ დგას საბჭოთა ხალხის დიდი ბელადების ვლადიმერ ილიას-ძე ლენინისა და იოსებ ბესარიონის-ძე სტალინის მონუმენტები. ფასადზე ხალხთა ურღვევი მეგობრობის სიმბოლოდ მოჩანს თექვსმეტი. მოძვე რესპუბლიკის სახელმწიფო ალმები და ღერებები.

მთავარ პავილიონს „გამოფენის გულს“, „გამოფენის გასაღებს“ ეძახიან. მისი ექსპოზიცია მიძღვნილია ამაღელვებელი თემისადმი — თუ როგორ ააშენა საბჭოთა ხალხმა ჩვენს ქვეყანაში სოციალიზმი და კომუნისტური პარტიის ბრძნული ხელმძღვანელობით როგორ იბრძვის იგი კომუნიზმის საბოლოო გამარჯვებისათვის. პავილიონის ცხრა დარბაზში წარმოდგენილი უმდიდრესი მასალები და ექსპონატები, თვითიული სტენდი და ციფრი — ეს ჩვენი ქვეყნის, საბჭოთა ხალხის სახელოვანი ისტორიის ფურცლებია. დადიხართ დარბაზებში და თქვენს თვალწინ ცოცხლდება სახელოვანი პრძოლებისა და გამარჯვებათა ის-დიდი გზა, რომელიც საბჭოთა ქვეყანამ განვლო კრეისერ „ავრორას“ ისტორიული ზალპის დღიდან სოციალიზმის გამარჯვებამდე.

მთავარი პავილიონი მართლაც რომ გამოფენის გასაღებია, რომელიც აღებს ზღაპრული ქალაქი-ბაღის, შესანიშნავ ექსპონატთა სამყაროს კარებს. ადამიანი არა მარტო ათვალერებს ამ მრავალრიცხოვან პავილიონებსა და ნაკვეთებს, არამედ თითქოს მოგზაურობს მთელს ჩვენს ქვეყანაში, რადგან გამოფენაზე წარმოდგენილი უმდიდრესი მასალები და ნაკვეთები მცენარეთა და ცხოველთა სამყარო ნათელ წარმოდგენას იძლევა ყველა რესპუბლიკის, ცალკეული მხარისა თუ ოლქის სოფლის მეურნეობის წარმატებებზე.

გაივლით მთავარი პავილიონის დარბაზებს და გრანიტის კიბის საფეხურებიდან თვალწინ იშლება შესანიშნავი პანორამა — კოლმეურნეობების მოედანი, რომლის ორივე თავში მძლეურად ჩქეფს ზღაპრული სილამაზის შადრევნები „ხალხთა მეგობრობა“ და „ქეის ყვავილი“. ამ შადრევნების ერთი ავტორთაგანია ქართველი არქიტექტორი ვ. თოფურიძე. მოედნის გარშემო განლაგებულია თექვსმეტი მოკავშირე რესპუბლიკის, აგრეთვე ავტონომიური

რესპუბლიკების, მხარეებისა და ოლქების პავილიონთა საუცხოო სასახლეები. თვითეული მათგანი გამოირჩევა არქიტექტურის ეროვნული სტილითა და ორიგინალობით. მნახველს ხიბლავს რუსეთის პავილიონის მონუმენტურობა, უკრაინის პავილიონის ძლიერული ეროვნული ორნამენტები და მის ფასადზე მრავალფეროვანი მინით ხაკეთები რუსეთთან უკრაინის შეერთების 300 წლის-თავის ამსახველი ვეებერთელა პანო, ყაზახეთის პავილიონის მინის რვაწახნა-გოვანი გუმბათი, ბელორუსიის პავილიონის მოხატული სვეტები, პავილიონ „პოვოლჟიეს“ კედლების ლაქვარდოვან ფონზე მოწყობილი სტალინგრადისა და კუბინშევის ჰიდროელექტროსადგურების გამოსახულებანი და მათი კამ-ხალებიდან მუდმივადმდინარე წყლის ჩანჩქერები...

ყველაფერი ეს გრანდიოზული და ზღაპრული სილამაზისაა, მაგრამ კოლ-მეურნეობების მოედნის მშენებლობა მინც ორი უნიკალური შადრევანია. მზის სხივებში ცისარტყელას ყველა ფერით ბრწყინავს ზეცაში ატყორცნილი წყლის უწყვეტი ნაკადი. „ხალხთა მეგობრობის“ შუაგულში მაღალ კვარცხლბეკზე აღმართულია მზისუმშირას თავთავებით დამშვენებული ოქროს ძნა, რომელიც სიმბოლიურად გამოხატავს საკოლმეურნეო სიუხვესა და დოვლათს. შადრევ-ნის გარშემო წრედ დგას თექვსმეტი ქალიშვილის ბრინჯაოს ფიგურა. ამ მე-გობრულ ფერხულში გამოხატულია საბჭოთა ხალხების დიადი მეგობრობა, ჩვენი მრავალეროვანი სოციალისტური სახელმწიფოს ურყევი მონოლითობა.

— ეს ჩვენი რესპუბლიკაა!.. — ამბობს რომელიმე ექსკურსანტი, ამას იგი ატყობს ერთ-ერთი ქალიშვილის ეროვნული ტანსაცმელითა და მის ხელებ-ში აღმართულ ლანგარზე დაწყობილი რესპუბლიკისათვის დამახასიათებელი პროდუქტებით.

— ეს საქართველოა! — მრავალ ენაზე მოსაუბრე ხალხში გაისმის ქარ-თული სიტყვებიც. შავთვალწარბა, გრძელნაწნავებიანი გოგონა, ალბათ, ნორ-ჩი ნატურალისტი, ამხანავს უთითებს ქალიშვილის მოოქროვილი ფიგურისა-კენ, რომელსაც ამშვენებს ჩიხტი-კობი, ლეჩაქი და გრძელსარტყლიანი, ნაქარ-გი გულისპირიანი ქართული კაბა. მას ცალ ხელში ყურძნის აკიდო უკავია, მეორეში — ნარინჯის პატარა შტო.

მოპირდაპირე მხარეს, უკრაინის პავილიონის წინ, მოჩანს მეორე შადრე-ვანი „ქვის ყვავილი“, რომელიც შესრულებულია ბაჟოვის ამავე სახელწოდების ზღაპრის მოტივებზე. ეს გიგანტური ზომის ყვავილი გაკეთებულია ურალის ძვირფასი ქვებისაგან, რომლებიც თვალისმომჭრელად კიაფობენ მზისა და ელექტრონის შუქზე.

ცენტრალური მოედნიდან ყველა მხარეს მიმავალ ხეივნებს დამთვლიე-რებლები მიჰყავს ახალ-ახალი საკვირველებებისაკენ. გამოფენაზე ჩასული თვითეული ექსკურსანტი პირველ რიგში ყურადღებით ეცნობა სოფლის მე-ურნეობის იმ დარგის წარმატებებს, რომელშიც თვითონ მუშაობს, ხოლო შემ-დეგ ყველა ისინი აუცილებლად მიემართებიან მთავარი ხეივნის ბოლოს აღმარ-თული გიგანტური პავილიონისაკენ, რომლის ელინგისმაგვარი მინის გუმბათი მოჩანს გამოფენის ყველა კუთხიდან. ეს არის „სოფლის მეურნეობის მექანი-ზაციისა და ელექტროფიკაციის“ პავილიონი. მის 26 დარბაზში, რომელთა

საერთო ფართობი 18 ათას კვადრატულ მეტრს აღემატება, წარმოდგენილია საკოლმეურნეო მინდვრების მძლავრი ტექნიკა, როშელსაც ჩვენი ინდუსტრია აწვდის სოციალისტურ სოფლის მეურნეობას. ამას გარდა სასოფლო-სამეურნეო მანქანათა ცალკეული ნიმუშები განლაგებულია პავილიონის გარშემო მოწყობილ ღია მოედნებზე. ყველა ექსპონატი რომ დაათვალიეროთ, ამისათვის რვა კილომეტრი გზის გავლა მაინცაა საჭირო.

უნებლიედ აღელვება გიპყრობთ, როდესაც შეცქერით ამ შესანიშნავ, „ჰკვიან“ მანქანებს — ადამიანის მძლავრ თანაშემწეებს, რომლებიც მუშაობას უმსუბუქებენ საკოლმეურნეო სოფლის მშრომელებს და ხვავსა და ბარაქას მატებენ მათ ოჯახს.

არ არის დარჩენილი სოფლის მეურნეობის არც ერთი დარგი, სადაც ადამიანის დამხმარედ არ იყოს მისული მძლავრი ტექნიკა. „სოფლის მეურნეობის მექანიზაციისა და ელექტროფიკაციის“ პავილიონში წარმოდგენილია 260 ახალი და მოდერნიზებული მანქანა, რომლებიც არ იყო გასულ წელს. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ შარშანდელთან შედარებით კიდევ უფრო შემსუბუქდა საკოლმეურნეო სოფლის მშრომელთა მუშაობის პირობები, ამაღლდა მათი შრომის ნაყოფიერება.

უპირველეს ყოვლისა, გაცემას იწვევს გამოფენის გრანდიოზული მასშტაბები. ისტორიას ჯერ არ ახსოვს სოფლის მეურნეობისადმი მიძღვნილი ასეთი მნიშვნელოვანი გამოფენა. აი რამდენიმე ციფრი: გამოფენას უკავია 207 ჰექტარი, რაც 59 ჰექტარით აღემატება 1939—41 წლების გამოფენას. ამ ტერიტორიაზე აშენებულია 307 პავილიონი და დამხმარე ნაგებობა, რომელთა მოცულობა უდრის დაახლოებით ორ მილიონ კუბურ მეტრს. მთავარი პავილიონის სიმაღლე შვერილით 97 მეტრია, ხოლო მოცულობა 120 ათასი კუბური მეტრი. გამოფენის ტერიტორიაზე გაყვანილია 35 კილომეტრი სიგრძის მოასფალტებული გზა და 30 კილომეტრი ქვიშით დაფარული გზა და ბილიკი ხეივნებსა და გაზონებში. დამთვალიერებელთა უკეთ მომსახურების მიზნით მოწყობილია ხუთ კილომეტრიანი ტროლეიბუსის წრეული ხაზი, რომელზეც მოძრაობენ კომფორტაბელური მანქანები...

ეს გრანდიოზული ციფრები და მასშტაბები წარმატებათა პარადული დემონსტრირებისათვის კი არაა წარმოდგენილი; არამედ ნაკარნახევია ჩვენი დღევანდელი ცხოვრების სინამდვილით, ვინაიდან უფრო მცირე მასშტაბებს არ ძალუძთ დაიტვიწრო სოციალიზმის სიუხვე, საბჭოთა ადამიანის ნაამაგარი.

* * *

კოლმეურნეობის მოედნის ერთ მხარეზე როგორც სამი ღვიძლი ძმა ერთმანეთის გვერდით დგას ამიერკავკასიის მოძმე რესპუბლიკების — საქართველოს, სომხეთისა და აზერბაიჯანის პავილიონები.

საქართველოს პავილიონი გამოირჩევა თავისი მონუმენტურობით, სიმსუბუქითა და სინატიფით. შესასვლელი დამშვენებულია ლამაზად ამოლტილ კოლონებზე დაბჯენილი თაღებით. კედლები მოპირკეთებულია ეროვნულ

ორნამენტებში ჩასმული მბრწყინავი სარკეებით. გვერდითი შენობები წარმოადგენენ ქართული დარბაზის მსგავს დაბალთაღიან გალერეებს, რომელთა იატაკი მოგებულია ფერადი მარმალლოს ფილებით. არქიტექტორების ა. ქურდიანისა და გ. ლეჟავას ნამუშევარში შერწყმულია ქართული ხუროთმოძღვრების მრავალსაუკუნოვანი ტრადიციები, რაც დღემდე შემოუნახავს უძველეს ისტორიულ ძეგლებს და ახლაც იწვევს მნახველის აღტაცებას.

მარცხნივ მარაოსავით გადაუშლია მშვენიერი მწვანე ტოტები ფინიკის უზარმაზარ პალმას. იგი გამოფენის ერთ-ერთი ყველაზე ღირსშესანიშნავი ექსპონატთაგანია. თითქმის ყველამ იცის მისი ისტორია. ეს პალმა ჯერ კიდევ 1939 წლის გამოფენაზე ჩამოიტანეს ბათუმიდან. მაშინ მისი სიმაღლე ექვს მეტრს აღწევდა, ახლა კი ორჯერ მეტია. ეს ყველაზე დიდი პალმაა საბჭოთა კავშირში. როგორც მეცნიერები ამტკიცებენ მისი სწოვანება ერთ საუკუნეს აღემატება. ამიტომაც, რომ მის გარშემო დამთვალიერებელთა განუწყვეტელი რიგია. ამ იშვიათი პალმის ფონზე ყოველდღე ასობით ექსკურსანტი იღებს სამახსოვრო ფოტოსურათებს.

შთაბეჭდილება, რომელსაც ადამიანი პირველი შეხედვით ღებულობს, კიდევ უფრო ძლიერდება, როდესაც ათვალიერებთ მრავალნაირი ექსპონატებით სავსე სამ ვრცელ დარბაზს, ორანჟერეს და პავილიონის გარშემო ღია გრუნტში გაშენებულ ცოცხალ მცენარეთა სამყაროს.

დიდძალი დამთვალიერებელი იყრის თავს საქართველოს რუკა-დორამის წინ. მასზე გამოსახული პირობითი ნიშნების საშუალებით ექსკურსიის მძღოლი შეკრებილთ აწვდის საინტერესო ცნობებს რესპუბლიკის რელიეფზე, ტერიტორიაზე, ბუნებრივ სიმდიდრეზე, კურორტების განლაგებაზე და სხვ. აქვე მოწყობილია დიდი სტენდი წარწერით: „საქართველოს სსრ ერთ-ერთი ყველაზე მოწინავე ინდუსტრიულ-საკოლმეურნეო რესპუბლიკაა საბჭოთა კავშირში“. ამის დასადასტურებლად გამოფენილია საქართველოს სახალხო მეურნეობის ძირითადი პროდუქციის ნიმუშები, რომელთა შორის ვხედავთ სტალინის სახელობის რუსთავის მეტალურგიული და თბილისის ჩარხმშენებელი ქარხნების ნაწარმს, უმდიდრეს წიაღისეულს, მსუბუქი და კვების მრეწველობის პროდუქტებს.

ზოგიერთ ექსკურსანტს არ აკმაყოფილებს ზოგადი ციფრები, სურს საფუძვლიანად, დაწვრილებით იცოდეს ცალკეული კოლმეურნეობის მიღწევები, რა გზითაა მოპოვებული ეს წარმატებანი. დამთვალიერებელთა შორის ყურადღებას იპყრობს დინჯად მოსიარულე შუახნის მამაკაცი, რომლის მკერდს ამშვენებს ლენინის ორდენი და სოციალისტური შრომის გმირის ოქროს ვარსკვლავი. იგი დაკვირვებით ათვალიერებს თვითეულ სტენდს. ეს არის ლიხოვიცკის რაიონის სტალინის სახელობის კოლმეურნეობის თავმჯდომარე თედორე სტეფანეს-ძე გენერალოვი.

თედორე სტეფანეს-ძე განსაკუთრებული ყურადღებით ისმენდა ექსკურსიის მძღოლის განმარტებას საკოლმეურნეო შემოსავლის ყოველწლიურ ზრდაზე. მას ბევრჯერ გაუგონია და წაუკითხავს, თუ რა ბარაქიანად უნაზღაურდებათ ქართველ კოლმეურნეებს გამომუშავებული შრომადღებები.

ახლა, ამ გამოფენაზე, მას საშუალება ეძლევა პირადად გაიცნოს ქართველი მეგობრები, გაუზიარონ ერთმანეთს თავიანთი ცოდნა და გამოცდილება.

ყურადღებას იპყრობს დიორამა — „თბილისი — საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის დედაქალაქი.“ ოსტატურად შესრულებული მინიატურული მაკეტები მნახველთ ნათელ წარმოდგენას აძლევს თბილისის გეოგრაფიულ მდებარეობაზე, ქუჩების, მოედნებისა და ღირსშესანიშნავი ადგილების განლაგებაზე.

ექსკურსიის მძლოლი — საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტის სტუდენტი იძლევა ამომწურავ ცნობებს თბილისის დაარსების ისტორიიდან, საქართველოს დედაქალაქის მრეწველობაზე, მეცნიერებისა და კულტურის მიღწევებზე. ექსკურსიის მძლოლს მეორე ჯგუფში იხმობენ. მის ადგილს იკავებს ერთ-ერთი დამთვალეირებელთაგანი, რომელიც სულ რამდენიმე დღის წინათ დაბრუნდა სამხრეთში ტურისტული მოგზაურობიდან, სადაც ინტერესით გაეცნო მზიური საქართველოს დედაქალაქს.

— აი, აქ, — უჩვენებს იგი ფუნქციულიორის მაკეტს ქვემოთ, — მთაწმინდაზე, მოწყობილია გამოჩენილ ქართველ მწერალთა და საზოგადო მოღვაწეთა პანთეონი. აქ მარხია ჩვენი გრიბოედოვიც.

მსმენელები კიდევ უფრო სიმპათიითა და სიყვარულის გრძნობით იმსჯელებიან მოძმე საქართველოს მშრომელებისადმი, რომლებიც თავიანთ გამოჩენილ შვილებთან ერთად წმიდად ინახავენ დიდთ რუსი მწერლის გრიბოედოვის საფლავსა და ხსოვნას.

უნებლიედ თეიმურაზის „ხილთა ქება“ გაგახსენდება, როცა თვალს შეავლებ შუა დარბაზში მწყობრად განლაგებულ საქართველოში გავრცელებული ყველა ჯიშის ხილეულს. აქ ნახავთ გორულ ვაშლს და მუხრანულ სახამთროს, გონიოს ფორთოხალს და წინანდლის ყურძენს, ატამს, კაკალს, თხილს, ლიმონს, ხმელ ხილს... სურათს ავსებს ოქროსფერთავთავიანი პურის კონები, ძვირფასი ბეწვეული, მრავალნაირი ღვინო, კონსერვი, თამბაქოს ნაწარმი, ბოსტნეული და ბევრი სხვა, რასაც ადამიანს აძლევს ბარაქიანი ქართული მიწა.

საქართველოს პავილიონის ექსპოზიცია ყურადღებას უპირველეს ყოვლისა იპყრობს მრავალდარგობრივობით. რესპუბლიკის კლიმატური პირობები შესაძლებლობას იძლევა სუბტროპიკულ კულტურებთან ერთად განვითარდეს მევენახეობა, მეაბრეშუმეობა, მესაქონლეობა და სოფლის მეურნეობის სხვა დარგები. ამიტომაც რომ საქართველოს პავილიონის დარბაზებში ყოველთვის ნახავთ მოლდაველ მევენახეებსა და უკრაინელ მესიმინდეებს, უზბეკ მეაბრეშუმეებსა და ყუბანელ მეცხოველეებს, მეცნიერ მუშაკებს და პრაქტიკოს მიწურინელებს, რომლებიც ბლოკოტებითა და ფანქრებით ხელში ღვანან სტენდებისა და ექსპონატების წინ, გულდასმით ეცნობიან ამა თუ იმ დარგში მოპოვებულ წარმატებებს, ცალკეული კოლმეურნეობისა და სოფლის მეურნეობის ნოვატორის შრომითის საქმიანობას.

მთელი დარბაზი აქვს დათმობილი საქართველოში გავრცელებული სუბტროპიკული კულტურების ამსახველ სტენდებსა და ექსპონატებს. ექსპოზიციას ავსებს ახალგაზრდა მხატვარ მიხეილ ხვიტიას ორი დიდი პანო.

ერთ მათგანზე ნაჩვენებია დასავლეთ საქართველოს ზღვისპირა სუბტროპიკული რაიონის ლანდშაფტი, ხოლო მეორეზე — ციტრუსების კრეფა.

ვის არ უგემნია ქართული მანდარინი და ფორთოხალი, სურნელოვანა ჩაი და თამბაქო. ყველამ იცის, თუ რა დიდი მნიშვნელობა აქვს ტუნგოს ზეთს მრეწველობაში, რამდენაირ ძვირფას ავეჯს და სპორტულ ინვენტარს აკეთებენ ბამბუკიდან. აქ, საქართველოს პავილიონში, დამთვალეირებლებს შეუძლიათ საფუძვლიანად გაეცნონ, თუ როგორ იბრძვიან რესპუბლიკის მშრომელები ამ ძვირფასი კულტურების მოსავლიანობის გადიდებისათვის.

დარბაზის მთელი ერთი კედლის სიღრმეში მოწყობილია საინტერესო დიორამა, რომლის წინ ყოველთვის დიდძალი ხალხი დგას. დიორამა ჯერ ჩაბნელებულია. ექსკურსიის მძღოლი ლაპარაკობს სამგორის ველის შესახებ, თუ რას წარმოადგენდა იგი ამ რამდენიმე წლის წინათ. იფეთქებს სინათლე და თვალწინ იშლება შესანიშნავი სანახაობა — სამგორის ამწვანებული ველი თავისი სარწყავი სისტემით, „თბილისის ზღვა“. სინათლე ქრება. ახლა ექსკურსიის მძღოლი მსმენელებს აცნობს იმ დიდ ღონისძიებებს, რაც რესპუბლიკაში ტარდება ჭაობების ამოშრობისა და ამ გზით სუბტროპიკული კულტურების ფართობის გასადიდებლად. მას მაგალითისათვის მოჰყავს კოლხეთი, მეტი ინტერესისათვის მსმენელებს მოკლედ ახსენებს მითოლოგიურ თქმულებას ოქროს ვერძისა და არგონავთების, იაზონისა და მედეას შესახებ. ისევ ინთება სინათლე და მყურებელთა თვალწინ იშლება ახალი სანახაობა — კოლხეთის თვალწარმტაცი პანორამა. წინათ ჭაობით დაფარული გაუშვალა ადგილი, კოლოებისა და ბაყაყების სამფლობელო, საბჭოთა ადამიანის შეუპოვარი ნება-სურვილით გადაქცეულია ციტრუსების ბაღად.

როცა ლაპარაკი ჩამოვარდება ციტრუსებზე, ტუნგოსა და ჩაიზე, მაშინვე ახსენებენ აჭარას, რადგან ყველამ კარგად იცის, რომ საქართველოს ეს კუთხე ძირითადად ამარაგებს ჩვენს ქვეყანას ამ ძვირფასი კულტურებით.

მეცხვარე ომარ ტომანაშავეი არასდროს არ ყოფილა საქართველოში, ჩაის ბუჩქი და ციტრუსოვანთა ხე პირველად გამოფენაზე ნახა, მაგრამ, როცა აგურა ჩაის მოჰკრა თვალი, სახე გაუბრწყინდა და წვერზე კმაყოფილებით ჩამოსვა ორივე ხელი.

— ჩაქვის ჩაი, კარგი ჩაი, კარგი! — თქვა მან.

ასეთი დიდი ინტერესი სუბტროპიკული კულტურებისადმი, უპირველეს ყოვლისა. იმით აიხსნება, რომ უკანასკნელი წლების მანძილზე ჩვენი ქვეყნის სამეცნიერო-საკვლევო დაწესებულებები, საცდელი სადგურები, სელექციონერები და მიჩურინელები სერიოზულ მუშაობას ეწევიან ჩაისა და ციტრუსოვანთა კულტურების ახალ რაიონებში გასაშენებლად. ამას ნათლად მოწმობს სასოფლო-სამეურნეო გამოფენის სხვადასხვა პავილიონებში წარმოდგენილი მასალები და ექსპონატები. აზერბაიჯანის, ჩრდილო კავკასიის, ტაჯიკეთის, მებაღეობის პავილიონებში ნათლად არის ნაჩვენები, თუ როგორ გაიფართოვეს საზღვრები სუბტროპიკულმა კულტურებმა. შეიძლება ითქვას, რომ ეს ჯერ კიდევ პირველი ცდებია, ხოლო უკეთეს წარმატებათა მოპოვების

საწინდარი ქართველ მეჩაიეებთან და მეციტრუსეებთან შეხვედრა და მათი გამოცდილების, მუშაობის მოწინავე მეთოდების გადაღებაა.

წელს საქართველოს პავილიონში ექსკურსიის მძღოლებად შერჩეული არიან გამოცდილი სპეციალისტები, მათ შორის აგრონომები გიორგი მხეიძე, სოფიო ბერუეიანი და გიორგი ნასყიდაშვილი, რომლებიც მრავალი წლის მანძილზე მუშაობენ აჭარაში და ზედმიწევნით იცნობენ სუბტროპიკულ კულტურებს. ისინი ამომწურავ პასუხს აძლევენ ექსკურსანტთა შეკითხვებზე, ცალკეულ შემთხვევაში ატარებენ კონსულტაციებს.

წელს საქართველოს პავილიონს ესტუმრნენ აზერბაიჯანელი მეჩაიეები, რომლებმაც ქართველ მეჩაიეებს მოუთხრეს თავიანთ წარმატებებზე. 1950 წელთან შედარებით აზერბაიჯანში ჩაის პლანტაციების ფართობი ორჯერაა გაზრდილი. ახლა მათ უკვე 6.373 ჰექტარი უკავია. ჩაის გაშენებისათვის ყველაზე შესაფერისი პირობებია ლენქორანის, ასტარის, ზაქათალის, ნუნის, კახისა და სხვა რაიონებში. სსრ კავშირის მეცნიერებათა აკადემიისა და აზერბაიჯანის სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ექსპედიციამ ამ რაიონებში უკვე შეარჩია 25 ათას ჰექტარზე მეტი ფართობი, რომლებზეც შესაძლებელია ჩაის გაშენება.

თვით სახელგანთქმულ ქართველ მეჩაიეებსაც კი გაუკვირდათ, როცა ცნობილმა აზერბაიჯანელმა მეჩაიემ ხალილა ნაზიროვამ თქვა:

— მე და ჩემი რგოლის წევრებმა 15 ჰექტარი ჩაის პლანტაციიდან საშუალოდ ჰექტარზე 3.500 კილოგრამზე მეტი ჩაის მწვანე ფოთოლი მოვკრიფეთ. მართალია, თქვენთან შედარებით უფრო რთულ პირობებში გვინდება მუშაობა, რადგან ნალექების ნაკლებობის გამო ჩაის პლანტაციებს ხელოვნურად ვრწყავთ, მაგრამ მიღწეულით მაინც არ დავკმაყოფილდებით. მით უმეტეს, რომ ჩაი ყველაზე მაღალშემოსავლიანი კულტურაა: იგი გვიძლევს კოლმეურნეობის საერთო ფულადი შემოსავლის დაახლოებით 57 პროცენტს.

კოლმეურნეობა „პრავდა“, სადაც ხალილა ნაზიროვა მუშაობს, ერთ-ერთი ყველაზე მოწინავეა ლენქორანის რაიონში. ჩაის უხვი მოსავლის მიღებისათვის იგი მონაწილეობდა 1954 წლის სასოფლო-სამეურნეო გამოფენაშიც და მიიღო პრემია — რადიოსატრანსლაციო დანადგარი. შარშან კოლმეურნეობამ 60 ჰექტარი პლანტაციის თვითეულ ჰექტარზე საშუალოდ მიიღო 1.963 კილოგრამი ჩაის მწვანე ფოთოლი.

აზერბაიჯანელი მეჩაიეები ყურადღებით ეცნობიან ქართველ თანამოსაქმეთა მიღწევებს, ინტერესით ათვალიერებენ მახარაძის რაიონის სტენდს, სახელგანთქმული ჩაის მკრეფავების სოციალისტური შრომის გმირების თამარ ყუფუნისას, ნათელა ბულისკერიას, დარეჯან ტაკიძისა და სხვათა მაჩვენებლებს, ხოლო შემდეგ კარგახნით ჩერდებიან „საპატიო ნიშნის“ ორდენის სტალინის სახელობის ოჩხამურის ჩაის საბჭოთა მეურნეობის სტენდთან.

— ოჩხამურის საბჭოთა მეურნეობა, — ამბობს ექსკურსიის მძღოლი გიორგი ნასყიდაშვილი, — შარშანაც იყო წარმოდგენილი გამოფენაზე ფართო ჩვენებით. როგორც ხედავთ, მან წელსაც მოიპოვა გამოფენაში მონაწილეობის საპატიო უფლება. მეურნეობის ჩაის პლანტაციებს დაახლოებით 500

ჰექტარამდე ფართობი უკავია. 1954 წელს საშუალოდ თვითეულ ჰექტარზე მიღებულია 4.894 კილოგრამი ჩაის მწვანე ფოთოლი, რაც სამი ათასზე მეტი კილოგრამით აღემატება 1947 წლის საშუალო საჰექტარო მოსავალს.

ექსკურსანტთა განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს მეურნეობის მაღალი რენტაბელობა. უკანასკნელი ორი წლის მანძილზე ოჩხამურელმა მეჩაიეებმა სახელმწიფოს მისცეს 28 მილიონი მანეთი მოგება, ამასთან 1949 წელთან შედარებით ჩაის ფოთლის თვითღირებულება შეამცირეს 38 პროცენტით.

ექსკურსიის მძლოლი რთავს სპეციალურ აპარატს. პატარა ეკრანზე ერთიმეორის მიყოლებით ჩნდება სურათები წარწერით, რომლებიც დამთვალიერებლებს აცნობენ, თუ როგორ აღწევენ ოჩხამურელი მეჩაიეები ჩაის ასეთ მაღალ მოსავალს. ეკრანზე მოჩანს კარგადმოვლილი თვალუწვდენი ჩაის პლანტაციები, მეურნეობის მოწინავე ადამიანები, მუშაობის ცალკეული პროცესები. შემოსავლის ზრდასთან ერთად სულ უფრო უმჯობესდება მუშა-მოსამსახურეთა საყოფაცხოვრებო პირობები. აპარატი აჩვენებს კეთილმოწყობილ დაბა ოჩხამურს ლამაზი საცხოვრებელი სახლებით, სკოლებით, ბავშვთა ბაგებით, საავადმყოფოთი.

ასეთივე აპარატია მეორე მხარეს, რომელიც აჩვენებს, თუ რა მანქანები მუშაობს ჩაის პლანტაციებში, როგორ უმსუბუქებენ ისინი მუშაობის პირობებს მეჩაიეებს და ზრდიან მათს შრომის ნაყოფიერებას.

სტენდების ქვემოთაა აჭარის ჩაის ფაბრიკების პროდუქცია — „საქართველოს თაიგული“, „ექსტრა“, „აგურა ჩაი“ და სხვ. მარტო უმაღლესი ხარისხის ჩაის გამოშვება 1940 წელთან შედარებით ოთხჯერ გაიზარდა. სტენდებზე ნაჩვენებია, თუ როგორ იყენებენ ჩაის გადამუშავების ნარჩენებს ბათუმის კოფეინის ქარხანაში. აქვეა წარმოდგენილი ბათუმელ მეკოფეინეთა პროდუქციის ნიმუშები.

ექსკურსანტები უახლოვდებიან შემდეგ სტენდს. ექსკურსიის მძლოლი აგრძელებს საუბარს:

— აი ამ სტენდზე თქვენ ხედავთ სოფლის მეურნეობის მეცნიერებთა-ლოქტორის სტალინური პრემიის ლაურეატის ქსენია ერმილეს ასულ ბახტაძის სამეცნიერო შრომის მაჩვენებლებს. ქსენია ბახტაძემ ჩაის სხვადასხვა ჯიშის შეჯვარების შედეგად მიიღო ახალი ჯიშის ჩაი — „ქართული № 1“ და „ქართული № 2“, რომლებიც გამოირჩევიან მაღალმოსავლიანობით, ყინვაგამძლეობითა და ჩაის მწვანე ფოთლის კარგი ხარისხით.

სტენდი გვიჩვენებს, თუ როგორ მიაღწია ქსენია ბახტაძემ ასეთ დიდ გამარჯვებას.

შემდეგ ექსკურსიის მძლოლი განმარტავს, რომ საქართველოში გავრცელებული ტუნგოს დიდი ნაწილი აჭარაზე მოდის. ერთ-ერთ სტენდზე, რომელიც ასახავს ტუნგოს დამუშავების პროცესებს და მის გამოყენებას სახალხო მეურნეობაში, მოჩანს ოჩხამურის ტუნგოს ზეთსახდელი ქარხნის სურათი.

...ორანჟერია. მინით გადახურულ უზარმაზარ დარბაზში მოჩანს მრავალნაირი ჯიშის მსხმოიარე ლიმონი, ფორთოხალი, მანდარინი, გრეიფრუტი, ფეიჰოია... მათ შორის ბევრი აჭარის ციტრუსოვანთა ბაღებიდანაა ჩამოტა-

წილი. საქართველოს პავილიონის ორანჟერეაში მუდამ დიდძალი ხალხია. ყურადღებას იპყრობს ახალი ქართული ჯიშის ლიმონი, მსხვილნაყოფიანი უთესლო მანდარინი, გონიოს ფორთოხალი.

...მაღალი ტანის, შავწვერა კაცი განსაკუთრებით დიდხანს შეჩერდა მეფუტკრეობის სტენდთან. „ქართული გრძელხორთუმიანი ფუტკარი. ცნობილია მთელს მსოფლიოში.“ — ამოიკითხა მან. სტენდი იტყობინებოდა აგრეთვე, რომ საქართველოში დღეისათვის სულ გაშენებულია ასი ათასზე მეტი სკა, რისგანაც კოლმეურნეები იღებენ დიდძალ ფულად შემოსავალს. რესპუბლიკიდან ყოველწლიურად გააქვთ საჯიშე დედაფუტკრები საბჭოთა კავშირის სხვადასხვა რაიონში.

სტენდის წინ შეჩერებულმა კაცმა ყველაფერი დაწვრილებით ამოიწერა და შემდეგ პავილიონის მთავარი მეთოდისტი შალვა სიმონიშვილი მოძებნა.

— ირკუტსკელი აგრონომი ივანე საზანოვიჩი გახლავარ, — გაეცნო იგი, — სიამოვნებით დავათვალიერე თქვენი პავილიონი და განსაკუთრებით დამაინტერესა ქართულმა გრძელხორთუმიანმა ფუტკარმა. კარგახანია მესმის ამ ფუტკრის ჭება. ჩვენი კოლმეურნეებიც კარვად იცნობენ მის დადებით თვისებებს. ამ ბოლო ხანებში ქართულმა გრძელხორთუმიანმა ფუტკარმა განსაკუთრებით დაგვაინტერესა საქმე იმაშია, რომ ფუტკრის საკვებად კოლმეურნეობაში დავიწყეთ სამყურას გაშენება, მაგრამ ჩვენებურ ფუტკარს მოკლე ხორთუმი აქვს და ამიტომ ვერ ახერხებს ნიჭიარის მთლიანად ამოწოწნას. თქვენებური, გრძელხორთუმიანი ფუტკარი სწორედ რომ მისწრებაა ჩვენთვის. გამოფენაზე გამომგზავრებისას კოლმეურნიეებმა დამაბარეს დაწვრილებით შემეტყო, შეიძლება თუ არა გრძელხორთუმიანი საჯიშე ფუტკრის გამოთხოვა საქართველოდან.

შალვა სიმონიშვილმა ყურადღებით მოუსმინა ირკუტსკელ აგრონომს, ხოლო შემდეგ ასწავლა, თუ რა გზით შეიძლებოდა მისი სურვილის დაკმაყოფილება.

გამოფენაზე ასეთი შემთხვევები იშვიათი როდია. სხვადასხვა ექსპონატის ნიმუშს, ამა თუ იმ მცენარის თესლს ითხოვენ აგრონომები, სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის მუშაკები, ნორჩ მიჩურინულთა წრის წევრები...

— პირველ რიგში მეზობლები მოვინახულოთ!.. — ამ სიტყვებით შემოვიდნენ საქართველოს პავილიონში მოძმე აზერბაიჯანის სოფლის მეურნეობის მუშაკები.

მათთან წამსვე გზინდა ექსკურსიის მძლოლი. რა უფრო აინტერესებს სტუმრებს?

— ყველაფერი, განსაკუთრებით კი მეცხვარეობა. — უპასუხა შავვკრემანმა ახალგაზრდამ — ნახიჭევანის რაიონის კალინინის სახელობის კოლმეურნეობის თავმჯდომარემ, სოციალისტური შრომის გმირმა მამედ ჯაფაროვმა.

— სიამოვნებით! დავიწყეთ თავიდან.

სტუმრები გულდასმით გაეცნენ ცენტრალური დარბაზის ექსპოზიციას, სუბტროპიკული კულტურების სტენდებს, ორანჟერეას და გულით გაიხარეს ქართველი მეგობრების წარმატებებით.

მეცხვარეობის სტენდებს რომ მიადგნენ, ყველამ გზა დაუთმო პატარა ტანის ხნიერ კაცს, რომლის მეკრღზე მოჩანდა სტალინური პრემიის ლაურეატის ნიშანი.

— ვინ არის? — გაიკითხეს პავილიონში მყოფებმა.

— ქედაბექის რაიონის საბჭოთა არმიის 13 წლისთავის სახელობის კოლმეურნეობის უფროსი მწყემსი ყარა ახვერდოვია. — თქვა აზერბაიჯანელმა ექსკურსიის მძღოლმა.

მალე ყველამ შეიტყო, რომ ეს ის ყარა ახვერდოვია, რომელმაც მეცნიერ მულაქათა და ზოოტექნიკოსთა ჯგუფთან ერთად აკადემიკოს ფირუზ მელიქოვის ხელძღვანელობით გამოიყვანა ცხვრის ახალი მაღალპროდუქტიული ჯიშის — აზერბაიჯანული მთის მერინოსი. იგი მთელს რესპუბლიკაში „ყარა ჩობანის“ სახელითაა ცნობილი. მასზე ლექსებს თხზავენ და მღერიან აზერბაიჯანელი ხალხური მთქმელები და მწყემსები.

ექსკურსიის მძღოლი აკმაყოფილებს სახელოვანი მეცხვარის სურვილს და მოუთხრობს მას, თუ როგორ გამოიყვანეს სტალინური პრემიის ლაურეატმა არჩილ ნატროშვილმა და ელდარის მეცხვარეობის საბჭოთა მეურნეობის ზოოტექნიკოსმა იოსებ ბაძოშვილმა ცხვრის ახალი ჯიშები, რომლებიც გამოირჩევიან დიდი ღუმით, გრძელი ხუჭუჭა და ნაზი ბეწვით.

— გამიგონია, მინახავს კიდევ, — ამბობს ყარა ახვერდოვი. შემდეგ იგი თვითონ ყვება თავისი კოლმეურნეობისა და პირადად მის წარმატებებზე: — ჩვენ ახლა 15 ათასი სული ცხვარი გვყავს. მარტო შარშან სახელმწიფოს ჩავაბარეთ 40 ათას კილოგრამზე მეტი მატყლი. პირადად მე 800 სული ცხვარი მშაბრია. თვითელი მათგანიდან საშუალოდ მივიღე ოთხი კილოგრამი მატყლი, ამასთან ასი დედაცხვარიდან შარშან 129 ბატკანი გამოვზარდეო.

აკმაყოფილი წავიდნენ აზერბაიჯანელი მეცხვარეები საქართველოს პავილიონიდან და შთაბეჭდილების წიგნში დატოვეს თავიანთი სიხარული და მეგობრული სურვილები.

ერთი ექსკურსანტი დიდხანს ათვალიერებდა სოციალისტური შრომის გმირის სტალინური პრემიის ლაურეატის ჩოქოლი ქვაჩახიას სტენდს. მას დაუჩერებლად ეჩვენებოდა ამ ადამიანის შესანიშნავი მიღწევები, განსაკუთრებით გაოცდა, როცა პავილიონის დირექტორმა გიორგი ქადაგიძემ უთხრა ქვაჩახიას სამი ჰექტარი ფართობიდან საშუალოდ თვითეულ ჰექტარზე 132 ცენტნერი სიმინდის სუფთა მარცვალი აქვს მიღებულიო.

— თუმცა რა გასაკვირია! — თქვა ბოლოს სტუზურმა. — მე თვითონ აზრონობი ვარ, არხანგელსკის ოლქიდან. სულ ცოტა ხნის წინათ ჩვენთან შეუძლებლად მიაჩნდათ სიმინდის თესვა, პრაქტიკამ კი გვიჩვენა, რომ ამ ძვირფასი კულტურის მოწევა შესაძლებელია ჩვენს პირობებშიც. აიღეთ შარშანდელი შედეგი! — ოლქის ათმა კოლმეურნეობამ თვითეულ ჰექტარზე საშუალოდ მოიყვანა 600—900 ცენტნერი სიმინდის მწვანე მასა. ახლა არ არის კოლმეურნეობა, სადაც არ თესავდნენ სიმინდს.

სიმინდით ასეთი დაინტერესება გასაგებიცაა. ეს ძვირფასი კულტურა ემსახურება ორ დიდ პრობლემას — მარცვლეულის მარაგის ზრდას და მეფ-

ხოველეობის მტკიცე საკვები ბაზის შექმნას. მთავარი პავილიონის ერთ-ერთ სტენდზე შარშან აღნიშნული იყო, რომ სიმინდის ნათესების საერთო ფართობი ჩვენს ქვეყანაში შეადგენს 3,5 მილიონ ჰექტარს. წელს ექსპოზიციის ეს ნაწილი მთლიანად განახლებულია. ყურადღებას იპყრობს ციფრები: 1955 წლისათვის სიმინდის ფართობი უნდა გაიზარდოს 16 მილიონ ჰექტარამდე, ხოლო 1960 წლისათვის 28 მილიონ ჰექტარამდე.

გამოფენის გახსნის პირველსავე დღეს საქართველოს პავილიონში მოვიდა უკრაინელ და კრასნოდარელ მესიმინდეთა ჯგუფი.

— მართალია, რომ საქართველოში უკვე მოჰყავთ ერთ წელიწადში სიმინდის ორი მოსავალი? — ეს იყო მათი პირველი კითხვა.

უკრაინელი სტუმრები მიიყვანეს მცდელი აგრონომის ალექსი ჯორბენაძის სტენდთან. მასზე აღნიშნულია, რომ 1954 წელს აგრონომმა ალექსი ჯორბენაძემ აჭარის ასსრ ბათუმის რაიონის მოლოტოვის სახელობისა და კიროვის სახელობის კოლმეურნეობებში საცდელ ნაკვეთებზე ჩაატარა ცდა ერთსა და იმავე ფართობზე სიმინდის ორი მოსავლის მოსაყვანად. აქვე ნაჩვენებია ამ ცდის შედეგები, რომლებსაც გულდასმით ეცნობიან დამთვალიერებლები.

პირველი ცდით ალექსი ჯორბენაძემ მიიღო სამი მოსავალი: ორჯერ ჭყინტი სიმინდი, ხოლო მესამეჯერ — მწვანე მასა. მეორე ცდის დროს კი 9 აპრილს დათესილი სიმინდით 18 აგვისტოს მოიწია მთლიანად დამწიფებული პირველი მოსავალი, რაც ჰექტარზე გადაყვანით შეადგენს 99 ცენტნერს. იმავე ფართობზე მან 20 აგვისტოს ხელახლა დათესა სიმინდი. და 20 ნოემბერს ჰექტარზე გადაყვანით მიიღო 155 ცენტნერი მწვანე მასა.

მაგრამ, ამ ციფრების გარდა, სტუმრებს აინტერესებდათ, თუ რა თესლს იყენებს ალექსი ჯორბენაძე, როგორია რაიონის კლიმატური პირობები, მასობრივად ინერგება თუ არა ეს ახალი მეთოდი წარმოებაში. მათ ძალიან სურდათ პირადად შეხვედროდნენ ალექსი ჯორბენაძეს, განსაკუთრებით კი ეს აინტერესებდათ უკრაინისა და კრასნოდარის სამხრეთი რაიონების მესიმინდეებს, რომლებიც სერიოზულად ფიქრობენ სიმინდის ორი მოსავლის მიღებაზე.

მალე ალექსი ჯორბენაძე გამოფენაზე ჩამოვიდა. პირველ რიგში მან დათვალიერა ყველა იმ რესპუბლიკის პავილიონი, სადაც მისდევნ მესიმინდობას და დარწმუნდა, რომ მთელს კავშირში არავის ჩაუტარებია სიმინდის ორი მოსავლის მიღების ცდა, ყოველ შემთხვევაში, ამის შესახებ არაფერს ამბობდნენ გამოფენაზე წარმოდგენილი მასალები და ექსპონატები.

დაიწყა ალექსი ჯორბენაძის შეხვედრები, საუბრები და კონსულტაციები მოძმე რესპუბლიკების მესიმინდეებთან, მეცხოველეებთან, აგრონომებთან, მეცნიერ მუშაკებთან.

პირველი ლექცია ალექსი ჯორბენაძემ საქართველოს პავილიონში წაიკითხა. შემდეგ იგი წარსდგა უფრო ფართო აუდიტორიის წინაშე. მიწათმოქმედების პავილიონის სალექციო დარბაზში მის მოსასმენად მოვიდნენ სხვადასხვა რესპუბლიკებიდან ჩამოსული ექსკურსანტები. ალექსი ჯორბენაძემ მათ დაწვრილებით მოუთხრო სიმინდის ორი მოსავლის მიღების თავისი გამოცდი-

ლების და წლევანდელ წარმატებათა შესახებ. მან შეკრებილთ უჩვენა თან ჩამოტანილი ფოტოსურათები, რომლებზეც მოჩანდა კარგად გახარებული ყანა. ფოტოსურათები ივნისში იყო გადაღებული და ადამიანის სიმაღლე სიმინდის დანახვა აოცებდათ მსმენელებს.

შემდეგ ალექსი ჯორბენაძემ პასუხი გასცა შეკითხვებზე და დაპირდა მსურველებს, რომ მათ გაუგზავნიდა მის მიერ გამოყვანილი ჰიბრიდული სიმინდის თესლს.

...საქართველოს პავილიონის დათვალიერება შენობის შიდა ექსპოზიციის გაცნობით როდი მთავრდება. პავილიონის გარშემო, ღია ცის ქვეშ, პატარა ნაკვეთებზე დარგულია საქართველოში მეტწილად გავრცელებული მცენარეები. აქ არის ხელოვნურ გორაკზე გაშენებული ჩაის პლანტაციები, სადაც ხარობს ოჩხამურის საბჭოთა მეურნეობიდან ჩამოტანილი 500 ძირი მწვანე ბუჩქი. ამ მინიატურულ პლანტაციაში სტუმრებს ჩაის კრეფის თავიანთ ოსტატობას უჩვენებენ ქართველი მეჩაიეები. აქვეა ქსენია ბახტაძის მიერ გამოყვანილი ქართული № 1 და ქართული № 2 ჩაის ბუჩქები. კარგად ხარობენ ჩაქვიდან ჩამოტანილი ბამბუკის ხეები, რომლებმაც სიმაღლით უკვე ააცილეს პავილიონის შენობას.

აჭარის სოფლის მეურნეობის წარმატებები წარმოდგენილია აგრეთვე გამოფენის სხვა პავილიონებში. ისე, როგორც შარშან, წილსაც მოიპოვა გამოფენაში მონაწილეობის უფლება ლენინის სახელობის ჩაქვის ჩაის საბჭოთა მეურნეობამ. პავილიონ „საბჭოთა მეურნეობების“ ერთ-ერთ დარბაზში, იატაკიდან ჭერამდე აღმართულია ამ მეურნეობის წარმატებათა მაჩვენებელი სტენდი. 469 ჰექტარი ჩაის პლანტაციის თვითიულ ჰექტარზე ჩაქველმა მეჩაიეებმა შარშან საშუალოდ მოიწიეს 4.714 კილოგრამი მწვანე ჩაის ფოთოლი, სახელმწიფოს ჩააბარეს 21 ათას 332 ცენტნერი ხარისხოვანი და 42 ათას 203 ცენტნერი უხეში ჩაის ფოთოლი, 1.215 ცენტნერი ციტრუსოვანთა ნაყოფი, 864 ცენტნერი ტუნგო, 1.080 ცენტნერი კოფეინის ჩედლეული.

როდესაც ლაპარაკი ჩამოვარდება რენტაბელობაზე, ექსკურსიის მძღოლები, უპირველეს ყოვლისა, ასახელებენ ჩაქვის ჩაის საბჭოთა მეურნეობას, რომელმაც შარშან სახელმწიფოს მისცა 11 მილიონ 815 ათას 300 მანეთი მიგება, ამასთან 1950 წელთან შედარებით ერთი ცენტნერი ჩაის ფოთლის თვითღირებულება შეამცირა 104 მანეთითა და 24 კაპიკით.

სტენდზე ნაჩვენებია აგრეთვე, რომ ჩაქველები ცხოვრობენ კეთილმოწყობილ ბინებში, მათ ემსახურება 550-ადგილიანი კლუბი, ორი საშუალო სკოლა, ოთხი საბავშვო ბაღი და ბაგა...

პავილიონში „ზეთოვანი და ტექნიკური კულტურები“ სხვა მოწინავე მეურნეობებთან და სამეცნიერო დაწესებულებებთან ერთად წარმოდგენილია სამკურნალო მცენარეთა ქობულეთის საცდელი ზონალური სადგური. ამ სადგურის კოლექტივმა წელს კვლავ მოიპოვა გამოფენაში მონაწილეობის უფლება, ამასთან ამჯერად მას დაემატა კიდევ ერთი სტენდი, რომელიც ასახავს სამკურნალო მცენარეთა ქობულეთის საბჭოთა მეურნეობის წარმატებებს. საცდელი სადგურისა და მეურნეობის მუშაკებმა ადგილობრივ კლი-

მატურ პირობებს შეაგუეს სამკურნალოდ გამოსადეგი ზოგიერთი სუბტროპიკული და ტროპიკული მცენარე — თირკმლის ჩაი, ალოე, ქინაქინის ხე და სხვ., ამასთან თვალსაჩინო გადაჭარბებით შეასრულეს მოსავლიანობის გადიდებისა და თვითღირებულების შემცირების შარშანდელი დავალებანი.

სტენდის ქვემოთ, ვიტრინებში, მოთავსებულია ყველა ის პრეპარატი და მედიკამენტი, რომლებიც მზადდება ქობულეთში გამოყვანილი სამკურნალო მცენარეებისაგან.

გამოფენაზე წარმოდგენილი აჭარის საუკეთესო მეურნეობების, სამეცნიერო დაწესებულებებისა და მოწინავე ადამიანთა მიღწევები, რა თქმა უნდა, მთლიანად ვერ ასახავენ რესპუბლიკის სოფლის მეურნეობის საერთო წარმატებას. მათ ავსებს საქართველოს პავილიონის მუშაკთა საუბრები და კონსულტაციები, აჭარიდან ჩამოსულ ექსკურსანტებთან შეხვედრები. ყველაფერი ეს მოძმე რესპუბლიკის წარმომადგენლებს ნათელ წარმოდგენას აძლევს იმაზე, თუ როგორ იბრძვიან აჭარის მშრომლები სოციალისტური სოფლის მეურნეობის ახალი, მძლავრი აღმავლობისათვის.

* * *

გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ სასოფლო-სამეურნეო გამოფენაზე ყველაზე მეტი დამთვალიერებელი ყავს „მეცხოველეობის ქალაქს“, რომელიც დაახლოებით 40 ჰექტარზეა გაშენებული. მთავარი პავილიონის მეცხოველეობის განყოფილების ექსპოზიცია თითქმის მთლიანად განახლებულია. თვითონ ცხოვრებამ შეიტანა შესწორება იმ ციფრებში, რომლებიც შარშან მხოლოდ გეგმებითა და პერსპექტივებით იყო გათვალისწინებული. ერა სტენდზე ვხვდავთ მეცხოველეობის აღმავლობის უახლეს პროგრამას — სამი ოთხი წლის განმავლობაში მეცხოველეობის ძირითადი პროდუქტების წარმოება გადიდდეს ორჯერ და მეტად, ამისათვის კი, მაგალითად, მთელს ჩვენს ქვეყანაში საშუალოდ თვითეული ძროხის წველადობა უნდა გაიზარდოს 500-600 კილოგრამით.

მთავარი პავილიონის ექსპოზიცია მხოლოდ საერთო წარმოდგენას იძლევა ამ წარმატებებსა და პერსპექტივებზე, „მეცხოველეობის ქალაქში“ კი დამთვალიერებლები საკუთარი თვალით ნახულობენ მოწინავე კოლმეურნეობებისა და საბჭოთა მეურნეობების ფერმებს, მალაპროდუქტიულ ძროხებს, ღორებს, ცხვრებს, რომელთაც მოპოვებული აქვთ „გამოფენის ჩემპიონის.“ საპატიო წოდება.

აქ ყოველთვის ნახავთ მეცხოველეებს, რომლებმაც მთელს ქვეყანაზე გაითქვეს სახელი საქონლის სულადობისა და წველადობის ამაღლების სარეკორდო მაჩვენებლებით.

მოწინავე მეურნეობებმა წელს გამოფენაზე გამოგზავნეს 720 სული მსხვილფეხა რქიანი პირუტყვი, 525 ცხვარი, 320 ღორი, 130 ცხენი და სხვ. მსხვილფეხა რქიანი საქონელი — ძროხები, ხარები, კამეჩები და ხბოები მოთავსებულია ოთხ დიდ პავილიონში, რომლებიც წარმოდგენენ არქიტექ-

ტურულად გაფორმებულ, დიდ და ნათელ ფუნდამენტალურ შენობებს. პავილიონების გვერდით არის პირუტყვის სასეირნო ფართო ეზოები. პავილიონი კეთილმოწყობილი უახლესი ტექნიკით აღჭურვილი ფერმაა. თვითეული ბაგის ზემოთ მიმაგრებულია პატარა დაფა, რომელზეც აღნიშნულია პირუტყვის ჯიში, რომელ მეურნეობას ეკუთვნის იგი, როგორია მისი წონა, წველადობა, რძის ცხიმოვანობა, აგრეთვე ვინაა მომვლელი.

აჭარიდან გამოფენაზე გამგზავრებულ პირველ ექსკურსანტთა შორის იყვნენ მეცხოველეებიც, უმთავრესად ბათუმისა და ქობულეთის რაიონებიდან. რა თქმა უნდა, ისინი მოუთმენლად ელოდნენ, თუ როდის ნახავდნენ მეცხოველეობის სახელგანთქმულ ქალაქს. დადგა ეს დღეც. აჭარის მეცხოველეები დადიოდნენ პავილიონიდან პავილიონში, ფერმიდან ფერმაში, ყურადღებით ათვალიერებდნენ და სწავლობდნენ ყველაფერს, რაც შინ დაბრუნებულეებს გამოადგებოდათ მუშაობაში. რადგან აჭარაში ძირითადად წითელი ველის ჯიშის ძროხებია გავრცელებული, ამიტომ ისინი განსაკუთრებით დაინტერესდნენ ამ ჯიშის პირუტყვით.

— რომელია „მოროშკა“? — ეს იყო მათი პირველი კითხვა.

ჯერ კიდევ აქ მოსვლამდე მათ გაგონილი ჰქონდათ, რომ ყაზახეთიდან ყარაგანდის საბჭოთა მეურნეობამ გამოფენაზე გამოაგზავნა ძროხა „მოროშკა“, რომელმაც შარშან ლაქტაციის პერიოდში მოიწველა 13.077 კილოგრამი რძე.

აი ისიც! ქობულეთის რაიონის სოფელ დაგვის ვოროშილოვის სახელობის კოლმეურნეობის ფერმის გამგე დემოსტენ სიდოროპულო დიდხანს იდგა ბაგის წინ და ყველა მხრიდან ათვალიერებდა სახელგანთქმულ „მოროშკას“, ბლოკნოტში იწერდა ეტიკეტზე აღნიშნულ ციფრებს. როგორც მომვლელი ამბობს, მისი სადღეღამისო წველადობა ზოგჯერ 60 კილოგრამს აღწევს, რძის ცხიმოვანობა — 3,82 პროცენტს. შარშან „მოროშკასაგან“ მიღებული რძიდან ქარხანამ გადაამუშავა 474 კილოგრამი კარაქი.

— შესახედავად თითქოს არაფრით განსხვავდება ჩვენი ძროხებისაგან! — ეუბნება სიდოროპულო თავისი ფერმის მწველავს სოფიო კუცუროვას, რომელიც შარშან გამოფენაზე მონაწილის ვერცხლის პატარა მედლით დააჯილდოვეს.

— სამაგიეროდ შენ მისი კვების რაციონი ნახე, როგორია! — ამბობს სოფიო — დაახლოებით 70—80 კილოგრამ საკვებს მაინც აძლევენ დღე-ღამეში. მერედა როგორი მრავალფეროვანი რაციონია! — თივა, სილოსი, ძირხვენები, კონცენტრირებული საკვები... ამდენი საკვები რომ მისცე ჩვენს ძროხებს, პირობას გაძლევ, რომ ისინიც ტოლს არ დაუდებენ აქაურ „ჩემპიონებს.“

მწველავი ნაწილობრივ მართალი იყო. რა თქმა უნდა, წველადობის ასეთი სარეკორდო მაჩვენებლები მართო კვებით როდი იყო მიღწეული. როგორც სახელგანთქმული მეცხოველეები ყვებოდნენ, ამ წარმატებათა „საიდუმლოება“ მდგომარეობდა როგორც შრომატევადი პროცესების მექანიზაციაში, ისე შრომის სწორ ორგანიზაციაში, მოწინავე გამოცდილების განხორციელებაში და ა. შ. მაგრამ სოფიო კუცუროვას მაინც მიაჩნდა, რომ წველად-

ბის ზრდის საწინდარი მტკიცე საკვები ბაზის შექმნაშია. ამიტომ იყო, რომ კოლმეურნეობაში წელს 38 ჰექტარზე დამატებით დათესეს სიმინდი, ააგეს ორი სასილოსე კოშკი, მომავალი წლისათვის კი გათვალისწინებულია ნათესების ერთიორად გაფართოება.

ექსკურსანტთა ჯგუფში არიან მეცხოველეები სხვა რესპუბლიკიდანაც. კრასნოდარელები ინტერესდებიან დაგველთა წარმატებებით. ისინიც დაუზარებლად მოუთხრობენ:

— ჩვენს კოლმეურნეობაში წამყვანი კულტურა ჩაია. შარშან საშუალოდ ჰექტარზე მოვიყვანეთ და სახელმწიფოს ჩავაბარეთ 5.948 კილოგრამი ჩაის მწვანე ფოთოლი. ერთხანს ფიქრობდნენ, რომ სათესი ფართობებისა და საძოვრების სიმცირის გამო სუბტროპიკულ რაიონებში ძნელია მეცხოველეობის განვითარება, მაგრამ გამოცდილებამ სულ სხვა გვიჩვენა. ახლა ჩვენ 168 სული მსხვილფეხა რქიანი პირუტყვი გვყავს. მათ შორის 57 ძროხა, რომელთაგან გასულ წელს საშუალოდ მივიღეთ 2.314 კილოგრამი რძე. ჩვენთან არიან მოწინავე მწველავები, რომლებმაც ფართოდ გამოიყენეს გამოფენაზე შარშან მიღებული გამოცდილება და წველადობის მაღალ მაჩვენებლებსაც მიაღწიეს. მაგალითად, ძროხა „ლამაზამ“, რომელსაც ოქროს პატარა მედლით დაჯილდოებული ფატყუმე შიშმანიძე უელის, შარშან ლაქტაციის პერიოდში 4.800 ლიტრი რძე მოიწველა. წელს კიდევ უფრო უკეთესი წარმატებების მოპოვებას ვაპირებთ, რადგან კოლმეურნეობის ხელმძღვანელობა სერიოზულ ღონისძიებებს ატარებს საკვები ბაზის გასამტკიცებლად.

მეზობელ ჯგუფში სწორედ ამ თემაზე იყო საუბარი. ექსკურსანტთა შორის იდგა ჯანლონით სავსე შუახნის ქალი, რომლის მკერდს ამშვენებდა ორი ლენინის ორდენი, ოთხი წითელი დროშის ორდენი, გმირის ოქროს ვარსკვლავი და რამდენიმე მედალი.

— ცნობილი საბჭოთა მეურნეობა „კარავაევოს“ მეხბორე, ტაისია ალექსის ასული სმირნოვაა, — ეუბნება ექსკურსიის მძღოლი აჭარის მეცხოველეებს.

ყველანი ცნობისმოყვარეობით შემოეხვივნენ სახელგანთქმულ მეხბორეს, რომელიც კარავაევოელთა წარმატებებზე მოუთხრობდა თანამოსაუბრეებს:

— ჩვენ, კარავაევოელებს, ხშირად გვეკითხებიან თუ როგორ მივაღწიეთ ასეთ წარმატებებს. უპირველეს ყოვლისა, პირუტყვის ჯიშობრივი შემადგენლობის გაუმჯობესებით. ჩვენი მეურნეობის დირექტორმა სტანისლავ შტიმანმა ოცი წელი მოანდომა მსოფლიოში საუკეთესო კარავაევოს ჯიშის პირუტყვის ჩამოყალიბებას. მეურნეობაში პარალელურად იზრდებოდა წარმატებათა უპირველესი საწინდარი — მაღალკვალიფიციური კადრები, რომლებიც პრაქტიკულად ანხორციელებდნენ შტიმანის შესანიშნავ მოსაზრებებს. ახლა ჩვენთან 39 მუშაკს მინიჭებული აქვს სოციალისტური შრომის გმირის წოდება, ხოლო ექვსი — ორგზის გმირია.

როგორც ყოველთვის მეცხოველეთა შეხვედრისას, აქაც სიტყვა ჩამოვარდა პირუტყვის კვებაზე. მსმენელები დაინტერესდნენ როგორი მდგომარეობაა ამ მხრივ „კარავაევოში“.

— თავისთავად ცხადია, — თქვა სმირნოვამ. — ხეირიანი კვების გარეშე თვით ჯიშინი პირუტყვიც კი ბევრს ვერაფერს მოგცემს. ამიტომ სერიოზულ ყურადღებას ვაქცევთ. მტკიცე საკვები ააზის შექმნას. განსაკუთრებულ იმედებს ვამყარებთ წლევეანდელ წელზე, რადგან, ისე როგორც სხვაგან, ჩვენთანაც პირველად მიექცა სათანადო ყურადღება სიმინდს. ეს ძვირფასი საკვები კულტურა ოცი ჰექტარის ნაცვლად დავთესეთ 400 ჰექტარზე და, რა თქმა უნდა, შედეგსაც სასურველს მივიღებთ.

ტაისია სმირნოვა უფრო მეტს ლაპარაკობს თანამოსამეცხეებზე ვიდრე საკუთარ წარმატებებზე, ალბათ თავის ქებას ერიდება. მაგრამ მსმენელები ექსკურსიის მძღოლისაგან გებულობენ, რომ ამ სახელოვანმა ქალმა, რომელიც 1931 წლიდან მუშაობს „კარავაევოს“ საბჭოთა მეურნეობაში, ამ ხნის განმავლობაში გამოზარდა 2.500-ზე მეტი ხბო; რომ მისი ქალიშვილი ნინაც მეხბორეა და ორჯერ აქვს მინიჭებული სოციალისტური შრომის გმირის წოდება.

ქობულეთის რაიონის სოფელ ხუცუბნის სტალინის სახელობის კოლმეურნეობის ფერმის გამგე მემდე ცეცხლაძე და ამავე ფერმის მწველავი ოლღა ტაჩენკო დაინტერესდნენ შრომატევადი პროცესების მექანიზაციით. წელს ხუცუბნელებმა ამ მხრივ ბევრი რამ გააკეთეს — დანერგეს ელექტროწველა, მოაწყეს ავტოსარწყულებლები, ხდება საკვების მექანიკური გადამამუშავება. მათ გულდასმით დაათვალიერეს ცალკეული პავილიონები და მეცხოველეობის ტიპობრივი ფერმები, ბევრი რამ ისეთი ნახეს და შეამჩნიეს, რაც მათაც დაეხმარებათ მუშაობაში.

— აი ისეთი საკვების გადამამუშავებელი აგრეგატი რომ მოგვცა, მექანიზაციისა და ელექტროფიკაციის პავილიონში რომ ვნახეთ, მაშინ ნამდვილად გაგვიადვილდებოდა მუშაობა. — თქვა ქობულეთის რაიონის ჩაისუბნის ლენინის სახელობის კოლმეურნეობის ფერმის გამგემ ალი შამილიშვილმა, — ხუმრობა ხომ არ არის, დღე-ღამეში ათ ტონა საკვებს მაინც ამზადებს, ორი კაცი კი ემსახურება.

ვინ იცის აჭარის მეცხოველეებმა რამდენი ფურცელი გაავსეს საქმიანი ჩანაწერებით, კიდევ უფრო მეტი მოისმინეს და დაიმახსოვრეს. გამოფენაზე გატარებული ექვსი დღე მათთვის იმდენად დაუვიწყარი და ნაყოფიერი იყო, რომ დიდხანს ემახსოვრებათ და გამოადგებათ მომავალ მუშაობაში.

ყოველდღე დაახლოებით 15 ათასი ექსკურსანტი ათვალიერებს სრულიად საკავშირო სასოფლო-სამეურნეო გამოფენას. თვითთულ მათგანს მოწინავე გამოცდილების ამ უმდიდრესი საგანძურიდან მიაქვს რაიმე ახალი, მისაბაძი და სასარგებლო. დღეს ისინი სწავლობენ იმათგან, ვინც წინ გაუსწრო დროს და სხვებზე ადრე მიუახლოვდა ხვალისდელ დღეს. მომავალ წელს კი შესაძლებელია თვითონ გახდნენ მაგალითის მიმცემნი.

სწორედ ამას ემსახურება სრულიად საკავშირო სასოფლო-სამეურნეო გამოფენა — მოწინავე გამოცდილების ნამდვილი საგანძური.

მლისო აბრამიშვილი

1905 წლის რევოლუციის მოტივები ქართულ პოეზიაში

წელს მთელი საბჭოთა ქვეყანა დიდი აღფრთოვანებით აღნიშნავს რუსეთის პირველი რევოლუციის 50 წლისთავს.

1905 წლის რევოლუციამ, ამ მსოფლიო ისტორიულმა მოვლენამ, ფართო გამოხატულება პპოვა როგორც რუსულ, ისე ქართულ მხატვრულ ლიტერატურაში.

იმდროინდელი სოციალურ-პოლიტიკური ვითარება ახალ ამოცანებს უსახავდა რეალისტურ მწერლობას. პროგრესულად მოაზროვნე ადამიანების წინაშე ბუნებრივად წამოიჭრა ლიტერატურის პარტიულობის საკითხი. მშრომელი ხალხის ინტერესების დამცველ, რევოლუციისადმი სიმპათიურად განწყობილი მწერლებისათვის სახელმძღვანელო გახდა ვ. ი. ლენინის კლასიკური ნაშრომი „პარტიული ორგანიზაცია და პარტიული ლიტერატურა“. ამ საპროგრამო სტატიაში დიდი ბელადი მწერლობისაგან მოითხოვდა მჭიდრო განუყრელი კავშირის დამყარებას პროლეტარიატთან, მაღალ იდეურობას და სოციალისტური იდეებით გამსჭვალული ლიტერატურის შექმნას.

ვ. ი. ლენინის მიერ წამოყენებული ეს ლიტერატურული პრინციპები საუკეთესოდ განხორციელდა ქართულ ბოლშევიკურ პრესაში („ბრძოლა“, „ჩვენი ცხოვრება“, „ახალი ცხოვრება“, „დრო“, „მნათობი“), რომლის უშუალო ხელმძღვანელი ი. ბ. სტალინი იყო. რევოლუციის ქარიშხლიან დღეებში მშრომელი მასების სულისკვეთებასა და მისწრაფებებს ყველაზე მკვეთრად ბოლშევიკური პრესა გამოხატავდა. ქართული ბოლშევიკური პრესა მტკიცედ იცავდა ლენინური „ისკრის“ სახელოვან ტრადიციებს და მიზნად ისახავდა მუშათა რევოლუციური მოძრაობისათვის ხელის შეწყობას.

ბოლშევიკური პრესის ფურცლებზე საკმაოდ დიდი ადგილი ჰქონდა დათმობილი მხატვრულ ლიტერატურას, რომლის ამოცანას შეადგენდა, დაენახებინა მკითხველი საზოგადოებისათვის ქვეყნად გაბატონებული უსამართლობა, აემალღებინა მშრომელი ხალხის კლასობრივი შეგნება, დაერაზმა იგი რევოლუციური ბრძოლისათვის.

ბოლშევიკურ პრესაში თანამშრომლობდნენ ორ. ევდოშვილი, ნატალია აზიანი (დონდაროვი), ნარკანი (ნიკო კურდღელაშვილი), შავბიჭა (ლადო იაშვილი), ტუსალი (მიხო ბოჭორიძე) და სხვ. მათი თამამი, რევოლუციური პათოსით გამსჭვალული მხატვრული სიტყვა მშრომელ ხალხს მოუწოდებდა თავ-

განწირული ბრძოლებისაკენ. სანიმუშოდ შეიძლებოდა მოგვეტანა მიხო ბო-
ქორიძის ლექსიდან „ამხანაგებს“ სტრიქონები:

ბრძოლა და ბრძოლა მედგარი,
ეს ჩვენი წმინდა ვალია,
აწმყოს დაეცა თავზარი,
ახლოს ჩანს მომავალი!

როგორც ჩანს, ი. ბ. სტალინი ამ ლექსს დიდ სააგიტაციო მნიშვნელობას
ანიჭებდა. ამიტომ იყო, რომ ეს სტრიქონები ბელადმა გამოიყენა 1902 წლის
29 ივნისის ბათუმის სოციალ-დემოკრატიული ჯგუფის სახელით გამოცემულ
პროკლამაციაში „ამხანაგებო—მუშებო!“

მგზნებარე მოწოდებას წარმოადგენდა აგრეთვე გაზეთ „ბრძოლაში“
„ბუკის“ ფსევდონიმით გამოქვეყნებული სამაისო ლექსი „ძმებო, გავიდეთ
ბრძოლისა ველზე!“ — ლექსი იწყება რევოლუციური პათოსით გამსჭვალული
სტრიქონებით:

მალა ავმართოთ წითელი დროშა
და იერიშით მივიდეთ მტერზე,
ძირს მეფის ტახტი! ძირს მტარვალები!
ძმებო, გავიდეთ ბრძოლისა ველზე!

გაბედულად გაისმოდა აგრეთვე ბოლშევიკური პრესის ფურცლებზე
ლადო დარჩიას ლექსები. 1905 წლის რევოლუციის დამარცხების შემდეგ,
როდესაც კიდევ უფრო გაშიშვლდა ცარიზმის სიმახინჯე, ლადო დარჩია
მძულვარებით სავსე სიტყვებით მიმართავდა მეფის სატრაპებს და ამავე
დროს გამოსთქვამდა მშრომელი ხალხის გამარჯვების მტკიცე რწმენას:

მტარვალო! რაგინდ შსამ-გესლიანი
ისარი სტყორცნო დატანჯულ ერსა,
მაინც ვერ შესძლებ მათ დამარცხებას,
ვერ დაიმონებ ხალხს აწ ძლიერსა!

ქართული ბოლშევიკური პრესის დამსახურებად ისიც უნდა ჩაითვალოს,
რომ მის ფურცლებზე პირველად დაიბეჭდა რევოლუციური სიმღერები
„ვარშაიანიკა“, „მარსელიეზა“ და გორკის ცნობილი ლექსი „მზე ამოდის
და ჩადის“, რომლის პირველი თარგმანი ბეგლარ ახოსპირელს ეკუთვნის.
ხოლო შემდეგ მისი ჩინებული თარგმანის პოეტმა ირ. ვედოშვილმა მოგვცა.

1905 წ. რევოლუციამ მკაფიო გამოხატულება ჰპოვა აგრეთვე ქართვე-
ლი კლასიკოსების შემოქმედებაში, კერძოდ, აკაკი. წერეთლისა და ვაჟა-ფშა-
ველას პოეზიაში.

მგზნებარე პატრიოტი; მშრომელთა ინტერესების ერთგული დამცველი,
დიდი რეალისტი მწერალი აკ. წერეთელი აღტაცებით შეხვდა 1905 წლის
რევოლუციას. მთელი თავისი ხანგრძლივი ცხოვრებისა და შემოქმედების
მანძილზე დიდი პოეტი მახვილი კალმით მუდამ გაბედულად იბრძოდა
ყველა სოციალური უკუღმართობისა და უსამართლობის წინააღმდეგ. აკ

წერეთელი მგზნებარე მხატვრული სიტყვით მუდამ აღვივებდა ქართველ ხალხში პატრიოტიზმის მაღალ გრძნობას და ნერვავდა მშრომელებში უდიდეს მძულვარებას მჩაგვრელების წინააღმდეგ, ხოლო რევოლუციის წლებში მსოფიანი პოეტის ოპტიმისტური ლექსები („ნატერა“, „გურული ნანინა“, „ძირს“, „ინტერნაციონალი“, „თქვენი ჭირიმე“, „სიმღერა“, „კოჭაობა“, „გლეხის ჩივილი“ და სხვ.) საბრძოლო მოწოდებად გაისმა ქართველ ხალხში. აკაკის ეს ლექსები გამსჭვალულნი არიან უკეთესი მერმისის ღრმა რწმენით.

რეალისტი მწერალი კარგად ხედავდა, რომ აწმყო სულისშემხუთველი იყო, მაგრამ მას ისიც სჯეროდა, რომ მალე ახალი ეპოქა დადგებოდა, რომელიც მშრომელ ხალხს ბედნიერებას მოუტანდა. ერთ-ერთ წერილში აკაკი წერდა: „მრწამს და მოველი, რომ მეცხრამეტე საუკუნის დანაკლისს მეოცე საუკუნე შემივსებს... ამ თავითვე მე მეჩურჩულება ოცნება და მომავლის იმედი დღევანდელს ჩემს წყლულს მალამოდ ედება“. იგივე მოტივი ელერს აკაკის ლექსებში „ჩვენი აწმყო“ და „გაზაფხული“:

პოეტს აწმყო „ბავშვობად“ და „თამაშობად“ ეჩვენება, მაგრამ გულს როდი იტეხს, მას ღრმად სწამს, რომ ამ შავბნელ აწმყოს ჩქარა ნათელი მომავალი შესცვლის:

ჯერ კი თუმცა ჩვენი აწმყო
ბავშვობაა!.. თამაშობა!
მაგრამ მაინც გულს ნუ ვიტეხთ,
რადგანც ახლოს არის შობა!

ხოლო ლექსში „გაზაფხული“ პოეტი ასეთი გამამხნეველებელი სიტყვებით მიმართავს ბუნარს:

გამხიარულდი, ბუნარო,
გულჩათხრობილი ნუ ხარო!
ზაფხული მოდის, ზამთარი
მიდის და რაღას სწუხარო!

ცხადია, აკაკი წერეთელი ზაფხულში ალეგორიულად მზიან მომავალს გულისხმობდა.

რევოლუციის ბოზოქარ დღეებში პოეტი მთელი არსებით თანაუგრძნობდა ახალი თაობის მიერ წამოწყებულ რევოლუციურ საქმეს, რომელსაც ქვეყნისათვის უნდა მოეტანა „შეება, თანხმობა, ძმობა, ერთობა!“ ამ მაღალი, კეთილშობილური იდეების განხორციელებისათვის მოუწოდებდა იგი მშროშელ ხალხს გადამწყვეტი ბრძოლისაკენ:

„ძირს, მთავრობა, უსამართლო!
ველარ ვიტანთ გასაჭირსო“,
ყოველი მხრივ გეძახიან:
„ძირს, მთავრობავ! აწ-კი ძირსო!“

ჩვენის სისხლით, ჩვენის ოფლით
უხვად რწყავდი. ქვეყნის პირსო,
დღეს ეს აღარ მოხერხდება,
გუებნებით მიტომ — „ძირსო!“

1905 წლის დეკემბერში აკაკის მიერ დაწერილი ეს ლექსი ნამდვილი საბრძოლო მოწოდება იყო.

აკაკი უდიდესი სიხარულით ეგებებოდა ახალ ცხოვრებას და მთელ თავის იმედებს ახალგაზრდობაზე, ახალ რევოლუციურ თაობაზე ამყარებდა, ამიტომ იყო, რომ იგი განუხრელი სიყვარულით მიმართავდა მათ:

ამ დღეს ველოდი, მოვესწარ!..
ვიცინი, აღარ ვსტირი მე!
ახალგაზრდებო, აწ კი თქვენ
გამოდით, თქვენი ჭირიმე!..

საგულისხმოა, რომ რეაქციის შავბნელ წლებშიც კი აკაკი იმედს არ ჰკარგავდა, ოპტიმისტური სულისკვეთების პოეტი ღრმად იყო დარწმუნებული ხალხის ძალაში, მისი გამარჯვების გარდუვალობაში:

მაგრამ სულ ასე ხომ არ იქნება?
ერთხელაც არის გასჭრის სიმართლე,
წარხოცს დღევანდელ უსამართლობას,
შემოანათებს ბნელში სინათლე!

ამ საკითხთან დაკავშირებით საყურადღებოა ერთი ეპიზოდი აკაკის ცხოვრებიდან:

1905 წელს პოეტმა განიზრახა ჟურნალ „ხუმარას“ გამოცემა. მისი მიზანი იყო ამ ჟურნალში მოთავსებული მწვავე სატირიკული თხზულებებით ბრძოლა გამოეცხადებინა თვითმპყრობელობისათვის. ჟურნალის გამოცემა აკაკიმ 1905 წელს ვერ განახორციელა. მხოლოდ 2 წლის შემდეგ, 1907 წლის იანვარში გამოვიდა „ხუმარას“ პირველი ნომერი. სამწუხაროდ, იგი აღმოჩნდა უკანასკნელიც. „ხუმარამ“ შესწყვიტა თავისი არსებობა, ხოლო „მისი მოხუცი რედაქტორი მეტეხისაკენ გაუყენეს“ (აღმანახი — „აკაკი“, 1908 წ., გვ. 8). ამის მიზეზი გახლდათ ის, რომ აკაკიმ ამ ნომერში მოათავსა ლექსი „დიდყურაანთ ყოყინა“, რომელშიაც პოეტი სატირიკულ ფერებში წარმოგვიდგენდა ქართველი ერის მოძულეს — გუბერნატორ რაუშ-ფონ-ტრაუბენბერგს. ცნობილია, რომ თბილისის მარშალი გ. ა. ბაგრატიონი იმდენად ყოფილა აღმფრთვებული გუბერნატორის ქედმაღლობით, რომ ერთ-ერთი ოფიციალური ცერემონიის დროს, მისალმებისას, თბილისის გუბერნატორისათვის ხელი არ ჩამოუერთმევია. იუმორის ერთ-ერთ წყაროდ აკაკის თავის ლექსში ეს ფაქტიც გამოუყენებია:

და ნიშადურს ულესავს
გულმოსული მარშალი.

აკაკის ამ სატირულ ლექსს კიდევ უფრო მეტ კომიკურობას მატებდა კარიკატურა, რომელშიც გამოხატული იყო გუბერნატორის ტანსაცმელში გამოწყობილი სახედარი. მის ახლოს იდგა თბილისის თავადაზნაურობის მარშალი, რომელიც მისთვის ნიშადურს ლესავდა.

ცხადია, აკაკის ამ ლექსმა და კარიკატურამ დიდი აღშოთება გამოიწვია მთავრობის მოხელეებში. „ხუმარა“ — პირველი ქართული იუმორისტული ჟურნალი — დაიხურა, ხოლო მისი რედაქტორი დააპატიმრეს.

აკაკის გამოჩენას მეტეხის ციხის პატიმრებში დიდი მღელვარება გამოუწვევია. მათ კატეგორიულად მოუთხოვიათ ქართველი ხალხის საყვარელი მწერლის გათავისუფლება. აკაკის მეტეხის ციხეში დიდი ხანი არ დაუყვია. ერთი დღის შემდეგ იგი გაათავისუფლეს. აკაკის გათავისუფლებასთან დაკავშირებით იუმორისტულ ჟურნალ „მასხარაში“ გამოქვეყნდა მუშა მხატვრის გ. ზაზიაშვილის კარიკატურა, რომელშიც გამოხატული იყო მსცოვანი დაპატიმრებული პოეტი შეიარაღებული მცველებით. კარიკატურას წარწერილი ჰქონდა: „აკაკის მოგზაურობა „ხუმარას“ რედაქციიდან მეტეხამდის.“

აკაკი წერეთლის აშკარა სიმპათიები რევოლუციის მხარეზე რომ იყო, ამას ისიც მოწმობს, რომ ქართულ ენაზე მან თარგმნა პროლეტარული ჰიმნი „ინტერნაციონალი“, რის გამოც პოეტი პასუხისგებაში მისცეს, ხოლო „პატარა გაზეთი“, რომლის ფურცლებზედაც აკაკის ეს თარგმანი გამოქვეყნდა, დაიხურა.

მიუხედავად იმისა, რომ აკაკი ვერ ამაღლდა რევოლუციის მოწინავე იდეებამდე, მაინც მისი ოპტიმისტური, მომავლის მტკიცე რწმენით გამსჭვალული ლექსები ქართული რევოლუციური პოეზიის მნიშვნელოვანი შენაძენია.

ასეთივე აღტრთოვნებით შეხვდა 1905 წლის რევოლუციას ქართველი ერის საამაყო შვილი — ვაჟა-ფშაველა.

ცხადია, ადამიანი, რომელიც მთელი თავისი ცხოვრების მანძილზე როგორც კალმით, ისე საქმით მუდამ მამაცურად იბრძოდა ყოველგვარი უსამართლობისა, ჩავგრისა და საზოგადოებრივი ცხოვრების მახინჯი მხარეების წინააღმდეგ, ადამიანი, რომელიც მუდამ გულმხურვალედ იცავდა მშრომელი ხალხის ინტერესებს, მის ადამიანურ ღირსებებს, არ შეიძლებოდა გულგრილად შეხვედროდა 1905 წლის რევოლუციას, რომელიც მამვრალ, პატიოსან ხალხს თავისუფლებას პირდებოდა.

დიდი პოეტი არა მარტო თავისი მხატვრული, ძარღვიანი სიტყვით გამოეხმაურა ამ მნიშვნელოვან ისტორიულ თარიღს, არამედ პრაქტიკულადაც კი იღებდა მონაწილეობას 1905 წლის რევოლუციაში.

თავის სამშობლო მხარეში ვაჟა რევოლუციური მოძრაობის ერთ-ერთი ორგანიზატორი, სულისჩამდგმელი იყო. აი, რას მოგვითხრობს ამის შესახებ მ. შამანაური: „1905 წელს, იაპონიასთან ომში დამარცხებასთან დაკავშირებით, რუსეთში განმათავისუფლებელი მოძრაობა დაიწყო, რაც მთელ საქართველოსაც მოედო. ყველგან გაფიცვები, მიტინგები, ყველგან რევოლუ-

ციური მოძრაობა იყო. ფშავ-ხევსურეთში პირველი გამოსვლები ვაჟამ მოაწყო. — ვაჟა ამბობდა, — მოგვითხრობს მ. შამანაური, — საქართველოს განთავისუფლება ჩვენ აქედან — მთიდან უნდა დავიწყოთ. ჩვენ უნდა მუჟღუგუნი ვკრათ ბარს, რომელსაც სძინავსო.

როგორც ამ მოგონებიდან ირკვევა, ვაჟას თაოსნობით რევოლუციურად განწყობილ მთიელებს გადაუწყვეტიათ შეედგინათ მებრძოლი რაზმები, აეღოთ თბილისი და საქართველოს დამოუკიდებლობა გამოეცხადებინათ. ამ საქმის ხელმძღვანელად მთის ხალხმა ვაჟა-ფშაველა აირჩია. „დანიშნულ დღეს, — ვკითხულობთ შამანაურის მოგონებაში, — მოვიდნენ ხევსურეთის შვილები თავით-ფეხებამდე შეიარაღებული, მოგროვდნენ ბარი. სახოში და დასდეს ფიცი, რომ უკანასკნელ სისხლის წვეთამდე იბრძოლებდნენ თავისუფლებისათვის. ეს ფიცის ფურცელიც ვაჟამ შეადგინა. „ვაჟა — ეუბნებოდნენ ხევსურეთის შვილები, — ჩვენ დავხავსდით, ჩვენს იარაღს ობი და ჟანგი მოეკიდა, იარაღს გაპრიალემა უნდა და სად უნდა გავაპრიალოთ ეს იარაღი, თუ არა თავისუფლებისათვის ბრძოლაშიო?“

იმავე მოგონებიდან ვტყობილობთ, რომ ვაჟას თავისი თანამებრძოლების თხოვნით ექსპრომტად ქართული „მარსელიეზა“ დაუწერია. ეს ლექსი ასე იწყებოდა:

დღეს ხსნის დღე არის, ვით მოვითმინოთ,
აიკლეს ჩვენი ცხოვრება, ბინა.
გაიწით ძმანო, გაიწით წინა!

ქართველ რევოლუციონერთა შორის ვაჟას ეს ლექსი დიდი პოპულარობით სარგებლობდა.

ასე ახლოს მივიდა ვაჟა-ფშაველა 1905 წლის რევოლუციასთან. ამ მნიშვნელოვანმა მოვლენამ მძლავრი გამოძახილი ჰპოვა ჰუმანისტი მწერლის მხატვრულ შემოქმედებაში. რევოლუციურ მოძრაობას მიუძღვნა ვაჟამ მთელი რიგი ლექსები: „გულო, არ გასტყდე!“, „მხედართა ძველი სიმღერა“, „მათრია წუთისოფელმა“, „კიდევაც ვნახავ გაზაფხულს“, „ხევსური ბერდია“, „რად ამბობთ გაზაფხულდაო“ და სხვ.

ჯერ კიდევ რევოლუციის გარიჟრაჟზე — 1904 წელს ვაჟა წერს მებრძოლი ენთუზიაზმით აღსავსე ლექსს: „გულო, არ გასტყდე!“

ვაჟას ოპტიმიზმი მყლავნდება აგრეთვე ლექსში „შემოდგომა“, სადაც პოეტს ალეგორიულად გატარებული აქვს უკეთესი მერმისის იდეა. ბუნების მწუხარე, დათალხული სურათების დახატვით, ვაჟა მისი დროის უსიხარულო და ბნელ ცხოვრებას გადაგვიშლის. მაგრამ პოეტი ნუგეშობს იმით, რომ სუსხიან ზამთარს გაზაფხული შესცვლის, რომელიც სიცოცხლის სულს შთაბერავს მიძინებულ, მკვდარ ბუნებას:

კიდევაც მოვა ზაფხული,
აყვავდებიან ველები,
შეიბურება ფოთლითა
არყი, ვერხვი. და თელები.

საქონლით დაიფინება
 ჭალა და მთისა ყელები.
 ფერხულს დააბამს ბუნება,
 მღერას იწყებენ მწერები,
 დაცოცხლდებიან ახლა რომ
 დაწყვეტილი აქვთ წელები.

რევოლუციის დღეებში ვაჟას ლექსები კიდევ უფრო მეტი პათოსით იმსჭვალება, კიდევ უფრო გაბედულად ეღერს მებრძოლი პოეტის მხატვრული სიტყვა. რევოლუციამ მოუჩინა ვაჟას „მტკიანი წელი“, მოუშუშა „გულის წყლულები.“ პოეტი აღტყინებით წარმოსთქვამს:

ტყდება მონობის ბორკილი;
 დღესასწაულობს გონება!

გახარებული მგოსანი მადლობის გრძნობით იხსენიებს იმ გმირებს, რომლებმაც მამაცურად დაღვარეს სისხლი კეთილშობილური იდეების განხორციელებისათვის:

ვაშა მათ მოღვაწეობას,
 ვაშა მათ ამყ დროშასა!
 ნეტარ ხსენება ჩვენ მიერ
 მათ სისხლით მორწყულ შრომასა!

რეაქციის წლებში, როდესაც საზოგადოების გაკვეთილი ნაწილი სასოწარკვეთილებასა და უიმედობას მიეცა, ვაჟას მემამბოხე სული დროებითმა დამარცხებამ მაინც ვერ გატეხა. რევოლუციის ექსტაზით შეპყრობილი პოეტი მაინც ვაჟაკურად გაიძახოდა:

კიდევაც ვნახავ, უხვადა
 ვარდნი, იანი ყვაოდენ,
 ნაცარმტვრად იყვნენ ქცეულნი,
 ვინაც გუშინა ზვაობდენ;
 შხამის და გესლის მთესველნი
 მოისპნენ, არარაობდენ.
 ჩვენის სიკვდილის მსურველნი
 ყორნები ვეღარ ჩხაოდნენ!

ასე ბოლომდე რევოლუციის ერთგული დარჩა ვაჟა.

მართალია, აკაკი წერეთლის მსგავსად, ვაჟა-ფშაველაც ვერ ჩასწვდა ბოლომდე 1905 წლის რევოლუციის — უაღრესად რთული სოციალური მოვლენის არსს, მაგრამ მისი ლექსები, უდავოდ, აღვივებდა მშრომელებში დაუშრეტელი ბრძოლის სურვილს.

საქართველოში რევოლუციის მომღერლად, ტრიბუნად იროდიონ ევდოშვილი ითვლება. ევდოშვილი იმ პერიოდის ქართული — დემოკრატიული პოეზიის ყველაზე თვალსაჩინო წარმომადგენელია. მისი შემოქმედება ეხმაურება საზოგადოებრივ ცხოვრებაში მომხდარ ყოველ მოვლენას, პოლიტი-

კური, ეკონომიური და სოციალური ძვრების ყოველ მომენტს. ირ. ევლო-
შვილისათვის პოეზია ხალხის სოციალური და პოლიტიკური ცხოვრების
გარდაქმნისათვის ბრძოლის იარაღია. მებრძოლი სულისკვეთება, მგზნებარე
ობტიმიზმი და ნათელი მომავლისადმი ღრმა რწმენა — აი რა ასაზრდოებს
ევლოშვილის შემოქმედებას. ჯერ კიდევ 1895 წელს ბრძოლის სურვილით
აღგზნებული პოეტი ასე მოუწოდებდა-მეგობრებს:

წინ, წინ, მედგრად შევებრძოლოთ
ჩარხუკულმართ ამ ჩვენს დროსა,
ჭირის ოფლში გავატაროთ
სიმატლის და ძმობის დროშა!

ხოლო 1900 წელს დაწერილ ლექსში „სიმღერა“ გამოხატულია რევო-
ლუციის ქარიშხლიანი იდეების მოახლოების წინათგრძნობა:

მაინც ველით განთიადსა,
არ შედრკება ჩვენი გული,
უკვე ადგა ქარიშხალი,
განთიადის მოციქული!

რევოლუციას მგზნებარე პათოსით ანთებული ლექსებით შეხვდა ირ.
ევლოშვილი. მისი მებრძოლი სულისკვეთებით გამსჭვალული ლექსები
„ამირანი“, „ახალი ნანინა“, „მეგობრებო, ვაჟაკაჯურად“, „წითელი დროშა
გავშალოთ“, „შემოკრებით ძმებო“, „ჩემს მტერს“, „სიმღერა“, „ჩემს ჩანგს“
და სხვ. პროკლამაციის როლს ასრულებდნენ.

რევოლუციის მაღალი, კეთილშობილური იდეებით გატაცებული პოეტი
მიზნად ისახავდა არა მარტო მხატვრული სიტყვით, არამედ საქმიანაც დაემ-
ტკიცებინა თავისი ერთგულება საერთო, რევოლუციური საქმისადმი. ეს
ნათლად ჩანს ლექსში „ჩემს ჩონგურს“:

აბა, თამამად ბარიკადებზე!
რასაც სიმს ვცემდით, იმავ თითებით
გამოვკრათ ჩახმახს — ან მტერი ან ჩვენ,
ორივე ერთად კი ვეღარ ვიქნებით!

და თუ აკაკი თავის სატრფოდ სამშობლოს სახავდა, რევოლუციონერ
პოეტის ირ. ევლოშვილის უანგარო სიყვარულის საგანი ქარიშხალია, რევო-
ლუცია:

ჩემი სატრფოა აწ ქარიშხალი,
ზღვა აგზნებული, ზღვა ბობოქარი,
ხალხის გულიდან ამოვარდნილი.
ჭექა-ქუხილი და ნიაღვარი!
მე იმას მივსდევ მედგარ ფრთიანსა,
მას ვუკრავ ჩონგურს, იმისთვის ვმდერხ,
ჩემი სატრფოა დილის ცისკარი
და განთიადი პირმშვენიერი!

მტერზე გამარჯვების ღრმა რწმენით დაიმედებული პოეტი თავის მეგობრებს ვაჟკაცური, თავგანწირული ბრძოლებისაკენ მოუწოდებდა:

მეგობრებო, ვაჟკაცურად
გულადობა უსწორ ომში,
წინ წავიდეთ ჩვენ ერთგულად,
დავიხოცნეთ სამშობლოში!

ასეთსავე მგზნებარე მოწოდებად ჟღერს ირ. ევდოშვილის ლექსები: „წითელი ღროშა გავშალოთ!“, „უკანასკნელი ზვირთი“ და „ტალღა ტალღაზე მოგორავს“.

მართალია, რეაქციის შავბნელ წლებში ირ. ევდოშვილი თავის პოეტურ ჩანგს ნაღვლიან ჰანგზედაც აჟღერებდა, მაგრამ პოეტის ამგვარ განწყობილებას, უდავოდ, თავისი სოციალური საფუძველი ჰქონდა. ირ. ევდოშვილის სასიქადულოდ უნდა ითქვას, რომ მისი სევდა არასოდეს გადაზრდილა სრულ უიმედობასა და მელანქოლიაში. ირ. ევდოშვილის მშფოთვარე, მებრძოლი სული არ ცხრებოდა. პოეტი კვლავ მოუწოდებდა მშრომელებს ბრძოლისაკენ, კვლავ გამოსთქვამდა მომავლის რწმენას. ამ თვალსაზრისით საგულისხმოა ირ. ევდოშვილის ლექსები „გმირს“ და „გმირის საფლავზე“. ამ ლექსებში ლადო კეცხოველისა და არსენ ჯორჯიაშვილის თავგანწირული ბრძოლით აღტაცებული პოეტი ქება-დიდებას ასხამს რევოლუციური საქმისათვის დაღუპულ გმირებს. პოეტს ღრმად წამს, რომ ხალხი, რომელსაც შეუძლია დაჰბადოს ასეთი უანგარო მებრძოლები, საბოლოოდ მაინც გაიმარჯვებს. საერთო საქმისათვის დაღუპული გმირების საფლავი რევოლუციონერ პოეტში კიდევ უფრო მეტად აღვივებდა სასტიკი ბრძოლის წყურვილს თავისუფლების მოსაპოვებლად:

წყეულიმც ვიყოთ გულგატეხილნი,
უკან დაწევა ვინც განვიზრახოთ,
მაშინ ხომ, ძმებო, მათი საფლავი
უნდა წავბილწოთ და გადავლახოთ!
არა და არა, მათშია ძალა,
თავგანწირულად ვინც რომ კვდებიან,
ჩვენი ღროშის ქვეშ, წითელ ღროშის ქვეშ
ვინც იბრძოლებენ, არ შედრკებიან!

1905 წლის რევოლუციამ გარკვეული გამოხატულება ჰპოვა საბჭოთა მოწინავე მწერლის — ს. შანშიაშვილის პოეზიაში. რევოლუციის დასაწყისში პოეტი წერდა:

ვაშა ჩვენს იმედს, აღფრთოვანებას, —
ცხადს, სინამდვილეს, არა ზმანებას!
ჩქარა, ჩვენს მიზანს აწ ხელი ვტაცოთ!
თავისუფლება მტერს გამოვტაცოთ!

რევოლუციის ექსტაზით არის შთაგონებული ს. შანშიაშვილის ლექსი „ბრძოლის სიმღერა“. ლექსის ყოველ სტრიქონში ჩანს პოეტის დაუცხრომელი ბრძოლის სურვილი, მწერალი ომანხიანად მოუწოდებს თანამებრძოლებს შეკავშირებული, თავგანწირული შეტევისაკენ, რათა პირნათლად მოიხადონ ვალი შთამომავლობის, ხალხის წინაშე:

შემოკრბით ერთად!
დასძახეთ მედგრად!
თავი გავწიროთ,
მსხვერპლი შევწიროთ
და მოვიხადოთ მით ჩვენი ვალი!
ყრმანო, მებრძოლნო, აღმართეთ ხმალი!

მართალია, 1905 წ. რევოლუციის დამარცხებამ გარკვეული დაღი დაასვა ს. შანშიაშვილის ოპტიმისტურ განწყობილებას, მაგრამ რეაქციის მძვინვარების პერიოდშიაც პოეტის ზოგიერთი ლექსი („გწამდეს ოდესმე შურს იძიებენ“, „გულს ნუ გაიტეხ“, „ხალხს“ და „ამირანი“) კვლავ საბრძოლო მოწოდებად გაისმოდა.

შეიძლება ითქვას, რომ ლექსი „ხალხს“ პოეტის შემოქმედებითს და პოლიტიკურ მრწამსს გამოხატავს. პოეტური აღტყინებით უმღერის ს. შანშიაშვილი ამ ლექსში თავის საყვარელ სამშობლოს, ხალხს, რომელსაც არაერთგზის უბრძოლია მტრის დასამარცხებლად. მწერალი ამაყობს თავისი ერის გმირული წარსულით. მოხდენილი პოეტური თქმების საშუალებით სანდრო შანშიაშვილი აღწევს მიზანს — მთელი სიძლიერით დაგვანახოს თავისი ძლიერი სიყვარული სამშობლოსადმი. პატრიოტიზმის გრძნობით გამსჭვალული პოეტი გაბედულად მოუწოდებს თავის ერს დაუცხრომელი ბრძოლებისაკენ. მწერალს სურს თავისი ხალხი იხილოს ბრძოლის ქარცეცხლში გახვეული, სისხლით დაფერილი მახვილით, რადგან მას წამს, რომ მხოლოდ ამ გზით შეიძლება იხსნას თავი ხალხმა სამარცხვინო მონური აწმყოსაგან. გულწრფელად უღერს ს. შანშიაშვილის სიტყვები:

ისე არ მოვკვდე, არ აღემართო დროშა ძღვევისა,
ისე არ მოვკვდე, არ დავსძახო ჰიმნი ზღვევისა!
მიყვარხარ ოდეს გხედავ თამამს, ჩვენს ტურფა ზენარს,
გრძნობით, სიცოცხლით დაუცხრომელს და მოუსვენარს!
შენ შემოგხარი, რომ ხარ მტკიცე და სულით ურჩი,
მუღამ შენ გიმღერ, შენთვის ბრძოლას თუ გადავურჩი!

ასეთი მძლავრი გამოძახილი ჰპოვა 1905 წ. რევოლუციამ ქართულ პოეზიაში. რევოლუციურად განწყობილი ქართველი პოეტები მებრძოლი სულისკვეთებით გამსჭვალული მხატვრული სიტყვით კიდევ უფრო მეტად ანთებდნენ მშრომელთა შორის რევოლუციური ბრძოლის სურვილს.

ბათუმის თეატრი რუსეთის პირველი რევოლუციის წლებში

ბათუმის მუშებმა დიდი წვლილი შეიტანეს 1905—1907 წლების მუშათა რევოლუციურ მოძრაობაში. მათი თავდადებული ბრძოლა ცარიზმისა და კაპიტალიზმის წინააღმდეგ ბრწყინვალე ფურცლად შევიდა ქართველი ხალხის ისტორიაში.

მეტად საინტერესოა და საყურადღებო ის მოვლენა, რომ ბათუმის მუშები ამ პერიოდში აქტიურად იყვნენ ჩაბმული თეატრალურ მოღვაწეობაში და სასცენო ხელოვნება ერთ-ერთ მძლავრ იარაღად გამოიყენეს კლასობრივ მტერთან ბრძოლაში.

90-იან წლებში ჩაისახა და განვითარდა ქართული სახალხო თეატრი. პირველი ასეთი თეატრი მოაწყეს თბილისის მუშა-ხელოსნებმა 1893 წელს. ეს თეატრი უპირატესად დგამდა ისეთ პიესებს, რომლებიც სოციალური ბრძოლის იდეებს შეიცავდნენ. თეატრი, ამრიგად, ხელს უწყობდა საქართველოს მუშათა კლასის გათვითცნობიერების საქმეს, მუშათა კლასის დარაზმვას ცარიზმისა და კაპიტალიზმის წინააღმდეგ საბრძოლველად.

თბილისის სახალხო თეატრის მაგალითზე 90-იან წლებიდან სახალხო თეატრები და მუშათა დრამატული წრეები დაარსდა საქართველოს ზოგიერთ სხვა ქალაქებშიც და მათ შორის ბათუმშიც.

ბათუმში ქართული წარმოდგენები 1879 წლიდან იმართებოდა. სცენის-მოყვარეთა წარმოდგენების მოთავე-მონაწილე იყო ბათუმის ინტელიგენცია. ამ საქმეში დიდი დამსახურება მიუძღოდა დიდ ქართველ მწერალს დავით კლდიაშვილს. დიდი ამაგი დასდო 90-იან წლებში ბათუმში თეატრალური ხელოვნების განვითარებას აგრეთვე მსახიობმა სტეფანე ხარაზიშვილმა.

1901 წელს ბათუმის მუშების თაოსნობით ცალკე დაარსდა მუშათა დრამატული წრე. ამ წრის მოღვაწეობა თავიდანვე ბათუმის რევოლუციურ სოციალ-დემოკრატიულ კომიტეტთან იყო დაკავშირებული. ქართული თეატრის ისტორიკოსი ს. გერსამია წერს, რომ კომიტეტმა წრეს ორი მთავარი მიზანი დაუსახა: მუშებისათვის და საერთოდ ქალაქის დემოკრატიული ნაწილისათვის კულტურული მომსახურების გაწევა და მათი გათვითცნობიერება. მეორეც, წრეს უნდა გაემართა ფასიანი წარმოდგენები და შემოსული თანხა გადაედო პოლიტიკურ პატიმართა, გადასახლებულთა და მათი ოჯახებისათვის ნივთიერი დახმარების ფონდის გასაძლიერებლად.

წრის პირველი მოთავე და რეჟისორი იყო მუშა მოსე წეროძე. ამ წრეში რევოლუციის პერიოდში სცენისმოყვარეებად იყვნენ: მაგდანა მგელაძე, პელაგია სიხარულიძე, ნატალია კირთაძე, ირინე ქორიძე, მინადორა გორგილაძე, ედუკია ფირცხალიშვილი, ევგენია სოლორაშვილი, სილოვან ივანიაძე, მათე გორგილაძე, ილიკო მანჯგალაძე, ილიკო მგელაძე, სანდრო აბზიანიძე, ისაკი ქიქავა, ვარლამ კალანდაძე, სერგო ყუფარაძე, გერონტი ტუსკია, ელისო ლომინაძე, დომენტი ვადაჭკორია, ილარიონ დარახველიძე, დარისპან დარახველიძე და ნესტორ კალანდარიშვილი.

წრე გულმოდგინედ ასრულებდა რევოლუციური სოციალ-დემოკრატიული კომიტეტის მიერ დასახულ ამოცანას. წარმოდგენები იმართებოდა ფართულად კერძო სახლებში. ეს წრეებოდნენ მუშები და მათი ოჯახის წევრები.

1904 წლის დამდეგს დაიშალა ქალაქის ცენტრში არსებული ინტელიგენტთა დრამატული წრე და ამ წრის ზოგიერთი წევრი მუშათა წრეს შეემართა. ამის შემდეგ წრე თავის წარმოდგენებს უკვე ლეგალურად მართავდა ეგრეთ წოდებულ „რკინის თეატრში.“ (ამ სათეატრო შენობაში წინათ რკინეულობის საწყობი იყო და ამიტომ ეწოდა „რკინის თეატრი.“ იგი იტევდა 800-მდე მაყურებელს. შენობა დაინგრა 1924 წელს დიდი თოვლის გამო. მის ადგილზე ამჟამად სახელმწიფო ცირკის შენობაა).

ჯერ კიდევ ადრე, ვიდრე „რკინის თეატრში“ მუშათა დრამატული წრე დაიწყებდა წარმოდგენების გამართვას, შენობა და მისი დიდი ეზო გადაქცეული იყო ბათუმის მუშების რევოლუციური მოღვაწეობის შტაბად. ერთ-ერთი ძველი თეატრალის ნესტორ რუსიეშვილის მოგონებით „რკინის თეატრში“ იმართებოდა არალეგალური კრებები, აქედან ვრცელდებოდა პროკლამაციები და სხვ.

ბათუმის მუშათა დრამატული წრის წარმოდგენების შესახებ დაზუსტებული და სრული მასალები არ მოგვეპოვება, მაგრამ ზოგიერთი ცნობის მიხედვით; რომლებიც იმდროინდელ პრესაში მოიპოვება, შეგვიძლია დავადგინოთ, რომ წრე დგამდა ისეთ პიესებს, რომლებიც ხელს უწყობდა მშრომელთა რევოლუციურ სულსკვეთებას. ასე, მაგალითად 1904 წლის 3 თებერვალს დაიდგა პ. იბსენის „ექიმი შტოკმანი“, რომელიც მოსკოვში სამხატვრო თეატრში დადგმის შემდეგ დიდად პოპულარული იყო რუსეთის სცენაზე. თავისი პროტესტული შინაარსის გამო. 1905 წლის 20 სექტემბერს წრემ წარმოადგინა ი. გომარტელის პიესა „ქობში“, რომელიც ასახავდა ქართველი გლეხის მძიმე ცხოვრებას.

ბათუმის მუშათა დრამატულ წრეს და მის ირგვლივ დარაზმულ მუშათა აქტივს ერთი მეტად მნიშვნელოვანი საქმის გაკეთებაც დასჭირდა. ეს იყო წინააღმდეგობის გაწევა და ბრძოლა ბათუმის შავრაზმელებთან, რომლებსაც მეთაურობდა ადგილობრივი რუსული გაზეთის „ჩერნომორსკი ვესტნიკის“ რედაქტორი ყოფილი მსახიობი გრიგოლ პალმი. ნესტორ რუსიეშვილი იგონებს, რომ მის ირგვლივ მოკალათებული იყვნენ ასეთივე შავრაზმული ელემენტები, რომლებიც ცდილობდნენ თეატრალურ სფეროშიც გაეზარცელებინათ თავიანთი რეაქციული ზრახვები. თეატრით დაინტერესებულნი

იყვნენ შავრაზმელები—რკინიგზის ინჟინერი ობოლენსკი და უბნის მეთვალყურე პოლიციელი შმიკინი, რომლებიც შავრაზმელთა დრამატულ წრეს ხელმძღვანელობდნენ. ეს წრე დგამდა რეაქციული შინაარსის პიესებს, მაგრამ ყოველი ასეთი წარმოდგენის დროს მუშა-სცენისმოყვარენი ბათუმის რევოლუციური სოციალ-დემოკრატიული კომიტეტის დავალებით ობსტრუქციებს მართავდნენ. 1901 წელს ბათუმში გამოჩნდა ვინმე რუქვეიჩი, რომელმაც რუსული დრამატული დასი შეადგინა. მას მფარველობდა გრიგოლ პალმი. რუქვეიჩმა მოამზადა დასადგმელად ს. ლიტვინისა და ვ. კრილოვის ანტისემიტური პიესა „კონტრაბანდისტები“, რომელიც თავისი შინაარსით ზიზღს იწვევდა ებრაელთა მიმართ.

ეს პიესა 1901 წელს პირველად წარმოდგენილი იყო პეტერბურგში რეაქციონერ სუვორინის თეატრში. წარმოდგენა ჩაშალა პეტერბურგის ახალგაზრდობამ და თეატრის ახლო-მახლო ქუჩებში პოლიტიკური დემონსტრაცია გაიმართა. პოლიციამ ამ საქმეზე ბევრი სტუდენტი დააპატიმრა. პოლიციის მფარველობით რეაქციონერებმა რუსეთის მთელ რიგ ქალაქებშიც სცადეს „კონტრაბანდისტების“ დადგმა, მაგრამ ამ ცდამ ყველგან ისეთივე დემონსტრაციები გამოიწვია, როგორც პეტერბურგში.

რუქვეიჩის დასმა „კონტრაბანდისტები“ ჯერ ქუთაისში დადგა (1901 წლის 16 აპრილს), მაგრამ ქუთაისის მშრომელებმა წარმოდგენა ჩაშალეს. 5 მაისს რუქვეიჩმა სცადა ქუთაისში ამ პიესის გამეორება, მაგრამ წარმოდგენა კვლავ ჩაიშალა.

ამის შემდეგ რუქვეიჩმა „კონტრაბანდისტები“ ბათუმში დადგა, მაგრამ ცდა აქაც მარცხით დამთავრდა. წარმოდგენას ესწრებოდნენ მუშები, რომლებსაც ობსტრუქცია უნდა მოეწყოთ. ობსტრუქციის ორგანიზატორები იყვნენ მუშათა დრამატული წრის წევრები. წარმოდგენას ესწრებოდნენ აგრეთვე შავრაზმელები და გენერალი სლავოჩინსკი.

მეორე მოქმედების დასაწყისს დარბაზში გაისმა სტვენა (ეს ობსტრუქციის დაწყების ნიშანი იყო, მას მოჰყვა ყვირილი. სცენას ლაყე კვრცხებს და ბოლოკს ესროდნენ. ისმოდა წამოძახილები „ძირს თვითმპყრობელობა!“ მსახიობები შეშინდნენ და სცენიდან გაიქცნენ. წარმოდგენა ჩაიშალა. გაჩაღდა ხელჩართული ბრძოლა მუშებსა და შავრაზმელებს შორის. ობსტრუქციის მონაწილე სცენისმოყვარე ელისო ლომინაძე ამ ბრძოლის დროს სლავოჩინსკის შეეფეთა. სცადეს მისი დაჭერა, მაგრამ ლომინაძე არ დანებდა და სლავოჩინსკის სილა გაართვა. ლომინაძეს მუშები მიეშველნენ. ამ დროს თეატრის ელექტრომონტიორმა ახარაშვილმა ხაზი გადაჭრა და დარბაზი დაბნელდა. მუშებმა ამით ისარგებლეს, ლომინაძე გააპარეს. ხოლო გენერალი სლავოჩინსკი წააქციეს და მაგრად სცემეს. მუშებმა დრო იხელთეს და მიიმაღლნენ.

1904 წლის დამლევს გრიგოლ პალმმა კიდევ სცადა „კონტრაბანდისტების“ დადგმა ბათუმში, მაგრამ კვლავ მარცხი განიცადა. წარმოდგენაზე ბათუმის ყველა შავრაზმელი შეიკრიბა. ბათუმის მუშათა დრამატული წრე არალეგალური სოციალ-დემოკრატიული კომიტეტის დავალებით ორგანიზებულად შეხვდა ამ წარმოდგენას. სამასი ბილეთი მუშებმა იყიდეს. წარმოდგენის მსვლე-

ლობის დროს კვლავ ატყდა სტვენა, ყვირილი. სცენას ესროდნენ. ლაყე კვერცხებს, დამპალ ვაშლებს. ისმოდა წამოძახილები: „ძირს შავრაზმელები! ძირს არამზადა პალმი“, წარმოდგენა შეწყდა. პალმმა თავს უშველა გაქცევით. პოლიციამ რამდენიმე მუშა დააპატიმრა. მუშები წარმოდგენის ჩაშლის შემდეგ დაირაზმნენ და აფრიალებული წითელი დროშით ბარცხანისაკენ გაემართნენ.

ნესტორ რუსიევილი ვადმოგვცემს, რომ ბათუმის მუშები დაინტერესებული იყვნენ მოესპოთ პალმის შავრაზმული ბუდე, განსაკუთრებით საზოგადო საკრებულოში მოკალათებული „სცენის მოღვაწენი.“ 1905 წლის ბობოქარ დღეებში დადგა მათი აღსასრული. მოკლეს ობოლენსკი, შმიკინი და კიდევ რამდენიმე არამზადა. პალმი ბათუმიდან გაიპარა.

რევოლუციის პერიოდში ბათუმის ცხოვრებაში განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს ქართული თეატრის გამოჩენილი მსახიობის ლადო მესხიშვილის საგასტროლო წარმოდგენები.

ლადო მესხიშვილი ქუთაისის თეატრს უდგა სათავეში და იგი რევოლუციური პროპაგანდის მნიშვნელოვან კერად გადააქცია. საგანგებო რეპერტუარით და თავისი ნიჭიერი თამაშით ლადო მესხიშვილმა დიდად აამაღლა ქუთაისის თეატრის იდეურ-მხატვრული დონე. 1904-1905 წლებში ქუთაისის დასის თითქმის ყველა წარმოდგენა პოლიტიკური დემონსტრაციებით მთავრდებოდა. განსაკუთრებით დიდი წარმატება ხვდა წილად ვ. მონტის პიესას „კაი გრაჟხი,“ რომელშიც ლადო მესხიშვილი გრაჟხის მთავარ როლს ასრულებდა. ქუთაისის დასი თავის წარმოდგენებს მართავდა აგრეთვე დასავლეთ საქართველოს სხვა დაბა-ქალაქებში და მათ შორის ბათუმშიც.

ქუთაისის დრამატული დასის წარმოდგენების დამსწრენი ბათუმში მეტწილად მუშები იყვნენ. ბილეთები წინასწარ ვრცელდებოდა მუშათა შორის. ამ საქმეს აწესრიგებდა ბათუმის მუშათა დრამატული წრე. ეს წრე სცენაზეც ეხმარებოდა ქუთაისის დასს გასტროლების დროს.

1904 წლის 3 ნოემბერს ქუთაისის დასმა ბათუმში წარმოადგინა ვ. პროტოპოვის პიესა „ცხოვრების გარეშე,“ ხოლო 4 ნოემბერს რ. ბარეტის „ახალი მოძღვრება.“ თბილისის გაზეთი „ცნობის ფურცელი“ ამ წარმოდგენების შესახებ წერდა: „ცხოვრების გარეშე“ პროტოპოვისა დიდი ყურადღებით მოისმინა თეატრში მყოფმა საზოგადოებამ. საზოგადოება შედგებოდა სწორედ ქართველთა იმ ნაწილისაგან, რომელიც უფრო იჩენს დღეს სიცოცხლეს და მოძრაობას და რომელსაც თეატრი მართლა სკოლადაც აქვს მიჩნეული და არა უბრალო გასართობად. საინტერესო სანახავი იყო არა მხოლოდ არტისტთა თამაში, არამედ ისიც, თუ როგორი კავშირი სუფევდა სცენისა და დარბაზის შუა. ამგვარი მაყურებელთა წინ თამაში არტისტისათვის ნიჭის გამაღვიძებელი გარემოება უნდა იყოს უსათუოდ; ამგვარ მსმენელთა წინაშე თამაში არტისტისათვის ნამდვილ სიამოვნებას უნდა შეადგენდეს.“ გაზეთი სამართლიანად მიუთითებდა ქუთაისის დასის სწორედ იმ თვისებაზე, რომელიც მას იმ დროს ახასიათებდა. ეს იყო მშრომელთა აუდიტორიის სულისკვეთებისა და მისწრაფების ალღოს აღება და შემოქმედებითი მოღვაწეობის ამ გზით წარმართვა.

ამ ხაზიდან ოდნავ გადახვევა მაყურებლის მკაცრ კრიტიკას იწვევდა, რადგან მუშები ქუთაისის თეატრს თავის თეატრად თვლიდა და მისგან მოითხოვდა იდეურ-მხატვრულ სიმტკიცეს. ამას ადასტურებს ერთი ასეთი ფაქტი:

1904 წლის 21 დეკემბერს ქუთაისის დასს ბათუმში „კაი გრაჰნი“ უნდა წარმოედგინა. ბათუმის მუშებმა უკვე აღრვევ იცოდნენ, თუ რა წარმატება ხვდა წილად ამ პიესას ქუთაისში და მოუთმენლად ელოდნენ მის ნახვას. ბილეთები წინასწარ შეისყიდეს მუშებმა. ამ საქმის ორგანიზატორი იყო ბათუმის მუშათა დრამატული წრის წევრი ბოლშევიკი ილარიონ დარახველიძე. დასი ჩამოვიდა ბათუმში, მაგრამ თვით ლადო მესხიშვილმა ვერ შესძლო კაი გრაჰნის როლის შესრულება, რადგან 15 დეკემბერს თბილისში „ყაჩაღებში“ ფრანც მოორის როლის შესრულების დროს, ჩამოხრჩობის სცენაში თოკი გაუწყდა, ჩამოვარდა და ხელი იღრძო. პიესა „კაი გრაჰნი“ ნაცვლად დასმა „ჩრდილოეთის გმირები“ დადგა. ბათუმელი მუშები უკმაყოფილონი იყვნენ ამ ცვლილებით და აშკარად გამოთქვეს უკმაყოფილება.

მეორე მოქმედების დამთავრების შემდეგ დარბაზში გაისმა წამოძახილი: „ძირს, არ გვინდა ეს პიესა“ და ატყდა აურ-ზაური. წარმოდგენა შეჩერდა. სცენაზე ლადო მესხიშვილი გამოვიდა და აუხსნა მაყურებელს პიესის შეცვლის მიზეზი.

ლადო მესხიშვილმა ანგარიში გაუწია ბათუმის მუშების სურვილს და 14 იანვარს ბათუმში „კაი გრაჰნი“ დადგა. გაზეთი „ცნობის ფურცელი“ ამ წარმოდგენის შესახებ წერდა, რომ მან მეტად დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა მაყურებელზე და ლადო მესხიშვილის გამოწვევას დასასრული არ ჰქონდა. იმდროინდელ პრესას არ შეეძლო აღენიშნა, რომ სინამდვილეში ამ წარმოდგენამ ცარიზმის საწინააღმდეგო პოლიტიკური დემონსტრაციის ხასიათი მიიღო. ინფორმაცია ამ წარმოდგენის შესახებ გამოქვეყნდა ლენინურ გაზეთ „ვეპერიოდში“, რომელიც უენევაში გამოდიოდა და რუსეთში არალეგალურად ვრცელდებოდა. გაზეთში ვკითხულობთ: „...დადგეს ქართულ ენაზე „კაი გრაჰნი“, თეატრი გაჭედილი იყო მუშებით. ფარდა დაეშვა თუ არა, გაისმა „მარსელიეზის“ სიმღერა. სიმღერით გამოვიდნენ ყველანი თეატრიდან და აქვე შეჯგუფდნენ აღფრთოვანებული შეძახილებით: „ძირს თვითმპყრობელობა! ძირს პოლიცია! ძირს ომი!“ აქვე ესწრებოდნენ ბოქაული და ჩაფრებო. შემდეგ მუშები რევოლუციური სიმღერით გაემართნენ მუშათა უბნებისაკენ“...

ასეთი ცნობებია შემონახული ბათუმის თეატრალური ცხოვრების შესახებ რუსეთის პირველი რევოლუციის წლებში. ეს ცნობები ნათლად ადასტურებენ, რომ ბათუმის მუშები წარმატებით იყენებდნენ თეატრს რევოლუციური ბრძოლისათვის.

ალექსანდრე ჩავლიაშვილი

გმირული სახის შესახებ მხატვრულ ლიტერატურაში

ლიტერატურული გმირის ცნება ტრადიციის მიხედვით ლიტერატურული პერსონაჟის სინონიმია. ამ გაგებით ლიტერატურული გმირი საერთო სახელწოდებაა მოქმედი პირისა და ამის გამო მსჯელობა „დადებითი გმირის“ შესახებ მიაჩნიათ დადებითი პერსონაჟის პრობლემად. ნამდვილად კი ეს ასე არ არის.

მართალია, ყოველი გმირული სახე, უპირველეს ყოვლისა, დადებითი პერსონაჟია, მაგრამ ყოველი დადებითი სახე არ არის გმირული სახე და არც შეიძლება მათი გაიგივება. ამიტომ მარქსისტულ—ლენინური გაგებით „დადებითი გმირის“ პრობლემა არ უდრის „გმირული სახის“ პრობლემას, ეს უკანასკნელი ორგანულად დაკავშირებულია პირველ საკითხთან, მაგრამ მასზე არ დაიყვანება.

რუს რევოლუციონერ-დემოკრატებს ბელინსკის, ჩერნიშევსკის, დობროლიუბოვს დადებითი პერსონაჟი და გმირული სახე არასოდეს ერთმანეთთან არ გაუთანაბრებიათ. ყოველ დადებით პერსონაჟს როდი თვლიდნენ გმირულ სახე-ტიპად. ამ უკანასკნელში ისინი გულისხმობდნენ ისეთ დადებით პერსონაჟს, რომელიც თავდადებულად იბრძოდა მაშინდელი აუტანელი სოციალური პირობების საფუძვლიანი გარდაქმნისათვის, ხალხის მდგომარეობის გაუმჯობესებისათვის. ნ. ჩერნიშევსკიმ თვითონ გვიჩვენა ასეთი გმირული პერსონაჟი რახმეტოვის სახით. თავის ცნობილ რომანში „რა ვაქეთოთ?“ ნ. ჩერნიშევსკი წერს, რომ ქვეყნად პატიოსან და კეთილ ადამიანთა მასა დიდია, მათ შორის კი რახმეტოვისებური ადამიანები ცოტანი არიან, მაგრამ „ими расцветает жизнь всех; без них она заглохла бы, прокисла бы, мало их, но они дают всем людям дышать, без них люди задохнулись бы“.¹⁾ რახმეტოვი თავისი დროის ქეშმარიტი დადებითი მხატვრული სახეა. ამ რომანის დადებითი სახეებია აგრეთვე ვერა პავლოვნა, ლობუხოვი და კირსანოვი, მაგრამ ავტორი მათ ჩვეულებრივ დადებით ადამიანებს უწოდებს, ხოლო რახმეტოვი „განსაკუთრებულ ადამიანად“ მიაჩნია, ე. ი. გმირულ სახედ წარმოგვიდგენს მას. დიდია გმირული სახეების დანიშნულება, მაგრამ რა დიდიც არ უნდა იყოს ეს როლი, მათი მნიშვნელობის გადაჭარბებული შეფასება მაინც არ შეიძლება. მარქსისტულ—ლენინური გაგებით

1 Н. Г. Чернышевский, Что делать?, 1947 წ., გვ. 278.

„ხალხს მიჰყავს წინ ისტორია“ და არა გმირებს. „გმირები კი არ ქმნიან ხალხს, არამედ ხალხი ქმნის გმირებს... გმირებს, გამოჩენილ პიროვნებებს მხოლოდ ამდენად შეუძლიათ ითამაშონ სეროზული როლი საზოგადოების ცხოვრებაში, რამდენადაც ისინი შესძლებენ საზოგადოების განვითარების პირობების სწორედ გაგებას, იმის გაგებას, თუ როგორ შესცვალონ ისინი უმჯობესისაკენ.“¹ ეს ბრწყინვალე დასკვნა ძირს უთხრის პიროვნების კულტს. აღნიშნული დებულება გმირული სახის შესახებ მთელი ჩვენი მსჯელობის საფუძველია.

მხატვრული ლიტერატურის საპატიო ამოცანა არის არა მხოლოდ „დადებითი გმირის“ შექმნა, არამედ გმირული სახის შექმნაც, ე. ი. ისეთი სახის შექმნა, რომელიც მაღალ მხატვრულ ფორმაში გამოსახავს გმირობის სოციალურ არსს.² ამასი მდგომარეობს გმირული სახის ტიპობრიობა.

ლიტერატურული გმირის, გმირული სახის ცნების დახუსტების შემდეგ გმირობისა და გმირის გამოსახვის პრობლემა უფრო ნათელი ხდება. როგორ უნდა გამოისახოს ტიპობრივად გმირული სახე: როგორც ასპროცენტის დანადგარით, თუ უარყოფითი ნიშნითაც. მოკლედ: გმირული სახე წუნდაუდებელი ტიპია თუ შეიძლება მას გააჩნდეს რაიმე უარყოფითი თვისება?

მთავარია ასპროცენტის იდეალური გმირები, მოგვეციტ გმირი — იდეალი, — ამბობენ ერთნი.

მხოლოდ იდეალური გმირების გამოსახვით არ ამოიწურება გმირის გამოსახვის პრობლემა, გმირი ადამიანია და ამიტომ მისთვის არაფერი ადამიანური უცხო არ არის. უარყოფითი ნიშნის გარეშე გამოსახო ყველა გმირი, ნიშნავს მოხსნა წინააღმდეგობა და ისევ აღადგინო „უკონფლიქტობის თეორია და პრაქტიკა“, — ამბობენ მეორენი.

ჩვენი აზრით ამ საკითხის სწორად გადაწყვეტისათვის საჭიროა ვიკითხოთ: როგორი არიან ცხოვრებაში გმირები? ცხოვრებაში არსებობენ თუ არა წუნდაუდებელი ადამიანები? გარკვევით უნდა ითქვას, რომ ცხოვრებაში არსებობენ ისეთი ადამიანებიც, რომელთაც შეგვიძლია ვუწოდოთ წუნდაუდებელი პიროვნებები. ისინი უპირველესად დადებითი ადამიანები არიან, მაგრამ, როგორც ვიცით, ყველა დადებითი პიროვნება არ არის გმირი. გმირი ისეთი წუნდაუდებელი დადებითი ადამიანია, რომელიც თავდადებულად, შეუდრეკლად, მამაცურად, თავანწირულად იბრძვის ისტორიულად დიდი პროგრესული მიზნის განხორციელებისათვის. ასეთი წუნდაუდებელი გმირი იყო მაგალითად, გიორგი თელია, რომლის შესახებ დიდი სტალინი 1907 წელს წერდა: „ამხ. გ. თელია, როგორც მოწინავე მუშა და როგორც პარტიული მუშაკი, თავით ბოლომდე დაუფასებელი და წუნდაუდებელი იყო პარტიისათვის.“ წუნდაუდებელი კი იმიტომ იყო გ. თელია, რომ მას ახასიათებდა ყოველივე ის „რაც ძირეულად ახასიათებს სოციალ-დემოკრატიულ პარტიას: ცოდნის წყურვილი, დამოუკიდებლობა, შეუდრეკელი წინსვლა: შეუპოვრობა, შრომისმოყვარეობა, ზნეობრივი მაღლი, — ყოველივე ეს თავ-

1. სკპ (ბ) ისტორია, მოკლე კურსი, 1954 წ., გვ. 19.

2. ალ. ჩაველიშვილი, ლიტერატურული გმირის ცნების დადგენისა და გმირის გამოსახვის შესახებ. „ლიტერატურული გაზეთი“, 1954 წ., № 41

მოყრილი იყო ამხ. თელიაში. თელია ხორცმესხმული პროლეტარი იყო“.¹ პარტიისათვის ეს წუნდაუდებელი გ. თელია, ერთ დროს მენშევიკებს ემხრობოდა; ერთხელ იგი ქუთაისის ციხიდან გამოიქცა და თბილისში ჩამოვიდა. „ამ დროს პარტიაში განხეთქილება იყო. ამხ. თელია მაშინ მენშევიკებს ემხრობოდა,“ — წერს ი. სტალინი. მაშინ ეს იყო გ. თელიას დიდი პოლიტიკური ნაკლოვანება, მისი უარყოფითი ნიშანი. გ. თელია რომ ბოლომდე მენშევიკების მომხრე დარჩენილიყო, ესე იგი, მას რომ ეს პოლიტიკური წუნი არ დაეძლია, მაშინ იგი აღარ იქნებოდა წუნდაუდებელი პარტიული მუშაკი; აღნიშნული უარყოფითი თვისების დაძლევა კი გ. თელიამ იმიტომ შეძლო, რომ ეს უარყოფითი ნიშანი არ გამოხატა და წამყვან ტენდენციას გ. თელიას პოლიტიკურ არსში. გ. თელიას პოლიტიკურ ფიზიონომიაში წამყვანსა და გადაამწყვეტს წარმოადგენდა „საოჯარი ნიჭი, დაუმრეტელი ენერგია, დამოუკიდებლობა, საქმის ღრმა სიყვარული, გამირული შეუპოვრობა და მოციქულეზრივი მადლი.“ როგორც დიდი სტალინი წერს, გიორგი თელია „სრულიადაც არ ჰგავდა იმ „კაზიონურ“ მენშევიკებს, რომლებსაც მენშევიკში „ყურანი“ ჰგონიათ, თავიანთი თავი — მართლმორწმუნენი და ბოლშევიკები — გიაურები. არც იმ „მოწინავე“ მუშებს ჰგავდა თელია, რომლებსაც „დაბადებით სოციალ-დემოკრატად“ მოაქვთ თავი და, უვიცობით გაყდენთილები, სასაცილოდ გაიძახიან: ჩვენ არ გვინდა უცოდნა, ჩვენ მუშები ვართო. თელიას დამახასიათებელი თვისება სწორედ ის იყო, რომ ის უარყოფდა ფრაქციულ ფანატიზმს, მთელი არსებით ეზიზღებოდა სხვისი მაჩანჩალობა და ყველაფერი თავისი ჭკუით უნდოდა გაეგო.“² აი ეს თვისებები: დამოუკიდებლობა, გამირული შეუპოვრობა, ფრაქციული ფანატიზმის უარყოფა, ზიზღი მაჩანჩალობისადმი და ყველაფრის თავისი ჭკუით გაგება წარმოადგენდა გ. თელიას ხასიათის ძირითად განმსაზღვრელ თვისებებს. ამ არსებობა თვისებებმა შეაძლებინა თელიას დაეძლია მენშევიკებისადმი დროებით მიმხრობა. „ამიტომ იყო, რომ, გამოიქცა თუ არა ციხიდან, მაშინვე წიგნებს უცა: „მეორე ყრილობის ოქმები“, მარტოვის „საალყო მდგომარეობა“, ლენინის „რა ვაკეთოთ?“, ლენინისავე „ნაბიჯი წინ“. უნდა გენახათ ჩამომხმარი, გაყვითლებული თელია, რომელიც დაყინებით ჩაჰკოწიწებდა წიგნებს და ღიმილით გაიძახოდა: „მე როგორც ვხედავ, ბოლშევიკ-მენშევიკობა არც უგრე ადვილია; სანამ ამ წიგნებს არ შევისწავლი, მანამდე ჩემი მენშევიკობა ყინულზეა აშენებულიო“. და აი, შეისწავლა ამხ. თელიამ საჭირო ლიტერატურა, ჩაუკვირდა ბოლშევიკ-მენშევიკების ურთიერთმორის კამათს, აწონდა აწონა ყოველგვრე ეს და მხოლოდ მერმე სთქვა: „მე ამხანაგებო, ბოლშევიკი ვარ; მე როგორც ვატყობ, ვინც ბოლშევიკი არ არის, ის უეჭველად დალატობს მარქსიზმის რევოლუციურ სულს.“³ ასე გახდა გ. თელია წუნდაუდებელი გამირი. თუკი ასე ხდება ცხოვრებაში, თუკი ასეთ მოვლენასაც აქვს ადგილი სინამდვილეში, რატომ არ შეიძლება ასეთ წუნდაუდებელ გამირებს ადგილი ჰქონდეს ცხოვრების ამსახველ მხატვრულ ლიტერატურაში? ჰგონრ-

1. ი. სტალინი, თხზულებანი. ტ. 2, 1947 წ., გვ. 28 (ხაზგასმა ჩემია, ა. ჩ.).

2. იქვე. გვ. 30 (ხაზგასმა ჩემია, ა. ჩ.).

3. იქვე. გვ. 30-31.

ათ, რომ გმირის წუნდაუდებლობას ხელს უშლის ის, რომ ამ გმირს ოდეს-
 ლაც ჰქონია უარყოფითი თვისება, ან ახლაც აქვს ზოგიერთი ჩრდილოვანი
 მხარე. როგორც ვნახეთ, ოდესღაც უარყოფით პოლიტიკურ ნაკლს ხელი არ
 შეუშლია გ. თელიასათვის, რომ იგი წუნდაუდებელი გმირი გამხდარიყო,
 რადგან გ. თელიამ საბოლოოდ დასძლია ეს უარყოფითი თვისება. ასეთივე
 მდგომარეობაა მხატვრული გმირული სახეების მიმართ. მაგალითად, სოცია-
 ლისტური რეალიზმის ლიტერატურის დადებითი მოქმედი პირია პავლე
 ვლასოვი. იგი ამასთანავე საყოველთაოდ აღიარებული წუნდაუდებელი გმი-
 რია, რადგან ჩვენში ნერგავს მტრისადმი სიძულვილის, მშრომელი ხალხი-
 სადმი სიყვარულის, სახალხო საქმისადმი უანგარო მამაცური თავდადების
 იდეებს. აი ეს წუნდაუდებელი გმირი პავლე ვლასოვი ახალგაზრდობისას,
 მამის სიკვდილის შემდეგ, ერთ კვირა დღეს სახლში ძალზე მთვრალი დაბ-
 რუნდა. იგი ბარბაცით გაძვრა წინაკუთხეში, დაარტყა ხელთ მაგიდას, ისე,
 როგორც ამას მამა სჩადიოდა და დაუყვირა დედას: „ვახშამი“. მაქსიმ გორკი
 მოგვითხრობს, რომ პავლე ვლასოვი იმ პერიოდში „უქმე დღეებში სახლში
 დაღუპული ბრუნდებოდა და არაყისაგან ძლიერ იტანჯებოდა. დღივით თავი
 სტკიოდა, გული ამომწვარი ჰქონდა, სახე მკრთალი და მოწყენილი“. ვიცით,
 რომ შემდეგ პავლე ვლასოვი მუშათა რევოლუციურ მუშაობაში ჩაება და
 ამ მოძრაობის კრისტალური გმირი გახდა. პავლეს რომ ღვინის სმის ჩვევა
 ბოლომდე შერჩენოდა, იგი წუნდებული იქნებოდა და გმირიც ვერ გახდე-
 ბოდა, რადგან გალოთებული პიროვნება არ შეიძლება გმირი გახდეს. ადამიან-
 ნები გმირებად კი არ იხადებიან, არამედ ხდებიან, იზრდებიან. გმირობა
 არ არის ისეთი თანდაყოლილი უნარი, როგორც არის მაგალითად, პოეტო-
 ბის უნარი. ცნობილრა, რომ პოეტობა ყველას არ შეუძლია. პოეტობის
 უნარი, პოეტური ნიჭი, მადლი მწერალს დაბადებიდან თან დაჰყვება. ეს
 პოეტური მადლი თანამედროვე ადამიანისათვის მოცემულობაა, მაგრამ
 ისტორიულად მან გაიარა მოცემის რთული პროცესი. ადამიანში პოეტობის
 უნარი ისტორიულად შრომამ შექმნა, მაგრამ თანამედროვე ადამიანისათვის
 იგი ბუნებრივი მონაცემია და ვისაც ეს მონაცემი არ გააჩნია, მას პოეტად
 ვერ გახდის ვერავითარი აღზრდა. ხელის შეუწყობლად ეს უნარი შეიძლება
 ჩაკედეს, მაგრამ ხელოვნურად, მხოლოდ აღზრდის საშუალებით ადამიანი
 მწერალი ვერ გახდება, თუ მას არ აქვს მწერლობის ბუნებრივი მონაცემი,
 უნარი. ასე არ ითქმის გმირობის შესახებ. გმირობა რაღაც ბუნებრივი თანდა-
 ყოლილი უნარი და თვისება კი არ არის ადამიანისა, არამედ არსებითად იგი
 აღზრდის საქმეა, ე. ი. ადამიანის ხასიათის ფორმირება ქმნის გმირობის ჩი-
 დენის წინამძღვრებს. მაგალითად, ჩვენს ქვეყანაში თავიდანვე ბავშვისათვის
 საბჭოთა პატრიოტიზმის გრძნობის შთანერგვა, შრომისადმი კომუნისტური
 დამოკიდებულების, დისციპლინისა, კოლექტიურობის, მეგობრობის,
 ამხანაგობის, სამართლიანობის, პატიოსნების, სიძნეეების დაძლევის ჩვევ-
 ბის გამომუშავება პიროვნებაში ქმნის გმირად გახდომის შესაძლებლობას.
 ფ. ვიგდორავას წიგნში „ჩემი კლასი“ მასწავლებელი მარინა ნიკოლაევნა ამ-
 ბობს: „მე. მგონია, ყველაზე სწორი იქნება თუ ვიტყვით: გმირები შენს გვერ-
 დით არიან. დააკვირდი შენს ამხანაგებს, მათ, ვინც შენს გვერდით სწავლობს

და ცხოვრობს. ყველაფერი, რაც ახლა არის მოცემული მათში, ცხოვრებაში ის აღმონაცენს მოგცემს, ყოველ მათგანს შეუძლია გახდეს გმირი, ასევე შენც. ხარ შენ სამართლიანი, პატიოსანი, მტკიცე? ასეთივე იქნები, როდესაც გაიზარდები: ტყუილი სთქვი? არ შეგიძლია შენს თავს მოერიო, არ სწავლობ, ზარმაცობ? მაშ იცოდე, ახლავე დაუფიქრდი, მერე ბევრად უფრო გაგიძნელებდა შენი თავის გამოსწორება და ძვალ-რბილში გამჭდარა ცუდი ჩვეულების აღმოფხვრა“.¹

შეიძლება ითქვას, რომ ასეთი სისტემატური აღზრდის შედეგად შეიძლება გმირობა ჩაიდინოს, გმირი გახდეს ყველა პროგრესული ადამიანი. ამიტომ შეცდომად უნდა ჩაითვალოს მტკიცება, რომლის მიხედვით გმირობად თვლიან ისეთი საქმის შესრულებას, რაც საშუალო ადამიანის შესაძლებლობას აღემატება. მაგალითად, მკვლევარ დარ. რამიშვილის მრავალმხრივ საინტერესო წერილში „გმირობის ფსიქოლოგიური არსი და გმირის სხვადასხვა ტიპი“ გვხვდება ასეთი დებულება: „ჩვეულებრივად გმირობად ითვლება რაიმე განსაკუთრებული, სამაგალითო, საოცარი საქმის შესრულება, ისეთი საქმის, რომელიც **გასცდება საშუალო ადამიანის შესაძლებლობას.**“² ეს დებულება ეწინააღმდეგება იმ ჭეშმარიტ დებულებას, რომ ყველა პროგრესული ადამიანი შეიძლება გმირი გახდეს. ამ დებულების საწინააღმდეგო შეხედულებას, არა მხოლოდ დასახელებულ წერილში ვხვდებით, არამედ ზოგიერთ მხატვრულ ნაწარმოებშიც. მაგალითად, ასეთ მიუღებელ აზრს გამოსთქვამს ექიმი ვ. პანოვას ნაწარმოებში „თანამგზავრები.“

— „ჩვენი ხალხი, იცით, — თქვა ექიმმა, — ყოველგვარ მსხვერპლს გაიღებს.

— რომელი მსხვერპლი? — შეეკითხა დანილოვი. — მსხვერპლი ხომ სხვას უნდა შესწირო, არა? — ხომ არ შეიძლება ადამიანმა თავის თავს შესწიროს მსხვერპლი, რასაც თქვენ მსხვერპლს ეძახით, ბუნებრივი ფუნქციაა ხალხისა, თქვენი ფუნქციაა, ჩემი ფუნქციაა, ამ გოგონების ფუნქციაა. გმირობა ჩვენი ხალხისათვის მსხვერპლი კი არ არის, არამედ ერთი მისი ყოველდღიური გამოვლინებაა. იმისათვის, რომ მომავალში ჩვენ ვიცოცხლოთ, როგორც საბჭოთა ხალხმა, ჩვენი ნაწილი, შესაძლებელია, დღესვე მოკვდეს. დავუშვათ, მე მომკლან, თქვენ, პეტროვი, ივანოვი. ეს მსხვერპლია? ვის შეეწირენ მსხვერპლად? მე, თქვენ, პეტროვს? ივანოვს? მაპატიეთ, მე შეიძლება ნათლად ვერ გამოვთქვამ ჩემს აზრს...

— არა, მე ძალიან კარგად ვავიგე, — თქვა ექიმმა, — და თითქმის მზად ვარ დაგეთანხმოთ. მაგრამ გმირობის საკითხში ვერ დაგიტოვებთ: თქვენ მე ვერ დამიმტკიცებთ, რომ გმირობა არ არსებობს, რომ ეს რალაც ფიქციაა. გმირობა — ეს იცით, კაცობრიობის სილამაზეა, კაცობრიობის სულის აღმაფრენაა, და ყველას კი არა აქვს გმირობის ნიჭი, ამისათვის ტალანტია საჭირო.

— ტალანტები ვითარდებიან, — თქვა დანილოვმა, — ამ ომში ისეთი ტალანტები განვითარდებიან, რომ მთელი ქვეყანა სახტად დარჩება. ადა-

1. ფ. ვიგლოროვა, ჩემი კლასი. 1953 წ., გვ. 93.

2. „ფსიქოლოგია“, ტ. II, 1943 წ., გვ. 60. (ხაზგასმა ჩემია, ა. ჩ.).

მიანს უფალი ღმერთი კი არ შთაბერავს ტალანტს, მას ქმნის აღზრდა, წრე...
გარემო პირობები...

ექიმმა თავი გააქნია. ის არ ეთანხმებოდა დანილოვს. მისი აზრით დანილოვი აუბრალოებდა საკითხს. ასე ყველა შეიძლება გახდეს საბჭოთა კავშირის გმირი.

— საბჭოთა კავშირში, — თქვა დანილოვმა, — ყველა შეიძლება გახდეს გმირი.

— ჩვენ ორასი მილიონი მოსახლეობა გვყავს, თუ არა ვცდები, — თქვა ექიმმა. — მერე? ორასი მილიონი გმირი?

— სავსებით შესაძლებელია!

— ორასი მილიონი ერთის გამოკლებით. — თქვა ექიმმა ხუმრობით, — ასეთი ძველი ტომარისაგან, როგორც მე ვარ, გმირი ვერ გამოვა.

— ორასი მილიონი ერთის გამოკლებით, — თქვა დანილოვმა, — ორასი მილიონი სუბრუგოვის გამოკლებით.

გაეცინათ. სერიოზული ლაპარაკი ხუმრობით დამთავრდა.¹

დანილოვის სიტყვებით გამოთქმულია ის ჭეშმარიტი აზრი, რომ საბჭოთა ქვეყანაში ყველა საბჭოთა ადამიანი შეიძლება გახდეს გმირი. გმირობა სოციალიზმის ქვეყანაში ყველა საბჭოთა ადამიანის შესაძლებელი მოქმედებაა. ამიტომ არის, რომ საბჭოთა ქვეყანაში გმირობა მასობრივი მოვლენაა და ეს მასობრიობა ერთი მხრივ, იმას ნიშნავს, რომ ჩვენში ბევრი გმირია. ზოგჯერ ერთ ოჯახში რამდენიმე გმირია. პოეტი გრიგოლ აბაშიძე ლექსში „გმირები“ აღწერს ჯონდოს სტუმრობას ერთ ოჯახში, სადაც ხუთი გმირი ყოფილა:

ისევ სუფრას დავუბრუნდით
მზიარულად, განა ქუფრად,
ერთ ეზოში, ერთ ოჯახში
ხუთი გმირი უჯდა სუფრას.

ერთი იყო გმირი დედა,
ათი შვილის ტკბილი დედა,
ერთი ბრძოლის გმირი იყო,
მტერს რომ ცხელი ტყვიით სდევდა...

ორი იყო შრომის გმირი,
ერთიც პირმშო, მათი ძირი,
ჩემი კარგი ზიძაშვილი,
პაწაწინა, სწავლის გმირი.

ხუთი გმირი ერთ ოჯახში!
ამის შემდეგ ვის არ სჯერა,
საქართველოს ზღვისპირეთი
მართლა გახდა გმირთა კერა.¹

1. ვ. პანოვა, თანამგზავრები, 1952 წ., გვ. 63-64 (ხაზგასმა ჩემია. ა. ჩ).
2. გრიგოლ აბაშიძე, ლექსები, პოემები, 1953 წ., გვ. 210.

გმირობის მასობრიობა ჩვენს ქვეყანაში, უპირველეს ყოვლისა, იმას ნიშნავს, რომ გმირად გახდომა ყველა საბჭოთა ადამიანს შეუძლია. გმირად გახდომის პროცესში ადამიანი ძლევს უარყოფით თვისებებს. თუ მოქმედ პირს ბოლომდე შერჩა გმირობასთან შეუთავსებელი უარყოფითი თვისება, იგი არ შეიძლება გმირი იყოს. ასეთ პერსონაჟს მკითხველი გმირად ვერ მიიჩნევს, რადგან იგი არ იქნება მისაბაძი. გმირის არსებითი ნიშანი კი ის არის, რომ იგი სამაგალითოა, გვაძლევს სტიმულს, გვიტაცებს და აღვიძრავს მისდამი დამსგავსების სურვილს: გვსურს ვიყოთ ისეთი, როგორც არის ესა თუ ის გმირი. „თვეების მანძილზე მე პირდაპირ ცეცხოვრობდი ჩერნიშევსკის გმირებთან ერთად. ჩემი საყვარელი გმირი იყო განსაკუთრებით რახმეტოვი, — წერს გ. დიმიტროვი. — მე ჩემს ამოცანად ვისახავდი ვყოფილიყავი მტკიცე, გამობრძმედილი, უშიშარი, თავდადებული, გამომეწრთო ჩემი ნებისყოფა და ხასიათი სიძნელეებთან და გაჭირვებასთან ბრძოლაში, დამეჭვემდებარებინა ჩემი პირადი ცხოვრება მუშათა კლასის დიადი საქმის ინტერესებისათვის. ერთი სიტყვით, ვყოფილიყავი ისეთი, როგორც მესაბუთებოდა მე ჩერნიშევსკის ეს უზადო გმირი. და მე არავითარი ეჭვი არა მაქვს, რომ სწორედ ეს სასიკეთო გავლენა ჩემს ყრმობაზე ეხმარებოდა პროლეტარულ რევოლუციონერად ჩემს აღზრდას და თავის გამოხატულებას პოულობდა ჩემს შემდგომ რევოლუციონურს ბრძოლაში ბულგარეთისა და ლაიფციგის პროცესზე“. ასეთი აღმზრდელობითი ფუნქცია აქვს ყოველ ჭეშმარიტ გმირულ სახე-ტიპს. ყოველ პროგრესულ ლიტერატურაში მწერლები ქმნიან ასეთ მისაბაძ გმირებს. მაშასადამე, გმირული სახის აღმზრდელობითი ფუნქცია ის არის, რომ იგი გვიმსგავსებს, ისიც ცხადია, რომ ასეთ ზემოქმედებას ვერ მოახდენს ისეთი სახე-ტიპი, რომელსაც გმირობასთან შეუთავსებელი რაიმე უარყოფითი ნიშანი აქვს, მაგრამ გმირად შეიძლება წარმოადგეს ისეთი სახეც, რომელსაც ოდესღაც ჰქონია არაარსებითი ხასიათის უარყოფითი თვისება, ხოლო შემდეგ კი დაუძლევია. მწერალს უფლება აქვს აჩვენოს გმირის მიერ რაიმე უარყოფითი თვისების დაძლევის ისტორია. დაძლეული უარყოფითი თვისება არ წარმოადგენს დამაბრკოლებელ ნიშანს სახის გმირად აღიარებისათვის. გმირს არ შეიძლება ჰქონდეს მხოლოდ გმირობასთან შეუთავსებელი დაუძლეველი უარყოფითი ნიშანი. მას შემდეგ, რაც პავლე ვლასოვი გმირი გახდა, მას ვერ ვუნახავთ დაუძლეველ უარყოფით თვისებას. ამასთანავე, გმირის დაძლეული თუ დაძლევის პროცესში მყოფი უარყოფითი ნიშანი არ შეიძლება იყოს არსებითი ნიშანი. ლოგიკიდან ცნობილია, რომ არსებით ნიშანს წარმოადგენს ის ნიშანი, რომელიც გამოხატავს საგნის თუ მოვლენის ყველაზე მნიშვნელოვან და ძირეულ თვისებას, ე. ი. არსებითი ნიშანი მოვლენის არსს ავლენს და თუ გმირის უარყოფითი ნიშანი მისი არსებითი ნიშანი იქნება, მაშინ იგი საერთოდ არც დადებითი სახე იქნება. ამდენად მისთვის გმირის სახელის მიკუთვნება შეუძლებელი გახდება, რადგან, როგორც ვთქვით, სახის დადებითობა მისი გმირად აღიარების ელემენტარული წინაპირობაა.

გმირად გახდომის შემდეგ შეიძლება გმირმა კვლავ გმირობა მოიპოვოს, მაგრამ მას არ შეუძლია გმირობის სახელის გამტეხი მოქმედება ჩაიდინოს. თუ გმირი, მოწინავე პიროვნება, ასეთ რამეს ჩაიდენს, მაშინ იგი აღარ იქნება მისაბაძი პერსონაჟი. გმირულმა სახემ ბოლომდე უმწიკვლოდ უნდა ატაროს გმირის სახელი და მხოლოდ მაშინ იქნება იგი გმირული სახე-ტიპი.

გავსინჯოთ ეს დებულება ოსმან-ალას მიმართ. საკითხავია: გმირად გახდომის შემდეგ, მისი სიცოცხლის დასასრულამდე ნოდარს ხომ არ ჩაუდენია ისეთი მოქმედება, რომელიც სახელს უტეხდეს მას როგორც გმირს, ე. ი. გვისპობდეს მისთვის ბოლომდე გმირის სახელწოდების დატოვების შესაძლებლობას?

ერთი შეხედვით თითქოს არსებობს ერთგვარი საფუძველი იმისა, რომ ბატონის მოკვლის შემდეგ ნოდარს გმირი არ ეწოდოს. ამასთან დაკავშირებით ჩვენ მივუთითებთ სამ გარემოებაზე: 1) ბატონის მოკვლის შემდეგ ნოდარი შეშინდა და ახალციხეში გადაიხვეწა. იგი საქართველოში უნდა დარჩენილიყო და ეზრუნა სხვების განთავისუფლებისათვის. მართლაც ცნობილია, რომ ზოგიერთი მხატვრული ნაწარმოების პერსონაჟები, ბატონის მოკვლის შემდეგ ახალციხისაკენ არ გარბოდნენ, არამედ ტყეს აფარებდნენ თავს და საქართველოში რჩებოდნენ, ასე მოიქცნენ მაგალითად, ილია ჭავჭავაძის ნაწარმოებთა გმირები კაკო ბლაჭიაშვილი და ზაქრო. რასაკვირველია, ასეც ხდებოდა, მაგრამ სინამდვილეში ადგილი ჰქონდა მეორე მოვლენასაც, როდესაც პროტესტანტი ყმა-გლეხი, კლავდა რა ბატონს, ოსმალეთში გარბოდა. დანიელ ჭონქაძის გარდა, ასეთ გადახვეწილ ყმათა სახე-ტიპი გვიჩვენა აკაკი წერეთელმა „კიკოლას ნაამბობში“. ჯანიოზობით ქებულმა თურმანიძემ მოკლა სახლთუხუცესის მიერ გამოგზავნილი მოძალადეები და ოსმალეთში გადაიხვეწა.

გადავიხვეწე თათრებში
და, რომ მომეგო მტრის გული,
გარეგან დასანახავად,
გამოვიცვალე მე რაჭული.¹

მაშასადამე, დანიელ ჭონქაძემ, როგორც რეალისტმა მწერალმა, მართლად ასახა ის მოვლენა, რასაც ადგილი ჰქონდა მაშინდელ სინამდვილეში. როგორც სხვებს, ისე ნოდარს სრულიადაც არ ამცირებს ახალციხეში გადახვეწა. მისი ოსმან-აღობა სწორედ იმის უტყუარი მაჩვენებელია, რომ იმ დროს საქართველოში არსებული ბატონყმური ურთიერთობა აუტანელი ურთიერთობა იყო, რომელიც ქვეყნის ჭეშმარიტ შვილებს კალაპოტიდან აგდებდა. საქართველოდან გაქცეული ნოდარის გულიდან არასოდეს არ ამოვარდნილა საქართველოს სიყვარულის გრძნობა. თურმანიძის მსგავსად ნოდარმაც „გარეგან დასანახავად“ მაჰმადიანობა მიიღო, მაგრამ საბოლოოდ კვლავ ქრისტიანობას დაუბრუნდა. ვაჭრობითაც საქართველოსთან იყო დაკავშირებული და შეძენილი ქონების ნახევარი ქართველ კაცს უანდერძა.

1. აკაკი წერეთელი, თხზულებანი, 1940 წ., ტ. III, გვ. 122.

და ბოლოს იგი დაიღუპა როგორც გმირი პატრიოტი, თავისი ქვეყნისა და რჯულის გულწრფელი მოსიყვარულე.

2) ნოდარმა იცოდა ვარდოსა და ღურმიშხანის სიყვარულის ამბავი, ამიტომ უნდა მიეღო გადამწყვეტი ზომები და ღურმიშხანი ვარდოსათვის დაებრუნებინა. იგი კი ასე არ მოიქცა, პირიქით, ღურმიშხანი ზედსიძედ შეიყვანა და ზმით გმირის სახელის გამტეხი მოქმედება ჩაიდინა. ნოდარმა ძლიერი სიყვარული გამოსცა და ამიტომ იგი ვარდუას მხარეზე უნდა დამდგარიყო. დანამდვილებით შეიძლება ითქვას, რომ ნოდარმა მართლაც იცოდა გულისვარდისა და ღურმიშხანის რომანტიკული თავგადასავალი. ამის დამამტკიცებელია მოთხრობის შემდეგი ადგილები: ა) ნოდარს „ღურმიშხანმა უთხრა ყოველივე თავის თავის გარემოება. თავიდან ბოლომდისინ“. ბ) „— ბედნიერი ხარ, ყმაწვილო, — უთხრა ოსმალმომ, რომ გაათავა ღურმიშხანმა, — რა გინდა, უსისხლოთ განთავისუფლებულხარ მონობიდან.“ გამოთქმა „უსისხლოთ განთავისუფლებულხარ“ ნიშნავს, იმას, რომ ღურმიშხანს უთუოდ უთქვამს მისთვის, თუ რა როლი შეასრულა ამ საქმეში სიყვარულმა. გ) ღურმიშხანის გულახდილობით უნდა იყოს გამოწვეული ნოდარის სიტყვები: „შენ შენი ცხოვრება მითხარი, მეც ჩემი უნდა გითხრა“. მდგომარეობა იმითაც რთულდება, რომ ქალბატონისადმი მიწერილ წერილში ღურმიშხანი პირდაპირ ასახელებს ნოდარს, როგორც ვარდოსადმი ლალატის მიზეზს: „ცოტა ფულებს რომ მოუყარე თავი და წამოსვლა დავაპირე, ერთს ლამეს დავრჩი სურამს, ავთანდილაანთ ეძახიან, ერთი გლეხკაცი გახლამს, იმასთანა. აქ ჩემი ალა (ე. ი. ნოდარი ა. ჩ.)... ჩამომეკიდა, რო არ იქნება, რო იმ კაცის ქალი არ შეირთო (იმის ნათლული იყო) და იმიტომ უნდოდა იმის გათხოვება, და მეც ხათრი ვეღარ გავუტეხე და იმ კაცის ქალზე ჯვარი დავიწერე და ზედ-სიძედ შევედი.“¹

მასასადამე, ნოდარმა იცოდა, რომ ვარდოს უყვარდა ღურმიშხანი, მაგრამ ამასთანავე ისიც იცოდა, რომ ღურმიშხანს არ უყვარდა და არც არასოდეს ჰყვარებია ვარდო. ნოდარი ორმხრივი სიყვარულის გამოწვევად იყო და არა ცალმხრივი სიყვარულისა, როგორც ამას ადგილი აქვს ვარდოსა და ღურმიშხანის ურთიერთობაში. ღურმიშხანის ვერაგობა იმაში გამოვლინდა, რომ მან ვარდოს თავი ისე მოაჩვენა, თითქოს უყვარდა, ნამდვილად კი მოაჯუჯა და მისი გულწრფელი სიყვარული პირადი ინტერესების სასარგებლოდ გამოიყენა.

რასაკვირველია, კარგი იქნებოდა, რომ ნოდარს ღურმიშხანი ვარდოსათვის დაებრუნებინა, მაგრამ რაკი ღურმიშხანს ვარდო არასოდეს ჰყვარებია და ნოდარი ვერც შეაყვარებდა, ამიტომ ნოდარს ნაკლად არ უნდა ჩაეთვალოს ყმობისაგან უსისხლოდ განთავისუფლებულ ღურმიშხანზე მზრუნველობის გამოჩენა.

3) ოსმან-ალას ბოლომდე გმირად დატოვებას თითქოს ხელს უშლის ის გარემოება, რომ იგი თანახმაა ღურმიშხანს ყმა უყიდოს. ეს ჩანს იმ საუბრიდან, რომელიც გაიმართა ნოდარსა და ღურმიშხანის სასიმაპროს შორის:

1. დ. ქონჯაძე, სურამის ციხე 1949 წ., გვ. 17.

- მე იმ ქალის მეტი არა მყავს-რა, მინდა რო ერთ ხეირიანს მივცე ვისმე.
- ვინ არის შენში ხეირიანი?
- ვისაც ღმერთი მოგვცემს. მე მინდა ერთ საწყალ აზნაურს მივსცე ვისმე...
- ახლა რა არის, რო აზნაური არ იყოს?
- აზნაური სხვა რამ არის, ჩემო ნათლია. ერთი გოგო-ბიჭი მაინც ეყოლება მოსამსახურეთ. წყალს მაინც თითონ არ მოიტანს, პურს მაინც თითონ არ გამოაცხობს.
- განა იმისი ცოლი კი გამოაცხობს პურს? განა იმას კი არ შეუძლია, რო იყოლიოს გოგო-ბიჭი?
- რატომ, მაგრამ იმან ფული უნდა აძლიოს, აზნაურს თავისი ეყოლება.
- თუ აგრეა, ხვალვე უყიდი ყმას... მერმე ხომ მისცემ?
- არ ვიცი. (გვ. 52).

აქედან გამომდინარე მკლევარი ამბერკი გაჩეჩილაძე, ასკვნის: „გამდიდრებულმა ნოდარმა თითქოს დაივიწყა თავისი თანამომძმეების, ყმა გლეხობის მდგომარეობა. იგი ღურმიშხანის მომავალ სიმამრს პირდება: ოღონდ თავისი ქალიშვილი ღურმიშხანს გაატანოს და მაშინ მას, ე. ი. ღურმიშხანს „ხვალვე უყიდის ყმებს“. ასეთი მსჯელობა ყმებზე სრულიად არ შეფერის თავისუფლებისათვის ისეთ მებრძოლ ყმას, როგორც ნოდარი იყო.“¹ აშკარაა, რომ ნოდარი თანახმაა ღურმიშხანს ყმა უყიდოს, როგორც ვიცით, ნოდარმა გამოსცა ბატონყმობის ძიმე უღელი, როგორც იქნა თავი დააღწია საშინელ ტანჯვას, მაგრამ დღეს იგი თანახმაა ღურმიშხანს ყმა უყიდოს. განა შეიძლება გმირად დარჩეს ისეთი პიროვნება, რომელიც ყმის ყიდვას ემხრობა?

თუ საქმის შინაარს ჩავუკვირდებით, ცხადი გახდება, რომ ნოდარის მიერ ღურმიშხანისათვის ყმების ყიდვის სურვილის გამოთქმა მხოლოდ ხერხია, რომ ამ საშუალებით ღურმიშხანის სასიამაო დაითანხმოს. ეს მისთვის მხოლოდ სიტყვის მასალაა, თორემ ნამდვილად მას ეს საქმე არ შეუსრულებია. მას ხომ მართლა არ უყიდა ყმები ღურმიშხანისათვის? მართალია, თქმაც კი ჩრდილს აყენებს ნოდარს, მაგრამ მაინც თქმასა და შესრულებას შორის დიდი ზღვარია. და ის, რაც ნოდარს არ გაუკეთებია, არც სახელს უტეხს მას.

შეიძლება გმირს გააჩნდეს ისეთი ზოგიერთი ნაკლი, ჩრდილოვანი მხარე, რომელიც მას სახელს არ უტეხს მკითხველის თვალში. ჩრდილოვანი მხარის მიუხედავად მკითხველი მას მაინც გმირად თვლის. მაგალითად, ლ. ქიაჩელის „გვალი ბიგვადან“ ვიცით, რომ გვალი ბიგვამ მოკლა ხალხის მტერი არჩილ ფორია და ამით დიდი გმირობა ჩაიდინა. ხალხის წინაშე გვალი წარმოდგა, როგორც სახალხო საქმისათვის თავდადებული მებრძოლი. ხალხი შეგროვდა, გვადის შვილებიც მორბიან, მაგრამ გვადის არ სურს, რომ ბავშვებმა იგი გასისხლიანებული ნახონ:

„მათმა თვალებმა სისხლი არ უნდა ნახონ,“ — ეუბნება გვალი მარიამს. კრიტიკოსი გაბრიელ კვანჭილაშვილი კი ამ ფაქტს ასე ხსნის: „აქ საქმე გვაჭვს

¹ ამბერკი გაჩეჩილაძე, ნარკვევები XIX საუკუნის ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, 1952 წ., გვ. 171.

არა უბრალო გულჩვილობასთან, არამედ წინასწარ გააზრებულ, მოფიქრებულ ფაქტთან. მწერალი ამბობს, რომ ხალხმა სოციალიზმის დროს მოიპოვა თავისუფლება და ბედნიერება, ქვეყნის შიგნით მოისპო კლასობრივი მტერი, რომ ჩვენი მომავალი თაობისათვის ბედნიერი ცხოვრება უზრუნველყოფილია და ამიტომ სისხლისღვრა ქვეყნის შიგნით დამთავრებულია.¹ კრიტიკოსი ბესარიონ ჟღენტი კი უფრო ადრე აღნიშნულ ფაქტს ასეთ კომენტარს უკეთებდა: „იქნება გვადი ბიგვას ამ სიტყვებში მწერალს საბჭოთა ხალხის ის დიდი ჰუმანისტური შეგნება უნდოდა გამოეხატა, რომ ჩვენი გემრული ხალხი გამძაფრებულ ბრძოლას აწარმოებს მხოლოდ იმისათვის, რომ რეაქციულ სამყაროსთან უკანასკნელი და გადაწყვეტი ბრძოლების შედეგად სამუდამოდ ბოლო მოეღოს სისხლისმღვრელ ბრძოლებს და კაცობრიობას, მომავალ თაობებს უსისხლო, მშვიდობიანი, ჰარმონიული ცხოვრება დაუმკვიდროს.² ჩვენი აზრით, კრიტიკოსებს უნდა გაეკრიტიკებინათ გვადი ბიგვას მცდარი მოქმედება, რაც იმაში გამოიხატა, რომ სისხლი არ ანახვა შვილებს. გვადი ბიგვამ დიდი შეცდომა დაუშვა, როდესაც შვილები სისხლს მთარიადა. გვადი ბიგვას სისხლი მაშინ ეს იყო ხალხის მტრის წინააღმდეგ ბრძოლაში დაღვრილი სისხლი და ასეთი სისხლი გვადის კი არ უნდა დაემალა შვილებისათვის, არამედ, პირიქით, უნდა დაენახებინა, რათა ამით ხელი შეეწყო ახალგაზრდობის მეტადი სულსიკვთებით აღზრდისათვის. ბავშვებს სისხლს კი არ უნდა ვარიდებდეთ, არამედ მათ უნდა ვუხსნიდეთ, რომ სამართლიანი საქმისათვის სისხლის დაღვრა საამაყო და საგმირო საქმეა: „ჩვენ ისეთი მოთხოვნები გვესაჭიროება, — სწერს ი. ბ. სტალინი მ. გორკის, — რომლებსაც მკითხველები იმპერიალისტური ომის საშინელებებიდან მიჰყავთ ასეთი ომების მომწყობი იმპერიალისტური მთავრობების დაძლევის საჭიროებამდე. გარდა ამისა, ჩვენ ყოველგვარი ომის წინააღმდეგი ხომ არა ვართ. ჩვენ წინააღმდეგი ვართ იმპერიალისტური ომისა, როგორც კონტრრევოლუციური ომისა. მაგრამ ჩვენ განმათავისუფლებელი, ანტიიმპერიალისტური, რევოლუციური ომის მომხრენი ვართ, მიუხედავად იმისა, რომ ასეთი ომი, როგორც ცნობილია, არა თუ თავისუფალი არ არის „სისხლისღვრის საშინელებათაგან,“ არამედ მას ჭარბადაც ახლავს ასეთი საშინელებანი.“³

მაშასადამე, თავგანწირულად მეტადი გვადი ბიგვას არ შეეფერის გამოთქმა, რომ მისმა შვილებმა „სისხლი არ უნდა ნახონ.“ ეს ჩრდილს აყენებს გვადის სიმპათიურ სახეს, ჩვენი აზრით, ავტორს ასეთი სიტყვები არ უნდა ეთქმევინებინა გვადი ბიგვასათვის. მაგრამ განა ეს ისეთი ნაკლია, რომლის გამო მკითხველი უარს იტყვის გვადისათვის მეტადი პიროვნების სახელის მინიჭებაზე? რასაკვირველია, არა. ის დიდი სახალხო საქმე, რაც ბიგვამ გააყვითა, სრულიად საკმარისია იმისათვის, რომ მისი სახე დარჩეს როგორც კეთილშობილი სახე ქართულ საბჭოთა ლიტერატურაში.

გმირს შეიძლება ჰქონდეს ზოგიერთი ისეთი ნაკლიც, რომელიც შემდეგ არ დაუძლევიან, ე. ი. რჩება დაუძლეველ უარყოფით ნიშნად, მაგრამ თავის-

1 იხ. „მნათობი“, 1952 წ., № 11, გვ. 115.

2 იხ. ე. „მნათობი“, 1939 წ., № 6, გვ. 157.

3 ი. სტალინი, თხზულებანი, ტ. 12, 1950 წ., გვ. 192-193.

თავად ეს უარყოფითი მოვლენა, თავის დროზე გამართლებული იყო, რადგან იგი ხელს უწყობდა გმირს მიზნის მიღწევაში. ასეთია, მაგალითად, ავთანდილის მიერ ფატმანის „ხვევნა-კოცნა“. ავთანდილი უდავოდ გმირული სახეა და მის მიერ ერთ დროს ფატმანის ვნებებზე აყოლა შას ჩრდილს აყენებს. ეს იყო ავთანდილის უარყოფითი ნაბიჯი, მაგრამ იგი ისეთი აუცილებელი ნაბიჯია, რომელსაც ავთანდილი მიჰყავდა მიზნის განხორციელებისაკენ, ფატმანთან დაახლოება მას გზას უხსნიდა ნესტანის კვალის მისაგნებად. მხოლოდ ამით ამართლებს ავთანდილი თავის ურთიერთობას ფატმანთან. როდესაც ფატმანისაგან სამიჯნურო წიგნი მიიღო, ავთანდილმა თქვა: „რა უთქვამს, რა მოუჩმახავს, რა წიგნი მოუწერია“-ო, მაგრამ შემდეგ დაფიქრდა და ასეთი დასკვნა გააკეთა:

ესეგვარი საზრახავი დაუზრახა გულსა შინა;
მერმე იტყვის: „ჩემი შემწე ჩემგან კიდე არავინ-ა;
რასათვისაც გამოჭრილვარ, მისი ძებნა რათგან მინა,
რათამცა ვით ვპპოებ, მას ვიქმ, გულმან სხვამცა რა ისმინა!“

ისი დიაცი აქა ზის, მნახავი კაცთა მრავალთა,
მოსადგურე და მოყვარე მგზავრთა, ყოველგნით მავალთა;
მივჰყევ, მიაშობს ყველასა, რაზომცა ცეცხლი მწვავს ალთა,
ნუთუ რა მარგოს, მე მისი გარდახდა ჩემგან ვცნა ვალთა.

ყოველივე შემოთქმული იმას ამტკიცებს, რომ არ შეიძლება გმირული სახისადმი აბსტრაქტული მიდგომა, რაღაც ისეთი მარადიული ნიშნების დადგენა და სქემების ჩამოყალიბება, რასაც აუცილებლად ყველა გმირული სახე უნდა მოერგოს. გმირული სახე არ არის რაღაც ასკეტი, წმიდანი, რომლისთვისაც უცხოა ყოველივე ადამიანური. არ შეიძლება ითქვას, რომ გმირულ სახეს აბსოლუტურად არ შეიძლება ჰქონდეს არავითარი უარყოფითი ნიშანი, რადგან მხატვრულ ნაწარმოებში გმირულ სახეებად გვევლინებიან ისეთი პერსონაჟებიც, რომლებსაც გმირად წრთობის პროცესში ოდესმე განუტედიათ რაიმე სულიერი რყევა, თვითმკვლელობაც კი განუზრახავთ, ჩაუდენიათ რაიმე შეცდომა, ან დაექვებულან და ასე შემდეგ. ამის მაგალითები ჩვენ ზევით დავასახელებთ. ამასთანავე უნდა ითქვას, რომ მხატვრულ ნაწარმოებში გვხვდება ისეთი გმირული სახეც, რომელსაც არავითარი უარყოფითი ნიშან-თვისება არ აქვს. იგი ნაწარმოებში თავიდანვე შემოდის როგორც მოწინავე ადამიანი, როგორც გმირი, და ასეთივე რჩება ბოლომდე. ასეთებია, მაგალითად, პ. პაულენკოს ვორობაევი, პ. ლორიას ანდრო ბერტაძე და სხვ. ამიტომ მიუღებელია ის მცდარი თეორია, რომლის მიხედვით „დადებით გმირს“, გმირულ პერსონაჟს აუცილებლად უნდა მიეცეს უარყოფითი ნიშან-თვისებები, რათა ცოცხლად და დამაინტერესებლად წარმოადგეს იგი მკითხველის წინაშე.

მაშასადამე, მხატვრულ ნაწარმოებებში გვხვდებიან სხვადასხვანაირად შექმნილი გმირული სახეები, მაგრამ ყველა მათგანის არსი იმაში მდგომარეობს, რომ ტიპობრივად გამოსახავენ გმირობის არსს, ე. ი. თავგანწირულად, თავდადებულად, მამაცურად იბრძვიან ისტორიულად პროგრესული

დიადი მიზნების განხორციელებისათვის. ამის გამო არიან ისინი მისაბადი, მაგალითის მაჩვენებელი, წინსვლის სტიმულის მომცემი სახე-ტიპები. ამიტომ არსებობენ გმირული სახეები. ამ გაგებით შეიძლება გმირულ სახეებს იდეალური გმირები ვუწოდოთ. გმირის იდეალურობა იმას კი არ ნიშნავს, რომ მისი მსგავსი ცხოვრებაში არ მოიპოვება და მისი სახით ისეთი სასურველი პერსონაჟი ისახება, რომელიც მხოლოდ შემდეგში უნდა წარმოიშვას და განხორციელდეს; იდეალური გმირები თვით ცხოვრებაში ნამდვილად არსებობენ და მათი იდეალურობა მხოლოდ იმას ნიშნავს, რომ ისინი მისაბადი, გმირული სახე-ტიპები არიან. ამიტომ ჩვენს ქვეყანაში იდეალური რაღაც წარმოსახული არარეალური კი არ არის, არამედ კარგზე კარგი, აღმატებული, წუნდაუდებელი და სანიმუშო, რომელიც ცხოვრებაში მრავალია, მაგრამ ყველა ადამიანი ჯერ კიდევ არ გამხდარა გმირი და ლიტერატურის უდიდესი აღმზრდელობითი ძალა იმაში მდგომარეობს, რომ ქმნის რა გმირულ იდეალურ სახეებს, ამით ხელს უწყობს მასაში, ხალხში გმირობის, მოწინავეობის გავრცელებას, იტაცებს მკითხველებს და აღძრავს მათში აქტიობას, იდეალურ სახე-ტიპებისადმი დამსგავსების მძლავრ მისწრაფებას.

იდეალური გმირების შესახებ კარგად თქვა მწერალმა სამედ ვურგუნმა თავის მოხსენებაში საბჭოთა პოეზიის შესახებ საბჭოთა მწერლების მეორე საკავშირო ყრილობაზე:

„ჩემი აზრით, და მე ამას დარწმუნებით ვამბობ, ჩვენ გვჭირდება იდეალური გმირი. უეჭველია, ყველა დადებითი გმირი არ შეიძლება იყოს და არც უნდა იყოს იდეალური, ვინაიდან იდეალური გმირი, ჩემი შეხედულებით, არის დადებითი გმირის სინთეზური სახე, რომელიც თავის თავში ახორციელებს ყველაზე მაღალ სულიერ ადამიანურ თვისებებს. არ იფიქროთ, რომ მე აქ მხედველობაში მყავს მხოლოდ რჩეული ადამიანები, ან დიდი პიროვნებები. რამდენადაც სოციალისტური რეალიზმის ლიტერატურის მთავარი დადებითი გმირი არის მშრომელი ხალხი — მილიონობით უბრალო ადამიანი, ამდენად ბუნებრივია, რომ იდეალური გმირის სახეში ჩვენ უნდა გამოვსახოთ დიდი და ნათელი ცხოვრება ჩვენი რიგითი ადამიანისა, რომელიც ასახიერებს მშრომელ ხალხს. ამის გაკეთება შეეძლოთ ჩვენს ახლო და შორეულ წინაპრებს. ეს შეეძლო ნიკოლოზ ოსტროვსკისაც. მე არ ვიზიარებ იმ ამხანაგების აზრს, რომლებიც პაუღე კორჩაგინის სახეს არ თვლიან იდეალურად იმ მიზეზით, რომ მას ჰქონდა მომენტი, როცა სურდა თავი მოეკლა. ეს ამხანაგები ივიწყებენ, რომ მან საბოლოო ანგარიშში დაამარცხა სიკვდილი სიცოცხლის გულისათვის, გახდა ჩვენი თაობის სიამაყე და დიდება.

ლიტერატურაში იდეალური გმირის მოწინააღმდეგენი, სანამ შეტევას დაიწყებდნენ, წინდახედულად განაიარაღებენ მას, რათა უიარაღო შემდეგ ადვილად დაამარცხო. ისინი ამტკიცებენ, რომ იდეალური გმირი — ეს როდია ის რეალური და ჩვენთვის ჩვეული ადამიანი, რომელიც ჭამს, სვამს, ცხოვრობს, იბრძვის, იტანჯება, ხარობს, რომლის ცხოვრებაში ადგილი აქვს აღმაფრენასა და დაცემას, რომელიც გაივლის ჩამოყალიბებისა და წინააღმდეგობათა დაძლევის პროცესს და სხვ. რასაკვირველია, ფუ ასე ვულგარულად.

განვიხილავთ იდეალური გმირის სახეს, უფრო სწორად, თუ ასე წინასწარ აკვიატებულად გამოვფიტავთ ამ სახეს, ჩამოვაცილებთ ყველაფერ რეალურს, რაც ყოველ ცოცხალ ადამიანს გააჩნია, მაშინ იდეალური გმირი წარმოგვიდგება როგორც „წმიდა ხატი“, რაღაც უსულო სქემა, რაღაც ლანდი, ცხოვრებაში ზედმეტი და შეუძლებელი. ასე იქცევა იდეალური გმირის მიმართ, მაგალითად, კ. სიმონოვი, რომელიც იდეალური გმირის სახეს აღარებს საკონდიტრო ნაწარმს.

იდეალური გმირი — ეს სწორედ ისეთი გმირია, რომელსაც გააჩნია სწორედ ყველაზე მაღალი, რეალური, მიწიერი და ცხოვრებისმიერი თვისებები. იდეალური გმირი შეიძლება იყოს ყველა წინააღმდეგობრივ და რთულ ადამიანთა შორის ყველაზე უფრო წინააღმდეგობრივი და რთულიც კი. მას შეიძლება გააჩნდეს აგრეთვე თავისი სუსტი მხარეები, მაგრამ ის ძლიერია იმით, რომ მისი სახით ჩვენ ვხედავთ ნამდვილ ადამიანს. იდეალური გმირის ძალა არის მთელი თაობის ან ხალხის ძალა.

იდეალური გმირის როგორი მომხრეც არ უნდა ვიყო მე, მაინც არ მინდა გადავქციო იგი ჩვენი პოეზიის მთავარ პრობლემად. ლიტერატურას იდეალური გმირის გარეშეც შეუძლია არსებობა, მაგრამ იგი წარმოუდგენელია უიდეალოდ. აი რატომ არის, რომ დღეს, ისე როგორც ყოველთვის, ჩვენი პოეტური აზრის ცენტრალურ პრობლემას წარმოადგენს უმდეროს ჩვენი ხალხისა და მთელი პროგრესული კაცობრიობის ნათელ იდეალებს. აქედან დასკვნა: არ შეიძლება ლიტერატურაში იდეალის საკითხის გაიგივება იდეალური გმირის საკითხთან¹.

ჩვენი აზრით, ს. ვურგუნი სწორად ახასიათებს იდეალური გმირის არსს. თითქოს ექვს იწვევს ბოლო ნაწილი, სადაც ნათქვამია: „ლიტერატურას შეუძლია არსებობა იდეალური გმირის გარეშეც, მაგრამ იგი წარმოუდგენელია უიდეალოდ.“ ასე გამოდის, რომ ლიტერატურაში შეიძლება არსებობდეს იდეალი, რომელსაც არ ატარებს იდეალური ადამიანი. ვინ უნდა ატაროს ეს იდეალი თუ არა იდეალურმა გმირმა? აქ თითქოს წინააღმდეგობასთან გვაქვს საქმე, მაგრამ მეორე მხრივ, ლიტერატურის ისტორიაში ხომ გვხვდება ისეთი ნაწარმოებები, რომლებშიაც არ არის არც ერთი იდეალური გმირი. არ ჰყავთ არამც თუ იდეალური გმირი, არამედ არ გააჩნიათ საერთოდ დადებითი პერსონაჟი, მაგრამ გააჩნიათ იდეალი. მართალია, ასეთ ნაწარმოებებს არ ჰყავთ იდეალური გმირები, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, მკითხველებში მაინც ნერგავენ მძლეთა მძლე იდეებს, დიად იდეალებს? ასეთია მაგალითად, ნ. გოგოლის „რევიზორი“, რომლის იდეა თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ ბრძოლაა. იდეალად კი დასახულია ისეთი საზოგადოების შექმნა, რომელშიც არ იარსებებს ტირანია, ბიუროკრატიზმი, ადამიანის ჩაგვრა. ამით იგი გამოხატავს მშრომელი ხალხის სასიცოცხლო ინტერესს, დიდი სახალხო მნიშვნელობის მისწრაფებებს, პროგრესულ იდეალს, მაგრამ ამ იდეალის მატარებელი „რევიზორში“ არ არის არც ერთი პერსონაჟი, თუმცა მთლიანად ეს ნაწარმოები ამ იდეალის მატარებელია. ე. ი. იდეალს ატარებს მთელი ნაწარმოები

1 „Литературная газета“, № 150. 1954 წ., 17 დეკემბერი.

და არც ერთი პერსონაჟი. ისეთ ნაწარმოებებში, რომლებშიც არ არის არც ერთი დადებითი პერსონაჟი, მოვლენები ისე ვითარდება, რომ საბოლოოდ დაგმობილია უარყოფითი და მკითხველი იმსჯელება უარყოფითის წინააღმდეგ დაუნდობელი ბრძოლის მისწრაფებით. მწერლისათვის ამის მიღწევა რთული ამოცანაა და ზოგჯერ ეს ვერ ხერხდება მწერლის უშუალო, პირდაპირი მონაწილეობის გარეშე. ამიტომ არის, რომ ასეთ ნაწარმოებებში ზოგჯერ მწერლები ხდებიან იდეალის მატარებელ პერსონაჟებად. ასეთი ნაწარმოებების შესწავლის დროს უდავოდ ყურადღებას იპყრობს ის მოვლენა, რომ ავტორები ხშირად ერევიან სიუჟეტის განვითარებაში და აკეთებენ მნიშვნელოვან შენიშვნებს. ჩვეულებრივად ასეთ მოვლენას ლიტერატურის თეორიაში უწოდებენ ავტორის რემარკას, ლირიკულ გადახვევას და მიიჩნევენ მხატვრული თხრობის ერთგვარ მარტივ ხერხად. ჩვენი აზრით, ავტორის გამოჩენა ნაწარმოებში უბრალო ხერხი კი არ არის, არამედ ძალზე მნიშვნელოვანი მოვლენაა, რაც იმით არის გამოწვეული, რომ მოხდეს იდეალის ლოკალიზაცია უმთავრესად ისეთ ნაწარმოებში, რომელშიც ყველა პერსონაჟი უარყოფითია, ან რაოდენობრივად ბევრად სჭარბობენ დადებით პერსონაჟებს. „ვისც ლუარსაბის სახეში თავისთავს იცნობს, ვისც ლუარსაბზედ დაწერილ თავის-თავზედ მიიღებს, ის, რასაკვირველია, ლაფის სროლას დამიწყებს და „გეიყას“ დაუძახებს ამ მოთხრობის უხეირო დამწერს. ეს კარგად იცოდნენ, რომ ჩვენ პირთან საქმე არა გვაქვს, ჩვენ საზოგადო კირზედა ვწერთ“ — ამბობს ილია ჭავჭავაძე მოთხრობის დასაწყისში. და ეს „საზოგადო კირი“ ის იყო, რომ საზოგადოების უდიდესი ნაწილი, ყმა-გლეხები ოფლს ღვრიდნენ, შრომობდნენ და შრომის შედეგი კი პარაზიტულ წოდებას მიჰქაიანდა. ილია ებრძვის ამ საზოგადო კირს, მოითხოვს ბატონყმობის მოსპობას, პროგრესული საზოგადოებრივი წყობილების შექმნას. ეს არის ამ ნაწარმოების იდეა და იდეალიც, რომლის მატარებელია მთელი ნაწარმოები, გამოხატული მოვლენებისადმი ავტორის უარყოფით დამოკიდებულებაში. „მე მიყვილა“-ო — ასკვნის ილია და ეს პოეტური ყივილი გათენების. წინამორბედი იყო. ასეთი მდგომარეობაა ქართულ კლასიკურ ლიტერატურაში: ე. ი. გმირული, იდეალური პერსონაჟების შემცველ ნაწარმოებთა გვერდით არსებობენ ისეთი ნაწარმოებებიც, რომლებშიც იდეალი მოცემულია იდეალური გმირის გარეშე. ასეთი მდგომარეობა გამოწვეული იყო მაშინდელი სინამდვილის თავისებურებით, რადგან იმ დროს თვით ცხოვრებაშიც არ არსებობდა მრავალი დადებითი გმირი. ცხოვრებაში სჭარბობდა უარყოფითი და სინამდვილეში ამ უარყოფითის მოჭარბებულობით იყო გამოწვეული უარყოფითი პერსონაჟის მოჭარბებულობა ლიტერატურაში. სხვაგვარი მდგომარეობაა საბჭოთა ქვეყანაში. გამარჯვებული სოციალიზმის ქვეყანაში ხორციელდება დიადი იდეალები, გაბატონებულია დადებითი, სიკეთე, სამართლიანობა და ჭეშმარიტება. ამას ატარებს და იცავს კომუნისტური პარტია, საბჭოთა ხელისუფლება. ახლა ჩვენს ქვეყანაში მასობრივად გავრცელებულია დადებითი და კარგის მოქმედი, კარგის დამცველი ადამიანები და ის გავრცელება თავის გამოხატულებას პოულობს მხატვრულ ლიტერატურაში. ჩემი აზრით, ახლა საბჭოთა ლიტერა-

ტურაში მხოლოდ უარყოფით პერსონაჟებზე აგებული მხატვრული ნაწარმოების შექმნა არ შეიძლება წახალისებულ იქნას. რასაკვირველია, საბჭოთა მწერალს არ ეკრძალება ისეთი ნაწარმოების შექმნა, რომელშიაც გამოყვანილი იქნება მხოლოდ უარყოფითი პერსონაჟები, მაგრამ ამ შემთხვევაში ნათლად უნდა ჩანდეს მწერლის მამხილებელი დამოკიდებულება უარყოფითი პერსონაჟებისადმი. ამის შესახებ კარგად ამბობს ვ. ლაცისი: „в произведении социалистического реализма обязательно должен быть показан положительный герой, а в случае, если автор дал произведение, в котором выведены только отрицательные персонажи, отсутствующего положительного героя должен замещать сам автор — он должен разоблачать своих отрицательных персонажей, четко и недвусмысленно определить и показать свое отношение к ним и к описываемым событиям, с тем чтобы читатель ясно понял, за что стоит и против кого борется автор“.¹ ჩვენი მწერლები დიდად დაინტერესებული უნდა იყვნენ და დაინტერესებული არიან გმირული სახე-ტიპების შექმნით, რადგან, როგორც ვიცით, მხატვრული ლიტერატურა პოზიციურად თავის აღმზრდელობით ფუნქციას წარმატებით ამ მხრივ ავლენს. რასაკვირველია, უხეში შეცდომა იქნება არაგმირული დადებითი სახის აღმზრდელობითი დანიშნულების უგულვებლყოფა. არათუ დადებითი, არამედ უარყოფითი პერსონაჟებიც არაპირდაპირი გზით, ე. ი. მათგან მკითხველების გამიჯვნით, ასრულებენ მკითხველების აღზრდის ფუნქციას, მაგრამ აბსოლუტურად ქეშმარიტია აზრი, რომ მხატვრული ლიტერატურა პოზიტიურად თავის აღმზრდელობითს როლს ყველაზე მეტად და სრულყოფილად მისაბამი გმირული სახე-ტიპების შექმნის საშუალებით ასრულებს. პროგრესული მწერლების პოეტური ჩანგი ყოველთვის ასეთ გმირებს ეძახდა: „გმირებს უძახის... უყვივს ჩემი დაფი და ნაღარაო“, ამბობს აკაკი წერეთელი:

ვინ აღჩნდეს გმირი,
რომ მის ძლიერი
ბედს დაძინებულს ხმა აღადგენდეს?
რომელ მარჯვენით
ერთისა დაკვრით,
უსულოდ ვეშავს მიწად დაჰსცემდეს?²

წერდა გრიგოლ ორბელიანი. მასვე ეკუთვნის გმირების სადიდებელი საღლეგრძელო:

გმირნო, მამულის მადიდნო, თქვენა ხართ ჩვენი დიდება!
თქვენთა სახელთა ამაყად წარმოჰსთქვამს შთამომავლობა.

„გმირობა კაცობრიობის სილამაზეა“. კაცობრიობა, ერი, ხალხი, პროგრესული კლასი და პარტია გმირებში ხედავენ ადამიანთა ჭკუის მასწავლე-

1 „Литературная газета“, 1954 წ., № 116. 28. IX. (ხაზგასმა ჩემია. ა. ჩ.).

2 გრ. ორბელიანი, პოეზია, 1951 წ., 83. 16.

ბელს: „ერი თავის გმირებში ჰპოულობს თავის სულსა და გულს, თავას მწვრთნელსა... და მაგალითს:“¹ — წერს ილია ჭავჭავაძე.

პოემა „მარაბდის“ შესავალში ანტონ ფურცელაძე ლაპარაკობს იმ პიროვნებების შესახებ, რომლებმაც თავიანთი გმირული მოქმედებით თავი ისახელეს ქართველი ხალხის თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობის დაცვაში. ასეთი ადამიანები, ავტორის თქმით, გვზრდიან ჩვენ გმირული განწყობილებებით:

ხშირად სევდისგან დატყვევებული,
გონების თვალთ გავსცქერ ამ გმირთა
და მათი დიდი გმირული საქმით,
ვით მუფარახით, ვიქარებ ჭირთა.

ა. ფურცელაძის გაგებით, გმირთა ძიება ადამიანის ბუნებრივი მოთხოვნილებათა, რადგან ეს გმირები ცხოვრების გზას გვინათებენ და კეთილი საქმისაკენ მოგვიწოდებენ:

ექვთ გმირს კაცს და დიდებულთ საქმით,
რომ დაისვენო წინ ხატად, სარკედ
და ცხოვრების გზას დაუდგე გულმხნედ.
დიდი საქმე და გმირული ქცევა,
ვითა ლამპარი, გინათვენ გზასა,
თუ კაცს ძირამდის ზნე არ მოჰრყენია,
აღუძვრენ გულში კეთილის ძალსა.

მკითხველებს უნათებენ გზას არა მხოლოდ დადებითი პერსონაჟები, არამედ, რაც მთავარია, მოწინავე პირები, გმირები. ასეა ცხოვრებაში და ასევეა მხატვრულ ლიტერატურაშიც. სახის მხოლოდ დადებითობა არ კმარა გზის განათებისათვის. პერსონაჟის დადებითობა არ ამოსწურავს მის აღმზრდელობით ფუნქციას. ტიპის გაცნობა მკითხველის სულს ღრმად, ცხოვლად უნდა დააჩნდეს. ასეთი ზემოქმედების მაქსიმალური უნარი გააჩნიათ გმირებს, მოწინავე პირებს. ამის შესახებ ხაზგასმით ამბობდა ნ. ბარათაშვილი:

...ჰოი გმირნო, ნუ შეშფოთდებით,
თქვენ სახსოვარი გაქვთ თვით განგებით:
რაც ერთხელ ცხოვლად სულს დააჩნდების,
სამეილისშვილოდ გადაეცემის.

ამ მხრივ ერთობ საგულისხმოა ლ. კეცხოველისადმი მიძღვნილი ირ. ევლოშვილის ლექსი „გმირის საფლავზე.“ ამ ლექსში ხაზგასმულია გმირის უდიდესი აღმზრდელობითი ძალა, გმირი შობს ახალ გმირებს:

„აწამეს, მოკლეს, სხვაც ბევრი არი
ჩვენ ამხანაგთა ველზე სამარე.
უგულო მტერო, ხომ გაიმარჯვე!
მამ გაიცინე, გაღიხარხარე!

¹ ილია ჭავჭავაძე, თხზულებათა სრული კრებული, ტ. IV, 1955 წ., გვ. 180.

მაგრამ იცოდე, მისი საქმენი
 სადიდებელნი არა კვდებიან,
 გმირის ადგილას თავგანწირულნი
 ისევ გმირები იბადებიან.¹

გმირების მიერ ცხოვრებაში ახალი გმირების გამოწვევა აქვს მხედველობაში პოეტ ირაკლი აბაშიძეს, როცა წერს:

იბედნიერე, ჩემო მხარეც,
 შენს მივებს,
 შენს ველებს
 გმირთა ნაბიჯზე
 კიდევ გმირი გაეკიდება.²

მამასადამე, გმირობა და გმირები ცხოვრებაში ახალ გმირობასა და გმირებს აჩენენ.

ამაში მდგომარეობს გმირობისა და გმირების აღმზრდელი ძალა. ეს ერთნაირად ეხება როგორც გარდაცვლილ, ისე ცოცხალ გმირებს.

მაქსიმ გორკი ამბობს: „ჩვენ გვინდა გმირობა ვასწავლოთ ადამიანებს“³ და უნდა ითქვას, რომ ამ ამოცანის შესრულებაში დიდ როლს ასრულებს ხელოვნების, მხატვრული ლიტერატურის მიერ შექმნილი სახეები; ამათგან კი გმირობის სწავლაში ადამიანებს ყველაზე უფრო მეტად ეხმარება გმირული სახე-ტიპი. ასეთი მრავალი გმირული სახეების შექმნის საქმეში ჩვენი მწერლები ჯერ კიდევ ვალში არიან გმირი საბჭოთა ხალხის წინაშე. მწერლების გადაუდებელი საპატიო ამოცანაა მეტი რაოდენობით შექმნან ტიპობრივი გმირული სახეები, რათა ამით დაჩქარდეს იმ გრანდიოზული ამოცანების შესრულება, რაც დასახულია ლიტერატურისა და მწერლობის წინაშე საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის მიმართვაში საბჭოთა მწერლების მეორე საკავშირო ყრილობისადმი: „მნიშვნელოვანი და საპატიო ამოცანა ის არის, რომ ახალგაზრდობა, ახალგაზრდა მუშები, კოლმეურნეები, ინტელიგენტები, საბჭოთა არმიის მებრძოლები აღზარდოს შრომისადმი სიყვარულის, სიმხნევის, უშიშროების, ჩვენი საქმის გამარჯვებისადმი რწმენის სულისკვეთებით... იყონ კომუნისტური საზოგადოების აშენების აქტიური მონაწილეები, ხედავდნენ და იცნობდნენ ჩვენს თანამედროვეებს, რეალურ გმირებს — კომუნისტების მშენებლებს.“ ლიტერატურის გმირული სახეები სწორედ, რომ რეალური გმირების მხატვრული სახეებია და ასეთი სახეების მეტი რაოდენობით შექმნა მთავარი შემოქმედებითი ამოცანაა, რომელსაც პირნათლად შეასრულებენ ჩვენი საბჭოთა მწერლები, როგორც მსოფლიოში ყველაზე უფრო იდეური, მოწინავე ლიტერატურის — საბჭოთა ლიტერატურის — ღირსეული წარმომადგენლები.

25/ I 1955 წ.

1 ირ. ევდოშვილი, თხზ., ტ. I, 1935 წ., გვ. 214, (ხაზგასმა ჩემია. ა. ჩ.).

2 ირ. აბაშიძე, რჩეული, 1954 წ., გვ. 150, (ხაზგასმა ჩემია. ა. ჩ.).

3 მ. გორკი, ახალგაზრდობის შესახებ, 1950 წ., გვ. 9. (ხაზგასმა ჩემია. ა. ჩ.).

რომანი ახალ ადამიანებზე

ცნობილი ქართველი საბჭოთა მწერლის პარმენ ლორიას მხატვრული პროდუქტიდან მკითხველთა განსაკუთრებული ინტერესი და პოპულარობა მოიპოვა რომანმა „განთიადი ხევში“, რომელიც პირველად „დელი მურადის“ სახელწოდებით გამოიცა.

რომანის პოპულარობა შემთხვევითი როდია. მისი წარმატება განაპირობა, ერთი მხრივ, თემამ და იდეურმა მიზანდასახულობამ, ხოლო, მეორე მხრივ, საკმაოდ მაღალმა მხატვრულმა დონემ. მწერალმა შეძლო შეენიშნა და სწორად, მართლად გადმოეცა ახალი, სოციალისტური ცხოვრების მშენებელთა მთელი რიგი ტიპობრივი თვისებები და გამოეკვეთა დასამახსოვრებელი ხასიათები, რომლებიც გვხვბლავენ ღრმა იდეურობით, კეთილშობილებით, უშუალობით. მათგან განსაკუთრებით საინტერესოა კომუნისტ ანდრო ბერტაძის, აგრეთვე მურად ოდილაძისა და მისი დის ნაილეს მხატვრული სახეები.

გარემო, რომელშიც რომანის გმირები ცხოვრობენ და მოქმედებენ, რამდენადმე თავისებურია; ეს კიდევ უფრო აძლიერებს ინტერესს ნაწარმოებისადმი და მწერალს საშუალებას აძლევს სრულად, ყოველმხრივ გვიჩვენოს ის სიძნელენი, რომელთა გადალახვა აუცილებელი იყო ახალი ცხოვრების დამკვიდრებისათვის ბრძოლაში. როგორც მკითხველებმა იციან, რომანის მოქმედება გაშლილია აჭარის მაღალმთიან, საზღვრისპირა სოფელში, სადაც განსაკუთრებით ძლიერი იყო კლასობრივი წინააღმდეგობანი, რასაც ერთვოლა უკიდურესი ჩამორჩენილობა, კარჩაკეტილობა, ტრადიციებისა და ადათ-წესების ბატონობა, რელიგიური ცრურწმენა.

ამ მხრივ „განთიადი ხევში“ რამდენადმე უახლოვდება ტიხონ სიომუშკინის ცნობილ რომანს „ალიტეტი მთებში მიდის.“ მიუხედავად იმისა, რომ ერთი რომანი ასახავს საბჭოთა ხელისუფლების დამკვიდრებისა და განმტკიცების პროცესს აჭარის მაღალმთიან სოფელ წყაენარაში, რომელიც ჩვენი დიადი სამშობლოს უკიდურეს სამხრეთ-დასავლეთში მდებარეობს, ხოლო მეორე რომანი ამავე პროცესს ასახავს ჩუკოტკაში, რომელიც უკიდურეს ჩრდილო-აღმოსავლეთშია, მათ შორის დიდია მსგავსება და ზოგიერთი ეპიზოდი თითქმის ემთხვევა კიდევაც. რა თქმა უნდა, ლაპარაკი ზედმეტია ამ მწერლების ერთმანეთზე რაიმე პირდაპირი გავლენის შესახებ, რამდენადაც „დელი მურადი“ ჯერ კიდევ 1939 წელს გამოიცა; ხოლო „ალიტეტი მთებში მიდის“ პირველად 1947 წელს გამოქვეყნდა. ეპიზოდების დამთხვევა და მოვლენათა თითქმის ერთნაირი განვითარება აიხსნება თემის, დროისა და მიზანდასახულობის იგივეობით.

თავისთავად ცხადია, მოვლენათა თითქმის ერთნაირი განვითარება არ ნიშნავს, რომ ამ ორი ნაწარმოების ხასიათები ერთნაირია და არაფრით არ განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან. არა, ასე არ არის. თვითეულ გმირს აქვს თავისი საკუთარი ინდივიდუალობა, რასაც განსაზღვრავს ეკონომიური, კულტურული, ყოფაცხოვრებითი და ა. შ. განვითარების თავისებურება. იარაკი და მურადი, ტიგრენა და ნაილე სულ სხვადასხვა ხასიათებია, მიუხედავად იმისა, რომ მათ შორის არის საერთო — ძალადობისა და ჩაგვრისადმი შეუპოვებლობა, თავისუფალი და ბედნიერი ცხოვრებისაკენ მისწრაფება, მაგრამ არის არსებითი განსხვავებაც, რაც განაპირობებულა მათი ინდივიდუალობითა და გარემოთი.

მეორე მხრივ, პარმენ ლორიას რომანის ზოგიერთი გმირი უახლოვდება გმირებს, რომლებიც შექმნა დიდმა ქართველმა მწერალმა ალექსანდრე ყაზბეგმა. მურადი, მაგალითად, როცა იგი რომანში შემოდის, მოგვაგონებს ელგუჯას, რამდენადაც ორივენი, რითაც შეუძლიათ, იბრძვიან უსამართლობის, არაადამიანობისა და ყოველგვარი ჩაგვრის წინააღმდეგ. საერთოა მათში ისიც, რომ არც ერთმა არ იცოდა, თუ როგორ მოეპოვებინა ნამდვილად თავისუფალი და ბედნიერი ცხოვრება. მაგრამ ელგუჯა ისე დაიღუპა, რომ ეს ჭეშმარიტება ვერ იპოვა, მურადმა კი მიაგნო მას.

რამ შეაძლებინა მურადს გადაეღვა ნაბიჯი წინ, გაბედულად შებრძოლებოდა ძველს, რათა მის ნანგრევებზე მთელ ხალხთან ერთად აეშენებინა სრულიად ახალი ცხოვრება, რომლის მსგავსი მანამდე არც ერთმა ეპოქამ არ იცოდა?

ეს არის არსებითად პარმენ ლორიას რომანის დედააზრი, მისი თემა, რაც გადაწყვეტილია სწორად, ცხოვრების ცოდნით, მარქსისტულ-ლენინური მსოფლმხედველობის თვალსაზრისით. მურადი მკითხველის თვალწინ იზრდება და, წინათ შეუგნებელი და ჩამორჩენილი, ხდება მოწინავე ადამიანი, ახალი ცხოვრების აქტიური მშენებელი.

მურადი ისევე მტანჯველად განიცდიდა ცხოვრების უსამართლობას, როგორც ელგუჯა, მაგრამ მან, ისევე, როგორც ელგუჯამ, არ იცოდა რა გაეკეთებინა უსამართლობის მოსასპობად „რა ქნას, ვის უთხრას, ვის გაუზიაროს თავისი დარდ-ნაღველი! რა დარდი და რა ნაღველი აქვს? რა აწუხებს? მერე ვინ მიაქცევს ამას ყურადღებას! ჯობს ჩუმად იყოს, ენა ჩაიგდოს და არავის არაფერი უთხრას, თორემ უარესია“, — ასე ფიქრობდა მურად ოდილაძე და, გამოსავალი რომ ვერ იპოვა, ადამიანებს განერიდა, ტყე-ტყე ხეტიალი იწყო. ამიტომაც შეარქვეს მას დელი, ე. ი. გიჟი.

და აი მურადი შემთხვევით გზად შეხვდა ანდრო ბერტაძეს, ახალგაზრდა კომუნისტს, რომელიც მის სოფელ წყავნარაში მიდიოდა „ადგილობრივი ამხანაგების დასახმარებლად.“ ამ დროს აჭარაში საბჭოთა ხელისუფლება თითქმის ორი წლისა იყო, მაგრამ მივარდნილ და მიუვალ წყავნარაში იგი მხოლოდ ფორმალურად არსებობდა. თემსაბჭოს თავმჯდომარე იყო ყოფილი ჩაფარი დურსუნ შეინდაძე, რომელსაც თავი კომუნისტად მოჰქონდა. მასთან ერთად სოფელს ფაქტიურად განაგებდნენ ხოჯა მამული და იუსუფ ალა. საე-

სებით მართალი იყო მურადი, როცა ამის გამო ახლად გაცნობილ ანდრო ბერტაძეს შესჩვილა: „ტყვილა იძახიან, მთავრობა შეიცვალაო, ახალი მთავრობა დადგა, ხალხის მთავრობა მოვიდაო. სულ ტყვილია.“

მურადის შეგნება გამსჭვალულია საუკუნეთა მანძილზე განმტკიცებული აზრით, რომ მთავრობასა და ხალხს არ შეიძლება ჰქონდეს ერთი ინტერესი, ერთი მიზანი, რომ მთავრობა მოწოდებულია შეავიწროოს ხალხი, ხოლო ხალხი ვალდებულია მოთმინებით აიტანოს ყოველგვარი ჩაგვრა. „როდის უთქვამს მთავრობას ჩვენთვის კარგი და სასარგებლო?“ — ამბობს მურადი და მისი ეს მოსაზრება უსაფუძვლო როდი იყო. მართლაც, საუკუნეთა მანძილზე სახელმწიფო, მთავრობა, დაუნდობლად ებრძოდა ხალხს და ექსპლოატატორთა ძლიერი იარაღი იყო ექსპლოატირებულთა წინააღმდეგ ბრძოლაში. ცნობას იმის შესახებ, რომ ხელისუფლებას სათავეში ჩაუდგა ხალხის მთავრობა, მურადი სიხარულითა და იმედით შეხვდა, მაგრამ ამოდ. საბჭოთა ხელისუფლების გამოცხადების შემდეგ წყევნარაში არსებითად არაფერი შეცვლილა და მურადს გული გაუტყდა. მართალია, იგი ხედავდა, რომ ახალმა ხელისუფლებამ ასე თუ ისე ფეხი მოიკიდა და სოფელში გაჩნდნენ ადამიანები, რომლებმაც გლეხებს ექომაგებოდნენ და ნამდვილად სურდათ ხალხის ბედნიერება (ესენი უმთავრესად იყვნენ მასწავლებლები), მაგრამ თემსაბჭოს თავმჯდომარე ღურსუნ შვინდაძე გასაქანს არ აძლევდა მათ, უპატიოსნო ადამიანების დახმარებით ათასგვარ შარს სდებდა და სოფლიდან აძევებდა. ვინც კი ხმა ამოიღო შვინდაძის თვითნებობის წინააღმდეგ, ყველა დამარცხდა და ამან შექმნა შეხედულება, რომ თემსაბჭოს თავმჯდომარე ყოველისშემძლე იყო.

ეს შეხედულება კიდევ უფრო განამტკიცა იმ ფაქტმა, რომ ქალაქიდან წყევნარაში ასული „მთავრობის კაცებიც“ უძლური აღმოჩნდნენ შვინდაძესთან. ამიტომ იყო, რომ მურადი მათ მატყუარებად თვლიდა, რაკი გარდა დაპირებებისა, არაფერი გამოსდიოდათ და ვერ შეძლეს ახალი ნაკადი შეეტანათ, არსებითად შეეცვალათ სოფლის ცხოვრება. ბუნებრივია, რომ მურადმა ეჭვით შეხედა ანდრო ბერტაძესაც. „რამდენი შეპირება იცით ამ ქალაქელმა ხალხმა... რას იზამ, ქალაქელებმა ლაპარაკი და ანგარიში იცით, სოფლელებმა მარტო მუშაობა და მორჩილება... თქვენ ლაპარაკით ჭამთ პურს, იცვამთ, იხურავთ, ჩვენ კი მუშაობითაც ვერ ვინახავთ თავს...“ ასე გამოხატა მურადმა თავისი უნდობლობა ანდრო ბერტაძისადმი პირველი შეხვედრისას და „ქალაქელებისადმი“ საერთოდ.

ქალაქელისა და სოფელის, ქალაქისა და სოფლის ასეთი დაპირისპირება ახალი როდია. მას შემდეგ, რაც ქალაქები წარმოიშვა, მათ თანდათანობით ხელთ იგდეს არა მარტო ეკონომიური, არამედ პოლიტიკური და კულტურული უპირატესობანიც და ქალაქი არსებითად ექსპლოატაციას უწევდა სოფელს. სოფელი თავის განვითარებაში დიდად ჩამორჩა ქალაქს, რაც წარმოების კაპიტალისტური წესის პირდაპირი შედეგი იყო. ამან, ცხადია, სოფლის მოსახლეობაში წარმოიშვა უნდობლობა და სიძულვილი ქალაქისადმი. მსოფლიო ლიტერატურაში, მათ შორის ქართულ სიტყვაკაზმულ მწერ-

ლობაშიც, აისახა ქალაქისა და სოფლის ეს დაპირისპირებულობა, სოფელის სიძულვილი და უნდობლობა ქალაქისა და ქალაქელისადმი.

სოფელელისათვის ქალაქი იყო მატყუარობის, ოინბაზობის, უსამართლობის, გულჭკვაობის განსახიერება. ასეთი იყო, მაგალითად, ქალაქი ილია ჭავჭავაძის ცნობილი მოთხრობის „სარჩობელაზედ“ გმირის სოფლელი პეტრეს თვალში. თბილისში ყოფნისას პეტრე შემთხვევით დაესწრო ადამიანის ჩამოხრჩობას მახათას მთაზე და არ იქნა და ვერ დარწმუნდა, მართალი ჩამოხრჩობა იყო ეს თუ ტყუილი. მას შემდეგაც კი, რაც დამნაშავე ჩამოახრჩეს, პეტრე ურწმუნოდ აქნევდა თავს: „დილამდი რომ სულ ეგრე იქნივო ფეხები, მაინც არ დაგიჯერებ“, ამბობდა თავისთვის იგი და, თუმცა ძლიერ სურდა გაეგო სიმართლე, მაინც არავის ეკითხებოდა, ფრთხილობდა — ეს დროული კაცი არ შევრცხვეო. „ეგ სულ მაცდურობაა, დაგცინებენ, იტყვიან, სოფლელიაო და მოტყუვდაო“, — ფიქრობდა პეტრე და საკუთარ თავს აფრთხილებდა: „ჰა, პეტრე, გაფრთხილდი, არ გაგაბრიყვონ, სასაცილოდ არ გაიხადო თავი. აი უსაქმურ ხალხს რომ იტყვიან, ეს ქალაქელები არიან“. „დასწყევლოს ღმერთმა ეს ქალაქელებიო“, ამბობს პეტრე და ამით გამოხატავს არა მარტო თავის, არამედ სოფლელთა შეხედულებასაც კაპიტალისტურ ქალაქზე.

მურად ოდილაძეც ასეთივე შეხედულებისა იყო ქალაქსა და ქალაქელზე. და ამ შეხედულებას ჰქონდა თავისი სოციალური საფუძველი. იგი კიდევ უფრო განუმტკიცეს ქალაქელმა „მომავრებულებმა“, რომლებიც ბევრს ჰპირდებოდნენ წყავნარელ გლეხებს, მაგრამ საქმით ვერ ეხმარებოდნენ დურსუნ შვინდაძის წინააღმდეგობისა და ინტრიგების გამო. ასე გადმოჰყვა ძველი შეხედულებანი მურადს ახალ ვითარებაშიც, თუმცა ეს ვითარება ჯერჯერობით მხოლოდ სახელით იყო ახალი, ნამდვილად კი ბევრით არ განსხვავდებოდა ძველისაგან.

მეტად ბუნდოვანი, არასწორი წარმოდგენა ჰქონდა მურადს კომუნისტსა და კომუნისტურ პარტიაზეც. ამის მიზეზი ის იყო, რომ მურადი კომუნისტად თვლიდა თემსაჰქოს თავმჯდომარე დურსუნ შვინდაძეს და ეგონა ყველა კომუნისტი ისეთი იყო, როგორიც შვინდაძე, თუმცა შვინდაძე არასოდეს ყოფილა კომუნისტურ პარტიაში და მხოლოდ თავი მოჰქონდა კომუნისტად. ამიტომ სავსებით ბუნებრივია მისი პასუხი წყავნარაში მიმავალი ანდრო ბერტაძის კითხვაზე: გსურს თუ არა იმუშაო პარტიაშიო. „არა, არ შემიძლია, — მტკიცედ, გადაჭრით განაცხადა მან. — სჯობს ისევ ასე ვიხეტიალო, ვიდრე ჩვენს თავმჯდომარესავით გამოწყობილი დავდიოდე და ყველას ვძულდე“. მურადმა იცის, რომ ისეთი ადამიანი, როგორიც შვინდაძეა, არ შეიძლება იყოს ხალხის ქომაგი, მისი ინტერესებისათვის მებრძოლი და ანდროსთან პირველსავე საუბარში გულწრფელად ინატრა: „ეჰ, ერთი ჩემისთანა ლარბებების პარტიაც დაარსდებოდესო.“ მან არ იცოდა, რომ კომუნისტური პარტია არის სწორედ ლარბთა და ყველა ექსპლოატირებულის ძირეულ ინტერესთა გამომხატველი და დამცველი, ხალხის ბედნიერებისათვის თავდადებული მებრძოლი.

ამავე დროს მურად ოდილაძის შეგნებაში იყო პროგრესული ელემენტებიც, მოწინავე იდეებიც, რომლებიც მას შთააგონა მასწავლებელმა ქეთომ წყაენარაში თავისი ხანმოკლე მოღვაწეობის დროს, ხანმოკლე, რადგან იგი დურსუნ შვინდაძემ თავიდან მოიშორა, როგორც არასასურველი პიროვნება. სწორედ ქეთოს ზეგავლენით გათავისუფლდა მურადი რელიგიურ ცრურწმენათაგან: მურადი არ იცავდა მუსლიმანურ ადათ-წესებს, ტრადიციებს, არ ლოცულობდა, არ ინახავდა მარხვას. რაც მთავარია, მას გულწრფელად სურდა ცხოვრების ძირფესვიანად გარდაქმნა, მისი ახლებურად მოწყობა, სოფლის წურბლების ალაგმვა, და მზად იყო სიცოცხლეც კი შეეწირა ამ საქმისათვის. როგორც თესლში სიცოცხლე, ისე მურადშიც ყველაფერი მზად იყო თავდადებით ებრძოლა ხალხის პედნიერებისათვის. საჭირო იყო მხოლოდ გზის ჩვენება, მისი შეგნებულობის დონის ამალგება და სწორედ აქ დამხმარედ, შემწედ მოვიდა ანდრო ბერტაძე, კომუნისტური პარტიის ერთგული შვილი. როგორც მზრუნველი მეურნე თესლს უქმნის აღმოცენებისა და სიცოცხლის წარმოქმნის ყველა პირობას, ისე ანდრო ბერტაძესაც დიდი ცხოვრების გზაზე გამოჰყავს მურადი, და განა მარტო იგი! მთელი ახალგაზრდობა, მთელი სოფელი. მურადისათვის ანდრო იგივე იყო, რაც მცენარისათვის მზე და წყალი.

ეს ადვილი როდი იყო. სოფელზე დიდი გავლენა ჰქონდათ დურსუნ შვინდაძეს, იუსუფ ალას, ხოჯა მამუდს, და გლეხობა თითქოს შერიგებოდა მათს დაუსჯელად პარპაშს. ყველა, ვინც შეეცადა შებრძოლებოდა მათ, სოფელს მოაცილეს და დაღუპეს. დიდი იყო რელიგიური ცრურწმენისა და ტრადიციების, დრომოჭმული ადათ-ჩვევების ძალა. იგი თავს იჩენდა ყველგან და ყოველთვის და ხელს უწყობდა შვინდაძეს და მის დამქაშებს. სოფელი სიბნელეში, კარჩაკეტილად ცხოვრობდა და ხეირიანად არც კი იცოდა რა ხდებოდა ქვეყნად. გლეხთაგან თითქმის არავინ ფლობდა წერა-კითხვას. სოფელს არ მოსდიოდა არც გაზეთი, არც ჟურნალი და წიგნი, არ ჰქონდა გზა. ამავ დროს გლეხებს არ სჯეროდათ მთავრობის წარგზავნილებისა, რამდენადაც თემსაბჭოს თავმჯდომარე უძლეველი ჩანდა.

შეძლებდა თუ არა ანდრო ბერტაძე დაეძლია მტრული ძალების წინააღმდეგობა, შეექმნა მტკიცე დასაყრდენი ბირთვი, მისი შემწეობით დაერაზმა სოფლის გლეხობა საბჭოთა ხელისუფლების დროშის ქვეშ და გამოეყვანა, წყაენარელი მშრომელები ახალი ცხოვრების მშენებლობის ფართო გზაზე? იგი სრულიად ახალგაზრდა იყო და, ბუნებრივია, აკლდა გამოცდილება, რაც მას თვით ბრძოლის პროცესში უნდა შეეძინა, და, ამასთან, როცა საჭირო იქნებოდა, დაეცხრო ახალგაზრდული გულისთქმაც ისე, რომ უთუოდ შეენარჩუნებინა გაბედულება, გადამწყვეტი მოქმედების უნარი. ამ მხრივ მასთან შედარებით დიდი უპირატესობა ჰქონდა ლოსს, ტიხონ სიომუშკინის ცნობილი რომანის „ალიტეტი მთებში მიდის“ გმირს, რომელსაც დაახლოებით ისეთივე ამოცანა უნდა გადაეწყვიტა შორეულ ჩუკოტკაში, რაც ანდრო ბერტაძეს წყაენარაში. ლოსი გამოცდილი პარტიული მუშაკი იყო და საუცხოოდ ფლობდა ხელმძღვანელობის ხელოვნებას. ამიტომ მკითხველს ეჭვი არ ეპა-

რება, რომ იგი პირნათლად შეასრულებს დაკისრებულ ამოცანას. მაგრამ ანდრო ბერტაძე? მართალია, ლოსი საბჭოთა ხელისუფლებას ამყარებდა ვეებერთელა სივრცეზე — მთელ ჩუკოტკაზე, ბერტაძის სამოქმედო ასპარეზი კი ერთ სოფელს არ სცილდებოდა, მაგრამ ვითარება წყავენარაში მეტისმეტად რთული, ხოლო კლასობრივი დიფერენციაცია და ბრძოლა უკიდურესად მწვავე იყო. ეს ბერტაძისაგან მოითხოვდა დიდ ტაქტს, სიფრთხილეს და ამავე დროს შეუპოვრობას, ახალგაზრდულ შემართებას, უშიშრობასა და გაბედულებას. და პარმენ ლორიას რომანის ღირსებაც ის არის, რომ მწერალმა შეძლო ეჩვენებინა არა მარტო ის, თუ როგორ ზრდიდა ანდრო ბერტაძე ადამიანებს, არამედ ისიც, თუ როგორ იზრდებოდა გააფთრებულ კლასობრივ ბრძოლაში თვით ანდრო, ახალგაზრდა კომუნისტი.

სოფელში მისვლისთანავე, როცა გლეხებმა ჯერ კიდევ არ იცოდნენ, თუ ვინ იყო იგი და რისთვის ავიდა წყავენარაში, ანდრო ბერტაძე იძულებული გახდა პირისპირ, და ისიც გლეხობის თვალწინ, შეტაკებოდა თემსაბჭოს თავმჯდომარე დურსუნ შვინდაძეს. იმაზე, თუ ვინ მოიგებდა ამ პირველ ბრძოლას, დიდად იყო დამოკიდებული მოვლენათა შემდგომი განვითარება.

სოფელს ეშინოდა შვინდაძის, მას ძლიერ, გავლენიან და დაუმარცხებელ „მთავრობის კაცად“ თვლიდა, რომელიც არა ერთ „მიმაგრებულ ამხანაგს“ უშლიდა ხელს მუშაობაში, სრულიად უმტკივნეულოდ იმორებდა თავიდან და იმას აკეთებდა, რაც სურდა. მაგრამ ის, რაც მაშინ მოხდა, როცა შვინდაძემ მათრახი მოიქნია მურად ოდილაძის გასალახადად, გლეხებისათვის უჩვეულო და მოულოდნელი იყო. ანდრომ სწრაფად სტაცა ხელი თემსაბჭოს თავმჯდომარეს და მრისხანედ შესძახა: „ამხანაგო!“ ეს უკვე მეტისმეტი იყო, ასეთი რამ არავის გაუბედავს და დურსუნ შვინდაძე გაბრაზებით მიუბრუნდა ბერტაძეს, მიუბრუნდა და, როცა მის თვალებს შეეფეთა, დათმობა არჩია, მათრახი ძირს დაუშვა. გლეხებს არასოდეს ენახათ თავმჯდომარის ასეთი მარცხი, ასეთი შერცხვენა. კიდევ მეტი, ანდრო ბერტაძე იმას როდი დასჯერდა, რომ თავმჯდომარეს საჯაროდ დაუწუნა საქციელი, არამედ ამ ინციდენტის მიზეზს მურად ოდილაძეს მხარზე მეგობრულად დაადო ხელი და ტკბილად შეეკითხა: „რა ჩაიდინე, მურად?“, შემდეგ დაუყვავა გაფიცებულ და გაოგნებულ მურადს, სახლში გაუშვა და შეპირდა — მეც მალე მოვალ, ბინას შენთან დავიდებო.

ბუნებრივია, ამ შემთხვევამ გლეხების დიდი გაცვირვება გამოიწვია. მათ ანტერესებდათ, ვინ იყო ეს უცნობი ახალგაზრდა, რომელმაც არ დასაჯა მთელ სოფელში ცნობილი მოლა ნურის გამლახველი და პირველად გაუცუდა მოქნეული მათრახი „ყოვლისმძლე“ თავმჯდომარეს? „ჩვენს თავმჯდომარეზე ძლიერი ყოფილა“, — დაასკვნეს გლეხებმა და ეს იყო ჩანასახი რწმენისა, რომ ახალმოსული სხვებს არა გავდა და შეძლებდა თავნება შვინდაძის ალაგმვას. „მთავრობის კაცების“ ასეთი აშკარა შეტაკება ჯერ არ ენახა სოფელს. და იმის იმედი გაუღვიძა, რომ ამჯერად შეიძლებოდა საქმე სხვაგვარად წარმართულიყო. აკი აშკარად თქვა ეს ერთმა ჭაღარა მოხუცმა: „ესენი ერთმანეთს ვერ შეეგუებიან და ერთად ვერ იმუშავენბო.“

ამ პირველი შეტაკების მოგებაზე, ცხადია, დიდი როლი შეასრულა ანდროს მთელი შემდგომი მოღვაწეობის წარმატებაში. გლეხები დარწმუნდნენ, რომ ახალმოსულს, მიუხედავად ახალგაზრდობისა, დიდი ძალა ჰქონდა და, რაც მთავარია, იგი მოლა ნურისა და შვინდაძეს კი არ გამოექომაგა, არამედ ლატაკ მურადს და ბინდაც იუსუფ აღას მდიდრული სახლი კი არა, იმავე მურადის ღარიბული ჭერი აირჩია. მეორე მხრივ, შვინდაძე უკვე აღარ ჩანდა ისეთ ყოველისმძლე ადამიანად, რომელიც არავის დაუმარცხებია და ვერც დაამარცხებს. მაშასადამე, შეიძლებოდა ისინი გაპყლოდნენ ბერტაძეს, თავიდან მოეშორებინათ საქულველი „თავმჯდომარე“ და სოფლის წურბლები იუსუფ აღა, ხოჯა მამული და სხვები.

ინტერესს მოკლებული არ იქნება შევნიშნოთ, რომ თითქმის ასეთივე ამბავი გადახდა რომანის „ალიტეტი მთებში მიდის“ ერთ-ერთ გმირს ანდრეი ყუკოვს. იგი, ისევე როგორც ანდრო ბერტაძე მურადს, შემთხვევით შეხვდა გზად ჩუქჩ იარაკს, რომლისგანაც, ისევე როგორც ბერტაძემ მურადისაგან, შეიტყო საქმის ვითარება ადგილზე. და მას, ისევე როგორც ბერტაძეს, მოუხდა ეჩვენებინა თავისი ძალა. როცა ყუკოვი ამერიკელ ვაჭარ ტომსონთან თვითონ კი არ გამოცხადდა, არამედ თავისთან გამოიძახა იარანგში, ყველა გაოცდა და ცნობისმოყვარეობით აღივსო. იარანგი ვერ იტევდა ყველა მონადირეს, რომელთაც სურდათ საკუთარი თვალთ დაენახათ, თუ ვინ იყო ძლიერი ორ ტანგს (თეთრკანიანს) შორის. ტომსონი დაუყოვნებლივ გამოცხადდა ყუკოვთან და მისი მარცხის მოწამე ყველა გახდა. ეს უკვე საქარისი აღმოჩნდა იმისათვის, რომ ჩუქჩ მონადირეებს ერწმუნებინათ სრულიად ახალგაზრდა ანდრეი ყუკოვის „უფროსობა“. სხვათა შორის, ყუკოვმა ისევე დაიკვა იარაკი ტომსონისაგან, როგორც ბერტაძემ მურად ოდილაძე, და იარაკი ისეთივე დასაყრდენი გახდა ყუკოვისა და მისი ამხანაგებისათვის ახალი ცხოვრების მშენებლობაში, როგორც მურადი ბერტაძისათვის.

ამიტომ ანდრო ბერტაძემ ერთბაშად მოიპოვა სოფლის სიმპათია, გლეხებმა კლასობრივი ალოთი იგრძნეს, რომ მოჟვიდათ ისეთი ხელმძღვანელი, როგორსაც ამდენი ხანია ნატრობდნენ. მაგრამ ეს კიდევ არ ნიშნავდა, რომ ისინი უსათუოდ გაპყვებოდნენ ბერტაძეს. ფრთხილი, ცხოვრებით დაშინებული, უსწავლელი წყაფნარელი გლეხი ანდრო ბერტაძეს უნდა გადაეჭიკა მებრძოლ ადამიანად, რომელიც არაფერს არ შეუშინდებოდა ახალი ცხოვრების დამკვიდრების გზაზე. ამისათვის კი საჭირო იყო ცოცხალი მაგალითით ეჩვენებინა, თუ რას წარმოადგენდა სინამდვილეში საბჭოთა ხელისუფლება, რა მიზანსა და ამოცანებს ისახავდა იგი, მათივე გამოცდილებით დაერწმუნებინა გლეხები, რომ ადამიანური ცხოვრების დამკვიდრების ერთადერთი გზა იყო მხოლოდ ის გზა, რომელზეც მათ პარტია მიუთითებდა, რომ საბჭოთა ხელისუფლება ერთადერთია მთელ მსოფლიოში, რომელიც მშრომელთა ძირეულ ინტერესებს გამოხატავს და იცავს.

მაგრამ მასებთან მუშაობა შეუძლებელია აქტივის დაუხმარებლად. ერთი მერცხალი გაზაფხულს ვერ მოიყვანსო, ამბობს ცნობილი ხალხური ანდაზა. მარტოდმარტო ანდრო ბერტაძეს, არაფერი არ შეეძლო გაეკეთებინა, თუ

ვერ შემოიკრებდა მტკიცე აქტივს. და აი ანდრო ბეჯითად, გულმოდგინედ შეუდგა მის აღზრდას, აუჩქარებლად, დინჯად, დაკვირვებით ქმნიდა მოწინავე ადამიანთა ბირთვს, რომელზე დაყრდნობითაც შეძლებდა გარდატეხას სოფლის ცხოვრებაში. ერთი ასეთი აქტივისტი უკვე იყო მურადი, მაგრამ ეს არ კმაროდა. იგი კარგად უნდა გაცნობოდა სოფელს, მის ადამიანებს, შეერჩია მათგან საუკეთესონი. ამ მხრივ საყურადღებოა ერთი დეტალი. უქმე დილით გზად მიმავალმა ანდრომ შენიშნა, რომ მხოლოდ სამიოდე გლეხი მიდიოდა ყანაში და ერთი ქალიც ბოსტანში მუშაობდა. ბერტაძემ გულდასმით დაიხსომა ის ეზოები, საიდანაც ისინი გამოვიდნენ, რადგან სწორედ ასეთი „ურჩინი“ შექმნიდნენ იმ აქტივს, რომელიც სათავეში ჩაუდგებოდა ცხოვრების გარდაქმნისათვის ბრძოლას.

და როცა ანდროს ირგვლივ, საბჭოთა ხელისუფლების ირგვლივ, უპირველეს ყოვლისა დაირაზმებოდა აქტივი, ეს მთელ სოფელს დაარწმუნებდა, რომ ძალა მის ხელში იყო, რომ თემსაბჭოს თავმჯდომარე დურსუნ შეინდაძე, თუ ხალხი მხარს არ დაუჭერდა, არაფერს არ წარმოადგენდა და ისევე უსუსური იყო, როგორც ახლად ფეხადგმული ბავშვი. სოფელს უნდა სკოდნოდა, რომ დურსუნ შეინდაძე იმიტირებდა ჩანდა ძლიერს, რომ თვით გლეხობას არ ჰქონდა საკუთარი თავის რწმენა, საკუთარი ღირსებისა და ძალის შეგნება. ეს ნათლად ჩანს მურადის პირველივე საუბრიდან ანდრო ბერტაძესთან. „მთავრობა იმიტირებს, რომ როგორც სურს, ისე მოექცეს ხალხს. აბა, ჩემისთანა ბლაცყებმა რა იციან... გლეხკაცის გარჩეული სამართალი სად ნახულა! მისი საქმეა იმუშაოს დღე და ღამე, იხადოს გადასახადები, იაროს ბეგარაზე, დაემორჩილოს მთავრობის განკარგულებას“. სამწუხაროდ, ასე ფიქრობდა არა მარტო მურად ოდილაძე, არამედ ბევრი სხვაც და სწორედ ამას ეფუძნებოდა შეინდაძის თვითნებობა.

მასასადამე, ერთი მხრივ, საჭირო იყო დურსუნ შეინდაძის იზოლაცია, მისგან გლეხი მომხრეების ჩამოცილება და, მეორე მხრივ, გლეხობის გამსჭვალვა საკუთარი ძალის, ღირსების რწმენით. მხოლოდ ამ გზით შეიძლებოდა თავმჯდომარის „უძლეველობის“ მითის გაფანტვა და მთელი სოფლის მიმხრობა. პირველი ნაბიჯი ანდრომ უკვე გადადგა ამ გზაზე, როცა შეინდაძეს არ მისცა ღარიბი, ყველასაგან ათვალწუნებული მურადის ცემის უფლება. მაგრამ ეს არ კმაროდა. აუცილებელი იყო ამ პირველი გამარჯვების განმტკიცება და გამრავლება. იმისათვის, რომ გლეხები კარგად გარკვეულიყვნენ, თუ რას წარმოადგენდა სინამდვილეში საბჭო და რა ძალა ჰქონდა მას, გამოეაშკარაებინა დურსუნ შეინდაძე, როგორც ხალხის მტერი, მოეხდინა მისი იზოლაცია, ბერტაძემ საჭიროდ ცნო მოეწვია თემსაბჭოს სხდომა.

სხდომაზე განსახილველად ანდრო ბერტაძემ ისეთი საკითხები შეარჩია, რომლებიც ყველაზე მეტად აწუხებდა სოფელს და, მიუხედავად მრავალი ცდისა, მაინც ვერ მოეგვარებინა. თავდაპირველად საბჭოს განუმარტა, თუ რა ძალა აქვს მას, შემდეგ კი ურჩია როგორ გადაეწყვიტა ეს თუ ის საკითხი. იგი პირდაპირ არ წასულა თავმჯდომარის წინააღმდეგ, რადგან იცოდა, რომ ჯერ აუცილებელი იყო მისი მხილება, მისი ნამდვილი სახის გამოაშკარ-

რავება. სოფელი თვითონ, საბოლოოდ უნდა დარწმუნებულიყო თავმჯდომარის ავ-კარგში.

მანამდე არასოდეს თემსაბჭოს სხდომა ამგვარად არ წარმართულა. გლეხებმა პირველად იგრძნეს, თუ რას წარმოადგენდა საბჭო და როგორ შეიძლება სოფლის საჭირბოროტო საკითხების სწორი, სამართლიანი გადაწყვეტა. ანდრო ბერტაძე პირველი ადამიანი იყო, რომელმაც სოფელს შეაძლებინა გამოემკვლავებინა თავისი ძალა, დაესმარა მას საკუთარი ღირსებისა და ძალის შეგნებაში. გლეხებმა იგრძნეს, რომ თუ ისინი ერთსულოვნებას გამოიჩინდნენ, შეინდაძე და მისი დამქაშნი იძულებული გახდებოდნენ უკან დაეხიათ. ბუნებრივია, რომ თემსაბჭოს სხდომამ ერთბაშად გაუმრავლა მომხრეები ანდრო ბერტაძეს, რომელსაც სოფლის ღარიბი გლეხობა გააკყვა არა შიშით, არა ძალდატანებით, არამედ შეგნებით. გლეხებს მოსწონდათ და იზიარებდნენ ბერტაძის აზრებს, შეხედულებებს და სულითა და გულით ეთანხმებოდნენ მას. მართალია, წინათ თემსაბჭო შეინდაძესაც ეთანხმებოდა, მაგრამ არა შეგნებით, არამედ შიშით. ბერტაძის მომხრეთა შორის აღმოჩნდა ახალგაზრდა ჯემალ ბორჩხაძეც, რომელმაც შეძლო გაეაზრებინა ყველაფერი ის, რაც თემსაბჭოს სხდომაზე მოხდა. მან უკვე იცოდა, რომ სოფელი ის აღარ იყო, რაც წინათ: მას ერთი პირი ჰქონდა და ერთ საერთო მიზანს მიჰყვებოდა. ამიტომ უთხრა ჯემალ ბორჩხაძემ შეინდაძის ერთ-ერთ მომხრეს, როცა ეს უკანასკნელი ცდილობდა სოფელი აემხედრებინა „მოთრეული“, გარეშე და უცხო ანდრო ბერტაძის წინააღმდეგ: „აქ ერთი მოთრეული კი არ არის, არამედ მთელი სოფელი, ვესმის, მთელი სოფელი.“ და ეს სავესებით მართალი იყო.

ასე გახდა შეინდაძის პირველი დამარცხება სოფლის პირველი გამარჯვება, რომელიც წყავენარელმა გლეხებმა მოიბოვეს საბჭოთა ხელისუფლების არსებობის ორი წლის მანძილზე. სოფელი სულ უფრო ირანხმებოდა პარტიის გარემო, რომელსაც ანდრო ბერტაძე წარმოადგენდა.

ბუნებრივია, რომ ახალი ცხოვრების დამკვიდრებისათვის ბრძოლაში ანდრო ბერტაძე უნდა დაყრდნობოდა არა მარტო ღარიბ და საშუალო გლეხობას, არამედ მოწინავე ინტელიგენციასაც. ინტელიგენცია დიდი ძალა იყო და მისთვის გვერდის ავლა მხოლოდ ზიანს მოიტანდა. ბერტაძემ გაითვალისწინა ეს და წყავენარაში ჩასვლის პირველ დღეებშივე ეთათბირა მასწავლებლებს. თათბირზე ბევრი რამ საინტერესო გამოიჩინა. კერძოდ, ცხადი გახდა, რომ მასწავლებლები მზად იყვნენ აქტიური მონაწილეობა მიეღოთ ახლის დამკვიდრებაში, მაგრამ მათ ხელს უშლიდა შეინდაძე, ზოგიერთმა მასწავლებელმა კი არ იცოდა როგორ ემუშავა გლეხობასთან და უხეშ შეცდომებს უშვებდა, უპატივცემულოდ ეკიდებოდა მოსახლეობის ადრატ-ჩვევებსა და ყოფაცხოვრების თავისებურებებს. ანდრო ბერტაძემ მასწავლებლებს დაწვრილებით განუმარტა ის ამოცანები, რომლებსაც მათ წინაშე სახავდნენ პარტია და მთავრობა, ურჩია მათ როგორ ემუშავნათ, როგორ მიეღოთ აქტიური მონაწილეობა სოფლის ცხოვრებაში. ამ ფაქტმა დიდად გააკვირვა მურადი, რომელიც შემთხვევით ესწრებოდა თათბირს. „აქამდე ეგონა, ყველაფერი მასწავლებლებმა იციანო, აქ კი სულ სხვა რამ გამოიჩინა. თურმე პარტიულს“

მეტი ცოდნია. არა, პარტიულს კი არა, პარტიმომაგრებულს.“ ამ პატარა დეტალით მწერალი ცხადად, დამაჯერებლად გვიჩვენებს პარტიის ხელმძღვანელ და წარმმართველ როლს საბჭოთა ადამიანების ცხოვრებაში. სამწუხაროა, რომ შემდეგ მწერალი აღარ ავითარებს წამოჭრილ თემას და მკრთალად, სრულიად არასაკმაოდ გვიჩვენებს ინტელიგენციის მონაწილეობას სოფლის ცხოვრებაში.

მალე ანდრო ბერტაძემ სოფლის ისეთი სიყვარული და ისეთი ავტორიტეტი მოიპოვა, რომ გლეხებს უკვე უჭირდათ უარი ეთქვათ მისთვის, თუ გინდ დარწმუნებული არ ყოფილიყვნენ მისი მოთხოვნის სამართლიანობაში. გავიხსენოთ, მაგალითად, როგორ გაუჭირდათ მათ შვილების გაბარება სკოლაში. ბევრი ელაპარაკა ანდრო, ბევრს ეცადა დაერწმუნებინა გლეხები, რომ მათი შვილები მთავრობას კი არ მიჰყავს, არამედ მათივე მშობლებისათვის, საზოგადოებისათვის ამზადებს, მაგრამ ძლიერ ცოტა დაარწმუნა ამაში. ხასია ზონარიძემ მხოლოდ ერთი შვილი „გაიმეტა“ ოთხიდან და შვილის დამკარგველ მამასავით შეევედრა ბერტაძეს: „იკმარეთ ეს ერთი შვილი ჩემგან, იმსახურეთ იგი და სხვები მაჩუქეთ, დამიტოვეთ... მეტის მოცემა არ შემიძლია, ნუ დამიქცევთ ოჯახს“. ასევე განწირულად ჩათვალა ქვრივმა ხატიჯემ თავისი ერთადერთი ვაჟი. რომ ანდროს ხათრი არა, იგი სკოლაში არ მიიბარებდა შვილს. მან შეუნარჩუნა სიცოცხლე და მისი საჩუქარი იყოსო. ასე ფიქრობდა მურად ოდილაძეც — ანდრომ. რომ მოთხოვოს, რომ დაიხმოს ნაილუ სასწავლად გაგზავნათო ბათუმში, უარს ვერ ვეტყვი, ან როგორ უნდა ვუთხრა უარი ადამიანს, რომელმაც წადმა შეებრუნა ჩემი ცხოვრებაო. გლეხობის ეს მხურვალე სიყვარული გამოვლინდა ისეთ ფაქტშიც კი, რომ ბერტაძის სახელი დაარქვეს ერთ სოფელს ბიჭს და ეს იყო პირველი ქართული სახელი, რომელიც წყაენარელს დაარქვეს სამი უკანასკნელი საუკუნის მანძილზე.

იმ დიდ მუშაობას, რასაც ანდრო ბერტაძე ეწეოდა სოფლის განვითარებისათვის, მის ავითაცუიასა და პრობავანდას მით უფრო მეტი წარმატება ექნებოდა, რაც უფრო მტკიცედ დაეყრდნობოდა ეკონომიურ საფუძველს. გლეხებს არ შეეძლოთ საჭირო გაბედულება გამოეჩინათ, ვიდრე ეკონომიურად დამოკიდებული იყვნენ სოფლის ბოზოლებზე. ეს დამოკიდებულება ბოჭავდა მათ და კვეცავდა მათს ენერჯიას. ამიტომ არის, რომ ბერტაძე, ერთი მხრივ, ზღუდავდა იუსუფ აღასა და მისი დამქაშების სარბიელს, ავიწროებდა მათ, ხოლო, მეორე მხრივ, ამკვიდრებდა ახალ ეკონომიურ ურთიერთობას. ამ საქმისათვის უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა კოოპერაციული სავაჭროს გახსნას. ეს სავაჭრო გლეხებს არწმუნებდა, რომ საბჭოთა ხელისუფლება მათი ხელისუფლებაც იყო, მათ ინტერესებს გამოხატავდა და იცავდა. შემთხვევითი როდი იყო, რომ სწორედ კოოპერაციაზე მიიტანეს მთავარი იერიში კლასობრივმა მტრებმა და სცადეს მისი მოსპობა.

დამახასიათებელია, რომ ლოსიც („ალიტეტი მთებში მიდის“) განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობდა ვაჭრობის მოგვარებას ადგილობრივ მოსახლეობასთან, რადგან ეს იყო მძლავრი ეკონომიური ბერკეტი, რომელსაც მო-

ცემულ ვითარებაში ყველაზე უკეთ შეეძლო ყველა მშრომელის მიმხრობა, მათი დარწმუნება საბჭოთა ხელისუფლების ხალხურობაში. რამდენადაც კარგად მოეწყობოდა ვაჭრობა, იმდენად ცხადი გახდებოდა, რომ საბჭოთა ხელისუფლება ხალხისათვის ზრუნავს და ხალხის ინტერესებს იცავს. როცა საბჭოთა ფაქტორიაში მონადირეებმა გაცილებით მეტი ანაზღაურება მიიღეს, ვიდრე ამერიკელ ტომსონთან იღებდნენ, ამ ფაქტმა ერთბაშად დაარწმუნა ისინი, რომ საბჭოთა ხელისუფლება მათი მშობლიური ხელისუფლება იყო. ასე მოხდა წყავნარაშიც. კოოპერაციულ სავაჭროში გლეხები ათჯერ უფრო იაფად ყიდულობდნენ საქონელს, ვიდრე ჯალია კეროლის სავაჭროში და, ცხადია, კეროლისთან უკვე აღარ დადიოდნენ. გლეხები მეტად კმაყოფილი იყვნენ და კოოპერაციული სავაჭროს გახსნას ისე შეხვდნენ, როგორც დღესასწაულს. ეს კმაყოფილება ჩანს ღარიბი გლეხის დაუთის სიტყვებში: „ამდენ რამეს ჯალიასთან სიცოცხლის ფასად ვერ ვიყიდდი... კაი რამე ყოფილა აი კომპერატია“. მალე ჯალია კეროლი იძულებული გახდა თვითონ დაეწევა საკუთარი სავაჭრო, რაც შექმნილი მდგომარეობიდან ყველაზე უკეთესი გამოსავალი იყო, მით უმეტეს, რომ იმედი ჰქონდა ღურსუნ შვინდაძის შემწეობით სოფელი დამეხმარება და ზარალს ამინაზღაურებდა. მაგრამ ეს იმედი კეროლის არ გაუმართლდა. საბჭო არ დაეთანხმა შვინდაძეს — „ჯალიას რა სჭირს დასახმარებელი, ქვეყანას მაგის ვალი და სესხი აქვსო“, და ზარალის ანაზღაურებაზე კატეგორიული უარი უთხრეს, თავმჯდომარის წინადადება ერთსულოვნად უარყვეს.

მიუხედავად იმისა, რომ კლასობრივი მტრები არ ცხრებოდნენ, ყოველმხრივ ხელს უშლიდნენ ახალი ცხოვრების დამკვიდრებას, იგი მაინც იკაფავდა გზას, როგორც მდინარე მთებში, და ყველაფერს, რაც წინ ხვდებოდა, წალეკვით ემუქრებოდა. იუსუფ ალა, ღურსუნ შვინდაძე და მათი მეგობრები იძულებული გახდნენ ტაქტიკა შეეცვალათ, თავი ისე მოეჩვენებინათ, თითქოს ხელი აიღეს საბჭოთა ხელისუფლების წინააღმდეგ ბრძოლაზე, მაგრამ სახარბიელო შედეგი ვერც ამ „გარდაქმნამ“ მოიტანა. ანდრო ბერტაძე აქტივის დახმარებით ამხილებდა მათს ხრიკებს. კლასობრივ მტრებს აშკარად გაუჭირდათ ცხოვრება და გადაწყვიტეს ტერორისათვის მიემართათ, დაეშინებინათ ახლის მშენებლები. ამ მიზნით მათ სცადეს გამოეყენებინათ ცრურწმენანი, რელიგია, რომელსაც ჯერ კიდევ ჰქონდა გასავალი.

ეს მწერალს შესაძლებლობას აძლევს გვიჩვენოს, თუ რა საბედისწეროა, როცა ადამიანი მტკიცედ, ერთხელ და საბოლოოდ არ განსაზღვრავს თავის ადგილს ორი მტრულად განწყობილი, ანტაგონისტურად დაპირისპირებულ ბანაკის ბრძოლაში. ახალგაზრდა თოფუზ სირაბიძე თითქოს სულით და გულით მიემხრო ანდრო ბერტაძეს და აქტიურად მონაწილეობდა ახლის დამკვიდრებაში. მაგრამ მის შეგნებაში ჯერ კიდევ შემორჩენილი იყო ცრურწმენანი და ორივე ფეხით გაება მტრის მიერ დაგებულ მახეში. მისი დახმარებით შვინდაძემ და ხალხის სხვა მტრებმა შეძლეს დროებით მაინც თავიდან მოეშორებინათ მურად ოდილაძე, ხოლო შემდეგ შეეცადნენ იმავე მეთოდით განედევნათ

ანდრო ბერტაძე, თუმცა ამჯერად ბრძოლა წააგეს. ასე გახდა მტრის ჰრმა იარაღი თოფუზ სირაბიძე.

როცა მტრის პროვოკაციას აჰყვა, თოფუზი სრულებით არ ფიქრობდა ასე შორს თუ შეტოპავდა და მხოლოდ ის აინტერესებდა ცხადეყო, რომ მარტო მას კი არ ეშინოდა ქაჯებისა და ავსულების. მაგრამ ანდროზე თავდასხმამ იგი საბოლოოდ დაარწმუნა, რომ ბოლშევიკებს მართლაც არაფრის არ ეშინიათ. დაჭრის შემდეგ თოფუზმა ყველაფერი გაიაზრა და მიხვდა, თუ რა მძიმე, გამოუსწორებელი შეცდომა დაუშვა. იგი იმ დასკვნამდე მივიდა, რომ ღირსი არ იყო ეცოცხლა, რადგან ისე ვერ წაიყვანა საქმე, როგორც შეშვენოდა ახალგაზრდა მებრძოლს და თავი შეირცხვინა სოფლის წინაშე, თუმცა გლეხებიდან არავინ იცოდა, თუ თოფუზ სირაბიძე ქაჯად გამოწყობილი მონაწილეობდა ანდრო ბერტაძეზე თავდასხმაში და ხელი აღმართა მთელი სოფლის საყვარელი ადამიანის წინააღმდეგ.

თოფუზს შეეძლო სამარეში ჩაეტანა საიდუმლო, არავისთვის არ გაემხილა, თუ რა ბინძურ საქმეში გაერია, მით უმეტეს, რომ ჭრილობა მოუვლელობით ძლიერ საშიში გახდა და სისხლი ეწამლებოდა. სწორედ იმ დროს, როდესაც სიკვდილი გარდუვალი ჩანდა, თოფუზს მსხნელად მოევლინა იგივე ანდრო ბერტაძე, რომელმაც რუსი ექიმების დახმარებით სიცოცხლე შეუნარჩუნა და საშუალება მისცა საკუთარი სისხლით გამოეყვიდა დანაშაული მშობლიური ჯალხის წინაშე. პატიმრობის შემდეგ თოფუზ სირაბიძე კვლავ ჩადგა ახალი ცხოვრების მშენებელთა რიგებში და მოწინავე ადამიანი გახდა.

მაგრამ თოფუზის მხატვრული სახე მარტო იმას როდი გვასწავლის, რომ ორი ბანაკის ბრძოლისას მერყეობა დამლუბველია, არამედ გვიჩვენებს ანდრო ბერტაძის ხასიათის კიდევ ერთ ძვირფას თვისებას — არ აპატიოს არავის არავითარი დანაშაული, ყველგან და ყოველთვის იყოს უპარესად პრინციპული, სამართლიანი. ბერტაძემ სიკვდილს გადაარჩინა თოფუზი, მაგრამ როგორც კი დამნაშავე გამომრთელდა, მაშინვე პასუხისგებაში მისცა იგი. კომუნისტი ხელმძღვანელი მარტო დარწმუნების მეთოდს როდი უნდა მიმართავდეს, არამედ საჭიროების შემთხვევაში უნარი უნდა შესწევდეს გამოიყენოს იძულების, დასჯის მეთოდიც. დამნაშავე უნდა დაისაჯოს — ეს გაკვეთილია სხვებისათვის. კომუნისტი მშენებელი კოლექტივის ინტერესებს ყველაფერზე მაღლა აყენებს და მუდამ პრინციპულია, ხოლო დამნაშავისადმი — უღმობელი.

სწორედ ასეთმა პრინციპულობამ და სამართლიანობამ შეუქმნა ანდრო ბერტაძეს ავტორიტეტი და მოუპოვა სოფლის სიყვარული, რაც განსაკუთრებით ცხადი გახდა, როგორც კი ბათუმში გამობარების გამო ბერტაძე დროებით მოშორდა წყავნარას. გლეხები ძლიერ შეაწუხა ანდროს გამგზავრებამ, რადგან გრძნობდნენ, რომ იგი დეკავშირებული იყო დურსუნ შინდაძის ინტრიგებთან და კარგს არაფერს მოასწავებდა. მალე თემსაჭოს თავმჯდომარემ ისევ იგრძნო თავი სოფლის ბატონ-პატრონად, მის ქამარში კვლავ გამოჩნდა მათრახი, ხოლო წელზე — გრძელტარიანი მალუხერი. იგი უკვე აღარ ერიდებოდა ბერტაძის აშკარა გინებას, ათასგვარ ჭორს ავრცელებდა მის შესახებ

და ცდილობდა ბერტაძის ავტორიტეტის შელახვას სოფლის მოსახლეობაში. ამაოდ! ანდრო ბერტაძის თავდადებულმა შრომამ უქმად როდი ჩაიარა. სოფელი ის როდი იყო, რაც წინათ. გლეხები მხარს აღარ უჭერდნენ თემსაბჭოს თავმჯდომარეს და არც ძველებურ შიშს გრძნობდნენ მის წინაშე. როცა ხასია ზონარიძეს გამწყარალმა შეინდაძემ უსაყვედურა ძალიან აქებდი და გიყვარდა ანდრო ბერტაძეო, საკადრისი პასუხი მიიღო: „საქებს ქება უნდა, საყვარელს — შეყვარებაო.“ ბევრს ეცადა თემსაბჭოს თავმჯდომარე გადაებირებინა ხასია ზონარიძე, მაგრამ ამაოდ: „ცუდი არ ითქმის კეთილ ადამიანზე, — ამბობდა იგი ბერტაძის შესახებ, — ბევრი რამ გაგვიკეთა კარგი. ნეტავი ისეთ კაცს კიდევ გამოგვიგზავნიდნენ.“ მოხუცი ოსმან ვერულიძე კი დიდად აღაშფოთა ცნობამ, თითქოს ბერტაძე დაეპატიმრებინოთ და დაეხვრიტოთ კიდევაც. „წავალ, ჩემი ფეხით წავალ ბათუმში, — აყვირდა იგი, — და მთავრობაში წარვდგები. თუნდაც დამხვრიტონ, მაინც ვიტყვი, რომ ბერტაძე პატიოსანი და კეთილი კაცია, რომ მან ჩვენს სოფელში ბედნიერება და იმედი შემოიტანა, რომ მან შიმშილისაგან იხსნა ჩემი ოჯახი და შვილები, რომ მან ბევრი რამ კარგი გაგვიკეთა და ჩვენს კეთილდღეობაზე ზრუნავს.“

ოსმანს მსურვალედ დაუჭირეს მხარი მოხუცმა ალი მშვიდობაძემ, ახალგაზრდებმაც და მართლაც გასწიეს ბათუმისაკენ, მაგრამ მათ გზად შემოხვდათ ანდრო ბერტაძე. იგი სოფელს დაუბრუნდა გამარჯვებული — ამჯერად შვინდაძის ინტრიგებმა ვერ გაჭრა და ანდრომ კვლავ მთელი არსებით განაახლა შეწყვეტილი ბრძოლა ახლის დამკვიდრებისათვის. წყავნარელთა გამოქომაგება მან აღიქვა, როგორც მსურვალე სიყვარულისა და უსაზღვრო ერთგულების გამოხატულება უმთავრესად საბჭოთა ხელისუფლებისადმი, კომუნისტური პარტიისადმი, რომელთა წარმომადგენელიც იგი იყო სოფელში. ანდრო ბერტაძემ კარგად იცოდა, რომ იგი უყვარდათ იმდენად, რამდენადაც განუხრელად ახორციელებდა პარტიისა და მთავრობის პოლიტიკას. და მართლაც, წყავნარელები არ მოითხოვდნენ მაინცადამაინც ბერტაძე დაებრუნებინათ, მაგრამ მოითხოვდნენ აუცილებლად ისეთივე სპეტაკი და თავდადებული მუშაკი გაეგზავნათ, როგორიც ანდრო ბერტაძე იყო.

მაგრამ თვითონ ანდრომ ისურვა კვლავ დაბრუნებოდა წყავნარას, რათა დაემთავრებინა დაწყებული საქმე. მან არ ისარგებლა შემთხვევით „თავი დაეღწია“ მივარდნილი სოფლისაგან და ქალაქს დაბრუნებოდა, რადგან ობივატული როდი იყო, რომ სიძნელეებსა და ყოფაცხოვრებით ნაკლოვანებებს გაქცეოდა. „ადამიანი ყველგან კარგად უნდა ცხოვრობდესო“, — ასწავლიდა იგი გლეხებს და თვითონ პირად მაგალითს აძლევდა, თუ როგორ უნდა ებრძოლათ ცხოვრების გაუმჯობესებისათვის. იგი მუშაობდა გატაცებით, მთელი არსებით. მგზნებარე პატრიოტული შრომა ავიწყებდა მას ყოველდღიური ყოფაცხოვრების ნაკლოვანებებს და სიხარულს პოულობდა ხალხის სასარგებლო საქმიანობაში. ანდრო ბერტაძე ერთი მათგანი იყო, ვისაც უნარი შესწევს ყოველგვარ ვითარებაში, უძნელეს პირობებშიც კი იმუშაოს თავდავიწყებით, საზეიმო განწყობილებით.

კომუნისტის, ახალი ცხოვრების მშენებლის ეს ძვირფასი თვისება საშუალებას აძლევდა ბერტაძეს ეშრომა და ებრძოლა გულწრფელად, ღრმად ჩასწვდომოდა სოფლელთა გულისთქმას და ჰქონოდა მათთან უმჭიდროესი სულიერი კავშირი. ისევე, როგორც კომისარი ვორობიოვი („ამბავი ნამდვილი ადამიანისა“), იგი ფლობდა უნარს მოენახა თვითეული ადამიანის სულის „გასაღები“, ანუ, მწერლის სიტყვით რომ ვთქვათ, „იგი ყველასთან პოულობდა საერთო ენას“. ამიტომ იყო, რომ მას დახმარებისათვის მიმართავდნენ ქალიც და კაციც, მოხუციც და ბავშვიც და, ყველანი დარწმუნებული იყვნენ, რომ სწორ რჩევას მიიღებდნენ და საკითხს სამართლიანად გადაწყვეტდნენ.

ანდრო ბერტაძემ ძლიერ კარგად იცოდა, რომ პარტიული მუშაობა — ეს უპირველეს ყოვლისა არის ადამიანებთან მუშაობა. იგი ცდილობს თვითეულ მათგანს მიუჩინოს ის ადგილი, სადაც ყველაზე მეტ სარგებლობას მოუტანს ხალხს და შეძლებს ამომწურავად გამოამკლავნოს პირადი თვისებები, პირადი უნარი, ამასთან ყველას ეხმარება მიცემული დავალების შესრულებაში, სისტემატურად ამოწმებს მათ და ამით აღწევს საერთო აღმავლობას. როცა მურადს დაავალა კოოპერატივის გასძლიოდა, ბერტაძე ამით როდი დაკმაყოფილდა, არამედ ყოველმხრივ ხელი შეუწყო და შეუქმნა ნდობის გამართლების ყველა აუცილებელი პირობა. მეორე მხრივ, მურადსაც საშუალება მიეცა გამოეჩინა თავი, საუკეთესო პირადი თვისებები. დახმარება, კონტროლი და მკაცრი მოთხოვნები ბერტაძის საქმიანობაში ერთმანეთს ერწყმოდა და უზრუნველყოფდა წინსვლასა და დაწინაურებას. როცა საჭირო იყო, ბერტაძე არ ერიდებოდა დასჯას, წყენინებას და იაფი, უნიადაგო ავტორიტეტისათვის როდი ცდილობდა „ყველასთან კარგად ყოფილიყო“, არ გაემწვაებინა ურთიერთობა. ავტორიტეტსა და ხალხის სიყვარულს მუშავს უქმნის არა დამპალი ლიბერალიზმი, არამედ მხოლოდ და მხოლოდ პრინციპულობა, მიუდგომლობა, საკითხის სამართლიანი გადაწყვეტა. ტყუილად როდი ამბობს ხალხი: სიმართლით მოპირილი ხელი არ მეტკინებაო: ამ მხრივ დამახასიათებელია ერთი ეპიზოდი. წყავნარელმა დაუთ ზონარიძემ სახლი აიშენა, მაგრამ კიბე არ გააკეთა და მის მაგივრად ძელს იყენებდა. ანდრო ჩაერია საქმეში და აიძულა იგი ძელი აეღო და კიბე გაეკეთებინა. დაუთს მაშინ ეწყინა ეს, მაგრამ შემდეგ კმაყოფილი, მადლიერი დარჩა და თავისი ეს კმაყოფილება ანდროსაც გაუზიარა: „ხომ გახსოვს?! ისე რომ არ მომქცეოდი, ახლაც უკიბოდ იქნებოდა ჩემი სახლიო“ და ეს შემთხვევა თავისებურად, სახეობრივად განმარტა: „კაცს ხანდახან მათრახი უნდა, რომ მისი სასარგებლო საქმე გააკეთებინო.“ „მათრახს“ აქ, რა თქმა უნდა, გადატანითი მნიშვნელობა აქვს და დასჯას, წყენინებას, იძულებას გულისხმობს. მამსადამე, ანდრო ბერტაძის საქმიანობის ძირითადი მეთოდია დარწმუნების მეთოდი, რომელიც კი არ გამოირიცხავს, არამედ გულისხმობს იძულების მეთოდსაც.

აღსანიშნავია ანდრო ბერტაძის კიდევ ერთი ძვირფასი თვისება. იგი ადამიანებს, ხალხს არასოდეს არ უმაღავდა სიმართლეს. იგი კრისტალივით სპეტაკი და მართალი იყო. მოვიგონოთ თუნდაც ქვესერის „დაკარგვის“ ეპიზოდი. როცა ანდრომ ქვესერის „დაკარგვის“ ნამდვილი გარემოება შეიტყო, შან როდი

მიიღო რჩევა — არ გაემხილა ეს ამბავი, მოეტყუებინა ქვესერის მშობლები და ქმარი. არა. „კომუნისტები პირდაპირ მოქმედებენ. აშკარად ებრძვიან ყოველგვარ უსამართლობას. და თუ ასეა, ანდრომ რად უნდა აირჩიოს მიხვეულ-მოხვეული გზა? დიახ, ასე სჯობს“, — დაასკვნა ბერტაძემ და მეორე დღესვე ეს საკითხი ბოლშევიკური პირდაპირობით მოაგვარა. ასეთი პირდაპირობა, სიმართლე ანდრო ბერტაძეს მისაბამ ადამიანად ხდიდა და უხვეჭდა სახელს, დამსახურებულ ავტორიტეტს. გლეხები გამოცდილებით დარწმუნდნენ, რომ კომუნისტი მუდამ მართალს ამბობს და ხალხის მისამხრობად არასოდეს მიმართავს სიცრუეს, ტყუილს. სიმართლე, თუნდაც მწარე იყოს იგი, ყველაზე უკეთესი მეგობარია ადამიანებთან მუშაობაში. ტუჩა დაშინანი (კ. ლორთქიფანიძის „კოლხიდის ცისკარი“) სწორედ იმიტომ არ სარგებლობდა სოფლის სიყვარულით, რომ სიცრუე გაიხადა მუშაობის ერთ-ერთ მთავარ „მეთოდად.“ იგი გლეხებს კი არ ეუბნებოდა კრებაა და მოდითო, არამედ ატყუებდა — ფართალი რიგდებო. ანდრო ბერტაძე კი ნამდვილი კომუნისტი იყო და კარგად იცოდა, რომ პირდაპირობა და გულმართლობა კომუნისტის ის ძვირფასი თვისებებია, რომლებიც ხელს უწყობენ მასებთან კავშირის განმტკიცებას, მათთან უხილავი სულიერი ძაფების გაბმას.

იმის გამო, რომ ანდრო ბერტაძემ სწორად მოაწყო პარტიული მუშაობა, შექმნა მტკიცე დასაყრდენი აქტივის სახით, დაარწმუნა გლეხობა საბჭოთა ხელისუფლების ხალხურობაში, სოფელმა დღითიდღე იწყო დაწინაურება. აღიზარდნენ მოწინავე ადამიანები, ისეთნი, როგორც, მაგალითად, მურადი, ნაილე, ჯემალ ბორჩხაძე, შაქირ მენაბდე და სხვები, რომლებსაც უკვე შეეძლოთ თვითონ გასძლოლოდნენ სოფელს.

განსაკუთრებით საინტერესოა გზა, რომელიც განვლეს მურადმა და ნაილემ. საბჭოთა ხელისუფლება რომ არა, ისინი ვერასოდეს დააღწევდნენ თავს სილატაკესა და უვიცობას. მათ არ ჰქონდათ წინსვლის, ნიჭისა და უნარის გამოყენების არავითარი პერსპექტივა. ახალმა ცხოვრებამ კი ისინი გარდაქმნა და მოწინავე ადამიანებად ჩამოაყალიბა. როცა მურადს კოოპერაციული სავაჭრო ჩააბარეს, მან ყველაფერი გაიაზრა, რაც მის ცხოვრებაში მოხდა, შეეცადა მიეგნო ამის მიზეზი და კიდევაც მიაგნო. იგი მიხვდა, რომ მართოდენ მისი დაუმორტელო ენერჯია ამისათვის საკმარისი არ იყო, საქმეს ვერ უშველიდა. ამასთან ერთად აუცილებელი იყო სათანადო პირობებიც, რაც შესაძლებლობას მისცემდა მას ამომწურავად გამოეყენებინა ეს ენერჯია. „საჭიროა, — ფიქრობდა იგი, — გზის პოვნა, მიგნება, თორემ, ენერჯია მურადს თავიდანვე მოჭარბებული ჰქონდა. რომ ანდრო არ გამოსჩენოდა გზის მაჩვენებლად, ხომ ვერ გამოიყენებდა იმ ენერჯიას! დღესაც ისე გზააბნეული იქნებოდა.“ სწორედ ამან განაპირობა მურადის გამარჯვება და წინსვლა, სწორედ ამით გაუსწრო მურადმა ელგუჯას და მილიონობით გლეხს, რომლებიც კაპიტალის უღელქვეშ იტანჯებოდნენ! იმიტომ შემთხვევითი როდია, რომ მურადი, ის მურადი, რომელმაც არ იცოდა რა მიზნებს ისახავდა კომუნისტური პარტია და როგორი იყო ჭეშმარიტი კომუნისტი, უკვე უდიდესი სიყვარულით ლაპარაკობს პარტიაზე და ოცნებობს იმ დღეზე, როცა თვითონაც კომუნისტი გახ-

დება. იგი მზად არის სიცოცხლეც კი გასწიროს პარტიისათვის და ამას მთელი თავისი საქმიანობით ცხადყოფს. „პარტია, კომუნისტების პარტია! — ამბობს იგი უდიდესი სიყვარულით. — ნეტავ როდის გახდება... პარტიის წევრი? როდის იქნება, თამამად რომ დაჯდება პარტიულ კრებაზე და თავის აზრს გამოთქვამს“.

ასე ფიქრობს არა მარტო მურად ოდილაძე! რა იქნებოდა თუნდაც მისი დის ნაილეს ხვედრი? სილატაკე, უვიცობა, მონობა. საბჭოთა ხელისუფლებამ, კომუნისტურმა პარტიამ კი მას შესაძლებლობა მისცეს ესწავლა, დაუფლებოდა სამედიცინო მეცნიერებას და გამხდარიყო ექიმი, მოწინავე ადამიანი მთელ წყავნარასა და აჭარაში. საბჭოთა ხელისუფლება რომ არა, იგი ვერ აცდებოდა ცხოვრების იმ მძიმე ტვირთს, რომელსაც წყავნარას გაღმა — კაპიტალისტური თურქეთის მშრომელი ქალები ეწევინან. ოღონდ სასურველი იყო უფრო მრავალმხრივად ეჩვენებინა მწერალს ნაილეს საქმიანობა. მისი მდიდარი სულიერი სამყარო. მთელი თავისი ყურადღება ავტორმა გადაიტანა ბერტაძეზე და, თუმცა ამან შესაძლებლობა მისცა დაეხატა ახალი ცხოვრების მშენებლის, კომუნისტის დასამახსოვრებელი სახე, მაგრამ, სამაგიეროდ, რამდენადმე ფერმკრთალი გამოუვიდა სხვა სახეები. კერძოდ, მწერალმა მთელი სისრულით ვერ გვიჩვენა თვით ადამიანთა გარდაქმნის, სულიერი გადახალისებისა და აღორძინების პროცესი. ამის შესახებ იგი უფრო მოგვითხრობს, ვიდრე გვიჩვენებს მათი ცოცხალი შემოქმედებითი საქმიანობით.

გაცილებით უფრო სრულად გადმოგვცა მწერალმა ძველისა და დრომოქმულის მსხვერვისა და გაქრობის პროცესი. სოფლის ცხოვრებაში მომხდარ ძირეულ ძვრებს, ახალი ადამიანების გაჩენას, ბუნებრივია, შედეგად მოჰყვა შვინდაძისა და მისი დამქაშების სრული იზოლაცია. მათ დაჰკარგეს ყოველგვარი გავლენა. თავისთავად ცხადია, შვინდაძე, ხოჯა მამული და სოფლის სხვა ნაძირალები ვერ შეურიგდებოდნენ ასეთ მარცხს, თავიანთი პოზიციების დაკარგვას და გადაწყვიტეს მოეწყოთ „აჯანყება“, ყველაფერი დაებრალებინათ ბერტაძისათვის, მოესპოთ იგი და ძველებურად ეპარპაშნათ სოფელში. ამ მიზნით ისინი დაუკავშირდნენ ბანდიტ ომერ-ოღლის, თურქეთის რეაქციულ წრეებს და „აჯანყების“ დროც დანიშნეს.

„აჯანყების“ სცენები საუკეთესოა რომანში. იგი ნათლად გვიჩვენებს და ერთგვარად აჯამებს კიდევაც სოფლის ცხოვრებაში მომხდარ უდიდეს ძვრებს, მტრის ვერაგული საქმის უნიადაგობასა და განწირულებას, მშრომელი გლეხობის, უპირველეს ყოვლისა კი ღარიბი გლეხობის, უსაზღვრო ერთგულებას საბჭოთა ხელისუფლებისადმი. „აჯანყების“ საესკებით კანონზომიერი განადგურების შემდეგ, ბუნებრივია, მოისპო ხალხის მტრების ბუდეც და ხალხის მტრები იძულებული გახდნენ გაქცევით ეხსნათ თავი ხალხის შურისძიებისაგან. სოფელი ზეიმობდა გამარჯვებას, საბჭოთა ხელისუფლების განმტკიცებას.

აქ მთავრდება რომანის პირველი ნაწილი და არსებითად ნაწარმოებიც, რადგანაც მეორე ნაწილი ძირითადად მიძღვნილია გზატკეცილის საზეიმო გახსნისადმი და უფრო განვრცობილი ეპილოგის შთაბეჭდილებას ტოვებს,

ამიტომ უფრო მართებული იქნებოდა მწერალს ამ ნაწილისათვის ეპილოგი ეწოდებინა და რამდენადმე შეეკუმშა იგი.

ასეთია პარმენ ლორიას რომანი „განთიადი ხევში“, მისი ღირსება, უპირველეს ყოვლისა, ის არის, რომ დამაჯერებლად, ცხოვრების სიმართლით გვოჩვენებს ძველის მსხვერველსა და ახლის დამკვიდრებას, ადამიანების ზრდას, გადახალისებას, დაწინაურებასა და წინსვლას, კომუნისტური პარტიის ხელმძღვანელ და წარმმართველ როლს ამ დიად შემოქმედებითს პროცესში. ეს არის რომანი ახალ ადამიანებზე, რომლებიც ჩვენმა ეპოქამ წარმოშვა, ეს არის რომანი ახლის დამკვიდრებაზე, რამაც ადამიანებს საშუალება მისცა გამოეჩინათ პირადი ღირსება, საუკეთესო თვისებები, ვიწრო ბილიკებიდან გადასულიყვნენ ცხოვრების ფართო გზაზე. და მწერალი ამ ფაქტს სიმბოლურად ხაზს უსვამს იმით, რომ წყავენარაში მიმავალი ბერტაძე ძლივს მიიწევდა წინ ბილიკებით, ხოლო შემდეგ მანქანით ბრუნდება, მანქანით, რომელიც თავისუფლად მისრიალებს ფართო შარაგზაზე. წინათ წყავენარაში მიმავალ ბერტაძეს შემთხვევით დაემგზავრა გაუთვითცნობიერებელი „დელი“ მურადი და ახლა მანვე გამოაცილა იგი, ბერტაძე, უკვე კომუნიზმის შეგნებულმა მშენებელმა, სოფლის მოწინავე ადამიანმა. ასეთია გზა, რომელიც გაიარა მილიონობით ახალგაზრდამ ჩვენს ქვეყანაში დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის შემდეგ.

დიდი კულტურული თარიღები

მშვიდობის მსოფლიო საბჭოს სესიამ მოწოდებით მიმართა ყველა ხალხს 1955 წლის განმავლობაში აღნიშნონ მსოფლიო კულტურის დიდ წარმომადგენელთა — შილერის, მიცკევიჩის, მონტესკიეს, ანდერსენის, სერვანტესის, უიტმენის წლისთავები.

ქვემოთ ვბეჭდავ წერილებს მსოფლიოს ლიტერატურის ამ უდიდეს წარმომადგენელთა ცხოვრებისა და შემოქმედების შესახებ.

უკვდავი წიგნი

350 წლის წინათ მადრიდში ხუან დე ლა კვესტოს სტამბაში დაიბეჭდა მიგელ დე სერვანტეს საავედრას რომანი „მახვილგონიერი იდალგო დონ კიხოტი ლამანჩელი“, რომელიც კაცობრიობის ერთ-ერთი უსაყვარლესი წიგნი გახდა. ლატაკი ლამანჩელი იდალგოს თავგადასავალმა მთელი მსოფლიოს ადამიანთა ყურადღება მიიპყრო. წიგნს არანახული წარმატება ხვდა წილად. ესპანეთში ერთი წლის განმავლობაში იგი ხუთჯერ გამოიცა. ეს რომანი ყველა კულტურულ ენაზე ითარგმნა და 700-ჯერ გამოიცა. იგი გადაკეთებულია დრამად, ოპერად, ბალეტად. ხალხმა რომანი გამოცემის პირველი დღეებიდანვე შეიყვარა და ეს სიყვარული სულ უფრო იზრდება და ძლიერდება.

თავდაპირველად სერვანტესს თავისი რომანით განზრახული ჰქონდა ბოლო მოეღო რაინდული რომანებით უსაზღვრო და ავადმყოფური გატაცებისათვის, რასაც ესპანეთში ჰქონდა ადგილი. როგორც ცნობილია, ესპანელები რამდენიმე საუკუნის მანძილზე თავგანწირული ებრძოდნენ აფრიკიდან მოსულ მავრებს. ამ ბრძოლებმა ესპანელ ხალხში, განსაკუთრებით კი ესპანელ რაინდებში განავითარა მებრძოლი სული და თავგადასავლები-სადმი მიდრეკილება. ახალი ქვეყნების აღმოჩენამ და მეზობელ სახელმწიფოებთან ბრძოლებმა ესპანეთში კვლავ გააცოცხლა მოხეტიალე რაინდთა ცხოვრებისადმი სიყვარული. ახალგაზრდობა იმდენად უზომოდ იყო გატაცებული რაინდული რომანების კითხვით, რომ მთავრობამაც კი სცადა შებრძოლებოდა ასეთი წიგნების გავრცელებას, მაგრამ ამაოდ. ამის გაკე-

თემა მხოლოდ სერვანტესმა შეძლო. მაგრამ რომანის წერასთან ერთად ავტორის თვალწინ თანდათანობით ფართოვდებოდა ბრძოლის ასპარეზი. გაიზარდა რომანისადმი მტრულად განწყობილთა რიცხვი და ბოლოს იგი არა მარტო რაინდობის, არამედ მე-16 საუკუნის ესპანეთის სოციალ-პოლიტიკური ცხოვრების წინააღმდეგ დაწერილი გენიალური სატირა გამოვიდა.

აღორძინების ეპოქის ჰუმანიტურ იდეებზე აღზრდილმა სერვანტესმა კარგად დაინახა, რომ მის სამშობლოს მარტო დრომოკმული, დახვავებული ფეოდალიზმი კი არ აწვა ზურგზე მძიმე ტვირთად, არამედ ახალი ბურჟუაზიული საზოგადოებაც, რომელიც სავახშო კაპიტალის სახით მოეცივნა ესპანეთს.

ესპანეთის იმდროინდელი საზოგადოებრივი ცხოვრების მანკიერება მკაცრადაა გამათრახებული „დონ კიხოტში“. რომანის მთავარი გმირი ლამანჩელი გუდამშიერი აზნაური ალონსო კიხანო რაინდული წიგნების კითხვამ გააგიჟა, თავისი თავი შუა საუკუნეებში მცხოვრებ ადამიანად წარმოიდგინა და როცა ირგვლივ მიმოიხედა, უამრავი უკანონობა და უბედურება დაინახა. მან გადაწყვიტა ეს რკინის საუკუნე ოქროს საუკუნედ გადაექცია და დაიფიცა, რომ სანამ ქვეყნად სიმართლეს არ აღადგენდა, ტანისამოსი არ გაეხადა, აბჯარი არ აეხსნა, სუფრაზე პურის გემო არ ენახა. გადაწყვიტა და კიდევაც შეუდგა შესრულებას. მისებრ გაძვალტყავებულ ცხენზე ამხედრდა და მოხეტიალე რაინდის ცხოვრებას მოჰკიდა ხელი.

იწყება უამრავი უჩვეულო თავგადასავალი. დონ კიხოტი არ ერიდება ცხარე ბრძოლებს, არაფრად აგდებს ფიზიკურ ტკივილებს, რადგან დარწმუნებულია, რომ სამართლიანობას ემსახურება, იცის, რომ ეს ქვეყანა ბოროტებით არის ავსილი და არც ისე ადვილია ამ ბოროტების მოსპობა. მაგრამ იმედი აქვს, რომ წყვილიადის შემდეგ კვლავ განთიადს იხილავს. ამიტომ იყო, რომ მიუხედავად მისი პირველი მოგზაურობის მარცხით დამთავრებისა, დონ კიხოტი მაინც ვერ აიძულეს ახლო მეზობლებმა და ნათესავებმა შინ დარჩენილიყო. პირიქით, იგი სანჩო პანსასაც თან წაიყვანს საჭურველთმტვირთველად, რომელსაც არწმუნებს, რომ ადრე თუ გვიან დონ კიხოტი რომელიმე კუნძულს ხელში ჩაიგდებს და სანჩოს გუბერნატორობას უბოძებს.

კვლავ უშედეგო ხეტიალი და დაუსრულებელი ცემა-ტყეპა და ასე გრძელდება ეს ამბავი მანამ, სანამ საბრალო გონებადაკარგული იდალგო ფიზიკურად მთლიანად არ დაუძლურდება და სასიკვდილო სარეცელზე მყოფი არ გათავისუფლდება რაინდული წიგნების გავლენისაგან. იგი კვლავ უბრალო ღარიბ აზნაურად ალონსო კიხანოდ გადაიქცევა.

იდეალისტ დონ კიხოტს არ აინტერესებს ცხოვრების პრაქტიკული მხარე. იგი იმას კი არ ფიქრობს, რომ შეეგუოს ამ ცხოვრებას, დავიდეს ცხოვრებამდე, პირიქით, მისი მიზანია ცხოვრება აიყვანოს თავის სიმადლეზე. მას არ მოსწონს რეალური ცხოვრება და თავის ფანტასტიკურ სამყაროს ამენებს; სწორედ ამით არის გამოწვეული, რომ რეალურ სამყაროსთან შეტაკების დროს იგი მრავალ სისულელეებს ჩადის, მაგრამ მაინც ბედნიერად თვლის თავს, რადგან პირნათლად ასრულებს თავის მოვალეობას —

ებრძვის ბოროტებას ამ ქვეყნად. ამიტომაც, რომ არავითარი ფიზიკური წამება არ მოქმედებს მასზე, იგი არასდროს არ ლალატობს თავის პირვანდელ მიზანს.

ღონ კიხოტი შორს დგას ბოროტებითა და ეგოისტობით აღვსილ სამყაროსაგან. მას არ სურს მასთან მიახლოება და თავისი წმიდა იდეალების შებილწვა. მისი რწმენა ფოლადივით მტკიცეა და ოქროსავით სუფთა. სწორედ ეს იყო იმის მიზეზი, რომ მან ვერ გაძლო ჰერცოგის, სასახლეში. მას არ შეუძლია მუქთახორა გახდეს.

მეტად საინტერესო ფიგურაა რომანის მეორე გმირი სანჩო პანსა. იგი მე-17 საუკუნის ესპანელი გლეხის ტიპური წარმომადგენელია. მუდამ გაჭირვებაში მყოფი, იგი გადაწყვეტს ერთხელ მაინც დააღწიოს თავი სიღარიბეს. თუ ღონ კიხოტი რაინდული წიგნების კითხვამ გახადა მეოცნებე, სანჩო პანსა სიღარიბემ აიძულა დაეჯერებინა ღონ კიხოტისადვის და გუბერნატორობაზე ოცნებით დამტკბარიყო. თუ ღონ კიხოტი ოქროს საუკუნის დამყარებაზე ფიქრობდა, თუ იგი ბოროტების წინააღმდეგ ბრძოლით იყო გატაცებული, სანჩო პანსას სრულიად არ აწუხებდა ამქვეყნიური ბოროტება, იგი გამდიდრების მანიით იყო შეპყრობილი და განა მარტო სანჩო პანსა? ასეთი პანსები უამრავი იყო იმდროინდელ ესპანეთში.

თუ ღონ კიხოტის იდეები თეორიული მსჯელობის შედეგია, სანჩოს იდეები პრაქტიკული ცხოვრებიდან გამომდინარეობს. საინტერესოდ შეარჩია ავტორმა ეს ორი გმირი. ისინი ავსებენ ერთმანეთის ნაკლს, ისინი ერთმანეთს მიუთითებენ. სანჩო ცდილობს ღონ კიხოტი ცხოვრების პრაქტიკულ საკითხებში გაარკვიოს, ხოლო ღონ კიხოტი სანჩოს ჰუმანისტურ იდეებს უქადაგებს და ეს პროპაგანდა ისე ძლიერია, რომ უხამსო, ეგოისტური გლეხი სანჩო პანსა მალე საკუთარი თვალის ჩინივით შეიყვარებს თავის რაინდს, რომელსაც, როგორც თვითონ ამბობს, „მტრედის გული“ აქვს და აღარ შეუძლია მიატოვოს იგი, რაც არ უნდა დიდი სისულელე ჩაიდინოს.

ღონ კიხოტის ჰუმანისტური იდეების გავლენით მოხდა სანჩოს გონებრივი ევოლუცია. ადამიანი, რომელიც ამდენ ტანჯვა-წამებას იტანდა გუბერნატორობისათვის, ბოლოს თვითონ მივიდა იმ დასკვნამდე, რომ ყველაფერი ეს სისულელეა, რომ სიმდიდრეს და თანამდებობას არავითარი სიამოვნება არ მოაქვს ადამიანისათვის. იგი ამაყად მიმართავს ჰერცოგს: „—არავისაგან არა მისესხებია რა და ჩემი გუბერნატორობიდან არაფერი სარგებლობა არ გამომიღია.“

მართალი იყო სანჩო პანსა. მას არავითარი სარგებლობა არ უნახავს გუბერნატორად ყოფნის დროს, რადგან კარგად ახსოვდა ღონ კიხოტის სიტყვები, რაც თავისუფლების შეუღარებელ ჰიმნს წარმოადგენს: — „იცი თუ არა ჩემო სანჩო, რომ თავისუფლება ყველაზე უძვირფასესი სიკეთეა, რომელიც ბუნებამ მოჰმადლა ადამიანს? ვერაფერი შეედრება თავისუფლებას, ვერც დედამიწის ქვესკნელში ჩაფლული განძეული, ან ზღვის უფსკრულში დამარხული საუნჯენი, ვერც დიდება, ვერც სხვა რამ. თავისუფლებაზე სანუკვარი ბედნიერება ამ ქვეყნად არ არსებობს. თავისუფლებისა და

სახელისათვის თამამად შეიძლება თავგანწირვა, რადგან ნაძრახი სიცოცხლე და მონობა ყველაზე უდიდესი უძლურებაა და ბოროტებაა კაცისათვის“.

„დონ კიხოტის“ ავტორი ფეოდალური რუტინის, კლერიკალური ობსკურანტიზმის და ბურჟუაზიული გახრწნილების დაუძინებელი მტერია. „დონ კიხოტი“ ადამიანთა თავისუფლებასა და თანასწორობას უმღერის. ამიტომ შეინახა ეს ნაწარმოები ხალხმა თავის გულში, ამიტომ არის „დონ კიხოტი“ უკვდავი წიგნი.

მონტესკიე

შარლ ლუი დე სეკონდა მონტესკიე ეკუთვნის იმ ადამიანთა რიცხვს, „რომელთაც საფრანგეთში ადამიანთა თავები გაანათლეს მოახლოებული რევოლუციისათვის, თვითონაც უკიდურეს რევოლუციონერებად გამოდიოდნენ. ისინი არავითარ გარეგან ავტორიტეტს არ ცნობდნენ, რა სახითაც არ უნდა ყოფილიყო ეს უკანასკნელი — რელიგია, შეხედულება ბუნებაზე, საზოგადოება, სახელმწიფოებრივი წყობილება, — ყოველივე ეს უაღრესად შეუბრალებელ კრიტიკას დაუქვემდებარა. ყოველივე ამას თავისი არსებობა უნდა გაემართლებინა გონების სამსჯავროს წინაშე ან უარი ეთქვა თავის არსებობაზე“ (ენგელსი).

ძველ არისტოკრატიულ ოჯახში დაბადებულმა მონტესკიემ ბრწყინვალე განათლება მიიღო. მან შეისწავლა როგორც ანტიკური, ისე მისი თანამედროვე ლიტერატურა, კულტურა, კანონები. იმდროინდელ საფრანგეთში დიდი ცვლილებები იწყებოდა. ლუდოვიკო მეოთხემეტის მრისხანე აბსოლუტიზმი ამაოდ ცდილობდა შეეჩერებინა დრომოქმული ფეოდალიზმის ნგრევის პროცესი. გერცენის სიტყვებით რომ ვთქვათ, საღამოს ბინდში უკვე მოჩანდა მშვენიერი XVI-III საუკუნე. საძირკველშერყეული ფეოდალიზმი თავისი ძალების მობილიზაციას ახდენს, რომ წინააღმდეგობა გაუწიოს ახლადჩასახულ, განვითარების პროცესში მყოფ ბურჟუაზიას. ფეოდალიზმის წინააღმდეგ ამბოხებული მესამე წოდების იდეოლოგიური ხელმძღვანელები იყვნენ განმანათლებლები, მათ შორის მონტესკიე.

მონტესკიე შორს იყო ვოლტერისა და განსაკუთრებით რუსოსა და დიდროს რადიკალიზმისაგან. იგი, ისე როგორც ყველა მარქსამდელი მოაზროვნე, საზოგადოების განვითარების საკითხებს იდეალისტურად განიხილავდა, მაგრამ მან თავისი ფილოსოფიური წიგნებით მაინც ბევრი რამ გააკეთა მომავალი რევოლუციებისათვის, ფრანგ ადამიანთა განათლებისათვის.

მონტესკიე ცნობილი გახდა თავისი წიგნით „სპარსული წერილები“, რომელიც ანონიმურად გამოსცა 1721 წელს. წიგნი სამი აზიელის წერილებისგან შედგება. ეს წერილები ასახავენ ევროპის სოციალურ-პოლიტიკურ ვითარებას, ევროპელთა ზნე-ჩვეულებებს, მწერალი ამ სამი აზიელის პირით აკრიტიკებს მაშინდელი საფრანგეთის სახელმწიფო წყობილებას, კათოლიკურ ეკლესიას, კერძოდ, პაპი კლიმენტი მეოთხემეტის კურიას —

ნათელი გონების დაუძინებელ მტრებს, მუქთახორა, გულზვიად, ზნეობრივად დაცემულ ფრანგ არისტოკრატებს, რომლებიც „ნახულობენ მეფეს, საუბრობენ მინისტრებთან, ჰყავთ წინაპრები და აქვთ ვალები და პენსია.“

მეფე ყველაფერზე მძიმე ტვირთია საზოგადოებისათვის. იგი თავისი სასახლის წევრებთან ერთად უამრავ სიმდიდრეს აგროვებს მაშინ, როცა მილიონობით ადამიანები უკიდურეს სიღარიბეში იხოცებიან. აღშფოთებულნი მონტესკიე ასე მიმართავს ტირან მეფეებს: „თქვენ არ ხართ ღირსი ადგილი გეჭიროთ ამ ქვეყნად, რადგან თქვენში არ არის ადამიანობა“.

„სპარსული წერილების“ ავტორი წოდებრივი უთანასწორობის სასტიკი მტერია, იგი ქადაგებს ადამიანთა თანასწორობის იდეას. მისთვის არ აქვს მნიშვნელობა იმას, თუ რა გარემოში დაიბადა ადამიანი, მთავარია ადამიანური ღირსება და თვისებები.

ებრძოდა რა ფეოდალურ რუტინას, ქიშპობას და პარტიკულარიზმს, მონტესკიე ცდილობდა შთაენერგა ადამიანთათვის ჰუმანისტური იდეები, უარეყო უხეში, ეგოისტური აზრები.

1748 წელს მონტესკიემ გამოცა 20 წლის კვლევა-ძიების შედეგად დაწერილი ფილოსოფიური ტრაქტატი „კანონების სული“. მიუხედავად სერიოზული ნაკლისა, ამ წიგნმა ბევრი რამ გააკეთა. მონტესკიე სხვა ფრანგ განმანათლებლებთან ერთად მივიდა იმ კვშმარაღ დასკვნამდე, რომ ისტორიის მამოძრავებელი ძალა ადამიანები არიან და არა ღმერთი. „კანონების სულში“ მონტესკიე პირდაპირ აცხადებს: „ყოველგვარი ძალა-უფლება ღმერთისგან კი არ არის, არამედ ხალხისგან“. ამის გამო იყო, რომ ვატიკანმა ეს წიგნი „საშიშ წიგნად“ გამოაცხადა.

ჰუმანისტი მონტესკიე ადამიანის გონებას უსახლგრო შესაძლებლობას ანიჭებდა. მისი აზრით, გონების საშუალებით ადამიანს შეეძლო შეექმნა ისეთი სახელმწიფო, სადაც ყველა მოქალაქე უზრუნველყოფილი იქნებოდა ცხოვრების პირობებით. მონტესკიე გადაჭრით ილაშქრებს დამპყრობლური ომების წინააღმდეგ. იგი სასტიკად ამატრახებს ყველა იმათ, ვინც მშვიდობის მოყვარე ხალხების მტერია და დამპყრობლური ომებისათვის ემზადება. ბომბის გამოგონებამ ევროპის ყველა ხალხს თავისუფლება წაართვა, წერდა დიდი ჰუმანისტი. ამასთან დაკავშირებით იგი შიშს გამოთქვამდა: ადამიანმა შეიძლება გამოიგონოს ისეთი რამ, რაც კაცობრიობის კულტურას მოსპობით დაემუქრებოდაო. მაგრამ ჰუმანისტ მონტესკიეს ისიც სწამდა, რომ ხალხში არის ჯანსაღი აზრი, რომ მშრომელი ხალხი არასოდეს არ მოითხოვს ომს, რომ იგი მშვიდობის მომხრეა.

„შენ ამბობ, გეშინია, არ გამოიგონონ რაიმე უფრო სასტიკი, ვიდრე განადგურების ახალი საშუალება. არა! თუ კი გამოაშკარავდა ასეთი საბედისწერო აღმოჩენა, ადამიანთა უფლებით იგი მალე იქნება აკრძალული და ხალხის ერთსულოვანი შეთანხმებით საბოლოოდ დასამარებული“. — ასე წერდა მონტესკიე ორი საუკუნის წინათ. ეს სიტყვები არ კარგავს მნიშვნელობას ჩვენს დროშიც, როდესაც მთელი მსოფლიოს პროგრესულად მოაზროვნე ადამიანები ერთსულოვნად ირასემებან ატომური ომის წინააღმდეგ,

ახალი იმპერიალისტური ხოცვა-ჟლეტის წინააღმდეგ, ეს სიტყვები ადამიანებს ერთხელ კიდევ მოაგონებს იმ დიდი ძალის შესახებ, რომელიც მათ გააჩნიათ თავისუფლებისა, თანასწორობისა და მშვიდობისათვის ბრძოლის საქმეში.

ფრიდრიხ შილერი

150 წელი შესრულდა დიდი გერმანელი განმანათლებელი მწერლის ფრიდრიხ შილერის გარდაცვალებიდან. შილერის შემოქმედებაში აისახა მეთვრამეტე საუკუნის უკანასკნელი მეოთხედის გერმანიის მეტად რთული ისტორიული ქბოქა.

მეთვრამეტე საუკუნის მეორე ნახევარში გერმანია ჩამორჩენილი და დაქუცმაცებული ქვეყანა იყო. გერმანიის წვრილი სახელმწიფოების სათავეში იდგნენ ჰერცოგები, რომლებიც გამოირჩეოდნენ სისასტიკითა და მილიტარისტული სულისკვეთებით. საჰერცოგოთა შორის განუწყვეტელმა ომმა გერმანია დაქვეითებამდე მიიყვანა. იმ სამარცხვინო ეპოქამ გერმანიაში იშვენ მსოფლიო კულტურის ისეთი კორიფეები, როგორიცაა ლესინგი, გოეთე და შილერი.

ლესინგის, გოეთესა და შილერის შემოქმედება არ არის თავისუფალი შინაგანი წინააღმდეგობებისა და განსაზღვრულობისაგან, მაგრამ მათი შემოქმედების ძირითადი მიზანია ხალხის თვალთ დახატული გერმანიის სვებუდის დახატვა.

შილერის პირველი დიდი ნაწარმოები „ყაჩაღები“ დაწერილია ვიურტენბერგის ჰერცოგის თვითნებობისა და დესპოტიზმის წინააღმდეგ. მაგრამ დრამის გმირები იმდენად განზოგადებული სახეებია, რომ მათში იმდროინდელი გერმანიის ტიპური სოციალურ-მორალური სახეები გვეხატება. „ყაჩაღებში“ გერმანიის იმდროინდელი ცხოვრების ორი სოციალური მიმართულებაა შეჯახებული. ვერაფერს ფრანც მოორში თავმოყრილია გერმანელი ფეოდალებისა და ჰერცოგების ტირანობა და მუხანათობა. კარლ მოორში კი განსახიერებულია „ქარიშხლისა და შეტევის“ ეპოქის მოწინავე ახალგაზრდობის შეურიგებელი პროტესტანტული სული. ახალგაზრდა კარლ მოორის შეუდრეკელი სახე, მისი პირდაპირობა და სიძნელების წინაშე ქედმოუხრელობა ყოველთვის იზიდავდა და იზიდავს რევოლუციურად განწყობილ ახალგაზრდობას.

კარლ მოორისათვის უცხოა პირადი კეთილდღეობისათვის ბრძოლა. იგი ცდილობს შური იძიოს მთელი ხალხის დამცირებისა და დამონებისათვის, ებრძვის მმართველ კლასებსა და სასულიერო პირებს.

საყურადღებოა „ყაჩაღების“ მეორე გამოცემის ლათინური ეპიგრაფი „ტირანების წინააღმდეგ“. დრამამ მართლაც შეასრულა ეს ისტორიული მისია. ყოველ შემდგომ დამაბულ ისტორიულ ეპოქაში შილერის დრამა ახლებურად ჟღერდა და ბრძოლებისაკენ მოუწოდებდა რევოლუციურად განწყობილ ახალგაზრდობას.

„ყაჩაღების“ დადგმას დიდი ტრადიცია აქვს საბჭოთა ხალხების თეატრალურ ხელოვნებაში. ჩვენში შილერის შემოქმედების პოპულარიზაციის საქმეში დიდი ღვაწლი მიუძღვის რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო თეატრის კოლექტივს. წლების მანძილზე იდგმებოდა „ყაჩაღები“ ამ თეატრის სცენაზე და დიდი წარმატებითაც სარგებლობდა.

„ქარიშხლისა და შეტევის“ ეპოქის ყველაზე დიდი ნაწარმოებია დრამა „ვერაგობა და სიყვარული“. ამ ნაწარმოებს დიდად აფასებდა ენგელსი და მას „პირველ გერმანულ პოლიტიკურ დრამას“ უწოდებდა.

„ვერაგობა და სიყვარულის“ გმირი ქალის ლუიზა მილერის ტრაგედია ძლიერ სიყვარულსა და წოდებრივ უუფლებობას შორის წინააღმდეგობაში მდგომარეობს.

შილერმა დიდი ოსტატობით დახატა დრამაში ფეოდალური საზოგადოების ტიპიური წარმომადგენლები და მათი დამქაშები.

მე-18 საუკუნის დასასრულსა და მე-19 საუკუნის დასაწყისში შილერის შემოქმედებაში შესამჩნევი გარდატეხა მოხდა. ამ პერიოდის დრამებიდან აღსანიშნავია ტრილოგია „ვალენშტაინი“, „ორლეანელი ქალწული“, „მარიამ სტუარტი“ და „ვილჰელმ ტელი“. აღნიშნულ დრამებში შილერი დაუბრუნდა „ქარიშხლისა და შეტევის“ ეპოქის შემოქმედებითს ტრადიციებს და ამავე დროს უფრო მაღალ საფეხურზე აიყვანა თავისი შემოქმედების დემოკრატიზმი.

„ვალენშტაინის“, „ორლეანელი ქალწულის“, „მარიამ სტუარტის“ და „ვილჰელმ ტელის“ მოქმედების ცენტრში ხალხი დგას. დრამატურგი მათ თანაუგრძობს. შილერი მთელი პათოსით აღიღებს მასების რევოლუციურ-განმათავისუფლებელ ბრძოლებს. იგი დამპყრობლური ომებისა და ხალხთა ჩაგვრის სასტიკი წინააღმდეგია. „ორლეანელ ქალწულში“ შილერმა დაგვიხატა ფრანგი ხალხის ბრძოლა ინგლისელ დამპყრობთა წინააღმდეგ. „ვილჰელმ ტელში“ დრამატურგი ასახავს შვეიცარიელი ხალხის ბრძოლას ავსტრიელ დამპყრობთა წინააღმდეგ. „ვალენშტაინისა“ და „მარიამ სტუარტში“ კი მან ამხილა სამშობლოს გამცემი ფეოდალები, რომლებიც პირადი ინტერესებისათვის სამშობლოს ყიდდნენ. მგზნებარე პატრიოტიზმით გამსჭვალული მწერალი მთელი თავისი შეგნებული ცხოვრების მანძილზე გერმანიის გაერთიანებისა და თავისუფალი გერმანიის შექმნისათვის იბრძოდა, ამიტომაც, რომ შილერის პატრიოტიზმს დღესაც დიდი აქტუალური მნიშვნელობა აქვს. მას დიდად აფასებენ თანამედროვე გერმანიის მოწინავე ადამიანები. შილერის გარდაცვალებიდან 150 წლისთავის აღსანიშნავად გერმანიის ერთიანი სოციალისტური პარტიის ცენტრალურმა კომიტეტმა გამოაქვეყნა სტატია, რომელშიც მას „ხალხის ქემმარტი ტრიბუნი“ უწოდა.

ადამ მიცკევიჩი

ადამ მიცკევიჩი (1798-1855) დაიბადა ხუტორ ზაოსიეში, სამაზრო ქალაქ ნოვოგრუდკის ახლოს, თანამედროვე ბელორუსიის სსრ ტერიტორიაზე. მიცკევიჩის სამშობლო მხარე შედიოდა მეფის რუსეთის მიერ დაპყრობილი აღმოსავლეთ პოლონეთის იმ ნაწილში, რომელსაც მაშინ ლიტვას უწოდებდნენ. ბავშვობისა და მოწაფეობის წლები მიცკევიჩმა ქალაქ ნოვოგრუდკაში გაატარა. ნოვოგრუდკის მიდამოების ლამაზი ბუნება, ძველი ფეოდალური კოშკები და სახალხო დღესასწაულები სამუდამოდ აღიბეჭდა ნიჭიერი ყმაწვილის გონებაში. აქ მიცკევიჩი პირველად გაეცნო პოლონელი ხალხის მრავალსაუკუნოვან კულტურას და განმათავისუფლებელი ბრძოლის ტრადიციებს. მიცკევიჩმა შეისწავლა ხალხური შემოქმედების ნიმუშები: ლეგენდები, სიმღერები და თქმულებანი, რომელთა მთავარი თემა იყო პოლონელი ხალხის ბრძოლა გერმანელ ტევტონთა ორდენის წინააღმდეგ. რევოლუციურად განწყობილ ახალგაზრდა პოეტს ასაზრდოებდა პოლონელი ხალხის გმირული წარსული და მდიდარი პოლონური ფოლკლორი.

სამშუალო სასწავლებლის დამთავრების შემდეგ მიცკევიჩი ვილნოს უნივერსიტეტში შევიდა.

ჯერ კიდევ უნივერსიტეტში სწავლის დროს მიცკევიჩი გაეცნო გოეთეს, შილერის და ბაირონის შემოქმედებას. დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა პოეტზე ბაირონის „ჩაილდ ჰაროლდმა“. ახალგაზრდა პოეტმა ბაირონის შემოქმედებაში ბევრი ისეთი მოტივი ნახა, რომელმაც დააკმაყოფილა პოეტის სულიერი მოთხოვნილება. მიცკევიჩის პირველ რიგში მოსწონდა ბაირონის შემოქმედების რევოლუციური, პროტესტანტული სული. ამავე დროს ახალგაზრდა მიცკევიჩმა არ იწამა ბაირონის „აღმოსავლური პოემების“ რწმინდულად ლიზში.

1821 წელს მიცკევიჩი წერს ცნობილ ლექსს „რდა ახალგაზრდებისადმი“, რომელიც წლების მანძილზე პოლონელი ახალგაზრდობის განმათავისუფლებელი მოძრაობის მანიფესტად იყო აღიარებული და რევოლუციური ბრძოლისაკენ მოუწოდებდა მათ:

ჭაბუკო ძმებო, აღვდგეთ საერთო
ბრძოლა დავსახოთ ერთადერთ მხსნელად,
ერთი მიზნისკენ სწრაფვით ავენთოთ,
ბრძოლაში ვპოვოთ ძალა და შევლა.

1822 წელს გამოცემულმა მიცკევიჩის ლექსების პირველმა ტომმა მიიქცია მთავრობის ყურადღება. მეფის მოხელეებმა პოეტში დაინახეს ძლიერი და საშიში მოწინააღმდეგე.

მიცკევიჩის კოვნოს პერიოდის შემოქმედება დამთავრდა იძულებითი გადასახლებით. უნივერსიტეტში გახსნეს ფილომატების წრის საქმე. ამ წრის ბევრი წევრი დააპატიმრეს, მიცკევიჩი კი გადაიყვანეს პეტერბურგში განათლების სამინისტროს განკარგულებაში.

პეტერბურგში მიცკევიჩი გაეცნო რუსეთის მოწინავე ინტელიგენციას, მაგრამ მალე, სამინისტროს განკარგულებით, იგი ოდესაში გაგზავნეს მასწავლებლად. იქ მას ადგილი დაკავებული დახვდა და გადასწყვიტა ყირიმში ემოგზაურა. ამ მოგზაურობის შთაბეჭდილებითაა შექმნილი მისი ცნობილი ციკლები „ყირიმული სონეტები“ და „სატრფიალო სონეტები“.

ყირიმში მოგზაურობის შემდეგ იგი იწყებს მუშაობას მოსკოვში. აქ იგი დაუახლოვდა რუსეთის მოწინავე ინტელიგენციას, გაეცნო პუშკინს. გენიალურ რუს პოეტთან შეხვედრამ დიდი გავლენა იქონია მასზე.

მიცკევიჩმა მწვავედ განიცადა დეკაბრისტების დამარცხება. მისი პირველი რუსი მეგობრების რილევისა და ბესტუჟევის დაპატიმრებამ კიდევ უფრო გააძლიერა პოეტის შემოქმედების მემამბოხური ხასიათი.

პუშკინთან მეგობრობა კიდევ უფრო გაძლიერდა 1826 წელს. მიცკევიჩის პეტერბურგში მოგზაურობის დროს. აქ მიცკევიჩი გაეცნო კრილოვს, ჟუკოვსკის, გრიბოედოვს და დელვიგს. პეტერბურგში მიცკევიჩი ჩავიდა ახალი პოემის „კონრად ვალენროდის“ დაბეჭდვის საკითხებთან დაკავშირებით. ეს პოემა ახალი ფურცელი იყო მიცკევიჩის შემოქმედებაში. პოემა გამსჭვალულია მომავლის რწმენით. ეს ოპტიმისტური ხასიათი გამოხატულია მოხუცი პოლონელი პატრიოტის ჰალშანის სიტყვებში:

„...მღეროდეს ლიტვა, მღეროდეს ხალხი,—
მტერი ბალღებმაც რომ არ დაინდონ!
დაე, მათ ზრდიდეს შურისძიება
და ჩვენ სიკვდილი გვეპატიება!“

1829 წელს მიცკევიჩმა მიიღო საზღვარგარეთ გამგზავრების ნებართვა. იგი პირველად გერმანიას ეწვია. იქ მიცკევიჩმა ინახულა ღრმა მოხუცი გოეთე, რომელსაც ძლიერ მოეწონა ახალგაზრდა პოეტის შემოქმედება და ამ მოწონების ნიშნად კალამი აჩუქა.

პოლონელი ხალხის განმათავისუფლებელი მოძრაობა და მის მომავალ ბედნიერებაზე ფიქრი ის ქვაკუთხედი, რომელზედაც შეიქმნა პოეტის მაღალმხატვრული პოეზია. მიცკევიჩის რომანტიზმი აქტიური და რევოლუციურია. პოეტის რომანტიკული სტილის თავისებურება ისაა, რომ მისი შემოქმედება მიმართულია მომავლისაკენ. მას ჯერა, რომ ის პოტენციური ძალა, რომელიც მშრომელ ხალხს გააჩნია, ჯერ კიდევ განუვითარებელია, ხოლო მომავალში შეძლებს თავისუფლების მოპოვებას.

მიცკევიჩისათვის ფოველთვის უცხო იყო რეაქციული თეორია „ხელოვნება ხელოვნებისათვის“. მისი ესთეტიკის ქვაკუთხედია მორალური და მორალურ-ქაღალდობრივი პასუხისმგებლობის შეგნება.

თანამედროვე პროგრესული მკითხველი დიდად აფასებს მიცკევიჩის მებრძოლ პოეზიას. განსაკუთრებით დიდი გულისყურით ეკიდებიან მას საბჭოთა კავშირში და სახალხო დემოკრატიის ქვეყნებში. დიდი ტრადიცია აქვს მიცკევიჩის შემოქმედების პოპულარიზაციას საბჭოთა კავშირში. დიდი ხანია მიცკევიჩს იცნობს ქართველი მკითხველი. ჯერ კიდევ პოეტის სიცოცხლეში

მის ლექსებს თარგმნიდა ცნობილი ქართველი დრამატურგი და პოეტი გ. ერისთავი. უკანასკნელ ხანებში ქართულად გამოიცა მიცკევიჩის ლექსების კრებული.

დიდა მიცკევიჩის პოეზიის მნიშვნელობა თანამედროვე პოლონური ლიტერატურის განვითარების საქმეში. მიცკევიჩის პოეზიამ კეთილისმყოფელი გავლენა მოახდინა პოლონეთის თანამედროვე პოეტების სტაფის, ბრონევისკის, ივაშკევიჩის და სხვათა შემოქმედებაზე.

მიცკევიჩის შემოქმედების რევოლუციურ ხასიათს, ხალხთა მასებზე ინტერესების დაცვას, რეაქციისა და უსამართლო ომების წინააღმდეგ ბრძოლას დიდი მნიშვნელობა აქვს ჩვენს ეპოქაში. დიდი პოლონელი პოეტის შემოქმედება ხელს უწყობს დემოკრატიული იდეების განმტკიცებას, თავისუფლებისათვის ბრძოლის იდეას, მშვიდობის შენარჩუნებას.

ანდერსენი

1805 წელს დანიაში, ქ. ოდენსკში, ღარიბი მეფეხსაცმლის ოჯახში დაიბადა ბავშვთა გულის მესაიდუმლე, ცნობილი მეზღაპრე ჰანს ქრისტიან ანდერსენი. უკიდურესმა ეკონომიურმა სიღვიწროვემ მას საშუალება არ მისცა დროზე დაეწყო სწავლა. ჰანსს მხოლოდ მოგვიანებით მიეცა შესაძლებლობა მოწყობილიყო კოპენჰაგენის გიმნაზიაში. ხალხში გაიზარდა მომავალი მწერალი, ხალხი იყო მისი მასწავლებელი. გულმოდგინედ უსმენდა იგი მოხუც მეზღაპრეებს და თანაც გატაცებით კითხულობდა ლაფონტენის იგავებსა და „ათას ერთი ღამის“ ზღაპრებს. კოპენჰაგენის უნივერსიტეტში სწავლის წლებში იგი გატაცებით კითხულობდა სკოტსა და ჰოფმანს, ჰაინესსა და გოეთეს.

ანდერსენმა წერა ადრე დაიწყო. მისი ადრინდელი პერიოდის ნაწარმოებში „ბნელი სურათები“, რომელიც გერმანიასა და შვეიცარიაში მოგზაურობის შედეგად დაიწერა, დახატულია გუსლარის მღაროელთა მძიმე ცხოვრების შემადრწუნებელი სურათები. ამ ნაწარმოების ყოველი სიტყვა გამთბარია ადამიანისადმი ღრმა სიყვარულით, მშრომელი ადამიანისადმი თანაგრძნობითა და კეთილშობილური პატივისცემით. დუხჭირი, უსიხარულო ცხოვრების სიმძიმე ავტორმა თვითონ გამოსცადა, ასეთი ცხოვრების სურათებს იგი ყოველ ნაბიჯზე ხედავდა როგორც თავის მშობლიურ დანიაში, ისე ევროპაში მოგზაურობის დროსაც. მაგრამ ხალხის წიაღში გაზრდილ მწერალს მუდამ თან ახლავს ხალხური სიბრძნე და ოპტიმიზმი. იგი თავისი რომანის „იმპროვიზატორის“ გმირის—ახალგაზრდა ანტონის პირით საქვეყნოდ აცხადებს: „ცხოვრება არ არის სიზმარი!“ „სიყვარულის ბედნიერება — სინამდვილეა!“ ანტონიო თვით მწერალია, ცხოვრების მძიმე ხვედრისგან დასჯილი, მაგრამ მაინც რეალური ცხოვრების სილამაზის მომღერალი.

მომდევნო წლებში დაწერილ რომანებში: „ო. ტ.“, „ვიოლინოს დამკვრელი“ და სხვ. ანდერსენი უფრო ნათლად გამოთქვამს თავის აზრს ადამიანთა უთანასწორობისა და უუფლებობის წინააღმდეგ.

ანდერსენმა დიდი სახელი მოიხვეჭა რომანებით, მაგრამ იგი განსაკუთრებით ცნობილი გახდა პროზაული ლექსების კრებულით „უჩინარი სურათები.“

1835 წელს ევროპის საზოგადოება პირველად გაეცნო ანდერსენის ზღაპრებს, რომლებშიც განსაკუთრებით ნათლად გამოჩნდა მწერლის უბადლო ნიჭი. ამ უჩვეულო ზღაპრებსა და მის ავტორს ყველამ ფართოდ გაულოკარები. ვინ არ კითხულობდა მას. დიდი და პატარა, მდიდარი და ღარიბი, განათლებული და გაუნათლებელი. ბალზაკი, დიკენსი, დიუმა, ჰიუგო, — ყველას, ყველას სურდა ენახა ადამიანი, რომელმაც ეს ზღაპრები შექმნა, განსაკუთრებით კი დიკენსს — ბავშვების ამ მეორე დიდ მოამაგეს. მართლაც ამაღლებელი იყო მათი შეხვედრა ლონდონში. ანდერსენმა ინგლისში კიდევ უფრო ნათლად იხილა ორი სამყარო. მან საკუთარი თვალით ნახა მათხოვრები, რომლებსაც მკერდზე გაკრული ჰქონდათ ქაღალდები წარწერით — „შიმშილისგან ვკვდები! შემიბრალეთ!“ და იქვე ნებივრობდა გახრწნილი ცხოვრების მორევში ჩაძირული ინგლისის არისტოკრატია.

ადამიანი, რომელიც მუდამ მშრომელი ხალხის ბედნიერებაზე ფიქრობდა და მათი უბედურება აწუხებდა, ვერ შეეგუა ბურჟუაზიული საზოგადოების ასეთ მკვეთრ კონტრასტებს. იგი უარყოფს დედოფლის მიწვევას და მალე ტოვებს ინგლისს.

საზოგადოების გაბატონებული ზედაფენებისადმი სიძულვილი, მშრომელი, ჩაგრული ადამიანებისადმი სიყვარული ნათლად იგრძნობა ანდერსენის ყოველ ზღაპარში, რა შინაარსისაც არ უნდა იყოს იგი. მის ზღაპრებში ბედნიერად არის შერწყმული პოეტური უშუალობა, ღრმა სოციალური შინაარსი და ნათელი, მხიარული ჰუმორი. ავილოთ ფუნდაც „საძაგელი ჭუჭული“. აქ არიან უშნო, მემჩანი იხვი, ჩურჩუტი ქათმები, თავხედი კატა, გაფხორილი ინდაური, რომელიც მეფედ იწოდება მხოლოდ იმიტომ, რომ დაბადებიდანვე დეზები გამოჰყოლია. და ყველანი, თითქოს პირი შეუკრავთო, აძაგებენ გედის „უშნო ჭუჭულს“, რომელიც ჭერ კიდევ არ შემოსილა ბუმბლით. ისინი დასცინიან გედის შთამომავლობას, მის იხვად გადაქცევას მოითხოვენ. ამ ზღაპარს კითხულობს ბავში და ეცინება, კითხულობს მოზრდილი და ეცინება იმ ადამიანებზე, რომლებიც დაბადებიდანვე გამოყოლილი დეზებიანი ფიხებით იწონებენ თავს და ხშირად ამის გამო მეფედაც იწოდებიან. ავილოთ თუნდაც დიდგულა ლოკოკინა ზღაპრიდან „ბედნიერი ოჯახი“, რომელსაც თავი იმით მოაქვს, რომ კარგად მოხარულ მის წინაპრებს ოდესღაც და საღღაც ბატონები ვერცხლის ლამბაქებიდან მიირთმევდნენ. ლოკოკინა შეჰნატრის ასეთ ბედს. შეუძლებელია ირონიული ღიმილის შეკავება, როდესაც კითხულობთ ფულით გატენილი, გონებაჩლუნგი უზრდელი ფაიფურის ღორის ამბავს, ღორისა, რომელიც განჯინიდან ამაყად გადმოჰყურებს ყველაფერს. მაგრამ მას შემდეგ, რაც იგი გადმოვარდება და დაიმსხვრევა, მას სანაგვე ყუთში გადააგდებენ.

აქ ყველასათვის გასაგებად და ლაკონურად არის მოცემული ფულის მხვეკელთა საბოლოო ბედი.

კაპიტალისტურ საზოგადოებაში მდიდართა და გაიძვერათა სამსახურ-შია ყველაფერი, თვით ხელოვნება და მეცნიერებაც. ეს აზრი საუცხოოდაა გამოხატული ზღაპარში „აჩრდილი.“ სწავლული ერთ დღეს იპოვის თავის გამდიდრებულ აჩრდილს. აჩრდილი მსახურად გაიხდის სწავლულს. აჩრდილი დედოფალს ცოლად შეირთავს და სწავლულს უბრაძნებს: როცა მე მზიან ამინდში აივანზე გამოვალ, შენ ჩემს ფეხებთან უნდა გაწვეო. ასეთია სწავლულთა ბედი კაპიტალისტურ სახელმწიფოებში, ადამიანთა ადგილს აჩრდილები იჭერენ.

იშვიათად თუ ვინმეს დაუხატავს მეფის გონებრივი სინილუნგე, სასახლის არისტოკრატიის პირმოთნეობა და გაიძვერობა ისე ნათლად და მოხდენილად, როგორც ეს ანდერსენმა გააკეთა თავის ზღაპარში „მეფის ახალი ტანსაცმელი“. ყველა ხედავდა, რომ მეფე შიშველი იყო, მაგრამ ვერავინ ბედავდა ამის თქმას. მხოლოდ ბავშვმა თქვა ის, რის თქმაც ვერცერთმა კარისკაცმა ვერ გაბედა: „შიშველია მეფე! შიშველი!“

ანდერსენის ზღაპრების დადებითი გმირები ყოველთვის მშრომელი ადამიანებია. კეთილ ცეროდენას ეცოდება მოხუცი თავი. ამიტომვერ მიუტოვებია ის. როცა ცეროდენა გაყინულ მერცხალს იპოვის, საკუთარი სიბოთით ათბობს, მთელი ზამთრის განმავლობაში მის სიცოცხლეზე ზრუნავს. შრომასა და ადამიანთა კეთილდღეობისათვის ზრუნვაში ხედავს ანდერსენი უმაღლეს მიზანს. ბევრი აწამეს სელი, მაგრამ იგი ამას არ დარდობს, რადგან მისგან ფართალი დაამზადეს და გახარებულთა იმით, რომ იგი ადამიანს ემსახურება. დაიხა, მაგრამ მაინც ბევრი რამ გააკეთა მან ადამიანების საკეთილდღეოდ, მისგან ახლა თეთრი ქალაქი დაამზადეს, შავი ასოებით რაღაცა დააბეჭდეს და იგი ადამიანების მუდმივი მოსამსახურე გახდა, განათლება შეაქვს ხალხში (ზღაპარი „სელი“).

ანდერსენის ზღაპრებში უშინაარსო, ფუჭი, მუქთახორული ცხოვრების გვერდით მიმზიდველად არის დახატული შრომისა და გონების სამყარო, სამყარო უბრალო ადამიანებისა. მათში ხედავს ანდერსენი ცხოვრების მთელ სიმშვენიერეს, მათს კეთილშობილებაში ჭკრეტდა იგი ნათელ მომავალს, ამიტომ ამბობდა გაბედულად: „მე მომავლის იმედი მაქვს“. ამ რწმენისათვის, ამ ნათელი ოპტიმიზმისათვის შეიყვარეს ანდერსენი მთელი მსოფლიოს უბრალო ადამიანებმა.

უოლტ უიტმენი

მე-19 საუკუნის შუა წლების ამერიკულ ლიტერატურაში ცენტრალური ადგილი უჭირავს დემოკრატ პოეტს, ლექსის ორიგინალურ ოსტატს უოლტ უიტმენს (1819—1892). უიტმენი ლიტერატურაში შევიდა უმთავრესად როგორც ცნობილი ციკლის „ბალახის ფოთლების“ ავტორი. „ბალახის ფოთლების“ ციკლი ახალი ფურცელი იყო მსოფლიო პოეზიის საგანძურში. სწორედ ამიტომ, რომ მშვიდობის მსოფლიო საბჭოს სესიამ გადაწყვიტა წელს აღენიშნა „ბალახის ფოთლების“ პირველი წიგნის გამოქვეყნების ასი წლისთავი.

„ბალახის ფოთლები“ მნიშვნელოვანია არა მარტო დემოკრატიული იდეებით, არამედ ლექსის იმ თავისებური ფორმითაც, რომელიც ზედმიწევნით უპასუხებდა ეპოქის სულიერ მოთხოვნილებებს. „ბალახის ფოთლების“ გამოქვეყნებით უიტმენმა შექმნა პოეტური ხელოვნების ახალი ეპოქა.

უ. უიტმენის თანამედროვე ლიტერატურათმცოდნეობამ არ მიიღო „ბალახის ფოთლები“. რეაქციული კრიტიკოსები ყბად იღებდნენ უიტმენის ლექსების ფორმას, მაგრამ ამ უარყოფას პოლიტიკური სარჩული ედო. უიტმენი დემოკრატი და პროგრესული პოეტი იყო, ამდენად, ცხადია, ამერიკის რეაქციულ კრიტიკას არ მოეწონებოდა უიტმენის გაბედული ლექსები. მსოფლიოს დემოკრატიულმა კრიტიკამ უიტმენში იმთავითვე დაინახა დიდი ხელოვანი და პროგრესული მოღვაწე. მისი პოეზია განსაკუთრებით ამერიკელმა მშრომელებმა შეიყვარეს. ამერიკის დაბალი ფენები მას ხალხის პოეტად თვლიდნენ და დღესაც თვლიან.

ამერიკის რეაქციული წრეების მიერ უიტმენის პოეზიის უარყოფა კარგად შენიშნა ცნობილმა ინგლისელმა მწერალმა ბერნარდ შოუმ. მას უიტმენი კლასიკოსად მიაჩნდა და უკვირდა, რომ ამას მხოლოდ ამერიკელები ვერ ამჩნევდნენ. „განა შეიძლება ცაზე მზე არ შენიშნო?“ — წერს ბ. შოუ.

თანამედროვე ამერიკელი რეაქციონერი კრიტიკოსების ერთი ნაწილი ცდილობს უიტმენის შემოქმედებას დემოკრატიული და პროგრესული ტენდენციები მოაშოროს. ისინი გულმოდგინედ ებლაუტებიან უიტმენის პოეზიის სუსტ მხარეებს ან კიდევ მისი პოეზიის მთავარ თემას — შრომასა და ტექნიკური აღმავლობის დიდებას ამერიკულ „საქმიანობასთან“ აიგივებენ. მართალია, უიტმენი აღტაცებული იყო ტექნიკისა და პროგრესის დანერგვით, მაგრამ ყოველთვის ხალხის თვალსაზრისით უდგებოდა მათ.

„ბალახის ფოთლების“ კრებული შედგება რამდენიმე ციკლისაგან. მთელ ციკლს უიტმენმა წარუმიძღვარა ე. წ. „მიძღვნები“, რომლებშიც გადმოცემულია უიტმენის შეხედულებანი ხელოვნებაზე და კერძოდ პოეზიაზე. იგი ესთეტიკის საფუძვლად ცხოვრების რეალურად ასახვას თვლის. ისევე, როგორც ძველი ბერძნები ღმერთებსა და მუზეებს უმღეროდნენ, უიტმენს გადაწყვეტილი აქვს ამერიკის მშრომელ ხალხს უმღეროს. მისი აზრით, მშრომელი ხალხის შრომა და ბრძოლა უნდა გახდეს პოეზიის საგანი. მაშინ როდესაც ამერიკელი რეაქციონერი რომანტიკოსი ედგარ პო მისტიციზმისა და სიკვდილის ფილოსოფიას ქადაგებდა, მისი უმცროსი თანამედროვე უიტმენი შრომასა და გამირობას შარავანდედით მოსავდა.

უიტმენმა დაარღვია მანამდე არსებული პოეტური კანონები და ლექსების ახალი ფორმა შექმნა. მის ლექსებს არ გააჩნია განსაზღვრული რიტმი და ზომა. ლექსის ფორმას ქმნის მახვილები და ცეზურები. მისი ლექსები ერთი შეხედვით პროზას მოგვაგონებს, მაგრამ ორიგინალში ისინი ხასიათდებიან შინაგანი მთლიანობით და პოეტური სახეების სრულყოფით.

უიტმენის „ბალახის ფოთლების“ ციკლის პირველ პოემას „სიმღერა თავისთავზე“ არ გააჩნია სიუჟეტი; ერთი შეხედვით იგი თეორიულ ფილოსოფიურ ეტიუდს მოგვაგონებს. სინამდვილეში კი მთელ პოემას აერთიანებს

პოეტის ლირიკული მე. მისი აზრით, პოეტის მიერ აღქმული სამყარო იგივე კაცობრიობის მიერ აღქმული სამყაროა. საკუთარ მესა და კაცობრიობის გაიგივებით უიტმენი ხაზს უსვამს ადამიანების ბუნებრივ თანასწორობას.

„ბალახის ფოთლების“ ლექსების დიდი ნაწილი ზანგების ცხოვრებისადმი არის მიძღვნილი. პოეტი ღრმად განიცდის მონა ზანგების დუხჭირ მდგომარეობას და ამავე დროს დიდი პოეტური აღმაფრენით ლაპარაკობს მათ სულიერ და ფიზიკურ სრულყოფილობაზე.

პოემაში „მაძიებელნი“, რომელიც „ბალახის ფოთლების“ ციკლში შედის, უიტმენი ხატავს ინდიელი ქალის სახეს. მაშინ, როდესაც ამერიკელი ბარბაროსები ინდიელებში პირუტყვებს ხედავდნენ, უიტმენი ღრმად განიცდის ინდიელი ქალის ბედს. პოეტი აღფრთოვანებულია ამ ქალის თავგანწირვით, გამბედაობით და სიცოცხლისადმი სიყვარულით.

უიტმენი არ გამოდის ბურჟუაზიული ფილანტროპის როლში. მას ებრალება დაჩაგრული ადამიანი, ეხმარება კიდეც მას და ამავე დროს სჯერა, რომ მშრომელები სულიერად და ზნეობრივად მყვლეფელებზე მაღლა დგანან.

უიტმენს ხშირად ბრალს სდებენ ბუნების ძალებისადმი უტილიტარისტულ მიდგომაში. იგი მართლაც მოუწოდებს ბუნების ძალები ჩადგნენ ადამიანის კეთილდღეობის სამსახურში. უიტმენის ეს „უტილიტარიზმი“ ხალხის ინტერესებიდან გამომდინარეობს. მას იმდენად უყვარს ბუნება, რამდენადაც იგი თავის კალთას გადაშლის და მშრომელ ადამიანს შეიფარებს. ბუნების ძალებისადმი მსეთი მიდგომა მწერლის ჰუმანისტურ შეხედულებებზე ლაპარაკობს და არა უტილიტარისტულზე.

და თუმცა პოეტი დიდად აფასებს ბუნების ძალებს, მისი პოეზიის ცენტრში მაინც ცოცხალი ადამიანი დგას. „ბალახის ფოთლების“ ერთ-ერთ ლექსში ავტორი ქებათა-ქებას ასხამს ხელოვნებას, მრეწველობას, ბუნების დროთა ცვლას, მაგრამ ბოლოს დასძენს, ბავშვი დაბადებული კაცისა და ქალისაგან ყველა საგანზე ძვირფასიაო.

ადამიანის გარეშე მისთვის არაფერს არა აქვს მნიშვნელობა. უიტმენისათვის ადამიანებს შორის არსებობს განსხვავება. მისი აზრით, მხოლოდ მშრომელ კაცს შეუძლია აღიქვას ზღვის სიდიადე, განთიადის სილამაზე, მზის სიბზო და სინათლე. შრომისა და მშრომელი ხალხის პოეტიზაცია „ბალახის ფოთლების“ ერთ-ერთი ცენტრალური თემაა.

„ბალახის ფოთლების“ ციკლის შემდეგ უიტმენმა არა ერთი კრებული შექმნა, რომლებშიც იგი აგრძელებს პირველი ციკლის დემოკრატიულ იდეებს. უიტმენი სიცოცხლის უკანასკნელ წუთებამდე ამერიკის მშრომელი ხალხის ერთგული დამცველი იყო.

უიტმენის დემოკრატიული პოეზიის ტრადიციებმა დიდი გავლენა მოახდინა მე-19 საუკუნის დასასრულისა და მე-20 საუკუნის დასაწყისის ამერიკის კრიტიკულ-რეალისტური მიმართულების მწერალთა შემოქმედებაზე. კრიტიკული რეალიზმის წარმომადგენლები მარკ ტვენი, თეოდორ დრაიზერი და ჯეკ ლონდონი უიტმენს თავიანთ მასწავლებლად თვლიდნენ.

უ. უიტმენის შემოქმედებას დიდად აფასებს თანამედროვე პროგრესული კაცობრიობა. პოეტის უშუალო გავლენას განიცდის ამერიკელი პოეტი მაიკლ გოლდი და ცნობილი ჩილელი პოეტი პაბლო ნერუდა.

უ. უიტმენის შემოქმედებას დიდად აფასებდა საბჭოთა ეპოქის უნიჭიერესი პოეტი მაიაკოვსკი. უიტმენის შემოქმედებისადმი არა ერთი დისერტაცია და გამოკვლევაა მიძღვნილი საბჭოთა კავშირში. ამერიკელი პოეტის შემოქმედების თარგმნას ეწევა ბევრი საბჭოთა პოეტი. მათ შორის გამოირჩევა მხცოვანი პოეტის კორნეი ჩუკოვსკის თარგმანები, რომლებსაც დიდი ინტერესით ეცნობიან საბჭოთა მკითხველები.

ო. ფარეშვილი და დ. ჩავლეშვილი

საგზო ვალაჟორია

სამი საბავშვო წიგნი

(6. მაღაზონია — „ბავშვებს.“ გ. სალუქვაძე — „მშვიდობა უნდათ პატარებს,
„თოჯინების ნამზობი“).

ჩვენი საბავშვო ლიტერატურა, როგორც დიდი საბჭოთა ლიტერატურის შემადგენელი ნაწილი, დღითი დღე მდიდრდება და მრავალფეროვანი ხდება. ბევრი ჩვენი სახელოვანი მწერალი ნაყოფიერად მუშაობს საბავშვო ლიტერატურის დარგში. პატარებისათვის წერა ადვილი საქმე არ არის. ამიტომ უთქვამს ბელინსკის საბავშვო მწერლების მისამართით: „წერეთ, წერეთ ბავშვებისათვის, მაგრამ ისე, რომ თქვენი წიგნი უფროსმაც სიამოვნებით წაიკითხოს და, რომ წაიკითხავს, მსუბუქი ოცნებით გადაფრინდეს თავისი ყრმობის ნათელ წლებში“.

თუ კი ბავშვებისათვის დაწერილი ნაწარმოები დიდებსაც მსუბუქი ოცნებით გადააფრენს ყრმობის ნათელ წლებში, ეს იმას ნიშნავს, რომ იგი ნამდვილად გაიტაცებს პატარებსაც. გაიტაცებს და ძალდაუტანებლად „შეასწავლის“, განაცდევინებს და იმგვარად შეათვისებინებს ცხოვრების რომელიმე სიბრძნეს, რომ იგი (ბავშვი) ესთეტიკურად დამტკბარი და შენაძენით კმაყოფილი დარჩება.

თავის თანამოხსენებაში საბავშვო ლიტერატურის შესახებ საბჭოთა მწერლების მეორე საკავშირო ყრილობაზე ბორის პოლევოი სამართლიანად აღნიშნავდა, რომ „ბავშვთათვის განკუთვნილი ლიტერატურა აუცილებლად ჭკუის მასწავლებელი უნდა იყოს, მაგრამ ეს ჭკუის სწავლება თვით ნაწარმოების სისხლსა და ხორცში უნდა იყოს გამჭდარი, უნდა შედიოდეს მის სახეთა სისტემაში, გამოხატული უნდა იყოს ლექსიკურ შემადგენლობაში, და ისე არ უნდა დაცურავდეს, როგორც ცხიმის წინწყლები გამოუცდელი ან ზარმაცი დიასახლისის მიერ დამზადებულ წვნიანში.“

საბავშვო ლიტერატურა მომავალი თაობის სულიერი ფორმირების მძლავრი იარაღია. ამიტომ ამ დარგში მომუშავე „სულის ინჟინერს“ საგანთა და მოვლენათა გამოსახვაში ნამდვილად მეტი სიზუსტე და სიფაქიზე მართებს. ცნობილია, რომ ბავშვებს არ უყვართ დარიგება-სენტენციები. მათ უყვართ, როდესაც დიდები მათებური ენით მსჯელობენ, მათებურად ხუმრობენ, მათებურად მოქმედებენ. მხოლოდ ასეთ ადამიანს, მწერალი იქნება იგი თუ ჩვეულებრივი მოსაუბრე, სულითა და გულით ენდობიან ბავშვები.

ამ მოთხოვნებს კარგად ითვალისწინებენ ის ქართველი მწერლები, რომლებიც საბავშვო ლიტერატურაში მუშაობენ. მათ შორის უკანასკნელ დროს

ახალი საბავშვო წიგნები გამოსცეს პოეტებმა ნ. მაღაზონიამ და გ. სალუქვაძემ. მათი ლექსები ნორჩ მკითხველთა წრეში პოპულარობით სარგებლობენ.

შეიძლება გადაუქარბებლად ითქვას, რომ ნ. მაღაზონია და გ. სალუქვაძე იმ მწერალთა რიცხვს ეკუთვნიან, რომელთა წიგნებს გამოსვლისთანავე ეტანებიან ჩვენი მკითხველები, განსაკუთრებით ნორჩი მკითხველები, ახალგაზრდები.

ოცდაათი ლექსი, ხუთი პოემა და სამი ზღაპარი ლექსად — ასეთი შედგენილობისაა ნ. მაღაზონიას წიგნი „ბავშვებს“. თითქმის წიგნის ნახევარი უკავია ლექსებს, რომელთაგან ბევრი უკვე სასიძღვროდაა გადასული ბავშვებში. პირველი განყოფილება იხსნება მშვენიერი ლექსით „პაწაწინა ლუაზა“. ვისაც ეს ლექსი გულდასმით წაუკითხავს და მოუსმენია მისი წაკითხვა სორჩი დეკლამატორების მიერ, ადვილად დარწმუნდება, რომ მისი ავტორი ბავშვის ფსიქოლოგიის ცოდნაზე დაყრდნობით, მარტივი სახით აყენებს რთულ საკითხს: სკოლამდელი ასაკის ბავშვის აღზრდას ოჯახში უნდა ჰქონდეს მიზანმსწრაფი მიმართულება. პატარა ლუიზას ყველაფერს უკრძალავენ მშობლები, მაგრამ არაფერს კი არ ასწავლიან; არაფრით არ აინტერესებენ. ამიტომ გასაგებია საყვედური, რომელშიც ჩაქსოვილია ლექსის იდეა:

ადვილია თქმა და დამლა:
 „ნუ იზამ“ და „ნუ იზამ!“
 ის მითხარით — რა ქნას ბავშვმა,
 პაწაწინა ლუიზამ?

ლექსებში: „უფროსი ძმა“, „მესაზღვრე“, „წერილი მამას“, „პიონერთა სიძღვრები“, — ოსტატურადაა ჩაქსოვილი საბჭოთა პატრიოტიზმის იდეა. ამ პატარა ლექსებში მკაფიოდ იგრძნობა ბავშვის გულწრფელი სიყვარული ჩვენი დიადი სამშობლოსადმი, ლენინისა და სტალინისადმი, ჩვენი გმირი მებრძოლებისადმი. ეს სიყვარული ბავშვური პირდაპირობითა და ბუნებრივი გამოთქმებითაა გადმოცემული. ნორჩი პიონერების მარშიდან შთამაგონებლად მოისმის:

ჩვენ ლენინმა გვიანდერძა
 სწავლა, სწავლა, სწავლა, წინსვლა,
 გზას გვინათებს დიდი სიბრძნე
 ლენინის და სტალინისა.

მცირე ზომის ოთხ ტაეპში იშვიათად შეგვხვდება ლენინ-სტალინის უკვდავი მოძღვრების სიდიადის ასე მარტივი ფორმით გამოხატვა.

სკოლამდელი და სასკოლო ასაკის ბავშვთა ყოფის გამომხატველია ლექსები: „მე საბავშვო ბაღში ვარ“, „წესიერი გოგონა“, „შვიდი წლის ვარ“, „ობოლი გოგონა“, „ჩემი დედა“, „ვისი ბრალია?“, „წიგნი“ და სხვ. ეს ლექსები ასწავლიან პატარებს, რომ საჭიროა ოჯახში მშობლებისათვის დახმარების გაწევა, უფროსების რჩევა-დარიგების შესრულება, თავაზიანობა, გულკეთილობა, სწავლაში ბეჯითობა, წიგნის სიყვარული. მაგრამ ამ სწავლებას

არა აქვს მშრალი დიდაქტიკის სასიათი. პატარა გოგონას დედა ავად ჰყავს. გოგონა თვითონ ალაგებს ოთახს, მიდის ექიმთან, წამალიც მოაქვს. ბავშვი წამლის შესახებ ამბობს: „წამოვიღებ, დედას ვასმევ. თუ მწარეა — თვითონ დავლევ. მერე დედას ვეტყვი ასე: — წამლად გერგოს, გენაცვალე!“ — ეს მშობლიური სიყვარულისა და ბავშვური მიაშიტობის შესანიშნავი გამოხატვაა.

ლექსი „წიგნი“ პატარებს უღვივებს სიყვარულს წიგნისა და მწერლისადმი, სწავლისა და ცოდნისადმი.

რელიგიური ცრურწმენის უნიადაგობა და მისი საზიანო შედეგი საინტერესოა და ნაჩვენები ლექსში „ვისი ბრალია“. სკოლაში მიმავალ ჩიტოს წინ გადაურბინა კატამ. ჩიტომ გადაწყვიტა, დაეცადა, სანამ სხვა ვინმე გაივლიდა გადანარბენზე. ამასობაში გაისმა სკოლის ზარის ხმა. ბავშვმა დააგვიანა სკოლაში მისვლა. ამ ამბავმა ყველა შეაწუხა. ყველაზე უფრო კი თვითონ ჩიტო წუხდა. დედააზრი ჩაქსოვილია უკანასკნელ სტრიქონებში: „ჩიტოს რომ დააგვიანდა, კატის ბრალია მართლა?“

ლექსი „გაზაფხული“ არ წარმოადგენს გაზაფხულის ჩვეულებრივ აღწერას. ამ ლექსით მოსწავლეები ძალდაუტანებლად ღებულობენ მეტად საჭირო ცოდნას ბუნების შესახებ. აქ წარმოდგენილია გაზაფხულის ადრეულ ყვავილთა და ზოგიერთ ფრინველთა სურათები და სახელწოდებანი. ქართულ ენაზე ძლიერ იშვიათია ისეთი წიგნები და ნაწარმოებები, რომლებშიაც ბუნების საგანთა და მოვლენათა შესახებ მეცნიერულად სწორი ცოდნა მხატვრულ-ესთეტიკური ფორმით იყოს გადმოცემული. მხოლოდ ირ. აბაშიძის საინტერესო წიგნი „შევისწავლოთ ყოველი ფრინველი და ცხოველი“ წარმოადგენს ამ მხრივ წასაბამ მაგალითს. ნ. მალაზონიას ლექსი „გაზაფხული“ ამ მხრივ შეიძლება ჩაითვალოს ირ. აბაშიძის ლექსების ამ ციკლის გამომხატურებად. ნ. მალაზონიას ლექსით ბავშვები ეცნობიან იის, გვირილას, ყაყაჩოს, ვარდის, იაღონისა და სხვათა გარეგნობას, აგრეთვე ხსენებულ მცენარეთა სამკურნალო თვისებებს. ეს ლექსი იმ მხრივაცაა საინტერესო, რომ ინსცენირებულია და წარმოადგენს მშვენიერ მასალას საბავშვო დადგმების რეპერტუარისათვის.

განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს ანბანის მიხედვით გამართული სამოცდაექვსთაბიანი ლექსი „ანბანს ვსწავლობთ“, რომელშიაც ყოველი ორი ტაეპი ერთდამავე ასოთი იწყება. ამ წყვილი ტაეპების უმეტესობა წარმოადგენს მახვილგონიერ ანდაზა-სენტენციას ან მშვენიერ ენისგასატეხს. ასეთია მაგალითად:

ვერიკომ ძერას გასძახა,
ვარიკას ააცახცახა
ან: ყვავმა წაილო წიწილა,
ყველა წიწილმა იწივლა... და ა. შ.

დასახელებული და, აგრეთვე, სხვა ლექსების მთავარ ღირსება იმაში მდგომარეობს, რომ ბევრი მათგანი თემატიკურად აქტუალური, და ორიგი-

ნალურია, ხოლო მათში შინაარსისა და ფორმის ჰარმონიას ქმნის გულდასმით დამუშავებული ლექსიკური მასალა. პოეტმა იცის, რომ მისი მკითხველისათვის ძნელი გასაგებია რთული ფიგურული გამოთქმები, აბსტრაქცია, სამაგიეროდ, ბავშვის კონკრეტულ აზროვნებას საეხებით შეესაბამება კონტრასტების მხატვრული ხერხი, რომლითაც მთელ რიგ შემთხვევაში ნათლად წარმოსადგენი და დასამახსოვრებელი ხდება საგნები და მოვლენები.

ლექსის სასიამოვნო ელფარდობას ძლიერ უწყობს ხელს სასიმღერო რიტმი, ხშირი ალიტერაცია და განსაკუთრებით ზუსტი რითმები.

წიგნის მეორე განყოფილებაში მოთავსებული პოემა „გმირი ჯემალიკო“, როგორც სათაურიდან ჩანს, ასახავს ბავშვის გმირობის ეპიზოდს, გვიჩვენებს ძველი მტრების ზრახვების ჩაშლას, მათ მიერ მოგზავნილი დივერსანტების შეპყრობას ჯემალის გამბედაობისა და მოხერხების შედეგად.

„ეთერი და თინა“ აგებულია დიდაქტიკურ მოტივზე. იგი ასწავლის ბავშვებს, რომ საჭიროა ბეჯითი სწავლა; ზარმაცობა და ტყუილი სამარცხვინო და საზიანოა. თინალში ვხედავთ ბავშვებს, რომლებიც უკვე გამოსწორებულიან:

დედა ხარობს და მამიდაც
სიხარულით ფრინავს:
სულ ხუთებზე სწავლობს ბესოც,
ეთერიც და თინაც.

„ყვავილებში“ ნაჩვენებია მთელი ხალხის, განსაკუთრებით ბავშვების მგზნებარე სიყვარული და პატივისცემა საბჭოთა მებრძოლებისადმი.

პოემა „შერიგდნენ“ კატისა და თაგვის დამეგობრების ამბავს გადმოგვცემს, მაგრამ მათი მეგობრობა იმით დამთავრდა, რომ კატამ თაგვს „თათი“ გამოსდო, მერე ბრჭყალებიც დასტაცა“.

„სტამბოლის გარეუბანში“ წარმოგვიდგენს ღარიბი თურქის ოჯახს. პატარა ჯემალისა და მისი მომავლადი დედის ტრაგიკული სურათი აძლიერებს ზიზღს ამერიკელი აგრესორებისადმი და აღვივებს თანაგრძნობას იმპერიალიზმის უღელქვეშ მგმინავი ჩაგრული ხალხისადმი.

ზღაპრები „ჭიკოკონა“ და „თაგვი“ სიუჟეტის განვითარების თვალსაზრისით ახლოა შემოხსენებულ პოემებთან. „მძინარე მზეთუნახავი“ კი გადმოღებულია ყუკოვსკიდან.

ამგვარად, ნ. მალაზონიას წიგნი „ბავშვებს“ მრავალფეროვანი და ბავშვებისათვის მეტად საინტერესოა.

რამდენიმე შენიშვნა. ნ. მალაზონიას კარგ ლექსებშიაც გვხვდება ნაკლებად ბუნებრივი ადგილები. პოეტს შეეძლო მათი გადმოცემა ბავშვებისათვის უფრო ადვილად გასაგები ფორმით, უფრო ნათელი სახეებით. ეს ითქმის უმთავრესად პოემების შესახებ.

ვისაც უნახავს ტყით ღარიბი მთის ფერდობი, რომელიც ღვარებისაგან დაღარულია, ამასთან, ვისაც განვითარებული აქვს წარმოსახვისა და მხატვრულ სახეთა გაგების უნარი, იმას შეიძლება ნამდვილად მოეწონოს ეს მეტაფორული თქმა — „მთებზე ღვართა ნაკვალევი — ხარირემის რქებია“;

მაგრამ არა გვეონია, რომ ბავშვებისათვის ადვილი წარმოსადგენი იყოს ეს სახე („გმირი ჭემალიკო“, გვ. 43). კიდევ უფრო უხერხულად გვეჩვენება გამოთქმა: „მთის ფერდობზე ნისლი იდგა ირმის მონაწველი“ (იქვე, გვ. 46). აგრეთვე: „დაბლობში, ჭალის პირდაპირ, შარა მირბოდა მთამდი“ (გვ. 98) და ზოგი სხვ.

პოემების წაკითხვისას იქმნება შთაბეჭდილება, რომ სიუჟეტის ბუნებრივ განვითარებას ხშირად არაფერს მატებენ და ზოგჯერ კიდევ აფერხებენ ცალკეული სიტუაციები, რომლებიც თავისთავად ლამაზ სურათებს ქმნიან. მარჯალია, არ არის სავალდებულო, რომ კომპოზიციური ხაზი მხოლოდ აღმავლობის გზით ვითარდებოდეს, მაგრამ სიტუაციები მოქმედების გართულებას და დაძაბვას უნდა უწყობდნენ ხელს. პოეტი ამ პრინციპს ყოველთვის არ იცავს. პოემისათვის კი ამას არსებითი მნიშვნელობა აქვს. ჩვენ ვფიქრობთ, რომ წიგნში მოთავსებულ ნაწარმოებთა კლასიფიკაციაც უანრების მიხედვით შეიძლება გადასინჯვას მოითხოვდეს. მაგალითად, რატომ უნდა ეწოდოს პოემა მოზრდილ ლექსს „ყვავილები“? ამ ნაწარმოების ფაბულა და სიუჟეტი, ჩვენი აზრით, პოემისათვის არ არის საკმარისი. მარტივი და მოკლე ამბავია: ქალაქში ჯარმა ჩაიარა. ხალხი ყვავილებით შეეგება. ლილიმაც მოინდომა ყვავილის წაღება, მაგრამ მისი ოთახიდან „ყვავილები წაუღიათ უფროს დას და დედას.“ იწყება ლილის მღელვარება. არა გვეონია, რომ მკითხველი ააღელვოს ამ მომენტმა. გაზვიადებულად გვეჩვენება ლილის „განცდები“ იმის გამო, რომ თითქოს არ შეიძლება ჯართან უყვავილოდ მისვლა და ლილი რამდენჯერმე წასვლას დააპირებს, მივა კართან და რამდენჯერმე დაბრუნდება. ბოლოს დაინახავს ყვავილითა და ნაყოფით დახუნძულ ლიმონს, რომელიც ყუთით დგას კუთხეში. ლილი პატარაა. ძნელი დასაჯერებელია, რომ მას ასე ადვილად გაეჭროლებინა ქუჩისაკენ ეს ყუთი (ალბათ, ყუთში მიწაც იქნებოდა), აყვავებული და მსხმოიარე ლიმონით, რომელსაც

ზოგი მკვახე ნაყოფი აქვს,
 ზოგიც ისე მწიფე,
 რომ კალათი მოიტანე,
 მისდექი და კრიფე .

ეს არის და ეს.

მოცულობით უფრო დიდია პოემა „შერიგდნენ“. მასში აღწერილია თავისა და კატის დამეგობრება, რაც იმით დამთავრდა, რომ ერთ მშვენიერ დღეს „კატა მძღარი მოვიდა, — თავი არ დაბრუნებულა“. სათაურიც თითქოს არ შეესაბამება შინაარსს. ლექსი კარგია, მაგრამ ამბავი მარტივია და გაღატაკირთულია ისეთი სიტუაციებით, რომლებიც დასამახსოვრებელი სახის შექმნას ნაკლებად უწყობენ ხელს. ამის გარდა, ეს ნაწარმოები ზღაპრების განყოფილებაში რომ მოთავსებულიყო, უფრო სწორი იქნებოდა, რადგანაც იგი თავიდან ბოლომდე ზღაპრულ ჰიპერბოლებზეა აგებული.

6. მაღაზონიას არ უყვარს ერთფეროვანი სურათები, სახეთა გამეორება, მაგრამ ნაძვის ხისადმი მიძღვნილი ორი ლექსიდან ერთში ასეთი სტრიქონებია:

ცივა, ცივა ახლა მთაში,
ქარი დაჰქრის, თოვს და ყინავს,
იქ რას გასძლებ ამ ზამთარში,
როცა არვინ გითბობს ბინას.— მიმართავენ ბავშვები ნაძვის ხეს.

მეორე ლექსშიც ვკითხულობთ:

ზამთარ-ზაფხულ ტყეში იყავ,
დათოვილი, დასეტყვილი,
ჯერ არასდროს არ გქონია
ალბათ ბინა ასე თბილი.

აქ სიახლე არ ჩანს.

თემისა და იღვის თვალსაზრისით ახალს არაფერს გვეუბნება ლექსი „ობო-
ლი გოგონა“.

გაზვიადებულად წარმოგვიდგება „ყურშას შეცდომის“ ამბავი (გვ. 28). გოგონას უყიდეს სამი დედოფალა. ერთი სიდიდით მასზე უფროსი ყოფილა, მეორე უმცროსი. უმცროსი ეზოში დაუნახავს ყურშას და ყეფა დაუწყია; რადგან უპატრონოდ დარჩენილი ბავშვი ეგონა. სათაურის მიხედვით, მთავარია ყურშას შეცდომა, მაგრამ მკითხველებისათვის უფრო საინტერესო ისაა, რა როლი შეასრულა ამ საქმეში მესამე დედოფალამ, რომელიც ყიდვის შემდეგ არსად აღარ ჩანს. არც პირველი ასრულებს რაიმე ფუნქციას, გარდა იმისა, რომ დიდი იყო. ასე — რომ, პირველი და მესამე დედოფალა რომ არ შეეძინათ, მეორე, ე. ი. ერთი, სრულიად საკმარისი იქნებოდა ამ ამბისათვის.

* * *

1953 წელს გამოქვეყნდა გ. სალუქვაძის საბავშვო ლექსების წიგნი „მშვიდობა უნდათ პატარებს“. ეს წიგნი სიხარულით მიიღო არამარტო ახალგაზრდობამ, მას სიამოვნებით კითხულობენ დიდებიც. გ. სალუქვაძის ლექსებში ნამდვილად იგრძნობა პოეტური ინდივიდუალობა. ყურადღებას იპყრობს ენობრივ-მხატვრული დახვეწილობა, სხარტი და ბუნებრივი დიალოგები.

ლექსი „ჩვენი ფიცი“ გამთბარია ბავშვის ინტიმური გრძნობით. ამ ლექსის რამდენიმე სტრიქონში ოსტატურადაა გადმოცემული ის შემზარავი განცდა, რომელმაც 1953 წლის 5 მარტს შეიპყრო მსოფლიოს ყველა მშრომელი, დიდი და პატარა. ბავშვი გულიდან ამოხეთქილი გრძნობით ამბობს:

ის დღე მახსოვს,
კარგად მახსოვს...
აუცრემლდა დედას თვალი.
ჩამიხუტა და ძლივს მითხრა:
— ველარ ნახავ, შვილო, სტალინს.

მეორე ბავშვს („ნანა“) ხელში უჭირავს სურათი, რომელშიაც ჩანს ბავშვებში მდგომი გაღიმებული სტალინი. ბავშვს

...უეცრივ გული დაწყდა და დაენანა,
რომ ამ სურათში ბავშვებს შორის არ არის ნანა.

კარგადაა მიგნებული და შესაბამისი ფორმითაა გადმოცემული ბავშვის განწყობილება.

დაძაბული ინტერესით იკითხება მოზრდილი. ლექსი „ნანა კრემლიში“. ნანამ ტირილით გაიღვიძა. მას სიზმარი უნახავს: თვითმფრინავით წაიყვანეს მოსკოვში და აჩვენეს დიდი სტალინი. სტალინმა მას აჩუქა „დედა ენა“ და თვალსუქია დედოფალა. გაღვიძებისას ეს ნივთები ვეღარ ნახა და ტირილი მორთო. ეს ამბავი უადრესად ლაკონიური სტილით და დამაჯერებლადაა აღბეჭდილი.

შრომის, ბეჯითობის, წესიერების ჩვევებს ნერგავს ბავშვებში ლექსები „პიანინოს ვუზივარ“, „როგორ არ დაეტუქსოთ“, „გელოდება პირსაბანი“, „მძინარა“, „დარეჯანი სკოლაში“, „პირველი გაკვეთილები“, „ჩემი საჩუქარო“ და სხვ.

აი, დედის დღეობისათვის ბავშვი ამზადებს საჩუქარს და ამბობს:

მეც მთელი დღე ვიბეჯითე,
კარგად ვუკრავ, ვმღერი ტკბილად,
ეს სტალინის ლექსი არის,
ამ სიმღერას ჰქვია „დილა“.

მართლაც, ყოველმხრივ ძვირფასია ეს საჩუქარი, ძლიერ ემოციურობასთან ერთად ლექსს ღრმა იდეურობა ახასიათებს, მაგრამ მაინც მთავარია ის, რომ მსუბუქად და გაუზვიადებლადაა ყველაფერი ნათქვამი.

გ. სალუქვაძის ლექსთა კრებულში ხშირად გვხვდება ისეთი ლექსი, რომ მასში წასაბაძი კი არა, დასაგმობი ამბებია გადმოცემული. ამგვარი ლექსის შინაარსი ხშირად უფრო რეალური და დასამახსოვრებელია, რადგანაც ცხოვრებიდანაა აღებული. წესიერი ბავშვების გვერდით ვხვდებით ზარმაცებს, უწესოებს. პოეტი ერთიმეორის საპირისპიროდ აყენებს მათ. ეს მართლაც კარგი ხერხია: აი, წესიერი გია დგას და იცინის იმიტომ, რომ პატარა ნელი:

უმიზეზოდ ჩხუბობს,
უმიზეზოდ ტირის:
— ამბობს:

„მე არ მინდა, გიამ
დაიბანოს პირი.“

ეცინება გიას:

აბა, შეხე ფისოს
არ აწუხებს არვის,
თვითონ იბანს პირსო.

როდესაც ვკითხულობთ ლექსს „ხვალ სკოლაში მივდივარ“, ჩვენც, ვიცოცხლეო, ოცეული წლების წინათ გვიოცნებია სკოლაში წასვლაზე, ბავშვური სიამით გვევსება გული — აქ ყველაფერი ისეა ნათქვამი, რომ აგაღელვოს, გაგიტაცოს, გაგახაროს (გვ. 48). ასეთი ლექსების ციკლი თავდება იმ ლექსით, რომლის სახელითაა ცნობილი ეს კრებული. ბუნებრივია, რომ ეს ლექსი გამოირჩევა დიდი პოეტური უშუალობითა და ემოციური სიძლიერით. მეტად აქტუალური თემა საინტერესოდაა გადმოცემული (გვ. 62).

მართლაც, ომის გამჩაღებელთა მიმართ უდიდესი ზიზღის, ჩვენი სიძლიერის, სიამაყისა და სიხარულის მძლავრი განცდა გულს შეაჩქროლებს, როცა ვიმეორებთ:

...და ფიზიკობს კრემლი, რომ მშვიდად
გამოედვიძოს პატარებს.

ლექსთა მეორე კრებულში, რომელიც 1954 წელს გამოვიდა, პოეტმა ძირითადად ერთი ციკლის ლექსები მოათავსა. ესაა — ლექსები თოჯინების შესახებ. თოჯინების შესახებ დაწერილი რამდენიმე კარგი ლექსი („ჭიუტი დედოფალა“, „ძილისგულდა თოჯინა“ და სხვ.) გ. სალუქვაძემ წინანდელ კრებულშიაც შეიტანა. „თოჯინების ნაამბობის“ შესავალს წარმოადგენს მშვენიერი ლექსი, რომელსაც „შესავალი“ ეწოდება და რომელიც თავდება ასეთი სტრიქონებით:

ყური მიგდეთ, მალხაზებო,
მომისმინეთ მოთმინებით,
მსურს გიამბოთ — თქვენს შესახებ
რას ამბობენ თოჯინები.

მართლაც, ამ ლექსებში ამეტყველებულია სხვადასხვა სახის თოჯინა. პოეტი კარგად იცნობს ბავშვთა გონებრივი და გრძნობადი სამყაროს ყოველ კუთხეს, იცნობს მათი სიხარულისა და წყენის მიზეზებს და ამის მიხედვით აცოცხლებს და ალაპარაკებს სათამაშოებს.

გ. სალუქვაძისათვის დამახასიათებელი პასუხისმგებლობითა და გემოვნებითაა შესრულებული ამ კრებულის ლექსებიც. კონტრასტების სახით ნაჩვენებია ცოცხალი და არაცოცხალი არსებანი, მაგრამ ეს უკანასკნელნი ყოველთვის გასულიერებულნი, აქტიურნი და მეტყველნი არიან.

ჩვენი დროის ბავშვებს, მართლაც, ბევრი ისეთი სათამაშო აქვთ, რაზედაც ოცნება არ შეეძლოთ ძველი დროის ახალგაზრდებს. ლექსებში დახატული ეს სათამაშოები იმდენადაა საინტერესო, რამდენადაც ასახიერებენ სიცოცხლეს, სინამდვილეს. ამიტომ ამ ლექსებში ყველაფერი აგებულია იმიტაციაზე. სათამაშოები ბაძვენ ბავშვებს, ან სხვა სულიერ არსებებს. ავტომატური ჩიტი მართლაც ჰგავს ნამდვილ ჩიტს, რომელიც ხშირად ჯდება ფანჯარასთან და უცქერის ლითონის ჩიტს. მეღია-თოჯინა თითქოს ბრაზობს, რომ მამალს მისი არ ეშინია; დედოფალები მსჯელობით ახასიათებენ თავიანთ პატრონ გოგონებს და ა. შ. ყველაფერი ეს ლამაზადაა მოფიქრებული და ნათქვამი.

მაგრამ არ შევცდებით თუ ვიტყვით, რომ აზრისა და გრძნობის ბუნებრივობა, რაც შეასოვილია გ. სალუქვაძის ლექსთა კრებულში — „მშვიდობა უნდათ პატარებს“ შედარებით ნაკლებად იგრძნობა წიგნში „თოჯინების ნაამბობი.“ ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ამის მიზეზი უნდა იყოს იმ მასალის თავისებურება, რომელიც აქ აღწერისა და გამოსახვის საგნად აუღია პოეტს. ყოველ შემთხვევაში, არა გვაქვს საფუძველი, ვთქვათ, რომ ეს ლექსები დიდებისათვისაც ისევე საინტერესოა, როგორც პატარებისათვის შეიძლება იყოს.

უნდა შევნიშნოთ, პოეტები ნ. მალაზონია და გ. სალუქვაძე ძლიერ ცოტას წერენ სასკოლო ასაკის ბავშვებზე, პიონერებსა და კომკავშირელებზე. მათ აგრეთვე უნდა იზრუნონ და შექმნან საინტერესო ნაწარმოებები, რომლებშიაც აისახება ჩვენი ბედნიერი ახალგაზრდობის მჩქეთარე ცხოვრება.

ვკლერიან კანდელაკი	შპ-
მაია წყნეთელი	3
ფრიდონ ხალვაში	
ეს ხალხი შენთან მოვიდა, ლენინ!	56
სტალინი პრადაში	57
ტყეში	58
მარია მიქელაძე	
ლენინის ქუჩა	59
სტალინის ძეგლი ბათუმში	59
კაპიტონ რუსიძე	
მოულოდნელი კენჭისყრა	61
მაყვალა მრევლიშვილი	
ერთი, ყუნწმოკლე წითელი ვარდი	68
მარადილი	68
ბულბულები	69
მამია ვარშანიძე	
მასპინძელი	70
სალამი მთაო!	71
* * *	71
ილია რურუა	
გზის დასაწყისი	72
ქსენია მჟავია	
პარტიული ბილეთი	82
ბათუმი	83
მინდერის ყვავილი	84
ინეზა ბერიძე	
ზღაპარი და სინამდვილე	85
გიორგი სალუქვაძე	
მზე შინა და მზე გარეთა.	90
კრიმანჭულა	91
მძინარა	92
მიხეილ გორგილაძე	
კრების გადაწყვეტილება	93
არჩილ რუგოშვილი	
ახალგაზრდობა	105
მონადირენი	105
ჩემს ბაღიაში	107
ლევან გელაძე	
მშობლიურ სოფელში	108
სათბების გახსენება	108
ვინ დაგაფრთხო	109
ნიკოლოზ თალაკვაძე	
მშვიდობას იცავს. სამშობლო გმირთა	110
მზიანი დარი	110
წიგნები	111
იაკობ მელია	
ცაცხვის ხეო	112
ილიჩის ნათურა ჩემს სოფელში	113
წოდელა	113
ზარმენ ლორია	
ცოცხალი შატრიანი	114

ორხან ქემალი	83
ჰური, საბონი და სიყვარული (თარგმანი თურქულიდან ნ. ჩიჯავაძისა)	128
ალბერტ მალცი	
„თამაში“ (თარგმანი ვ. კანიშვილისა)	132
ჯემალ ჯაყელი	
ბეშუმი, ჩემი ბეშუმი	138
მწყემსის ნათქვამი	138
ზღვაზე გნახე	139
შოთა კომახიძე	
საქართველოს წერილი უკრაინისადმი	140
შაღვა შუბლაძე	
ბულბული და ბელურა	141
საქართველო	141
გიორგი სანადირაძე	
პარტია, ხალხი, მამული!	143
უბნის დარაჯი	143
რას ვიფიქრებდი	144
რევაზ ჩხარტიშვილი	
ჩემი ტრფიალი	145
* * *	146
ატმის ყვავილი	146
ანდრია სიორიძე	
შემოჩენილი	147
ტურა და მელა	150
ალექსანდრე ჩხაიძე	
მოწინავე გამოცდილების საგანძური	152
ელისო აბრამიშვილი	
1905 წლის რევოლუციის მოტივები ქართულ პოეზიაში	169
გუგული ბუხნიკაშვილი	
ბათუმის თეატრი რუსეთის პირველი რევოლუციის წლებში	179
ალექსანდრე ჩავლეიშვილი	
გმირული სახის შესახებ მხატვრულ ლიტერატურაში	184
შოთა ქურიძე	
რომანი ახალ ადამიანებზე	202
ოთარ ფარეიშვილი და დავით ჩავლეიშვილი	
დიდი კულტურული თარიღები	219
სერგო ვადაქკორია	
სამი საბავშვო წიგნი	234

რედაქტორი გ. ხალუქვაძე

ს. ა. რ. ე. და ქ. ც. ი. ო. კ. ო. ლ. ე. გ. ი. ა.: ვ. კანდელაკი, პ. ლორია, ი. რურუა,
ა. ლ. ჩავლეიშვილი, ა. ტოტოჩავა, ფ. ხალვაში.

გადაეცა წარმოებას 1955 წლის 3 ივნისს, ხელმოწერილია დასაბეჭდად 18 აგვის-
ტოს. ქალაქის ზომა 70x108. 25 საბეჭდი, 14 სააღრიცხვო-საგამომცემლო
ფორმა. დაკვეთა № 3590. ემ 00021. ტირაჟი 2000.

საქართველოს სსრ კულტურის სამინისტროს
მთავარპოლიგრაფსამმართველოს ბათუმის სტამბა-ლითოგრაფია.
(ბათუმი, ლუქსემბურგის, 22).